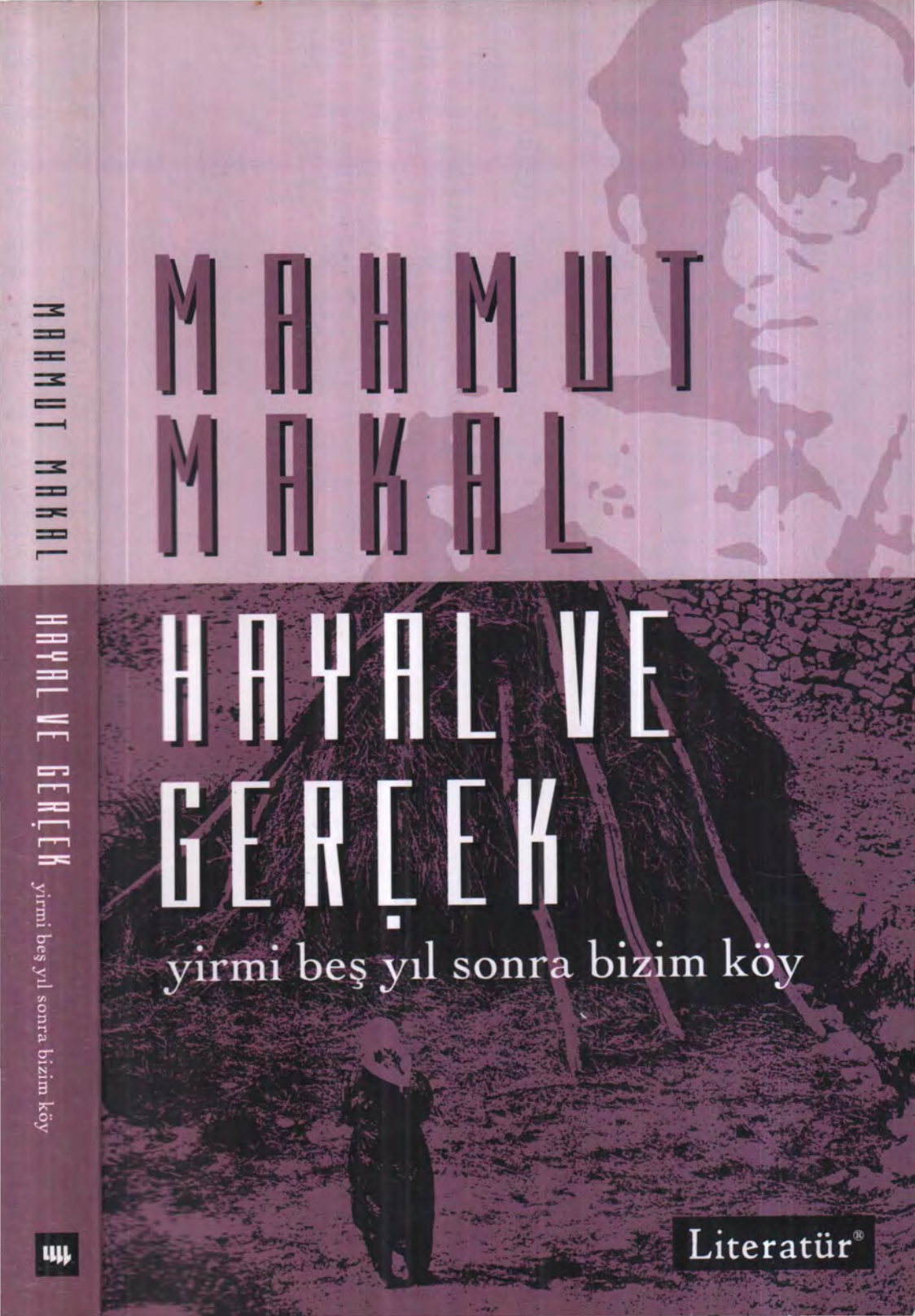

MAHMUT MAKAL
HAYAL VE GERÇEK
yirmi beş yıl sonra bizim köy
Literatür®
MAHMUT MAKAL
HAYAL VE GERÇEK yirmi beş yıl sonra bizim köy

MAHMUT MAKAL KİTAPLIĞI
2

Bir Mahmut Makal yetiştirmişiz. Orta Anadolu'nun bağrından çıkmış, okumuş, aydınlanmış, topluma yararlı, Türkiye'ye onur veren bir kişi olmuş. Hepimiz övmüşüz, Erim'inden Ağaoğlu'suna, Talu'sundan Vâ-Nû'suna, Nadir Nadi'sinden Yalman'ına, Cihat Baban'ından, Eyuboğlu'suna, Eralp'inden Atay'ına, İpekçi'sinden Tonguç'una, *Le Monde*'undan, *Manchester Guardian*'ına, *Times*'ından *Economist*'ine, *Figaro*'sundan *Orient*'ına kadar.

Oktay Akbal (*Cumhuriyet*)

Zamanımızda edebiyatın böylesine ancak ekmek gibi alınteriyle kazanılmış ve tadına varılmış bir kültürle varılabiliyor. Mahmut Makal'ın düşüncesi iş ve gerçek kadar kitaplarla da yoğrulmuş. Ama kitaplar, birçok yazarımızda olduğu gibi, gerçeğin önüne perde çekecek yerde, mevcut perdeleri kaldırmaya yaramışlar. İşte akıyla karasıyla, zehiri balıyla, bizim köy: Okuyun bakalım, bizim demeye diliniz varacak mı?

Sabahattin Eyuboğlu (*Kitaplar* dergisi)

İnsan *Hayal ve Gerçek*'i okurken, bu notların bir bozkır köyünden alınmış intibalarla yazılmış olduğunu unutuyor da, hatırada manzara manzara, olay olay, hikâye hikâye kalmış birçok köyün canlandığını hissediyor. "Alışveriş"i okurken, bir güney köyünde, bir nahiye müdürünün hüzünlü bir dille köyde kızların babaları tarafından nasıl satıldığını anlattığı bir kış gecesini hatırlıyor; seçime ait bölümlerde de muhtelif köyleri, muhtelif günleri ile yeniden yaşar gibi oluyorum. Her gelen hatibi sükûnetle dinleyen, alkışlayan, uğurlayan, fakat kararını hiç belli etmeden, göğsündeki küçük pusulanın oy sandığına gireceği günü bekleyen kadınlardan, erkeklerden müteşekkil halkalar, kümeler...

Dr. A. Ferhan Oğuzkan (*Varlık*)

ISBN 978-975-04-0445-0
9 789750 404450

THG 0802563 PYB

Mahmut Makal'ın Kısa Yaşamöyküsü

Aksaray'ın Demirciköy'ünde doğdu (1 Ocak 1930). İlköğrenimini köyünün okulunda, meslek eğitimini İvriz Köy Enstitüsü'nde ve Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde yaptı. Yazı hayatına 1948'de *Varlık* dergisinde başladı. Kitapları da Varlık Yayınevi'nce yayımlandı. Milli Eğitim Bakanlığı'nda öğretmen ve müfettiş olarak görev yaptı. Bakanlık, eğitim teknikleri öğrenimi ve araştırmaları için 1962'de bir yıl İngiltere'ye yolladı. 1964-1965 öğretim yılında, Paris'te Avrupa Sosyoloji Merkezi'nde sosyoloji okudu. 1971-1972 öğretim yılında Venedik Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı okuttu. Yurtdışı izlenimlerini *Ötelerin Havası* adıyla kitaplaştırdı. Dil Derneği, Edebiyatçılar Derneği ve Türkiye Yazarlar Sendikası üyesidir. 1966'da Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Kuruluşu UNESCO'nun "Tüm Kitaplarıyla Dünya Kültürüne Hizmet Ödülü"nü, 1967'de Türk Dil Kurumu Ödülü'nü aldı. UNESCO tarafından Dünya gençliğine örnek insan seçildi. 1979-1980 yıllarında, Ahmet Taner Kışlalı döneminde Kültür Bakanlığı Başdanışmanlığı ve Kültür Yüksek Kurulu Üyeliği yaptı. Bazı yapıtları, Almanca, Fransızca, İngilizce ve İtalyanca başta olmak üzere birçok dile çevrildi ve o ülkelerde yayımlandı...

Yayımlanmış Eserleri: *Bizim Köy, Hayal ve Gerçek, Memleketin Sahipleri, Kuru Sevda, Köye Gidenler, Kalkınma Masalı, Ötelerin Havası, Yeraltında Bir Anadolu, Zulüm Makinesi, Karanlığı Zorlayanlar, Değişenler (Bizim Köy, 1975), Köy Enstitüleri ve Ötesi, Bir İşçinin Günlüğünden, Ağlatı, Anımsı Acımsı, Bozkırdaki Kıvılcım-Enstitülüler, Deli Memedin Türküsü.*

Mahmut Makal

Hayal ve Gerçek
Yirmi Beş Yıl Sonra
Bizim Köy

LİTERATÜR YAYINLARI: 546
Mahmut Makal Kitaplığı: 02

HAYAL VE GERÇEK
YİRMİ BEŞ YIL SONRA BİZİM KÖY

Mahmut Makal

Genel Yayın Yönetmeni
Kenan Kocatürk

Yayına Hazırlayan
Işıl Özgüner

Kapak Tasarımı
Mithat Çınar

Kapak Fotoğrafı
Ara Güler

Baskı Öncesi Hazırlık
Emel Atik

Birinci Basım, 1952
Literatür Yayınları'ndan Birinci Basım (11. Basım), Nisan 2008
Literatür Yayınları'ndan İkinci Basım (12. Basım), Kasım 2019

Baskı ve Cilt:
Net Kırtasiye Tanıtım ve Matbaa San. ve Tic. Ltd. Şti.
İnönü Cad. Beytülmalcı Sok. No: 23/A
Gümüşsuyu, Taksim - İstanbul
Tel: (0212) 444 07 08
Sertifika No: 13723

ISBN: 978-975-04-0445-0

© Copyright 2008, Literatür: Yayıncılık
Bu kitabın yayın hakları Literatür: Yayıncılık, Dağıtım,
Pazarlama San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne aittir.
Kitabın tamamı veya bir bölümü hiçbir biçimde çoğaltılamaz,
dağıtılamaz, yeniden elde edilmek üzere saklanamaz.

LİTERATÜR®
Yayıncılık, Dağıtım, Pazarlama Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
İstiklal Caddesi, İpek Sokak, No: 10 Kat: 2
Beyoğlu 34433 İstanbul
T 0(212) 292 4120
F 0(212) 245 5987
E literatur@literatur.com.tr
www literatur.com.tr

İçindekiler

"Hayal ve Gerçek" Üstüne 1

Hayal ve Gerçek 11
- Evlenme Konusu 13
- Düğün Töreleri 17
- Gerdek Gecesi 21
- Çay-Kahve 24
- Sinema 27
- Tiyatro 29
- Köysel Yargı 32
- Yıldızlama 35
- Vaaz 37
- Sakalışerif 40
- Hacı Babalar 42
- Ebu Cehil 46
- Köy Doktoru 47
- Arayış 50
- Diş Doktorları 53
- Üfürük 56
- Tütsü 58
- Yazgıya Tırpan 59
- İnanç Üstüne 60
- Örümcek 63
- Mesafe 65
- Anahtar 67
- Uyuz 69
- Çarık 72
- Ah Bu Türküler 73
- Eski-Yeni Sorunu 78
- İnanmayanlar 80
- Hayal ve Gerçek 81
- Çaput 82
- Tespih 84
- Yama 86

Köy Kâtibi 89
Propaganda 91
Dükkân 92
Cehalet 94
Resim ve Azrail 96
Doğum Sorunu 97
Yağ 99
Seçim 101
Radyo 105
Dökme Su 108
İleri-Geri 110
Miras 113
Avarelik 116
Köye İlaç 119

Yirmi Beş Yıl Sonra Bizim Köy (Değişenler) 125
Değişenler 127
Gelişenler 130
Çöl ve Pilav 133
Süpürge ve Tezek 136
Saylav ve Çay 138
Kahveler 147
Gelinler 152
Film 155
Kredi ve Enflasyon 158
Kalkınma Edebiyatı 163
Gezerken 169
Havanda Su 175
Goethe'nin Yazdığı, Cemal Nadir'in Çizdiği 180
Günler 185
Yıllar Geçerken 189
Hanya mı, Konya mı? 193
Belli Görüşler 196
Pantik Ali'nin "Paklacı İzzet"e Söylediği 201

Özet 205

Basında 215
Türk Basınında 217
Dış Basında 227

"Hayal ve Gerçek" Üstüne

Prof. Rıza Mollof

Hayal ve Gerçek kitabı M. Makal'ın bundan önce yayımlanan *Bizim Köy* kitabının bir devamıdır.

Her iki kitapta da "köyden notlar" tarzında yazarın gözlemleri verilmektedir.

M. Makal bu ikinci kitabına *Hayal ve Gerçek* adını vermiş. Ama verilen bu ad kitabın içeriğine hiç uymuyor. Ona "Acı Gerçek" demek daha doğru olurdu. Çünkü bu kitapta her şey acılıdır, sızılıdır ve hayal denen bir şeyden iz bile yoktur.

Hayal ve Gerçek 42 ufak konudan oluşmuştur. Konuların her birisi ayrı bir gözleme dayanır.

Kitabın bir süje hattı, bir esas konusu yoktur. Fakat kitapta yine bir bütünlük vardır, diyebiliriz. Çünkü kitabın genel bir yönelişi vardır: Anadolu köyünün gerçeği. Daha doğrusu Orta Anadolu köylerinin durumu. Ama bu gerçek hemen hemen bütün Anadolu köylerinin de bir manzarasıdır. Bunu Türk yazarları, gazetecileri de itiraf etmektedirler.

Türk edebiyatında Anadolu yüzyıllarca unutulmuştur. Türk yazarları yüzyıllarca Anadolu gerçeğine yüz çevirdiler. Anadolu'nun hayatı, çırpınışları, dertleri, kavgaları, ümitleri ancak halk âşıklarının şiirinde dile geldi. Ama 20. yüzyılın hemen başlarına kadar önemi küçümsenen bu şiir, ancak sözlü olarak gelenekte yaşadı ve Anadolulu kendisini bu şiirde, bir de halk hikâyelerinde ve Karagöz'le ortaoyununda gördü.

Anadolu konu olarak Türk edebiyatına tamamen girmemiştir, denilemez. Çünkü Anadolu Türk edebiyatına daha 19. yüzyılda konu olmaya başlamıştır. Örneğin İzzet Molla Anadolu'yu eserlerine konu edinen kalemlerin başında gelen kişidir. İzzet Mol-

la'dan, yani 19. yüzyılın başlarından ancak elli yıl sonra bu konu yeniden belirir: Nabizade Nazım'ın *Kara Bibik* adlı romanıyla Ebubekir Hazım Tepeyran'ın *Küçük Paşa*'sı gibi. Onların ardından Refik Halit Karay Anadolu hayatına bir eğilim gösterir. Bundan sonra Anadolu unutulur. Daha doğrusu üstünkörü bir tarzda kaleme alınır. 20. yüzyılın başından 1930'lu yıllara kadar özellikle şiirlerde romantik bir tarzda terennüm edilir. Anadolu'da ancak pastoral bir köy hayatı ve temiz bir aşk aranır, bunlar idealleştirilir. Zaman zaman gerçeğe realistçe bakan yazarlar, şairler Anadolu'yu olduğu gibi göstermeye çalışmışlardır. Ama bu sahneler henüz azdır. Şükûfe Nihal, Faruk Nafiz, Sadri Ertem, Sabahattin Ali bu gerçekçi akımın en belirgin kişileridir.

Ama Anadolu Türk edebiyatına asıl İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra girer.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Anadolu uyandığını gösterir. Oradan birçok yazar, şair yetişir. Buranın toplumsal hayatını tanıyan bu sanat adamları, gerçeği olduğu gibi tasvir etmeye başlarlar. Ve birden Türk edebiyatında bilinmeyen bir Anadolu canlanıverir. Sızılarıyla, sefaletiyle, cehaletiyle, yarı feodalizmiyle, kavgalarıyla olduğu gibi verirler ve Türk edebiyatını kısa bir süre içinde bağnazlığıyla, ilkelliğiyle... Kemal Tahir, Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Fakir Baykurt, Mahmut Makal vb gibi sanat adamları işte bu gerçeği toplumsal sorunlarla sıkı sıkıya bağlarlar.

M. Makal bu akımda, Anadolu'yu bize bütün çıplaklığıyla gösteren ilk kişilerdendir.

Makal'ın çağdaş Türk edebiyatına hizmeti başkadır.

O bütün çağdaş Türk yazarlarından önce Anadolu'yu olduğu gibi dünyaya tanıttı. Türkiye'de kaleme alınmayan başka bir âlemin var olduğunu gösterdi. Birdenbire bir perde kaldırıldı ve Anadolu bütün toplumsal, politik, kültürel, psikolojik sorunlarıyla meydana çıktı.

Bu hususta M. Makal Türk edebiyatına büyük vicdanı ve vatandaş cesaretiyle sesini duyuran bir yazar olarak girdi.

Onun kalemi gerici kuvvetleri hemen harekete geçirdi. M. Makal'ı komünizm propagandasıyla suçlandırarak işten çıkardılar, hapse attılar. Fakat halkın baskısıyla serbest bırakmak zorunda kaldılar. Bu, 1950'de olmuştur. O zamandan bu yana M. Makal

demokratik, halkçı görüşleriyle kaleme sarılarak, Anadolu'dan başka başka sahneler verdi, köylünün acıklı halini bütün çıplaklığıyla anlattı durdu. İnsan M. Makal'ın gerek *Bizim Köy*, gerekse *Hayal ve Gerçek* adlı kitaplarını okurken düşünceye dalıyor.

20. yüzyılın ikinci yarısında bu kadar sefalet, bu kadar âcizlik, bu kadar gerilik olur mu, diye düşünüyor insan. Bu eserlerinde M. Makal ancak bu yönlerini görmüş hayatın. Çünkü kendisi bu koşullar içinde yetişmiş. Orta Anadolu köylüsünün dertleriyle yanmış ve kavrulmuş, onlar gibi yarı aç yarı tok bir gençlik geçirmiştir.

İnsan, başka âlemle karşılaşmayınca, durumunu anlayamaz, bunu gerektiği gibi tartamaz.

M. Makal bu kitaplarını yazdığı zaman ancak 17-18 yaşındaydı. Köyünden başka tanıdığı yer köyünün bağlı olduğu Aksaray idi. Belki ayrım yapmayı önce orada öğrendi, bunu ona kitaplar öğretti. Görüşünün ufku ne de olsa, o kadar geniş değildi. Çağımızın gelişmesinden, başarılarından daha pek fazla haberdar değildi, ama yine de çağının nimetlerinden, haklarından uzak bir zavallı yaşam sürdüğünü anladı ve alıcı gözle çevresine bakındı. Bakındıkça da durumunu daha iyi anladı. Bunun bütün Anadolu köylüsünün bir faciası olduğunu görünce, aynen onu dünyaya da anlattı.

Hayal ve Gerçek kitabı, işte, bu gördüğü, kendisinin içinde çırpındığı, bocaladığı hayattan sahnelerdir.

Bu kitabı okurken insan uzak bir geçmişe dönüyor. Çağımız uygarlığına o kadar uzak ki, onun tasvir ettiği dünya ve insanlar.

Hayal ve Gerçek anı biçiminde kaleme alınmıştır. Bir tür anı kitabıdır. Kitabın her başlığı ayrı bir konucuktur. Fakat bunları birkaç noktada toplayabiliriz:

Aile Sorunu

Çeşitli bölgelerin çeşitli göreneği, geleneği vardır. Nişanı, nikâhı, törenleri, âdetleri birbirlerinden biraz farklıdır. Çünkü ayrı ayrı bölgelerin dahili tarihleri vardır. Bu bölgelerin toplumları menşece aralarında biraz farklı olabilir. Belki başka halklarla ta-

rih boyunca kültürel karşılaşmaları da olmuştur ki, her bir bölge böylelikle başka unsurlarla zenginleşmiştir.

Böylece M. Makal'ın kitabında etnografik bakımdan Orta Anadolu'ya özgü ilginç kayıtlar var. Çeşitli karma unsurlar göze çarpıyor.

Örneğin, yazar, evlenme konusunda, kızların 13 yaşına erdikten sonra evlenmelerinden söz açar.

Uygar bir dünyada bu olamaz. Ama geçmişte, ataerkil göçebe hayat koşullarında, evlenmeler bu yollarda olmuştur. Bunlar gelenek olarak Anadolu'da günümüze kadar da yaşamışlardır. Yazar, evlenecek gençlerin, nikâhtan, düğünden önce görüşmelerinden söz eder. Bunu "Nişan" konusunda da ayrıca belirtir.

Burada yıllar boyu süregelen birtakım geleneklerin izleri görülür. Geçmişte, izdivaç kitlevi olmuştu. Hatta kan birliği güdülerek erkekler ayrı, kadınlar ayrı yaşamışlar ve ancak birleşecekleri zaman birbirlerine bir geceliğine konuk gitmişlerdir. Bu âdetlerin izleri çeşitli Afrika, Avustralya, Endonezya halklarında şimdi de vardır.

Başka etnografik materyal ise Anadolu'nun başka bölgelerinde, daha ileri gidildiğini gösterir. Burada evlenmeden önce kız tarafı erkeği evine alır. Erkek bir akşam kızla beraber kalır. Kız, ertesi sabah isterse onu koca edinir, istemezse edinmez, kovar. Bunlar hep eski ataerkil devrinin izleridir.

Kadınların koca değiştirmesi de bunun başka bir belirtisidir. Bunu ayrıca evlenme bahsinde görüyoruz.

Gerdek gecesinde erkeğin erkekliğini gözetlemek gibi haller de hep o eskinin kalıntılarıdır. Buna bir dinsel damga da vurulmuştur.

Kız satmak M. Makal'a göre olağan bir şeydir.

Bu âdet çok eskidir. İlkel toplumda başka illerden, kabilelerden kız aşırmak doğal bir hal imiş. Ataerkil aile, monogram (tek kadınlı) aile böyle kurulmuştur. Göçebelikten yerleşik hayata geçince kız aşırmak âdeti, kız satın almak şeklini alır. Bu âdet ataerkil aile şartlarında yüzyıllarca yaşamıştır. Ve bir ticaret şeklini almıştır. Bunu M. Makal'da ayrıca görüyoruz.

M. Makal, Anadolu'da dinsel göreneğin de hüküm sürdüğünü gösterir. Birkaç karı almak orada olağan bir haldir. Bunu eski

kafalılar bir aile geleneği olarak açıklamakta, eski dinsel bir görüşle bu âdeti yaşatmaya devam etmektedirler.

Köy

M. Makal'ın anlattığı köy oldukça geri kalmıştır. Köy halkı sefil bir hayat yaşamaktadır. Köylüler yırtık pırtık elbiseler içinde ömür sürdürmektedirler. "Yama", "Hayal ve Gerçek", "Çarık" konuları insanların sefil hayatından, alınmış sahnelerle doludur.

Yazar, köylünün giydiği elbise ve çamaşırların, yattığı döşeğin, örtündüğü yorgan, kullandığı kilim, çuval ve her şeyin yama yama üstüne olduğunu söyler. Babadan dededen kalan şey, renk renk yama üstüne yama vurularak kullanılır. Sonra da başka eşyalara yamalık olurlar. M. Makal bizzat köy içinde pantolonunu yamamak için bir parça bulamadığını ve ancak bir kadının başka renkte bir yama ile pantolonunu yamadığını söyler... Bundan sonra pantolon renkli bir hal alarak giyilemez olur. Köylüler için bu doğaldır, ama ne de olsa M. Makal bir öğretmendir.

Pantolonu yamayan kadın buna şaşar kalır.

"Yavrum, akınan karanın anası ayrı mı? Ne var da giymiyon..." der.

Sefalet ve çaresizlik, onlarda sefalete alışkanlık psikolojisi yaratmıştır. Elinde olanla yetinmek, bundan daha fazlasını arzulamamak bu psikolojinin bir ifadesidir. Bu psikolojiyi hayatını temin edememek, hayatını temin etmek çarelerinin bulunamaması yaşatır. Bir dilenci ya da yol ağzına düşen kimsesiz, bakımsız bir insan nasıl kaderine boyun eğmek zorunluluğunda kalmışsa, işte köylüler de böyle bir haldedir. Türkiye'deki koşullar bu psikolojiyi yaratmış ve köylü tabakaları arasında yaşatmaktadır.

Köy pislik içindedir. Köylünün yediği tek şey yufkadır. Yağ yüzü gören parmakla gösterilebilir. Köylü odun, kömür görmemiştir. Yaktığı tezektir. Evler is duman içindedir. Bu evlerin "ev" denecek halleri yoktur.

Sağlık durumu da böyle... Köyden her gün iki tabut çıkmaktadır. Köylünün doktor filan gördüğü yok. Cehalet kafalara adamakıllı oturmuştur. Analar ebe kadınların yardımıyla doğururlar.

Doğurabilen doğrurur. Doğuramayan ölüp gider ve sabahı köylü kadınları toplanıp ölene ağıt okurlar.

Köyün doktoru sekiz yaşındaki İsmet'tir. Dudak kıpırdatıp hasta yere el sürer. "Şifalı" eli vardır, ama ölüm yine her kapıyı çalar. Akşam yattıktan sonra "acaba bugün sıra kimlerde" diye düşünür. "Ölümün tırpanına" alışmıştır köylü. Ümidi bir güneştedir. Yazın gelmesini bekler. Kışı atlatabilen hasta "dünya cenneti" dediği duvar dibine büzülür, güneşten şifa bekler.

Dişi sızlayanın vay haline! Dişi, kerpetenle bağıra bağıra çekilir. Ya da dişine bir ip bağlanarak bir kızgın demir yüzüne yaklaştırılır. Ateş yüzüne yaklaşınca, dişi bağlı olan yerinden sıçrar, diş ipin ucunda kalır. Ama daha kötüsü vardır. Bazı "dişçiler" hastanın dişine kerpeteni takarak avluda onu böğürte böğürte dolaştırır. Ancak ondan sonra dişi çekip çıkarır. Yani bir çeşit "uyuşturma" usulü kullanılır.

M. Makal'a bir arkadaşı konuk gelir ve gerçeği görünce "Taş devri burada duruyor, burada yaşanmaz" der, alıp başını savrulup gider.

Ama Orta Anadolu köylüsü bu koşullar içinde yaşamak zorunluluğundadır. Çünkü çaresizdir, bakımsızdır. Devlet ona bir yardımda bulunamaz. O derece bunalmıştır ki, her şeye boyun eğmek zorundadır.

Siyasetçiler köye seçimden seçime gelirler. Köylüler seçim denen şeye karşı pasif ve ilgisizdirler. Gelenin gidenin kötü olduğunu anlamışlardır ve seçim sandığının yanına bile uğramazlar. İşlerine bakarlar. Oy verme haklarını, istedikleri gibi kullanabilecekleri koşuluyla seçim sandıkları başında duranlara bağışlarlar. Çünkü bu oyun ona bir şey getirmeyeceğini çoktan anlamıştır.

Köylüyü korkutan bir şey varsa, o da tahsildarla köy kâtibidir. Onlar yıldırmıştır köylü kısmını. Onların kötülüğünden çeşitli dalaverelerinden ürkmüşlerdir.

Köy muhtarı bile korkmuştur köy kâtibinden. Çünkü nicesinin başına çorap örmüştür o...

Bir de dükkâncıdan aman demiştir, M. Makal'ın köydeşleri; iki üç misli pahalı satar. İki üç misli fazla yazar veresiye sattığı malı.

Dünya Görüşü

Köylülerin dünya görüşü çağımızın uygarlığından yüzyıllarca geridedir. Onların görüşleri dinsel ve din öncesi putperest hurafelerle örgülüdür.

Böceklerin insanvari ruha malik olduklarına inanır M. Makal'ın köydeşleri. Bite dokunmaz, Allah'ın yaratığı bilir onu. Karıncaya, evine bereket getirir sayarak dokunmaz. Evlerin her köşesinde böcekler vardır. Onlara da kesinlikle dokunmaz. "Allah'ın zaarasını Allah'ın evine taşıyan" yaratık bilir onları. Onları öldürenin evinden bereketin gittiğine inanmıştır. Örümceğe de el sürülmez. Hazreti Ali'yi o kurtarmış düşmanın elinden, öyle sayarlar. Sonuçta evler bit, karınca, böcek, örümcek ağına dönmüştür. Yaratıkların Tanrı mümessili olduğu inancı çok eskidir. Ama bunlar dinsel görüş içinde başka inançlara yol açmıştır. İnsan kısmı sefaletinde bir de bunlara bel bağlamıştır. Fakirliğini ve ev bereketini onlara karşı davranışına göre açıklamıştır. Fakirliğini sosyal sebeplerle değil, yaratıklara karşı hareketiyle açıklamıştır. Yani bir yaratığı öldürürse kısmeti kaçacaktır, öldürmezse, Allah'ın yaratığına zarar getirmeyeceği için kısmeti kaçmayacaktır. Zavallı ve biçare insan, ancak zavallı, biçare durumunu anlamadığı halde böyle pasif kalabilir. Dinsel düşünce de bu anlayışları kabartmış durmuştur; günümüze kadar Anadolu'da yaşatmıştır, sefalet içinde, cehalet içinde boğulan insanlar arasında.

Kültürden, gelişmeden uzak kalan köylüler kabuğu içine büzülerek, her şeyi kendilerince dede usulü ile açıklamaya çalışırlar. Her şeyin kadere bağlı olduğuna inanarak, onların ne kadar yaşayacağına, fakir veya zengin mi olacağına dair, kitap açtırırlar, binlerce yıl önceki gibi yıldızına baktırırlar. Hayatta yol aramak yok, hayatta hayat kazanmak, çabalamak, savaşmak, hak aramak yok. Kitap ne derse o olur. Boyun eğmek köylünün yazgısı. Hocalar köylerde vıgır vıgır bunu telkin eder. Bu hal tepede duranların işine yarıyor tabii. Zavallı halk ne kadar fazla boş inanışlara, bağnazlığa kapılırsa, geleceğini hocaların dediğine uydurursa, onlar tepede o kadar daha fazla duracaklardır. Afyon yutan nasıl cennet arıyorsa, koca kara kaplı kitaplar da öyle bir

dünya yaratıyor Anadolu köylülerinin kafasında. Hapı yutan da hocada arıyor medeti.

Üfürükçülük, tütsü yaptırmak, muskaya başvurmak bunun sonucudur.

Üfürükçülük, tütsüye inançlar, yıldızlara inanmak kadar eskidir. Bu inanç binlerce sene önce doğmuştur. Çaresizliğinden insan, binlerce sene önce onlardan yardım beklemiştir. Binlerce sene sonra yine inanıyor işte Anadolulu.

Cinlere, perilere inanç da öyle doğmuştur yine binlerce şene önce. Ve Anadolu'da cinci hocalar onları şimdi de kovalar durur, dualarıyla, muskalarıyla.

Ama bu din öncesi inançlar dinsel bir şekil almıştır. Hocalar bunlara dinsel bir hava getirmiştir. Devlet de bunlara göz yumar durur.

Bu dinselleşen eski ve asılsız inançların yanı sıra tamamiyle İslami inançlar da vardır Anadolu'da.

Hz. Muhammed'in sakalından bir tele tapar durur halk. Bin seneden fazla korunabilir mi kıl? Korunamaz. Soytarının biri uyurmuş işte bunu zamanında. M. Makal'ın köyüne yakın bir köye başka birisi bir kıl daha bulup getirir. Köylü kısmı yele yele koşar bunu görmeye, bu kıla bağlılığını göstermeye, ondan belki de medet aramaya.

Başkaları ise elindeki 5-8 dönüm yeri satıp hacca gider. Kendisi de sefil kalır. Bundan sonra çocukları da. İnanca göre, hacca gidecek olanların alnına yazılırmış hacca gitmek. Günü gelince de Allah ona, "Hadi kulum, hacca gitmelisin" dermiş. Buna karşı gelinir mi hiç? İnsanın alnına yazmış bir kere Allah.

Düşünceyi saran, dinsel bir görgü haline gelen bu Tanrısal görüşle köylülerin gözü hep çöpte. Yeniliğe dayatıyor. Yenilik deyince de yeni okullar. Orada "gâvurca" okutulur. Bu yüzden okula karşı, orada okutulan bilgilere karşı. Hep Kuran dersi ister köylüler. Çocuklarını hocaya gönderirler. Kuran okumayı ve namaz kılmayı öğrenmeye. Hocalar da zaten bunu telkin etmektedir. Telkin etmek şöyle dursun, bunu istemekte, hatta köylüleri, cehennemle korkutmaktadırlar.

Çaresizdir köylü kısmı. Zaten ümidini öbür dünyaya bağlamıştır, çocuklarına da öbür dünyada iyi bir "hayat" sağlamak

ümidiyle bu oltaya tutulur. Ve onları hocaya gönderir. Böyle görmüştür, böyle sürdürür. Böylece insanlar sefalet üzerine eğilmemiş, ahrete bel bağlamışlardır.

Ama bütün sefalete, cehalete, ilkelliğe, bağnazlığa karşın, yenilik de yavaş yavaş köye girmektedir.

M. Makal bu yeniliği, köylülerin gaz lambası almasında, soba kullanmaya başlamasında, radyo edinmesinde görür.

Bugün için bunlar gayet yalın şeylerdir. Ve bunların her evde bulunması doğaldır, fakat Anadolu için bunlar yeni şeylerdir.

Köylünün toplumsal sorunlar üstünde düşündüğünü, M. Makal'ın kitabında henüz görmüyoruz. Sosyal bilinç henüz uyanmış değildir yazarın köydeşlerinde. Köylüde böyle bir bilinç yoktur denilemez. Elbette ki vardır. 17-18 yaşındaki M. Makal belki bunları zamanında göremedi, anlayamadı. Oysa çağdaş Türk yazını bu sorunların dilidir. M. Makal kitabında ancak uyanan bazı kıvılcımları görmüş öğretmen gözüyle ve acı bir gerçeği aydınlatmış bize. Daha sonraki kitaplarında o artık toplumsal sorunları da görecektir ve bunları belirtecektir. *Köye Gidenler* kitabında olduğu gibi...

Hayal ve Gerçek

Evlenme Konusu

Köyün evlenme işi kadar karışık yanı yok. Topluluğun düzenli yaşayabilmesi için en başta gereken şey, evlenme düzenidir.

Yurttaşlık Yasası'nın bu konudaki hükümlerinden köylümüzün ne haberi vardır, ne de yasaya göre evlenen. Hareketsiz, sessiz köy yaşamının tek hareket kaynağı da evlenmelerdir. On üç, on dört yaşındaki çocukları evermek isteyenlerin iki kilo şekerini aldıktan sonra, muhtarın izin vermesiyle olup biten birleşmeler bir yana, karısını kovan, kocasından kaçanlarla karı ya da koca değiştirenlerin dolup taştığı yerde, bunların gürültü ve dedikodularından başka şeylere sıra bile gelmiyor. Olağan bir düzene bağlanamayan bu duruma zaman bir çare bulamıyor. Çocukların, kişiliklerini bulmadan erkence evlenmeleri baş neden...

Sözgelimi bu ay içinde Deli Mehmet'in kızı, Tombul Veli'nin oğluyla, Kara Hasan'ın kızı Kasık Ramazan'ın oğluyla nişanlandılar. Göstüklü Hüsmen bin lira önerdiği için, Deli Mehmet, Veli'nin oğlundan caydı. Kızını Hüsmen'in oğluna nişanlayacaktı. O akşam kız, Kısa'nın oğluna kaçtı. Arkasında da bir sürü karışık hesap kaldığından, ertesi gün Dere Mahalle'yi gürültü sardı ve iki, hatta üç tarafın dövüşünde başı gözü yaralananlar oldu.

Kara Hasan, kızını Ramazan'ın oğluna vermemeye kararlı. Nişanı bozacağını ağzından köpük saçarak söyledi. El altından yeni öneriler varmış...

Feyzi'nin kızı başkasına nişanlı olduğu halde, Karaman'ın oğluna kaçtı. Sabaha kadar görülmedik dövüş yaptılar. Bir iki gün sonra kız kocasını bırakarak gerisingeri eski nişanlısına kaçıp gitti. Hasırcı'ya nişanlanan Şevket'in kızı Hulusi'ye kaçtı. Bu kez çıkan dövüşte de kafası parçalananlar oldu.

Bunlar hemen dilimin ucuna gelenler. Saymaya kalksam, sonu gelmez. Sanırım bütün sorun isteyenin istediğini bulamaması. Sevgisizlik...

Kaçanlar kaçıyor, dövüşenler nedenli nedensiz dövüşüyorlar. Birbirinin dirliğini bozmakta, karısının kızının yerini değiştirmeye sebep olmakta kusur etmiyorlar. Böylece yarım yamalak temeli atılan aileler, hafif bir yelle sallanan derme çatma yapılara dönüyor. Ha yıkıldı, ha yıkılacak. Doğal olarak bu evlenmelerin hiçbirinde resmi nikâh yoktur.

İki karılı erkeklerin sayısı yirmi kadardır. Hepsi de nikâhsızdır.

Bu kadınların hepsinden birçok çocuk doğuyor; bu kez zorda kalarak bir tanesine nikâh yaptırıyorlar ve bütün öteki kadınlardan doğan çocukları da o kadının üstüne yazdırıyorlar...

Köylerimizde bağnazlığın etkisi çok fazladır ve sözde dinsel kuralların etkisi çok fazladır. Bunun için fazla kadın almayı falan hep doğru görmeleri olağandır. Peygamber'e imrenirler.

Nitekim, mektepte medresede okumuş yaşlı bir kentli konuk, odada, evlenme üzerine söz açılınca, coştu ve "Abdülhamit devrinin tadı başkaydı, vesselam... İki evlen, üç evlen, istersen on evlen. Yaban köyden evleneni de askere almazlardı" dedi.

Köylüler bu konuda yine serbest olmalarına karşın, kentte yaşadığı için istediğini yapamayan konuğu, "gördün mü babayı" diye alkışladılar; onlar gibi düşündüğü için.

Nişan

Bir kızı doğan baba, "Oh! Bin lira göründü!" diye seviniyor. Bunu söylerken o çocuğun bakımı, eğitimi, çeşit çeşit güçlüğü aklına gelmez. Nasıl olsa açık çıplak büyür.

Öğretmen arkadaşlardan birisinin babası rica etti: Öğretmen için on üç yaşındaki bir kıza dünür gittik. Kız ufacık, ama on beş yerden dünür geliyorlar. Birisine verecekler. Zaten sevinç içindeler ama, "alıcıların" hangisi fiyatı yükseltir diye iki gün naz ettiler.

Gittik hatır için. Biz tandırın başında otururken üç yerden daha geldiler. Artık "işimiz var" dedirterek onları içeri aldırtmadık. Usulen Allah'ın emrini, Peygamber'in kavlini saydıktan sonra, arkadaşın ahlakından, aklından "altın bileziğinden" söz ettik. Sonunda iş paraya döküldü. Biz altı yüzden yukarı çıkamadık. "Yukarı çıkarsanız size olsun; değilse oraya cevap vereceğiz" dediler. Gücümüzün yetmeyeceğini söyleyip geldik. Gerçekten ertesi günü bin iki yüz liraya pazarlık ederek Kasım'ın oğlunun on dört yaşındaki çocuğuna kızı nişanladılar. Bin yüz liraya kadar fiyatı yükselten biri de, "Neden yüz lira daha çıkmadım?" diye pişmanlık duyuyor.

Dünür olunan kızın başlık fiyatını daha fazla artırana babası "Verdik!" dedikten sonra, "şerbet içilir."

"Şerbet içmek" köyde nişanın adıdır. Odaya konu komşu çağrılarak, oğlan evinin hazırladığı bir güğüm pekmez şerbeti içilir. Köy bekçisi topluluğa ufacık kahve fincanıyla dağıtır şerbeti. Sonra imam, iki üç yıl sonra evlenecek çiftlere bir yarım nikâh kıyar.

Hazretlerinin... emri şerifleriyle... Ali gızı Döndü'yü Mehmet oğlu Şambas'a verdin mi?" diye kız babasına üç kez sorar. Aynı sözleri çevirerek bir de oğlanın babasına sorar. Topluluk karşısında onlar da "aldım" ya da "verdim" derler. Dernek dağılır. Bu andan başlayarak iki genç nişanlanmış olur.

Sosyetenin nişanlı çiftlerinin birlikte baloya, sinemaya gitmeleri, kimseden çekinmeden oturup kalkmaları ve hatta böyle bir fırsatta tanışıp evlenmelerinin karşıtı gibi, özellikle nişanlılık devresinde çekingenlik egemendir köyde...

Nişanlandıkları vakte kadar birbirini ancak ağzı yüzü sarılı olarak geriden gören nişanlılar, pek olağandır ki yakından görüşüp tanışmayı isterler. Bunu da, sokak ortasında yapamazlar. En uygun yol; oğlanın fırsat buldukça fıstık-şeker gibi biraz çerez alarak kızı bazı geceler evlerinde, ana-babasının yanında yoklamasıdır. Bununla birlikte gündüzleri buluşmalar, konuşmalar da olur...

Bu işi her babayiğit başaramıyor. Gerdek gününe kadar nişanlısının yüzünü görmeyen ve sesini işitmeyenler de çok.

Önce kaynana ile arayı uyduracaksın. Çünkü kızın babası ve oğlan kardeşleri işin farkına varırsa, değnekle kovalarlar. Ana, kızı çıkarır, ahır ya da samanlıkta baş başa konuşsunlar diye...

Düğün Töreleri

Yolsuz yöntemsiz evlenenlerin yanında düğünle evlenenler de bulunuyor. Bulunuyor diyorum, çünkü son yıllarda düğün yoluyla evlenenler iyice azaldı. Belki de bunun nedeni kızların pahalı oluşudur. Düğün yapmak için varını yoğunu batırarak yiyecek ekmeğe muhtaç kalmayı artık pek göze alan yok. Gerçi, kız kaçıranlar da masrafsız kurtulamazlar ama, düğün kadar değil. Yine de töre hiçbir zaman terk edilmez. Biraz kuru olacak ama, şimdi kısaca köyde düğün törelerini anlatacağım:

Kız ve oğlan küçük yaşta nişanlandıkları için, bir ya da iki yıl nişanlı dururlar. Zamanı daha fazla uzatmak istemeyen oğlan tarafı, üç-beş komşuyu çağırarak (kızı yerinde durdurmuşlarsa) bir akşam, kız evine izin istemeye giderler. "Söz alma" adı verilen bu gidişte; önce kız evi biraz naz eder. "Kız küçük daha" ya da "derdimiz, ağrımız var, sabredin..." gibi asıllı asılsız özürler ileri sürerler. Oğlan tarafı da "ölüm var, zulüm var; gözümüz görürken Allah'ın emrini yerine getirelim" der, başlığı kaçtan konuşmuşlarsa, oğlan babası kalan borcunu öder. (Başlığın yarısı nişan sırasında, yarısı da düğün yapılırken ödenir.) Borcun ödenmesiyle de naz biter ve ertesi gün arabayla ilçeye giderler. Bu gidişte, söz alınırken kız tarafının istediği ve listesi yapılan, pazen, basma, kaput, şal gibi giyim gerecinin her çeşidinden beşer, onar metre alınır. Bu gerecin bir kısmı kızın gereksinimi için kullanılır. Bir kısmı da don gömlek dikilerek ya da dikilmeden kız tarafının akrabalarına "yolluk" olarak dağıtılır.

Bu iş için ilçeye gitmeye "izinnameye gitmek" denir. Kız ve anası da gider. Ama izinname çıkarılmaz. Köyde bunu "halva yemeye gitmek" diye deyimliyorlar aslında. Her nişanlı kız bu günü sabırsızlıkla bekliyor. O gün kızla anasını bir han köşe-

sine oturturlar ve yine oğlan tarafı, çarşı ekmeğiyle helva getirir. Handa yerler. Pırtıları da aldıktan sonra aynı gün geri dönerler. Ne izinname vardır, ne bir şey. Kızın yaşı zaten uygun değildir.

Bu gidişler genellikle perşembe gününe rastlar. O akşam köy muhtarını görmek gerekir. Yine oğlan babası bir kesekâğıdı şekerle bu işi yapar. Ertesi gün, cuma namazından sonra bir horoz kurban keserek oğlan evinin damına bayrağı dikerler. Aynı zamanda sıcak yufka ekmeğini pekmez şerbetine batırarak "yağlama" yapıp ev ev dağıtırlar ki, düğünümüze buyurun demektir.

Düğün tam bir hafta sürer. En önemli günler çarşamba, perşembedir.

Eğer birden fazla düğün birlikte yapılıyorsa ve düğün sahipleri zenginseler, bazan çalgı getirirler. Davulcu, zurnacı ve utçu üç kişi olan çalgıcıların geldiği düğünler bir parça sesli geçer. Çalgıcıların da katılmasıyla köyde bilinen bir tek halayı yine bir makamda uzun hava söyleyerek çeker delikanlılar.

Çalgıcı gelmeyen düğünlerde, erkekler, düğün odasına gidip orada eğlenirler. Kadınlar da düğün evinde kendi kendilerine tef çalıp kaşık oyunu oynarlar. Düğünün ilk dört günü böylece geçer.

Çarşamba günü erkenden bütün köy erkekleri köyün kıyısındaki "Biniş Alanı"na toplanırlar. Orada "nişan vurma yarışı" yaparlar. Seyirciler iki tarafa çekilir, nişana atacak olanlar da tüfek ya da tabancalarını alarak bir metre boyundaki duvarın arkasına dizilirler. İçine kül doldurulmuş bir testiyi yüz adım ileriye dikerler. Beş-on dakikalık oyalanma sonunda bir de bakarsınız, testi delinir, kül havaya savrulur. Testiyi vuran nişancı, düğün sahibinin (oğlan babası) yanına giderek, "düşmanının ömrü bu kadar olsun!" der ve bir iki lira bahşiş alır.

Testi vurulduktan sonra halk topluca Hacı Çavuş'un evinin yanına gider. Köyün en yüksek yapısı olan bu yapıda "Kelle yarışı" yapılır: Bazı ayrımlar bulunursa da geleneğe göre, genellikle düğün yapanlar, düğün dolayısıyla ya inek ya öküz keserler. Bu sığırın etiyle kazanlarda pilav pişer. Kelle yarışından sonra çevre köylerden gelen konuklarla yerli halk çağrılarak uygun

bir yere kurulmuş olan sofralarda karınlarını doyururlar. Buna, "et yeme" deniyor.

Bu yemekten önce, yemek için kesilen sığırın kafası dama aşırılmalıdır...

Kelle fırlatılacak damın yüksekliği on metre kadardır. Büyük bir kalabalığı oluşturan seyirciler, iyi seyredebilecekleri yerlere otururlar. Üç çocuk aynı damın başında bir, iki, üçer metrelik basma sallamaktadırlar. Bunların en büyüğüyle eldeki sığır başının gönü birinci aşırana, öteki basmalar da ikinci ve üçüncülere verilir ödül olarak.

Kelle ortaya geldikten sonra kendine güvenen herkes sırayla atar: Sırtını duvara dönerek kellenin ağzından tutar ve başından yukarıya fırlatırlar. Bu işle iki saat kadar uğraşırlar.

Sofralar hazırdır. Et yenir yenmez güreş alanına gidilir. Burada yerli ve çevreden gelen pehlivanlar, birbiriyle karşılaşır. Ortaya işin alışkını iki hakem çıkar. Önce küçük çocuklardan başlarlar. Yavaş yavaş yetenekli delikanlılar ve en sonunda baş güreşçiler güreşir. Bu güreşlerde pehlivanların baş olmaları da var ama, asıl köylerin birbirine baş olmaları düşünülür. Bir pehlivanın baş olmasıyla güreş bittikten sonra, baş için ortaya kuzu, oğlak, teke, koç gibi ne konmuşsa verilir. Sıradan güreşçilere de biraz bozuk para dağıtılır.

Ertesi gün gelin alma günüdür. Bu bölgenin çok köylerinde gelini sabah erkenden alıyorlar ve ilahiler söyleyerek götürüyorlar. Bizim köyde gelin öğleden sonra alınır ve türkü söyleyerek götürülür...

Öğleyin camiden çıktıktan sonra, köy hocası doğruca mezarlığın kıyısına gider. Orada gelin alayını gözler. Gelin alıcılar önce damlardan bayrakları indirip ellerine alırlar. Bayrak çekenler yan yana en ön sırayı tutarlar. İkinci sırada bir küme delikanlı ellerinde bıçaklarla bayrak bekçisidirler. Çünkü sokakları dolduran kalabalıktan herhangi birisi, bayraktarın elinden bayrağı kapabilirse, çok fazla para ile kurtarmak gerekir. Üçüncü sıra, türkücü delikanlılardır. Ellerinde birkaç tef bulunur ve yürüyüşe uydurarak ive ive maniler okurlar. Çalgı takımı varsa, bunlara katılır. Yoksa, köyün ramazan davulunu birisi çalar. Bunların arkasından ak çarşaflara bürünmüş on beş-yirmi kadın

gelmektedir. Bunlar "yenge"dirler. Gelini alıp oğlan evine kadar arkadan yürürler. En arkada da artık bütün köy halkı, çoluk çocuk yürümektedir.

Varıp kız kapısına dayanırlar. Orada ağıtlar yükselmiştir. İleri gelen hoca ve ağalar eve girip ana, baba ve akrabaları yatıştırarak kalabalıktan tarafa büyük bir kilim gererler. Kilimin arkasında gelin at arabasına biner. Babasının yaptığı yatak, içinde durumuna göre hazırladığı çeyizi bulunan sandık da arabaya yüklenir. İki kadın da yanına binerler. Arabanın başını mutlak kızın oğlan kardeşi çeker. Kardeşi yoksa, amca oğlu falan çeker.

Gelin arabası türkücülerle yengelerin arasında yürür. Topluluk sokaklardan geçerken, çocuklar urgan gererek önlerini keser. Güveyin babası hep öndedir. Bahşiş verip yolu açar. Doğru mezarlığa! Zaten hoca beklemektedir. Kıbleye dönüp bir dua ederler. Oradan gelin yeni evine hareket eder.

Güvey birse tek başına, daha fazla ise hep birlikte bir odada kapalıdırlar. Onlar orada iken, gelin eve gelir. Kaynatası ve kaynanası koyundan, inekten bir şey bağışlayarak arabadan indirirler gelini. Bu arada birisi dam başına çıkarak hazırladığı, içinde biraz da bozuk para bulunan kavrulmuş buğdayı, gelinin ve bütün topluluğun üzerine serper. "Hoş geldin evimize" anlamına.

Gerdek Gecesi

Gelin eve geldikten sonra, hemen hemen düğün bitmiş sayılır. Yeni gelen gelini bir köşeye oturturlar. Zavallı, burada gece yarısına kadar, yani güvey gelinceye dek yüzü gözü kapalı bekler.

Gelini eve bırakan araba kapalı oldukları odadan güveyleri alıp köy sokaklarında gezdirerek geri yerlerine getirir.

Akşamdan sonra geç vakit, hoca önde dua ederek, büyük bir kalabalık, güveyi eve, gelinin yanına götürür. Geçen hafta düğünü yapılan Memiş'in gerdek gecesini anlatırsam, güveyin gerdeğe nasıl girdiğini ve nelerle karşılaştığını daha iyi anlatmış olurum:

Gökyüzü açık, ayazlı bir gece. Memişgilin evi köyün üst başında. Memiş, Rıza Çavuş'un odasında. Çocuğu oradan alıp eve getiriyorlar ve sırtını yumruklayarak içeri, gelinin yanına koyuyorlar. Güvey, gelinin yanına girdikten sonra, töre gereğince kapının deliğinden bir kadın dinlemeye başlıyor. Bu gözetlemenin iki nedeni vardır: Doğacak çocuğun sağır olmaması için yeni çiftin konuşmasını duymak; bir de eğer güvey bağlı falan olursa, vakit geçirmeden ana-babasına haber etmek... Güya imam nikâhı kıyarken, düşmanın birisi iplik düğümlerse, güvey bağlanır ve iktidarsız hale gelirmiş. Düğümleyen adam ipliği ateşe atıverirse, çocuğu çok büyük hocalara götürmeden çözdürmek mümkün değilmiş. Nedeni başka başka olan bu iktidarsızlıklara köyde sık olmasa da rastlanıyor. Ama hiç başka bir şeyden kuşkulanmaksızın "bağlı" deyip çıkıyorlar. Hoca hoca dolaştırıp delikanlıyı utandırarak olanca neşesini de öldürmüş oluyorlar.

Gözetleyici kadın bir saat bekliyor. Memiş'te iş yok. İki saat bekliyor yine öyle. Oysaki, öteki güveylerin tüfekleri çoktan

atıldı. Çünkü, güveyin akrabalarından biri, elinde tüfekle dışarda bekler. Oğlan işini bitirir bitirmez, verilen haber üzerine tetiğe dayanır. Bu, gelinin kız çıktığının ve güveyin bağlı olmadığının açıklanmasıdır. Onun için, güveyin işi çok ivedi tutması gerekir. Daha birbirleriyle koklaşmadan tanıkları olan kanlı çarşafı dışarıdakilere teslim etmek zorundadırlar. Ancak ondan sonra her iki tarafın ana-babaları rahat edebilirler.

Geçen iki saate yakın zamanda Memiş'in yatakta öylece yattığı haberi üzerine, evi tıklım tıklım dolduran akrabaları, özellikle anasıyla babası ağlamaya başlıyor. Kızcağız da "rezil oluruz, elini çabuk tut!..." diye oğlanı sıkıştırırmış bir yandan. Ama hiçbirisi düşünmüyor ki, çocuk ayazda uzak odadan geldi, üşümüştür. Girdiği evde ne soba, ne tandır, ne de herhangi bir ısınma aracı var! Tandırlı evin kıyısına eklenmiş, kapısı içerde olan kümes gibi bir taş kovuk ki, içinde yalnız dondurucu ayaz var.

Tüfeğin atılması gecikince biz de merak ettik. Tam o sırada, ne görelim? Memiş'i yataktan çıkarmışlar, Molla Mustafa'ya okutup üfletmeye götürüyorlar. Hem de götürdüler... Çocuğun, kollarından tutarak kendisini hocaya götüren anasıyla babasına kızdığı yüzünden belli. Dişlerinin vuruşu bile "ben ne bağlıyım, ne bir şey; ben yalnız üşüdüm, bırakın beni kendi halime..." diyor. Üstelik, sert havada, hocanın evine gidip gelene kadar daha da üşüttüler. Molla belki de durumu sezmiştir ama, sezse de sezmese de görevini yapmış: Kara Kaplı'yı bir süre karıştırdıktan sonra, "Allah'ın yardımıyla sabaha kadar çözülür inşallah..." demiş ve bereket versin ana-babanın üzüntüsü hafiflemiş.

Hiçbir kural izin vermediği için ve korkunç utancından dolayı kimseye derdini anlatamayan Memiş, artık öyle kızıyor ki, kimseyi gözü görmüyor: Hocanın yanından geldikten sonra, yine yatakta biraz ısınıyor. Isınır ısınmaz da üstüne düşen işi yapıyor. İşini bitirdiği halde, öfkesi eksilmemiş olmalı ki, kanlı çarşafı eline topaç yaparak kapıyı açıyor. Karşısında uyuklayarak oturan babasını hedef alıp topacı kafasına çarpıyor...

Ertesi gün okulun önünden geçerken, üsteleyerek çağırdım ve öğretmen odasında sobanın yanında oturduk. Zaten öğrencimiz, okulu geçen yıl bitirdi. Belki de akşamdan beri ilk kez

ısınıyordu. Kırık dökük iki cümle konuştuktan sonra söz akşamki olaya geldi. Zaten duymayan da kaldı mı bilmem.

"Böyle şeyler olur" falan diye utandırmamaya çalışıyordum ki, gözleri parladı:

"Daha doğrusu bu köyü ateşe verip aşağıdan yukarı yakmalı. Böyle iş mi olur be herif? Akşamdan beri çektiğimi ben bilirim. Bi öldüm, bi dirildim..."

Çay-Kahve

Köyde kahvehane yoktur. Olmadığı da iyi...

Kahve ve çay, köylüye göre lüksten başka bir şey değildir. Büyük bir gereksinim de sayılmayacağından, kullanılsa da olur, kullanılmasa da... Ancak hasta olanlar için bazan gerekiyor ki, böyleleri köyde öğretmen ya da kooperatif saymanı varsa, ona başvuruyorlar. Bir de artık evden çıkamayacak hale gelen bazı yaşlılar kahve bulunduruyor. İçine nohut falan da karıştırarak sindirim için kullanıyorlar. Onu da bazan sade olarak pişiriyorlar, bazan da karbonat gibi kuru kuruya yutuyorlar.

Bu iki nesne, özellikle kadınlarca bilinmez. Erkekler gerek kente gidince, gerekse köyde bir ağanın düğününde rastlantı olursa içerler. Kadınlarsa adını bilir. Pek seyrek olarak tadını bilen de bulunur belki...

Gelelim anılara:

Kooperatif saymanının evine, komşuları iki kadın geliyor. Saymanın hanımı da bu kadınlara çay sunuyor. Kadınlar gidinceye kadar hiçbir şeye dikkat etmiyor. Onlar gidince, bakıyor ki, şekerler erimemiş, bardakların dibinde duruyor. Hayretini saklamadı Emine Hanım:

"Bilsem gösterirdim... Doğrusu çay içmeyi bilmeyeceklerini hiç aklıma getirmezdim. Acı suyunu içmişler, şekeri kalmış" dedi.

Gerçekten şekerini karıştırsa ya da gösterseydi, şüphesiz, ikramını tam yapardı.

Hanımefendiye bunlardan söz etmektense, şunları söyledim:

"Onlar, dünyanın türlü sıkıntısına eyvallah deyip, sineye çekiyorlar. Sizin çaydaki iki şekeri gözleri mi görür?"

Şaka bir yana, çay faslı böyle.

Kahve faslında da söz yine bizim Niyazi Hoca'ya ve oğlu Keleş Hoca'ya geliyor. Niyazi Hoca ünlü olduğu için, adını bilmeyen mi vardır! Demirciköy'de hacca gidip gelen birisi, bilmem ne kokusu sürülü bir pamuk parçasını emanet ederek Niyazi Hoca'ya sunmamı istedi. Köye gelince emaneti vermek için evine gittim. Hoca zaten yıllardır yerinden kalkamıyor. Bazan cuma günleri vaaz verdirmek için sırtlayarak camiye getirirler.

Evine hiç gitmemiştim. Gösterdikleri kapıyı açınca karşımda öküzleri ve bir yanda da öküzlerin pislik yığınını gördüm. Hoca'nın öksürdüğünü duyunca da sola baktım. Ahır sekisinde bir çulun üzerine oturmuş, önünde ateş yanıyor. İki yanında tezek yığınları... Köşede Hoca'nın yatağı. Ahırın kokusu korkunç!... Bu kokuların üstüne çok hoş gelmiş olmalı, pamuğu derin derin kokladı hoca. Bu sırada Keleş Hoca geldi. Oğlu, yani köyün şimdiki imamı. Keleş'ten başka daha üç tane oğlu ve hayli torunları var Niyazi Hoca'nın. Onların kalabalığı eve yetip de arttığından, Hoca bu sessiz ahır sekisini seçmekle çok iyi etmiş...

Keleş gelince, Hoca, "Ülen Cemal, öğretmene bi gayfe bişirsene!" dedi.

Keleş hemen işe girişerek yan duvardaki örümcekli ve isli bir raftan, yine ocağa sürülüp aptes suyu ısıtılan isli bir ibrik indirdi. Ocağın başında duran küçük bir isli çanağa su koyarak ateşe sürdü. Sonradan öğrendiğime göre, Niyazi Hoca'nın gençliğinde eski mağaralarda bulduğu gayet sağlam olan bu çanakta, şimdi Hoca, sade kahveyi hem kaynatıyor, hem içiyor. Yani, cezve ve fincan işini bir arada görüyor bu toprak kap.

Keleş "istemez" diye yalvarmama karşın, kaynayan suya sade kahve karıştırarak önüme koydu. Sade kahveye yüzüm olmadığı için, içmişten saymalarını ve benim yerime Hoca'nın içmesini rica ettim. Hoca içti. Sonradan bana üye Hüseyin Ağa'nın söylediğine göre, o pişen kahve değil, salt burçakmış. "Bu zehir gibi burçağı içmesem yaşayamam" dermiş Niyazi Hoca.

Aradan aylar geçti; güzdü, kış geldi. Bir de baktık Niyazi Hoca'nın küçük oğlana düğün yapıyorlar... O hafta pazar günü, Gani Çavuş'la İzzet Ağa beni yoklamaya geldiler. Sonra da bir-

likte düğün odasına gittik. Düğün sahibinin hali vakti yerinde olursa, odaya gelip de "uğurlu olsun" diyenlere –bulaşık suyu gibi de olsa– birer fincan kahve içirmesi gelenektir. Niyazi Hoca gibi, köyün yaşlı âlim bir hocası, aynı zamanda zengin sayılan kişinin düğününde değil de, başka kimin düğününde kahve içecek bu millet?

Biz oturur oturmaz hemen kahveler geldi. Ama içer içmez Gani Çavuş'un başı döndü ve yere uzandı. Benim de çatlarcasına başım ağrımaya başladı.

Gani Çavuş hemen eve adam göndererek turşu getirtti. Turşuyu yedik ve soğuk suyla kafalarımızı yıkadık da zor ayıldık.

Gani Çavuş çok kızmıştı:

"Bu Keleş'in işinde var bir pislik" dedi. "Köyün hocası diye bunlara güvendik ama, bunların altından da çapanoğlu çıktı."

Köyde böyle düğün kahvelerine nohut, arpa karıştırmadan yapamıyorlar. Düğünde içki falan bulunmadığına göre, böyle bir fincan karma kahvenin bu gereksinimi de karşılayacağını söyleyerek işe şaka süsü vermek istiyorlar.

Keleş Hoca'yı çağırıp karma mı, değil mi diye ant içirdik...

Keleş, "Valla, iki yüz gram gayfe aldım geldim. Fakat gelene gidene yetmez diye, iki avuç arpaynan, tek bir avuç burçak kavurmuş da katmış babam. Pek zararı yok ya, sanırım sizinkinin gayfesini ıcık fazla koymuşlar" dedi.

Sinema

Köyün az çok okuryazar bir insanı olarak, en çok sinema göreni belki benimdir. Ama ne yazık ki ben de bugüne kadar yalnız altı film seyrettim. Onlar da en sıradan, heyecan ve dalga filmleri.

Bizim ilçede bir sinema var: Halkevi'nin salonu. Hiç olmazsa yılda ya da altı ayda bir kez yolumuz sinemaya uğruyor. O da olmasa, bu kadarını da göremeyip iyice kör kalırdık. Az çok kıymetli filmler buraya kadar sokulmuyor doğallıkla!...

Bizim köyde, sinemayı akla getiremeyenler çok olduğu gibi, ona inanmayanlar ve korkanlar da görülür. Tazı Arif askerdeyken bir sinemaya gitmiş: "Ulan bi küme insan atlara bindikleri gibi bize doğru nasıl sürdüler ya! Öyle bi gorkaladık ki, çiğneyecekler diye... Ne deyim de ağnadayım bunu size! Tüylerim diken diken oldu. Bereket versin, hemen geri dönüp gittiler" diye anlatıyor.

Bizim üç aylıkların alınma zamanı ilçeye inmiştim, o gün de *Beyaz Esire* filmi varmış sinemada. Tam üç aydır köyden bir yana çıkmamıştım. Birlikte geldiğimiz yol arkadaşım olan bir genci yanıma alarak gittim. Doğaldır ki, o hiç sinema falan görmemiş. Benim de bu beşinciydi. İlk filmi, Köy Enstitüsü'nde okurken, Konya Ereğlisi'nin Sümerbank salonunda görmüştüm: *Kanlı Meydan*. Bir boğa güreşini gösteriyordu. Böyle bir konuyu sadece küçüklüğümde tabiat bilgisi kitabında görmüştüm.

Biz köylüler, ayda yılda bir kente ineriz ve ona buna kulak vermeden aynı gün geri döneriz. Bugün ise, yalnız film görmek için akşamlayacaktık.

Sinemaya gitmemek için, "O bizlere ilayık değil" diye mırın kırın ettiyse de, salona getirdim arkadaşımı.

Film başlamıştı...

Bizim arkadaş, cariyeler başı hadımağayı görünce, "Şoo kara herif, Mezerli Han'ın süpürgecisi elleem ya, giyimini değiştirmiş..." falan gibilerden heyecandan soluğu tıkanarak, boyuna kulağıma fısıldıyor. Hele gürültülü patırtılı bir sahnede, "Aman, buraya gelecekler" diye başını ardıma saklayıverdi. Yanımızdaki bir sokak züppesi de gülmez mi bu durumumuza!

Çıktığımız zaman, meydan savaşından ya da ecinniler elinden kurtulmuş gibi bir durumu vardı. Soluğu serinleyip de aklı başına geldiğinde, "Git be herif!" dedi. "Töbe olsun, bi daha böyle yere girersem! Adamı korkutuyorlar hiç durmadan, başka bi kârı yok döyüslerin..."

Tiyatro

Bir tiyatro seyretmek olanağı çıkmadı diye üzülür dururum. Bu özlemime ne zaman kavuşacağım da belli değil. Tiyatrolarla birlikte okullar da açılıyor, işbaşı yapıyoruz. Tatilde Ankara'ya filan yolum düşse bile, o zaman da tiyatro kapıları duvar...

Ama dün gece Cinavların odasında tiyatroya benzer bir şeyler seyrettik: İki ortaoyunu birden oynandı. Akıllarına eserse, kış avareliğinde bu çeşit oyunlarla gönül eğlendirir köylüler.

Birincisi, "Edi'nin Kızı." Köyde Edi adında huysuz bir dul kadın var. Kocası öldükten sonra, kızı Mediha'yı Kel Ahmet'le evlendirdi. Ahmet, içgüveysi girdi Edi'nin evine. Her iki taraf da çok yoksul. Ne bir avuç toprakları, ne altlarına serecek yatakları var.

Ahmet gidip Haymana Ovası'nda koyun çobanlığı yapıyor; kazandığını getirip bunlara bırakıyor. Her gelişinde üç dört günden fazla kalmadan gidiyor. Geldiğinde de kaynanası ile karısı etmediklerini koymuyorlar: "Ayakkabı getirmedin, yazma getirmedin" diye kan kusturuyorlar adamcağıza... Hatta eve almak bile istemiyorlar. Bunun böyle olduğunu hep biliyoruz. Ama, önceki gece ilginç bir görüntü seyretmiş köy bekçileri:

Edi'nin evinin yanından geçerlerden bir gürültü patırtı gelmiş kulaklarına. Gidip ne oluyor diye evin tepe penceresinden seyre başlamışlar. Zaten bir göz isli ev. Edi, Edi'nin küçük kızı Ümüş, ikisi de bir köşeye kuru toprağın üzerine uzanmışlar. Öbür köşeye, eski bir yorganı üstüne çekerek Mediha serilmiş. Üçüncü köşeye, Mediha'nın Ahmet'ten olma bir yaşındaki çocuğu atılmış. Dördüncü köşede Ahmet duvara dönmüş, sağ kolunu yastık yaparak yatmış.

Birçok geçim gürültülerinden sonra Edi'nin gönlü olmuş, kızına, "Gak gız, yorganı götür de hasırın üstünde ikiniz yatın..." demiş.

Kızı köpürmüş:

"Öyle hoşlanıyorsan, gak gendin gucakla da üşütme kel kârsızı, cazı!" diye ağzını bozmuş anasına...

Ahmet dayanamamış:

"Dininin imanının altından girip üstünden çıktığımın sıracalısı, ben gayri belamı buldum. Senin yorganını da, gendini de istemem. Sen Allah'tan gork da şu sabi çocuğu yanına al, üşütme!" demiş.

Dışarısı kış. Bu görüntüyü epey seyrettikten sonra, dayanamayıp aşağı inmiş bekçiler. Eve girip iki Edi'ye, dört kızına değnek sallıyorlar. Mediha'yı urganla Ahmet'e bağlamak istiyorlarsa da, yorganın altında Ahmet'le yatmaya razı olması üzerine vazgeçip ayrılıyorlar...

Konu bu. Ahmet'i odaya çağırdılar. Kendi ağzından da dinlenmesine karşın, daha iyi canlandırmak için olayı oyunlaştırmaya ve hemen oynamaya karar verdiler.

İçerdekiler odanın duvar diplerine çekildi. Ortalık Edi'nin evi oldu: Hasır, yorgan buldular. Ahmet kendi rolünde. Başına bir çarşaf geçiren Honnuk Dede, Edi rolüne girdi. Bir delikanlı da kılık değiştirip Mediha oldu. Oyun bitene kadar küçük bir çocuk getirip köşeye koyarak, işin gerçeğe uymasını da sağladılar. Konuşmalar, hareketler tam uygun bir biçimde canlandırıldı. Sonunda, bekçilerin işe karışıp Ahmet'le Mediha'yı birbirine bağlamak istemeleri üzerine çığlıklar arasında ortaoyunu bitti...

Başlanmış ve iştahımız açılmışken bu oyunla kalmak doğru olmayacaktı.

Honnuk Dede, başından geçen bir olayı hemen oyunlaştırdı:

Kendisi Kızılkaya'da bezircievinde çalışırken, bir kız kaçırılmış. Celal, Dudu'yu kaçırmış, bir ahıra saklanmışlar. Köy İhtiyar Kurulu da kaçakların bulunduğu ahırdan haberli olunca gelip kapıyı çevirmişler. Bu oyunun adına da "Gıyap Kararı" diyebiliriz.

Odanın bir köşesini perdeleyerek ahır yaptılar. Kızla oğlan perde ardında, yani ahırın içinde! Birkaç kişi de imam, muhtar ve üye olup ellerinde baston ve değneklerle ahırın kapısı olan

perdeye yaklaştılar. Seyirciler merakta. Kızılkayalı birinci üye İzzet Ağa rolünde Honnuk Dede var. İzzet Ağa'yı hep tanırız; köyü yakındır. Honnuk Dede de onun gibi güldürgen olduğundan, onun hareketlerini, konuşmalarını iyi taklit eder. Şimdi, İzzet Ağa'nın ahır kapısında söylediklerini o da perde önünde söylemeye başladı:

"Celal! Lan Celal!... Oğlum aç gapıyı! Yonsam hakgında gıyap kararı verir şu yanımdaki döyüsler... Aç bakayım gönül ırzasıynan mı gaçırdın, yonsam cebri mi? Ulan neye açmıyon, yonsam daha gızın?..."

"Dudu! Gız Duduuu! Yonsam ağzında yağlık mı (mendil) dıhalı gız? Yonsam Celal boğazını da sıkıyor mu, gız?..."

Hâsılı tiyatromuz da eksik değil...

Köysel Yargı

Hani "Kadı kalktı, kaymakam oturdu" derler ya. Bizim köyler için, "Kadı kalktı, hoca oturdu" diye değiştirmeli bu sözü.

Bir sorunu olduğunda köylü hemen hocaya koşar. Bu başvurmalar küçük bir mantıkla çözümlenebilecek sorunlardan tutun da, mahkemelerin bile kolay çözemeyeceği çapraşık davalara kadar varır.

Hocanın yüksek huzuruna gelip diz çökenlerin anlattıkları davanın konusu ne olursa olsun, iki dakika içinde hüküm verilir. Suçlu da suçsuz da gık demeden hocanın elini öpüp çıkarlar. Haklı çıkan gururlanırken, öteki "şeriatın kestiği parmak acımaz" diye avunur.

Hoca dedik ama, ayırt etmedik. Mahkeme görevini yapan büyük hocalar, üç dört köye bir tane düşmektedir. Bizim köyün de içinde olduğu *Suüstü* bölgesinin yargıcı, Apsarılı Mehmet Hoca'dır. Ekecik Kalemi'ninki de Nurgözlü Niyazi Hoca.

Köylerde buna, "Danışmaya gitmek" denir. Köy hocasına mı, yoksa büyük hocaya mı danışmak gerektiğini zaten iş gösterir... Örnek, Çıtık, karılarının ikisini de evden kovaladı. "Bu pek büyük bir iş olmadığına göre, köy hocası çözümler" diye kadıncağızlar koştular hocaya. O da hemen Çıtık Bekir'i çağırıp, "Komşularla birlikte imamı, muhtarı çağırarak, ayrı ayrı iki kere yemek yedireceksin. Ondan sonra 'ikiniz de dünya ahret bacımsınız' biçiminde söylediğin sözü topluluk önünde geri alıp tövbe edeceksin. Yeniden nikâh kıyacağız ve kadınları getireceksin eve" diyor. Öyle de yaptılar. Bazı yönlerden pratik sayılabilir bu yöntem. Zavallı kadınlar, mahkemeye gitselerdi, kim bilir kaç ay sürüneceklerdi? Hem mahkemede hak aramak için gereken resmi nikâh var mı?...

Hocanın "hülle yapacaksınız" demediğine şükrettiler...

Hocanın verdiği hükümle, bile bile aldananlar da, "Mahkemede üç yıl sürünüp de kazanmaktansa, böyle zarar edip kurtulmak daha iyidir..." diyorlar.

Büyük hocalara da, "Benim koyun senin kağnının altında kalıp öldü. Koyunun bedelini ödemen gerekli mi, değil mi?" Ya da "Ben senden tarla kiraladım ama ürün hiç olmadı. Sana olan borcumu vermeli miyim; yoksa vermemeli miyim?" vs vs gibi işlerde gidiliyor.

Böyle anlarda önceden kesin dövüş olur. "Haklıydım, haksızdın" diye gürültü edenlere, komşular "Yahu ne ağız yoruyorsunuz; hak var, şeriat var, haydi değneklerinizi elinize alın da Apsarı'da danışın" derler. Berikiler, yolda dövüşmemek için ayrı ayrı yollardan gidip mahkeme kararını alıp gelirler...

Ekecik bölgesinin yargıcı da Niyazi Hoca demiştim. Köy odasında bakarsın bir anlaşmazlık olur. "Kalk, Niyazi Hoca'ya gidelim" deyip hemen ahıra giderler.

Yakın köylerden gelenler de önce odaya uğrayıp yanlarına bir kılavuz alarak giderler hocanın bulunduğu ahıra...

Bir düğün dolayısıyla konuklar geldiler. "Hazır gelmişleyin işlerimizi de danışalım" diye bunlardan on tanesi hocanın yanına giderlerken, Kör Şambas'ı alarak ben de gittim. Vicdan ve aptes suyu üzerine Kör Şambas'la (ki, Yağan köyünün imamıdır) bir tartışmamız var. Anlaşamadık. O diyor ki:

"Gâvurda vicdan yoktur. Allah yalnız Müslümanları vicdanlı yarattı. Bir de aptes alınarak pislenen sudan bir avuç içersen Allah'ın en büyük sevabına nail olursun." ("Gâvur" derken Müslüman olmayanlardan söz etmektedirler.)

Ben de bunların karşıtını savunuyorum.

Ahır sekisinde hocanın elini sırayla öptükten sonra karşısına diz çöktük. Adamların danıştıkları, tarla, arsa gibi hepsi de önemli ve mahkemelik sorunlardı. Hocanın verdiği hükümler ise çok tutarsız ve haksızdı bence. Ama burada bana söz düşmez. İşi bitenler sevindiklerini söyleyerek getirdikleri sigara paketlerini verip gittiler.

Bunların içinde hele bir tanesine yüreğim yandı: Danışanlardan birisinin çocuğunu beriki adam çırak tutmuş bir yıllığına. Ama çocuk iki ay çalıştıktan sonra dayatıp işe gitmemiş. Şimdi çocuğun babası, yavrusunun iki aylık emeğinin karşılığını istiyor. Öteki de, "Gelip gününü yetirsin, hakkını tüm alsın, gelmezse bir şeycik vermem" diyor.

Hoca, "Şeriatı İslamiye'de yarım kalan işin karşılığı olmaz. Sana söylüyorum (çocuğun babasına doğru): Kalksan öğlen namazının yarısını kılsan, gerisini kılmasan sevap alır mıyım sanıyorsun? Tam karşıtı olur; günah alırsın... Herif senin çocuğuna güvensin. İşini teslim etsin, sen de çocuğu gönderme, herifin işi yüzüstü kalsın, başka adam ya bulur ya bulamaz. Onun davacı olması gerekirken, sen oluyorsun. Mademki sen de fukarasın, uzun etmeden kalkın, kimsenin kimseden alacağı olmasın" diye bağladı.

Bizimkine gelince, ikisinde de Kör Şambas haklı çıktı.

Hoca birincisine, "Hak taala vicdanı, Müslümanlardan gayrısına nasip etmemiştir" dedi. Vicdanın gözle görülür bir şey olmadığını, örneğin işini sapasağlam yapan bir Hıristiyan'ın, yaptığı ayakkabıların altını mukavva ile dolduran bir Müslüman'dan daha vicdanlı olduğunu söyledik ama, hüküm verilmişti.

İkincisine de, "Hazreti Muhammed'in ümmetinden olan bir âdemin vücuduna temas eden sudan, yani aptes aldığı sudan ayağa kalkıp kıbleye dönerek bi avuç içmek en büyük sevaptır" dedi.

Oradakilerin bütünü de Kör Hoca'nın tezini savunduğu için, biz yenildik.

Yıldızlama

İnsanın ne zaman hastalanacağı, başından kaç nikâh geçeceği ve zengin mi, yoksul mu olacağı gibi şeyler arasında, öleceği günü de önceden bilmesi iyi sayılmasa gerektir. Çok bilgiçler bile, "Yalnız öleceğim günü bilmem" demekle, ölümün ne zaman geleceğinin bilinemeyeceğini kabul ederler.

Bunlar da sorun mu? Şimdiki devirde Kara Kaplıların çözemediği ne kaldı?

Herkesin nasıl yaşayacağını ve yaşamının süresini açık ve kesin olarak gösteren bir ayna varken (Kara Kaplı) o aynaya bakıp da sonunun ne olacağını bilmeden yaşayanlara şaşmak gerekir.

Muska bile kitabın dediklerine bağlı olarak yazılıyor. Biz sanırız ki, hoca alır eline kalemi bir şeyler yazar, ondan sonra verir.

Değil böyle: Hastası olan hocaya haber verince, hoca hastalanan kimsenin yıldızına bakıyor, bulguyu da hemen koyuyor: "Sağ böğründen yel girmiş" ya da "Şeytana uymuş, beynini zedelemiş, başı ondan ağrıyor" diyerek hastanın iyileşmesi hangi dualarla olacaksa, onları üç örnek olarak yazıyor. "Birisini kapının eşiğine göm, birisini ez suyunu iç, üçüncüyü de külahının içine dikip başında gezdir."

İnsanoğlu bu, merak etmediği iş mi vardır? Mademki yıldızını sürünce her insanın başına gelecekleri söylüyor hoca, neden sürdürmeyelim yıldızımızı. Hem bizler köylü bulunmuşuz. Şimdilik doğduğumuz aya göre yıldızımızın ne olduğunu takvim yapraklarından ve gazete eklerinden, baldır bacak dergilerinden öğrenemiyoruz. Biz okuryazar olursak, gazete falan da köye gelirse ve o zamana kadar balık kavağa çıkmazsa, gazetelerin yazdıklarını da okur, yıldızımızı görürüz... Bugüne bugün Yahya Hoca, Osman Hoca, Ali Hoca'ların bakması yeter.

Efendim, hasta iyileşmek için yıldızını sürdürüp muska alıyor. Yaşlı olan ölümüne kaç yıl kaldığını öğrenmek için yıldızına baktırıyor. Babalar, oğlunun alnına kimin kızının yazıldığını öğrenmek için yıldızına baktırıyorlar. Belki de yıldızını gördükten sonra kitabın gösterdiği kıza dünür gidiyorlardır...

Yıldızına baktıranlarla konuşa konuşa ben de merak ettim. Bu, Çingene karısının "Havai gönüllü, zırzır akıllı bir kız alacaksın" diye fala bakmasına benzemez. Piyango gibi, haydi bir uzun yaşam varsa yıldızımızda, bilsek kötü mü olur? Ama hiç ümit etmem. Kaldı kaldı da, o yönden mi yardımcı olarak kör talih? Nitekim baktıranların hiçbirisinde umut ışığı görülmüyor. Hele Kamberlerin Top Ali'ye bir yıl daha yaşayacağını söylemiş yıldızı. Haydi elindeyse düşünmesin bakalım.

Bir delikanlı da, yıldızına baktırırken başından üç nikâh geçeceğini öğrenmiş. Daha yeni evlendi ve güzel, temiz bir eşi var. Peki şimdi siz olsanız düşünmez misiniz?

Sıra bana geldi:

Yahya Hoca'yı odasında yalnız buldum bir gün. Derdimi açtım: Sonumun ne olacağını bilmek istiyorum.

Hemen indirdi kitabı. Anamın, babamın adlarını sorup bir yere yazdı. Bu adların harflerini karıştırdı, çıkardı, topladı falan. Sonra, tam yarım saat elindeki kitabı karıştırarak benim yıldızı bulup okudu:

Başımdan iki nikâh geçecekmiş... Burada kendimden çok birinci karımı düşünmeye başladım.

Ölümüm için üç devre varmış: üç, on sekiz ve yirmi iki yaşları... Bu üç devreyi atlatabilirsem yaşım altmışa kadar varacakmış.

Birinci ve ikinci devreleri hayırlısı ile atlattık. Ama henüz üçüncüye gelmedim. Asıl bu üçüncüden korkmalı. Henüz iki yıl var; kaygıya yer yok. Eğer o zaman yıldızımız gökyüzünden kayar, kitabın dediğini yerine getirirse, şimdiden allahaısmarladık dostlar. Hakkınız varsa, helal edin!...

Vaaz

Köylünün, kafasını besleyen ocak camidir. Cuma günleri hocanın verdiği vaazın ve hatibin okuduğu hutbenin etkisi, köylünün yaşamına biçim verir denebilir. Bazı cuma günlerinde ya da bayramlarda daha büyük hocalar da vaaz vermek için gelirler ki, bu da işe bir yenilik katar...

"Ey cemaatimüslimin! Cenabıhak *Kuranıkerim*'de buyuruyor ki!..." diye başlayarak hatibin okuduğu hutbeler, çok kere iyi telkinlerle doludur. Bununla birlikte hitabenin sonu hep orada bulunanları aşağılayarak ve hepsinin cehennemde yanacağını haber vermekle biter.

Hoca efendi ne hüküm verirse, toplum öyledir. Ders değil ki karşı çıkasınız. Dinde karşı çıkma olmadığından, maval dinler gibi dinliyoruz. Dışarıya çıktıktan sonra kimsenin iler tutar yeri kalmıyor. Herkes cehennemde çatır çatır yanacağı zamandan başka bir şey düşünemiyor. Dünyaya geldiğine de pişman oluyor.

İnsan olarak yaşamak, birçok erdemlere sahip olmayı gerektirir ama, hocaların sözlerine inanacaksak, bir insan olarak yaşamak olanaksız. Ya anandan doğar doğmaz talihin yardım edecek, cennete hurilerin yanına gideceksin dünyaya gözlerini açmadan; ya da yaşayıp elinde olmadan bir sürü günaha girecek, cayır cayır yanmayı göze alacaksın.

Bu yıl, bizim köyün camisini, hem hoca, hem de hatip olarak Molla Sıddık yönetiyor. Özellikle cuma günleri kuşluk vakti başlıyor cennet-cehennem işlerini anlatmaya...

Hutbede de döktürüyor, namaz, aptes üzerine. Din, Müslümanlık namazla aptesten mi ibaret diye insanın şaşası geliyor.

Bir gün yine birçok özürlerle namaz kılmayanları kastederek dedi ki:

"Namaz borçtur. Canı üstünde olan Müslümanlar, hasta olsun, ne olursa olsun, bir vaktini geçirdi mi, Cenabıhak öylelere cenneti âlânın kapılarını kapar. Bir kadın, doğum yaparken, henüz çocuğun kafası çıkmış fakat gerisi çıkmamış durumdayken namaz vakti gelmişse, aptes alıp o vaziyette namazı eda etmesi farzdır. Eğer bunu yapmazsa, sade kendinin değil, doğan çocuğun da rızkı kesilir!..."

Bu sözleri kitaba bakarak söylüyor. Ama kitapta böyle yazılı mı, yoksa kendi düşüncesi mi, bilmiyorum.

O gün bu vaazı dinleyen bir komşu, ölüm döşeğinde cansız yatan karısına değnekle çat pat yanaşmasın mı?

"Ne oluyor kumşu, delirdin mi?" dedim.

"Delirmeden geç, bugün akıllandım" dedi. "Bugün öğlen camisinde geçti başıma sıcak... Sen de vardın! Ne dedi hoca? Böyle sıracalı sıracalı yatacağına, namazlarını geçirmese ya! Allah neye kadir değil? Günahlarından silinse de temiz ölse ya?"

Şimdi, karıları doğum sancılarıyla kıvranırken, "Hadi namaza!" diye sopaya sarılacakları düşünüyorum...

Batı Anadolu'da bir bucak merkezindeydim. Manisalı olduğunu söyleyen kabadayı bir hoca geldi. "Derin bir hoca gelmiş!" heyecanıyla sabahleyin toplandı köylü camiye. Öğle oldu, cuma namazına gittik. Cami zınka zınk dolu. Müezzin, "Cemaatimüslümin, sıklaş!... Cemaatimüslimin, sıklaş!..." diye birbirimize yapıştırdı...

Karşısındaki Müslümanların çokluğu, hocanın sesini yükseltmesine neden oldu. Neler söylemedi, neler! Sözü getirdi "namaz kılmayan, oruç tutmayanlara..."

Bu sıkışık durumda bazıları uyumaya başlamıştı.

Hocamız, "Utanın!" diye başladı. "Uyuklamaktan başka bir şey bilmezsiniz!... Kıçınızın yarım çakıldağı ile Allah'ın evine gelirsiniz, uyuklar burayı da kirletirsiniz. Utanmadan, kızarmadan çocuklarınızı Latince mektebine gönderirsiniz. Yarın onların da, kendinizin de sacın üstünde yanacağınızı düşünmezsiniz. Utanın be! Koca köyde bir Kuran mektebi, bir namazlık mektebi yok. Utanın! Kazanıp kazanıp keseye atmakla Müslümanlık yaptığınızı mı sanıyorsunuz?" Vs vs.

İnanın tam üç saat böyle dinletti. Şöyle, hareketiyle olsun, hocanın bu kötüleyici ve düşürücü sözlerine öfkelenen, karşı çıkan var mı diye çevreme bakıyorum, ne gezer. Hep kafa sallayıp benimsiyorlar...

Sonra hutbeye çıktı. Bi saat kadar da orada söyledi. Namaz kılıp çıktık. Ama kafam uyuşmuş, vücudum cehennemden çıkmış gibi idi...

Caminin kapısı önüne bir kilim sermişler. Çıkarken keseyi çeken, kilimin üzerine hocanın hakkını attı. Atmayan da kalmadı pek.

İkinci olarak bir de dükkânlardan topladılar Hamdi Hoca'yla Hacı Ali, yabancı hocanın adına...

Akşam bulunduğum evin sahibine, "Arma ileri gitmedi mi ya hoca?" dedim.

"Benim yanımda söyledin, başka kimsecikler duymasın, adın gâvura çıkar, sonra yüzüne bakan olmaz" dedi.

Sakalışerif

Ramazan ve kurban bayramları arifelerinde, Ekecik Kalemi'ndeki köylerde bir telaş başlar; eşeğe, at arabasına binenler, sürer Çekiçler köyüne...

Orada Şeyh Ahmet Efendi'nin himmetiyle getirilip camiye konulmuş bir tek sakalışerif varmış. Bayramdan bayrama, peygamberimizin kutsal sakalından bir teli görmek ve arife günü kutsal ikindi namazını Şeyh Efendi'nin arkasında kılmak şerefinden, çok şükür Allah kimseyi yoksun etmiyor. İlçemizden toz kaldırarak Çekiçler'e koşan açık kamyonlarda da üst üste yığılmış müritler, müminler vardır.

Orada, gönülleri coşan ve zikirden ağızları köpürüp, dilleri dolaşan bu ümmeti Muhammed, ibadetin havasında tütsülenen başlarını dinlendirmeden yola çıkıyorlar ve çok kere emellerine kavuşuyorlar: Yani, yolda kamyon devriliyor, hercümerç içinde canları çıkarak; Allahlarına erişiyorlar...

Bu dönüşlerden birisinde, kamyonu devirerek on kadar müridin canına okuyan Selam Hoca da, "Nasıl olup da ötekilerin canını, tam günahlarının affedildiği mübarek bir günde aldı da Hak taala, benim canımı almadı?... Suçum neydi?" diye üzülüp duruyor ve: "Şık baba sezmiş devrileceğimizi, ama bize çıtlatmadı, yalnız 'Gitmen, bugün kalalım' dedi, yolda da ben, ehliimanı taşıma sevabını kazanmak için şoförün elinden direksiyonu aldıydım (kamyon kendisinin); nasıl oldu bilmem, çat aşağı uçuruma gittik... Olacak efendim! Kaderi ilahi!..." diyor.

Son zamanlarda güzel bir sürpriz daha oldu: Ağaçlı köyünün camisine de sakalışerif getirdiler.

Çekiçler birkaç günlük yol olduğu için, Suüstü köylüleri gidemiyorlardı. Şimdi nereden bulmuşlarsa bulmuşlar, çok paha-

lıya aldıkları bu sakal telini yedi kat sargı içinde getirdiler, bir eksiği daha tamamlamanın zevkine erdiler...

Ağaçlı köylüler, sakal telini buldukları yerden günlerce yürüyüp ilçeye geldiler. İlçeden kamyon tutarak köye doğru hareket ettikleri sırada durum köylerde duyuldu. Çevre köylerin halkı, karşılayıcı olarak yollara düştü...

Kamyon kalabalık arasında ağır ağır geldi. Üzerine hıncahınç dolmuş olan köylülerin gözleri gururla parlıyordu. Bizim köylüler üç tane koyun kurban kestiler. Sakalışerifin, bizim köyün camisine bir dakika girip çıkmasını rica etmişsek de kabul etmediler... Ama köylerin arası yaya bir saatlik yer; üzülmeye yer yok. Bizim köylülerin üzülmesini yersiz buldum. Yeter ki, bol bol ziyaret etmemiz için, Allah bizi çok bayramlara eriştirsin ve böyle nice nice bizi doyuran sürprizler nasip etsin...

Hacı Babalar

Son yıllarda hacca gitmenin kolaylaşması da azımsanmayacak bir nimet. Tarlasını, takımını satan, hacca gidip Mekke ve Medine dağlarında günahlarından, bir yılanın kabuğundan sıyrılışı gibi sıyrılmayı düşünüyor. Kara Kaplı'dan sökerek söylediklerine bakılırsa, Allah, hacca gidecek olanların alnına, yaratırken işaret edermiş: "Hacca gidip hacı olacaksın, ey kulum!" Günü gelince de çağırırmış. Artık elin kanda olsa da bırakıp gideceksin. Demek ki, Allah'ın sevgili kulları yaratılırken belli oluyor. Bazı parasızlar da, "Alnımıza ne hacca gitmek yazmış, ne de mal vermiş" diye acaba analarının karnında iken mi bir günah işlediklerini düşünüyorlar. Çağrılmış olmalılar ki, geçen dört yıl içinde bizim buralardan epeyce gittiler.

Gidenlerin arasında karısıyla gidenler de var. Bunlardan en mutlu olanlar da galiba, Hacı Lipbik'le kocası Kel Abdi. (Kullandığım isimlerin başında sanırım "kel" çok geçiyor. Köyde kelin çok olduğundandır; benim suçum yok...) Kel Abdi, olanca tarlasını satarak üç bin lira kadar bir para biriktirdikten sonra, karısı Lipbik'le yola düştü. Kimsesiz kalan biricik oğulları Ahmet'i de başka birisine çırak verdiler. Akıllarınca, kendileri orada ölerek cenneti âlâda baş köşeyi boylayacaklar, anasız babasız ve tarlasız kalan Ahmet de el kapısında bir lokma ekmek için sürünecek.

Ama Allah canlarını almamış, kendileri de intihar etse işe yarar mı? Perişan bir halde çıkageldiler. Kel Abdi dizanteriye tutulmuş. Hacı Lipbik sapasağlamdı ve arabanın üstünde, kalabalığa, "Hoş bulduk!... Hoş bulduk!..." diye boyuna bağırıyordu. Kocası her şeyden habersiz yatıyordu arabada. Başta şeyhler, kudüm çalarak, yanık yanık ilahi söylerlerken öpüşme, kucaklaşma faslı başladı. Artık kaç günde biteceğini kimse bilmez ku-

caklaşmanın. Öyle ya, her kucaklayana hacı kokusu sinecek. Punduna getirip ne kadar fazla kucaklarsan, o kadar kâr.

Kel Abdi, Arabistan'da tutulduğu hastalıktan kurtulamayarak, iki gün yattıktan sonra rahmeti rahmana kavuştu. Böylece de sonsuzluğun sırrına erdi...

Kocası, "hacı olduktan sonra dünyaya bakmadan öldüğü için" karısı da "dünyada kalmakla birlikte, kocası olmadığından, kör şeytana uyma kaygısından kurtulduğu için..." Allah'ın sevgilisi olmuşlar!...

Şimdi, iki çocuk babası olan Ahmet, el kapısında sürünüp, ana babasına ilenirken, güveylerden birinin evine sığınmış olan Hacı Lipbik, gece gündüz köy odasında erkeklerle laklak ediyor. Dediklerine göre, "Hacca gitmekle, artık onun erkeklere karşı mahremiyeti kalmamış..."

Hacı karşılamak da iyi oluyor vesselam! Neydi o Hacı Lipbik'in geldiği günler. Millet odada, gelen tespihleri kapışmak için birbirine giriyor, Çapan Hoca'nın oğluna anmalık verdiği tespihin imamesindeki cam içinde bulunan Kâbe'nin resmini görmek için birbirine yükleniyorlardı. İyi ki o bir parça pamuktaki kokudan bir kez koklamak herkese nasip oldu. Ama o küçücük kapta gelen zemzem suyu, hocalardan başkasına yetmedi sanırım... Pamuk parçası ise daha kaç yıl saklanacak kim bilir? Yeni doğan çocuklar da koklasın diye...

Hâlâ soruyor Veli Çavuş:

"Eh, nine, hacı olup geldin. Allah her adama nasip etmez bunu. Amma, bundan sonra hangi adını söyleyelim: Hacı Lipbik mi diyelim? Hacı Fadime mi diyelim? Hacı Vıddırıvızık mı diyelim? Kel Hacı'nın karısı mı diyelim, yoğsam sadece Hacı Nine mi diyelim?"

Bu hacı babalar, başka bir şey düşünmeden salt günahlarından sıyrılmak için yollara düşüp varlıklarını ve sağlıklarını tüketiyorlar. Bunu kendileri söylüyorlar. Üstelik birçoklarının çoluğu çocuğu da perişan oluyor... Buna karşın, umulan tek şey yerine geliyor mu, yani günahlarından sıyrılıyorlar mı acaba?

Dönüşte birçokları, terazi tartmaktan, metre ölçmekten vazgeçiyorlarsa da, yine eski hamam eski tas olduklarını görüyoruz. Ad değişmekle huy değişir mi?

Bu hacılardan Çimelili Hacı Derviş, yanında bir marangoz çalıştırıyor: Araç, gereç, iş bulma ve emir Hacı Ağa'dan, yapmak da işçisinden. Bunlara okul için otuz tane sıra yaptırmak istedik. Örneğine uygun olmak koşuluyla, her şeyi Hacı Derviş'ten olacak, tam teslim, tanesini yirmi liradan uyuştuk ve anlaşma yaptık.

Sıraların bittiği haberi gelince teslim almaya gittik... Ne görsek beğenirsiniz? Çamdan olması ve gösterdiğimiz örneğe uygun olmazsa kabul edilmeyeceği üzerine anlaşma yaptığımız sıralar yerine, kavak çıtalarını yan yana getirivermişler. İki yaşındaki çocuk zor sığar, sığsa da kırılır. Nitekim birisine oturdum, kırılıverdi...

Köy kurulu üyeleriyle gitmiştik. "Candarma kuvvetiyle salma toplarken, köylünün yüreğini sökercesine elindeki bir avuç arpasını alarak biriktirdiğimiz parayı suya atmak günah değil mi?" diyerek sıraları kabul etmemek istedim ve anlaşmayı okudum.

Ama, Hacı Derviş küplere binince, günahları cebine yerleştirdiği gibi sürdü dövüş alanına. Bir kızdı, bir köpürdü, "Sen öğretmenliğine karış, para köyün parası!..." diye bir çıkıştı. Masallardaki sihirli seccadeye binince dağları yerinden oynatan devler gibi, dağları yerinden oynatıp yanındakileri şaşkına döndürdü. Bu sırada da, bir içeri girip bir dışarı çıkarak bizim muhtarı, üyeleri dışarı çağırarak hepsiyle tek tek konuştu.

Sonunda bizim kurul, beni dışarıya çağırdı:

"Mamıdefendi!" dediler, "evet, dediğin doğru, anlaşmaya uygun olmamış, amma bizim çocukların ağzına da çok, yüzüne de çok bu sıralar. Şinciyeden sırada mı oturuyorlardı? Kırılırsa köylü bi daha yaptırır... Öleni ne yaparlar efendi? Yurlar, yıkarlar, kaldırırlar, değil mi? Ee, bu sıralar yapılmış gayrım; bunları götürmemek Hacı Ağa'yı çiğnemek olur. Biz Hacı Ağa'yı kıramayacağız. Köylü bu parayı suya atsa yine yıkılmaz. Bilirsin ya, köylü milleti çayır otuna benzer; eşekler ne kadar kemirse de yine büyür... Sanki mahkemeye falan düşülse kâr mı edilecek?"

"Haydi sen eteğindeki taşları dök!... Canım sana da helalinden bir dolap hediye edilecek" demesinler mi?

"Allah göstermesin" deyip ayrıldım oradan. Akşam olmadan sıralar da okula gelmişti. Ama bir hafta içinde otuz tane sırasının yerinde yeller esiyordu. Kırılanları onarılma olanağı bulunmayan çıtalardı. Eğitim Dairesi'ndeki ilgililere söyledim, "Köylü vermiş, biz karışmayız!" dediler haklı olarak.

Bu olay üç yıl önce oldu. Okulun durumu şöyle: Okul, sıralar yapıldığında iki sınıflıydı ve yerde oturuluyordu. Şimdi okul beş sınıflı oldu. Ama o sıralar yıldız gibi, doğdukları gün batmış olduğundan, bugün okul yine sırasızdır ve her tarafı yıkılmıştır.

Jandarma kuvveti kullanarak topladığımız altı yüz lira iyi mala verilseydi, böyle olmazdı durum. Ama o vakit de hacı babaya yazık olurdu. Onun vicdanı rahat edemezdi...

Ebu Cehil

Ebu Cehil, vaktiyle hemşerileri arasında nasıl davranışlarla karşılaşmıştı bilmem, sağ olsa da, bizim köylülerin eline bir geçse, görür kılığını...

Odada ya da herhangi bir duvar dibinde üç-beş kişi bir araya gelince, Ebu Cehil'den söz açılmadığı pek azdır. Lanet lanet üstüne! Gidişatı kötü olan birisinden mi söz ediliyor, hemen başlıyorlar ilenmeye: "Ebu Cehil gibi kendi kazdığı kuyuya düşer inşallah!" Hani Peygamber'i düşürmek için bir kuyu kazmış da, kendisi düşmüş ve yine Peygamber tutup çıkarmış ya...

Yanaz ve dik kafalılar için de hep, "Ebu Cehil yapılı..." denir.

Bugün, bizi kurtarmış ve bize en iyi ülkü yollarını çizmiş olan ölmez Atatürk'ün sevgisi, yediden yetmişe dek içimizi doldurmuş ve aydınlatmaktadır. Kötülük denince de Yunan, Rus, Bulgar ya da tüm olarak yabancılar alınır. Ama herkes ne alırsa onu satar: Atatürk'e inan ve sevgi, köylülerimizin kalbinde de doruğa erişmekle birlikte, büyük din adamlarının, keramet sahiplerinin sevgisi yanında Atatürk sevgisi zayıf kalır. Onu kuvvetlendirecek ancak kültürdür. İşte bakın, Ebu Cehil düşmanlığı küçükten herkesin kafasına yerleşmiş. Kocası genci toptan Ebu Cehil'e karşıdır...

Hacca gidip gelenlerin anlattıkları doğru ise, orada Ebu Cehil'in evini de apteshane yapmışlar. Şimdi bir de bu söz var dillerde: Saygısız, davranışı olumsuz, önüne gelene çatan ve hak yiyenlere, "Evi Ebu Cehil'in evine döner inşallah, kenef olur!" diyorlar.

Köy Doktoru

Hasta bakım yeri bizim ev. Gerçi kapıda bir yazı falan yok. Hangi hastalığın doktorunun burada oturduğunu belirtmek için bir açıklama gerekse, "Cümle hastalıklar uzmanı ve ocağı" deyimini kullanmak çok yerinde olur. Doktor, bizim sekiz yaşındaki İsmet. Bundan altı yıl önce iki yaşındayken de yine bugünkü gibi Yaradan'a sığınmış köylülerimizin dertlerine derman arayan bir doktor olduğuna göre, bu altı yıllık deneyimli doktorun köyde ve bölgede büyük bir ün yaptığını söylemek gereksiz. Sayısız ve türü belirsiz hastalıklar halkı kırıp geçirdiğine göre de her gün uzmana başvuran hasta sayısının çok kabarık olacağı doğal bir şey...

Evet, çocuğu okulda bile rahat bırakmıyorlar. Haber haber üstüne: Eve gelen hastalar bekleyemiyorlarmış, hemen "ovalanıp" gideceklermiş. Okuldan eve göndermediğimiz için de, okul yakınına geliyorlar ve soluk alma zamanında duvarın dibine çömelip ovalanıyorlar. Bu, dışarıdan gelenler için. Köyün içindeki hastalar çoğunlukla ikindiden sonra akşama kadar kabul ediliyor. Ağır hasta olursa, akşamdan sonra da kabul edilebilir. Yeter ki, gönlü olsun... Evet, gönlünün olmasına bağlı. Bazan nazlanıyor. Anamgil ne kadar üsteleseler yine ovalamıyor. Oysa, uzun boylu bir iş yapacak değil. Hastayı önüne oturtuyor. Ellerini hastanın başına, omuzlarına, dizlerine koyup kaldırıyor ve bir yandan da dudaklarını kıpırdatıyor. Elham ve kulhü gibi duaları okuyarak ovalamış oluyor. Ama, çocuk bunları okumasını bilmez. Dudaklarını kıpırdatmak da okuma yerine geçermiş...

"Derdin nerede, neren ağrıyor?" diye sormak yok. İlaç vermek de yok. Ne hastalığı olursa olsun: Dudak kıpırdatmak, el sürmek... Buna karşılık, "Paran nerende, yaran nerende?" diye

önce para sormak yok. Herkes gönlünden kopanı veriyor. Evden çıkamayan yatalak hastaları ovalatmak için de, kıza dünür gelir gibi birkaç kez gelip yalvarmalarla evlerine götürüyorlar. O zaman ücreti de ona göre oluyor. Hem kesinlikle yemeğe alıkoyup küçük doktora şölen veriyorlar.

"İsmet nerede öğretim yaptı, nasıl doktor oldu?" diyeceksiniz, anlatayım:

Çocukcağız altı aylıkken hastalandı. Anamla babam kucaklarına alarak köy köy, ocak ocak gezdirdiler. Üzüntümüz yaşamımızı gölgeledi. Tam bir buçuk yıl, şimdi İsmet'in gölgesinde kalan o zamanın ünlü ocaklarını, anam eşeğe binip çocuğu kucağına alarak, babam da yaya eşeği sürerek, gece gündüz dolaştılar. Üç günlük, beş günlük yolları teperek derde derman bulamadılar. Günün birinde, bunları razı ederek çocuğu ilçedeki doktora götürdüm ve iğneler, haplar... derken iyi oldu. Yalnız böğründe bir delik açıldı ve oradan üç-beş tane solucan çıktı. Böylece çocuk kurtuldu. Çıkan solucanlara bakarak, çocuğun hastalığının yılancık olduğunu söylediler. İşte o günden sonra İsmet, yılancık ocağı, derken "her şey ocağı" oldu.

Gelenlere bu öyküyü anlatıyorum ve gerçek doktora gidip görünmelerini söylüyorum. Kanmıyorlar. Başlarındaki kele, gözlerindeki trahoma, dişlerindeki ve dizlerindeki sızıya, karınlarındaki ağrıya... karşı, gelip ovalanıyorlar. "Bütün ağrılara karşı: gripin!" "Bütün hastalıklara karşı: İsmet..." Ayrımı var mı? Rastlantı olarak ovaladıklarının bazısı da iyi oluverdi mi, tamam... Geçen yıl Nurgöz'e yanıma geldiğinde, çocuklarla gezerken, gözü ağrıyıp çapaklanan bir kadını ovalamış. İki gün sonra da gözleri iyi olmuş. Değme gitsin artık Nurgözlülere: Ellerinden zor aldım. Ama, şimdi ara uzak, derdi olan gelip yine burada derman arıyor. Ününü köyden köye yayarak neredeyse Şereflikoçhisar'a doğru ulaştırmışlar.

Çocuğa bu işi bıraktırmak için tüm gücümle uğraştım. Çocuk vazgeçecek ama, köylü ve anam-babam söz anlamıyor: "Yeni kafasın sen" diyorlar bana.

"Doktor olmak böyle kolay mı?" diyorum. "Yirmi yıl dirsek çürütenler bile zor anlıyor hastalıktan... Hem bu çocuğun sonu

için pek kötü olacak. İleride bu 'ovalayıcılık'ı kazanç aracı yapmak ister."

"Yoo! Doktor kim, biliyon mu?" diyorlar.

"Kim?.."

"Başından geçen!..."

Arayış

Bizim köylülerin düşüncesine göre, Allah derdi verirken dermanını da yanında verirmiş. Sorun şu ki; dert sana gelirken, derman başka yere gidermiş. Onu arayıp bulabilirsen ne iyi, kurtulursun. Bulamazsan, yandın... Nasıl ki, çiğnemeden lokmayı bile yutamıyoruz; yorulmayınca da dert çaresini bulamıyor. Dahası var: Yorulduğumuz, her salık verilen yere gittiğimiz halde, derman yine göze görünmüyor. Mübarek sırra kadem basmış olmalı. Çıkıp da, "ben buradayım" dediği yok.

Mırıloğlu, altı ay hasta yattı. Günler, geceler boyunca sızı, gözlerinden yaş akıttı. Kim bilecek hastalığının ne olduğunu... Adamın kolları, bacakları öylesine sızlıyor ki, birisi çıkıp da, kesip atsa razı olacak... Ne İsmet'ten, ne de kısmetten yarar sağlayabildi. İstedik ki ilçeye, oradan yararlanamazsa Ankara'ya gönderelim. Bir çeşit yalvardık herife. Koca köyün üç tane öğretmeninin sözü tutulmuyor da, öte yandaki üfürükçünün sözü tutuluyor. İlçeye gitse, araba kirası on lira; on lira da doktora, ilaca verse, yirmi lira... Ya da Ankara'ya gitse kırk lira harcar. Ankara çok yakındır. Biz bu yolları gösteriyoruz ve biraz kandırıyoruz. Ama, biz hastanın ya da onu götürüp getiricilerin yanından uzaklaştık mı, Kamalak Mehmet iki söylesin yeter: "Bu doktor işi değil, yel girmiş, görmüyonuz mu? Ocağını bulamayınca, kesilmez bu sızı!" Gel de söz dinlet! Peygamber gibi, akan suyu geri çeviriyor...

Hastalık ilerleyip, hasta iğneden ipliğe dönünce, bindirdiler bir arabaya: Burası nere –Acıpınar! "Bu ocakta geçer sızılar!" Orada bir soyuluyorlar. Buradan geçmedi; sür arabayı Taşdeller'e. "Buranın yeli değilmiş!" Ver elini Yuva. Karaören, Kızılkaya. Hastada hayır kalmadığı gibi, cepteki de tükendi. Bu arada tam, yüz elli lira araba kirası borçlanmışlar. Buralardan bir şey

öğrenemeyince, akıllarını "Kat"a taktılar. Kat ki, ta Tokat'ın bir bucağı imiş sanırım. Orada bir yapı içinde yüzlerce yılan varmış. Hastayı oturttuktan sonra, yılanların sahibi "falan oğlu falanın yılanı gel!" dermiş. Eğer hastanın yeli oradaysa sahibinin emri üzerine yılan çıkar gelir, hastanın serdiği gömleğin üzerine çöreklenirmiş. Değilse, koklar gidermiş ki, bu da "Ağam, senin dermanın burada değil, biraz daha ara" demekmiş.

Böyle uzak ve kuvvetli ocaklara gitmek iki türlüdür. Durumu uygun olan kalkıp kendisi giderse daha iyi olur. Ama, hastalık dolayısıyla gidemeyenlerin, don, gömlek gibi giysilerinden birini göndermeleri de geçerli. Yılan yine gelir, falan yerden gelen çaputu koklayıp döner, ya da üzerine çöreklenirmiş...

Mırıloğlu'nun da son ümidi orada. Kendisi bu uzun yola dayanamaz. Gömlek gönderecek ama, kış günü onu da kim götürecek? Çokça da para ister. Gelgelelim, "yelinin Kat'ta olduğu kesin."

Kadının birisine de düşünde bir sakallı gelerek, "Ben sana söylemeye geldim; Mırıl'ın yeli Kat'ta. Oraya götürsünler" dememiş mi?

Neyse, yolun uzaklığı ve üstelememizin etkisiyle Ankara'ya gitti. Hemen bıçağın altına yatırıp midesinden mi, neresinden ameliyat etmişler. Sızı geçmiş ama, yara yine işliyor ve vücutta hiç hayır yok. Söylediğine göre, yaz gelince Kat'a yolcu. Çünkü onun yeli Kat'ta.

Geçen gün, Gıbı Yusuf, on kadar hastanın gömleklerini toplayarak "Kat" köyüne ovalatmaya götürdü. Bir gömleğe beş lira karşılığında el sürmüşler.

Bir kız öğrenci beş gün okula gelmedi. Babasını çağırdım. Mahkeme, yasa gibi büyük sözcükler kullanarak, iyice sıkıştırdım. Ağladı adamcağız:

"Nasıl salayım? İki güççük çocuk var: Anası dersen perişan. Onlara kim baksın? Mapısa atdırsan memnun olurum. Hiç olmazsa gözüm bari görmez. Habarın var mı bilmem: Bizim avrada iki aydır bi çor tebelleş oldu, elleri yumuldu, açılmıyor. Aman bi sızı ki, Allah düşmanıma göstermesin. Eşekte duramıyor. Araba kirası vere vere osandım. Ahiri küllüğüme arpa tohu-

munu ekecek. Taşdeller'e götürdüm, geçmedi. Karören'den geçmedi. Kızılkaya'dan öylesine. Karaova'ya gittik. Bilader, iki buçuk lira kalmış cebimde. Ocak da, bi taze gelinmiş. Beş lira deyip dayattı. 'Öyle iki liraya felan yazık deel mi elime?' dedi. Hocaları da osandırdım, muska ala ala. Yüzü geçti belki; bir umudum Bozkır'da. Kendimi denkleyim de gideceğim."

Diş Doktorları

Köyde birçok hastalık varsa, bu hastalıkların pençesine düşen insanları kurtarmak için de hesabı belirsiz doktorlarımız vardır.

Başta hoca geçinenlerimiz, bağsız koşulsuz bütün dertlerin derman arayıcılarıdır.

Bütün hastalıklar içinde köylüyü en çok perişan eden, diş ağrısıdır. Yediden yetmişe kadar, kadın erkek, çenesini tutarak hocaya koşan, köydeki "dişçi"ye giden ya da eliyle çenesini tutarak duvar diplerinde "of" çekerek ağlayanlar, öyle yürek sızlatan bir görünüm oluştururlar ki, onları görenin de ağlayası gelir.

Her dertlerinde olduğu gibi, diş ağrılarıyla da baş başa kala kala, sonunda bu sızıları dindirecek bazı yollara başvurmuşlardır. İyisini bulamayan, kötüye elini uzatmaktan çekinmez.

Geçen yıllarda, bin türlü düşüncenin kafama üşüştüğü ıssız gecelerimde beni uyutmayan, vücudumu cendereye sokarak gözümden yaş getiren diş ağrısının ne yaman bir dert olduğunu pek iyi bilirim. O zaman aynı derdi çeken komşularım, kendilerinin başvurdukları ne çareler salık vermemişlerdi ki!...

Dişlerim ilk ağrıdığına ve şimdiye kadar hiç çektirmediğime göre, bir çiviyle bir topak tuzu hocaya okutarak, çiviyi bir direğe çakmam, tuzu da yanında yazılan muska ile birlikte çaputa sarıp şapkamın içine dikmem gerekirmiş. Böyle yapmakla geçip geçmeyeceğine gelince, "dua duadır, gerisi Allah'ın takdirine bağlı, canı isterse geçirir, canı istemezse geçirmez..."miş. Sağ olsunlar, ben istemediğim halde, "sen bilmezsin" diyerek gidip çivi de, tuz da okuttular benim adıma ama, ben o sızıları iki yıl çektim. Ta İstanbul'da kıymetli diş doktoru Macit Yaşaroğlu hakkından gelene kadar...

Çare bulamayacakları derdin dünyaya gelmediğini söyleyen hocalar, bu ve buna benzer çareler için kapılarını çalan diş hastalarını da her ne kadar muskalarıyla, dualarıyla yatıştırıp sevindiriyorlarsa da, sızısı dinmeyen dertli başı her taşa vurmak gerektiğinden bu hastalar, ikinci olarak da kerpetene koşuyorlar. Benim asıl sözünü etmek istediğim de bu diş doktorlarıdır.

Köyün üç dişçisi var. Bunlar, koşup gelenlerin dişlerini, ellerindeki adi kerpetene sıkıştırdılar mı, öküz gibi böğürtüp sel gibi kan akıtarak ne korkunç durumlar yaratırlar. Çektikleri dişlerin yüzde biri düzgün çıksa da hayır gelmez. Çoğu da ya kırılır, kökü kalır ve dinmeyen bir sızı başlar; ya da hiç çıkmaz, yerinden oynayarak, sallanır durur.

Kentimizin de köyümüzden ayrımı yok. Bir tane diplomasız dişçi olmasına karşın, halk, özellikle köyden gelenler berber dükkânlarına koşuyorlar. Bu dükkânlarda ağzının kanıyla sızıdan bayılanları ya da tenekenin üzerine eğilerek ağızlarından kan boşaltanları çok gördü gözlerim. Berber dükkânları, köyden gelenlerin her türlü dertleriyle ilgilenmeleri bakımından da anmaya değer. Herkes birbirinin yol göstericisi sanki: "Hakkı Usta'ya vardın mı? Mehmet Usta'ya gösterdin mi?" Hepsi de görüyorlar ve başı da ağrısa, kıçı da ağrısa, dayanıyorlar ne idüğü belirsiz iğneye!...

Köydeki dişçilerden söz ediyordum, değil mi?... Martla bahar köye ilk adımını attı mı, dertlilerin de derdini ortaya çıkarıyor galiba... Belki çürük dişlerin sızıları da yine martta artıyordur.

Güneşin sırtımızı ısıttığı güzel bir mart günü... Üç aydır bu nimetten yoksun kalan millet, duvarların güneşli yanına sere serpe yan gelmiş. Öğleüzeri okuldan gelirken, hepsinden fazla Deli Ali'nin odasının önünde yığılı kadınlar dikkatimi çekti. Deli Ali, sözünü ettiğim üç dişçiden biridir. Doğruca yanına gittim. Diş çektirmek için kadınlar sıra bekleyip dururlar. Hiçbirinin ağzını bıçak açmıyor. Ali Usta da, taş üzerine oturtup da asıldı mı, alimallah gökte uçan kuşları saydırıyor. Hastanın çevresindekilerden kimi kollarından tutuyor; kimi omuzlarından basıyor. Kadınlardan birkaçı, çekilirken kırılan dişlerini ellerine almışlar, öyle onları seyrediyorlar. Kimileri başını sallayarak sı-

ra bekliyor. Ben yerdeki kan pıhtılarına bakarken, dişçi beni gördü. Köşede kadınların beşer altışar getirdikleri yumurtalar varmış. Onlara bakıyorum sanarak kerpeteni yukarı kaldırdı ve "Hoca, bunun hakkıdır onlar!" dedi.

Bu işe eli daha yatkın olmakla birlikte bir ucunu şakaya getirerek, dişini çektiği insanlara eziyet etmekten hoşlanan öteki dişçilerden birisi de Demirci Kel Ali. Geçen yıl öğretmen arkadaşlardan birinin dişini çekerken kırdığından, birkaç gündür dişi sızladığı, suratı şiştiği halde, öğretmen arkadaşlarımızdan ötekisi, dişçinin yanına gitmekten çekinip duruyordu.

Bu dişçide insaf denen şeyden hiç eser yoktu. Telin ya da sağlam ipliğin bir ucunu dişin köküne, bir ucunu da örse bağlıyor, kızgın demiri de getirip adamın ağzına yaklaştırıyor. Dişi bağlı olan hasta, ateş ağzına gelince birdenbire geri sıçrıyor, o vakit tel, dişi söküp alıyor.

Bazan, duruma göre, hastanın dişine kerpeteni takarak on dakika avluda böğürte böğürte dolaştırıyor. Ondan sonra da dişi çekiyor.

Öğretmen arkadaş, o kadar daralmış olmalı ki, bütün bu işkenceleri göze alarak bir gece gidip Demirci Kel Ali'yi uyandırmış ve çektirmiş dişini...

"Ne yaparsın, denize düşen yılana sarılır" diyor.

Üfürük

Bıçak mı soluktan keskin, yoksa soluk mu bıçaktan keskin?... Neredeyse ayırt edemez olduk. İnsanın, içinde yaşaya yaşaya gördüğüne inanası geliyor. Üfürüğün fazlalığından mı nedendir, temriyesi olmayan pek az. Hele çocukların eli yüzü hep temriye. Her tarafta cuma günleri üfürükçülere giderek temriye yazdırıyorlar. Üfürükçü de o kadar çok ki, canın hangisine isterse ona git. Sadece bir paket tütün götürmeyi unutma. Elinde, yüzünde yara, bere türeyenler de üfürükçüye koşuyorlar. "Nasıl olsa, derdi Allah geçirecek, biz vasıtasıyık" diye kestirme yolu da bulmuşlar. Yaptıkları da ne: Ateşe üfler gibi temriye ya da yaranın üstüne üfledikten sonra, yaranın çevresini ıslatıp kopya kalemiyle ve de eski harflerle bir şeyler karalıyorlar. Temriye olursa her tarafını yazıyorlar.

Bir gün üfürükçülere takılmak istedim: Yüzleri temriyeli beş altı çocuğun alınlarına, yanaklarına okul damgasını bastım. Istampa boyası o kadar güzel çıktı ki: Öyle ya canım. Yalnızca hocaların elinden gelmez ya... Hem ben ücretsiz bastım. Hocalar duyunca çok kızmışlar; "Aptessiz namazsız gâvur yazısıynan dert geçer miymiş?..."

Bizim öğretmen arkadaşlardan birinin karısı, çocuğun bıngıldağını çizdire çizdire korkunç bir yara yapmış. Yoldan geçiyordum. Duvarın dibine oturmuş, Hasta Mehmet'in Hüseyin'e üfürtüyor. Yanlarına vardım. Hoca, elindeki çakmağı çocuğun başında çakıp çakıp söndürüyor. Sonra yazdı ve üstünü kapattı.

"Değil bu üfürmeyle" dedim, "dünyanın en iyi merhemiyle iyi olursa bu yaralar, ben buradayım. Çocuk gayri kel olmuş ama, beynine olsun zarar vermese..."

"Sen ne diyon öğretmen bey? Benim soluğum ilaçtan da, bıçaktan da keskindir. Allah'ın bütün sihirli dermanı solukta sak-

lı. Daha sen bunları gördün" dedi. "Kayseri'nin bir köyünden başka bir köye derin hocanın soluğunu dağarcıkla götürüp de derman uçun azar azar harcadıklarını gördü bu fakir!"

Tütsü

Küçükten beri ne zaman başım ağrısa, karnım ağrısa hemen bir tutam üzerlik otu getirerek ateşler anam. Burnumu bu otun dumanına tutarım. Böylece hastalığa karşı ilk koz oynanmış olur. Ondan sonra başka türlü tütsüler; daha sonra da kocakarı ilaçlarını kullanmak gelir: köpek pisliği, keçi kığı... Özellikle deve kığını ezerek, ağrıyan, sızlayan yerime sarmışlar, bunlar diriltmezse, köpek eti falan yedirmişlerdir.

Görülüyor ki, köylünün her şeyi masrafsız. İlaçlar, köyde en çok bulunan maddelerden. Dıştan etkisi olmayınca "İç ağrısı var bunda" diyerek yine parasız tarafından etler metler hazır... Yalnız sonunda, pahalıya mal olur: Dert büyür, derman güçleşir. Diyeceğim: Bunları çok görüp geçirdik. Ama şimdiye kadar görmediğim bir tütsü yöntemiyle karşılaştım: Ölenlerin kefeni biçildikten sonra, kıyısından pek az bir parça keserek yakıp hastanın burnuna tüttürmek. Hem derdi kesermiş, hem de çok sevapmış. Ebem hastalanınca, getirip tüttürdüler de gördüm. Bu tütsüyü övmekle bitiremedi ebem. Çoğu ölüsünün kefeninden kestirmediği için, herkes bu sevabı işleyemiyor. Kim bilir, edinmesi zor olduğu için sevabı fazladır. Derler ki: Yılanın ayaklarını sayan cennete girer. Olmaz ki...

Olmayacak duaya amin demişiz.

Yazgıya Tırpan

Her gün en aşağı iki tabut... Kış boyunca böyle gitti. Alışınca her şey olağan geliyor insana. Her sabah kalkınca kafamda beliren bir soruyu çözmek için acele sokağa çıkarım: Acaba bu gece kimler öldü? İki üç dakika geçmez, geçenler sormadan söyler. Çünkü ağır hasta olanların evleri komşu ve akraba kadınlarla tıklım tıklım dolu durur. Hasta ruhunu teslim etmişse, ağıt, çığlık birbirine karışır ve kara haberi duymayan kalmaz. Çoğu zaman gelip geçenler hayretle, "Duydun mu, bugünkü tırpan Ümmühan'la Zilfi'ye uğradı. Sabah tavında da Battal Ağa'nın iki çocuğu öldü" diye meraktan kurtarıyorlar. Merak işte. Akşam yattıktan sonra belki herkes de benim gibi, "Acaba bugün sıra kimlerde?" diye düşünür ve sabaha sağ salim çıkınca da merakını gidermek için başkalarından günün yitiklerini öğrenmek ister. Alıştık çünkü; bu keskin ölüm tırpanı, bu köhne yazgıya göre yaşayan bizleri tüketmek için gayrette kusur etmiyor. Aylar var ki, gün şaşırmadan canı istediğinin çiçeğini burnunda bırakıyor. Ne yapalım; büyük kuvvete boyun eğmek gerek. Ne var ki, mart gireli seyrekleşti ölüm. Kışı atlatabilen hastalar da dünya cennetine, yani duvarların dibine çıktılar. Sağlık getiren güneşe dua okuyorlar. Anam da bunlardan biri...

Özellikle küçük çocuklar, aklın alamayacağı bir hızla birbirlerini izleyerek evleri şenliksiz bıraktılar. Göç edip gidenlerin hesabını yapacak değilim. Sayılarını, veren ve alan Allah bilir...

İnanç Üstüne

Evde oturuyorduk bizim Behice ile. Ta kemerden aşağı isli duvarı sürerek uzun, ince bacaklı böceklerden bir indi geldi.

Evin havasız ve küf kokan köşelerinde, öteberinin altında avuç avuç kaynaşan türlü böceklerin adlarını her zaman sorarım evdekilere. Bazılarının adlarını ben de bilirim bilmesine ama, ereğim, adından başladıktan sonra o böceğin ne yediğini, eve ne gibi yararı, zararı olduğunu sormak.

Bir kere, karınca bulunmayan evi iyi saymazlar. "Bereketi olmaz karıncasız evin" der anam.

Sonra sayar: "Şuna ossurgan derler." Hani yollarda yaz günü hayvan pisliklerine biriken ve ufacık yuvarlaklar yapanlar... İşte onların uçmayan ve evde yaşayıp daha fazla büyüyen türü... Bizim evin kovuklarında, duvarında, kemerinde bin tanesi bir paraya onların!... Arada bir dengeyi yitirenler yere düşer ve eğer kapı açıksa içeriyi gözetlemekte olan tavuklar senin "Kışşş!... Kıran giresiceler" demeni dinlemeden saldırırlar. Açıkgöz bir tanesi gagasını vurduğu gibi dışarı götürür düşeni. Evdekiler buna da razı olmazlar ya: "Evin bereketini tüketecekler" diye çocuklar değneği alır, tavukların ağzındaki "ossurgan"ı kurtarmaya koşarlar. Şuna çarık böcüsü derler. Evde en çok onlar; köşe bucakta, tam anlamıyla avuç avuç bulunan bu ufacık böceklerin kilosunu beş kuruşa alsalar –söz gelişi– bizim köyde evlerden, ahırdan, samanlıktan binlerce liralık "çarık böcüsü" çıkar sanırım. "Bereket" kaygısıyla ev sahipleri satmaya razı olamazlar ya, o başka...

Daha çeşit çeşit adlar vererek saydıkları bu böceklerin evde bulunan her maddeye ya da kaplara burnunu soktuklarını, yani yuva kurarak orada ürediklerini söylemeye gerek yok... Zaten bulgur vs'nin konulduğu kaplar da hayvan pisliğinden

yapılmış değiller midir? Pilav mı pişirilecek: Petekten sahana konup getirilen bulgurun içindeki bu türlü böcekleri, sıçan pisliklerini, örümcek ağlarını tek tek ayıklamak olağan bir koşul sayılır...

Diyeceğim: Behice'ye bu kez yine sordum "Bu ne?" diye, kemerden inip gelen böcek için.

"Allah devesi" dedi.

"Allah bununla ne yapar?"

Bu böceğin Allah'ın hizmetinde nasıl çalıştığını şöyle anlattı Behice:

"Bizim nasıl ki zaaramızı (zahire-ürün) eve kağnımız getiriyorsa, Allah'ın zaarasını da bu deve çeker Allah'ın evine..."

"Allah'ın evi nerde?" dedim. Evin tepesindeki deliği gösterdi: "Şoorda!" dedi. Yani gökyüzünü gösterdi.

"Allah zahireyi nerden alır?"

Akşama kadar milleti rahatsız eden dilencilerin topladıklarını Allah hesabına kabul ediyor Behice. Dilenciler de Allah'ın oğlu imiş. Öyle ya toplarken, "Allah için" demezler mi?

Bu kadarcık bir böceğin nasıl zahire taşıyacağına gelince:

"Allah govatı var... Kimin aklı erer" dedi.

"Gökyüzüne nasıl çıkarır zahireyi?"

"Duvara nasıl çıkıp iniyorsa... İşte Allah govatı var dedim ya..."

Behice on üç yaşında.

"Bunları nereden belledin?" diye sordum.

"Anam her gün ağnadır durur, hiç mi duymadı kulağın!..." dedi.

Son olarak dedim ki:

"Şimdi bunu öldürseydik ne olurdu ki?"

"Heee!... İyi etmişsin!... Sen esas delisin Mamıda! Allah taş yağdırır... Onu öldürdükten geri evin hayırını gör! Beti bereketi uçar gider..."

Behice ile fazla uğraşamadım. Yalnız, eskiden dinlediğim iki olayı anımsadım:

Komşulardan birisi, hocaya yemek hazırlayacak. Çocuğu mahalle mektebinde okurmuş da sıra ondaymış. Ama "Evde yağ yok..." diyordu. "Hocaya da beri benzer yemek gönderil-

mez... En azından erişte, mantı, yanına sini (baklava) ister. Sini de çokça yağla olur." Evde bulunan bir kile çavdarı yükleyip pazara salmış kocasını: Yağ gelecek, hocanın yemeğine...

Söz arasında, "Canım, hoca da bizim gibi insan, bizim yediklerimizi yiyemez mi?" dedim.

"Yoo!" dedi, "hoca uyarmış çocukları. 'Allah her gün sini yer. Hoca da sini yemezse, Allah beğenmez... Alçak düşerik yanında. Bize kızar' demiş..."

Öyle ya, yemek de düzeye göre: En büyük Allah'sa, en kıymetli yemek de –örneğin, köyde en değerli yiyecek sayılan sini– onun harcıdır... Bu kadarını da mı düşünemesin zavallı hocamız!...

Enstitü'de bir öğretmenimiz, bir tarih öğretmeni arkadaşından duyduğu olayı şöyle anlatmıştı:

İslam tarihinden Muhammed'in göçünü anlatmakta olan bir öğrenciye, tarihçi sormuş: "Peygamber, Mekke'den Medine'ye hangi taşıtla gitti?" Öğrenci düşünür: "Koskoca bir Peygamber!... Yayan gitmez... Eşekle hiç gitmez. Ata tenezzül etmez. Deve ayıp olur. Otomobil bayağı kaçar. Tren bir parça, ama gitse gitse uçakla gider..." der içinden. Ve o tarihte uçağın, hatta tren vs'nin olmadığını düşünemeyerek şöyle yanıtlar öğretmenini:

"Uçakla gitti efendim!..."

Örümcek

Uzun bir çubuğun ucuna süpürgeyi takarak her gün süpürdüğüm halde, ertesi gün yine kemer aralıklarını, pencere önünü ve evin kovuklarını sarıyor örümcek ağı. Hatta ceketi iki gün giymedim, asılı durduğu kazıkta ardını önünü örümcek ağı sarmış. Örümceklerin tutunması için önce nem ve alabildiğine pislik gerekli anlaşılan. Ama kökünü kurutmak için böceğini öldürmek gerekir. Anlattıklarına göre örümcek böcekleri de birçok çeşitlere ayrılıyor. İçlerinde, temiz, çalışkanları olduğu gibi, tembel ve ağlarını pis bir biçimde örenler de varmış. Bazıları bozulan ağlarını hemen onarır, bazıları da boyuna yenisini yaparlarmış. Ama hepsi zararlı böcekleri yok etme bakımından bulundukları yere çok yararlı olurlarmış.

Her şeyde olduğu gibi, bunda da, yeni bir ev yaptırıncaya kadar ve şimdikinin pencerelerini büyütüp kovuklarını sıvayıncaya kadar örümcekleri günü gününe süpürmeye hazırım. Ama sorun bu değil. Asıl sorun, anamın gönlünü etmede. Herkes gibi, o da örümceklerin candan dostu ve koruyucusu. Örümcek ağlarını yığıp indirmeme asla gönlü razı olmuyor. Örümceklerin yerinde yeller estiğini görmesin: İşlediğim günahların hesabını veremeyip de cehennemde cayır cayır nasıl yanacağımı sayıp döker.

Ahırın ve samanlığın ise ışık girmesi için yalnız tepeden delinmiş küçük birer deliği var. Saydan oyma zaten samanlıkla ahır. Yerin altına uzar gider. Onların da bu küçük penceresiyle birlikte her yanı örümcek ağlarıyla sarılı. Elim yettikçe, çırayı yakıp (çünkü gündüz bile zindan gibi karanlıktır) oraları da süpürüyorsam da, ben bir yanını temizlerken, öbür yanı eski halini alıyor. Anam ise, hiç durmadan örümceklere yaptığım zulüm için beni yatıştırmaya çalışır:

"Siz daha ne gördünüz de ne bilirsiniz, kuzularım. Hazreti Ali Efendimiz, gâvurlardan kaçınca bir kavak ağacına çıkmış. Orda da bir keklik varmış: 'Ali kavakta, Ali kavakta. Bıçkı bıçkı!' diye ötmeye başlamış keklik. Yani, gâvurlara demeye getirmiş ki: 'Bıçkıyı getirin de kavağı kesin: Ali kavakta duruyor!' Öyle dediği için, şinci cümle âlem kekliğin düşmanıdır. Tanrı böyle buyurmuş:

'İbiciğin kan olsun,
Cücücüğün men olsun,
Âlem düşmanın olsun...'

demiş. Şinci kekliğin cücükleri çıkar çıkmaz, analarının yanından menolup dağılırlar. İbiği de zaten kanlı durur. Avcılar da her gün peşindeler..."

Demek sadece Ebu Cehil'e değil, kekliğe de düşman bizim köylüler, diye düşünürken söz örümceğe gelmiştir:

"Kavaktan kaçıp kurtulunca Ali Efendimiz, örümcek ağlarını yırtarak bir örene, sığınmış. O girer girmez, örümcek böcüleri kapıyı peceyi yeniden örüvermişler: Gâvurlar gelip bakmışlar ki, her yer örümcekli! 'Burda adam falan yok; örümcek ağları olduğu gibi duruyor!' deyip gitmişler. Böylelikle örümcekler Hazreti Ali'yi kurtarmışlar. Bunun için şinci en günah şey, örümcek böcülerini öldürmektir. Aman siz siz olun da bu huyunuzdan vazgeçin. Gözelcene ibrişim gibi örüp gidiyorlar, yazzık, insana ne zararları var?"

Anamın ebelerinden beri süregelen inançları bunlar...

Mesafe

İstanbul'da okuyan bir arkadaş, bir aralık köyü görmeye geldi... Köyün içini dışını geçip gördükten sonra, akşam, gaz çırasını elimize alarak ahıra gittik. Uçsuz bucaksız ve havasız, bu yerden oyma karanlık mağaranın küflü kovuklarındaki o böcek yığınlarını, onların üstünü perdeleyen kat kat örümcek ağlarını falan uzun uzun gözden geçirdik. Arkadaşı karanlık ahır hakkında aydınlatmaya çalıştım. Ahırın tek penceresi olan yukarıdaki deliği ağlarıyla ören örümceklerin resmini bile aldık. Ama arkadaş çok şaşırmıştı. Anamın arkamızdan, "Amanın yavrularım, örümceklere dokunmayın; günah olur!" demesi bile kulağımıza girmiyordu. Arkadaş kendine gelerek bir ara fildişi kuleden iner gibi oldu:

"Mahmut be!" dedi. "Vallahi de tallahi de bu köyün pisliği ve gerilikleri kaleme gelmez... Nedir bu evlerin, ahırların durumu, azizim! O bizim sadece tarih kitaplarında okuduğumuz taş devri, burada duruyor... Allah, içindekilere sabır versin... Yahu iyi yaşıyorlar burada! Herkes de neredeyse halinden memnun. Hiç uygarlığa doğru gitme isteği yok mu bu köylülerde? Şu havasız yerde hayvan yaşar mı, yerin altında?"

Gelişigüzel yanıtladım:

"Korkma, kışın hayvanlar üşümesin diye kapıyı, pencereyi de çaka çaka tıkarız. Evin penceresini de tıkarız doğallıkla..."

Başımızı eğe eğe çıktık. Üstümüzdeki başımızdaki örümcekleri temizledik. Sabaha kadar uyku girmedi gözümüze. Dünyanın ilmini, edebiyatını sayıp döktük. Köylünün bu derece basit, bu denli pislik içinde yaşayışını bir türlü kafası almıyor arkadaşın... Ama, akla yatan tek kurtuluş yolu sabahın olması... Benim de iyi kötü üç-beş yıl öğrenim görüp dört kitap

karıştırdıktan sonra, bu durum içinde çelleyip* verem olmadan nasıl yaşadığıma şaştığını belirtmeliyim...

Vurdumduymazlarımız falan, gözümün önüne geliverdi ve işi şakaya vurup bir an arkadaşı güldürmek de gerekli olmuştu:

"Biz gömülüp gitmekteyiz kadere
Getir ahbabı çorbalığın döküldüğü yere..."

dedim. Gülüştük, gülüştük ama, şu anda cenderede suyu çıkıyordu arkadaşın. Zindana sürgün gelmiş gibi bir hali vardı. Sevindiği tarafsa bu tuzağa kendi isteğiyle düşmüş olması ve kurtuluş olanağının bulunmasıydı. Derken, anam gelerek laf arasında yine örümcek ve keklik öykülerine başlamasın mı?

Can sıkıntısı son numaranın üstüne gelip titremeye başlamıştı. Önümüzdeki yemekten de biraz alıp boşlamıştık. Arkadaş, birdenbire fırladı ve bisikletini kavrayarak, "Artık mutlaka gitmeliyim" dedi. Yola çıktık. Köyün dışına, Gedikbaşı'na kadar yürüdük. Uğurladım.

Ayrılırken, "Boş ver, yaşanmaz vesselam" dedi. "Kimse dayanamaz böyle, doğrusu. Bir yolunu bulup kurtul kardeşim, sonra yine yazar, çizer işini sürdürürsün..."

* Çellemek: Çile çekerek yıpranmak.

Anahtar

1950 başında, Nurgöz'den birdenbire Çardak köyüne atadılar, gittim. Bu koca köyün de okulu yok. İki öğretmen, birinci sınıfa öğrenci toplayarak camide işe başladık.

Camide bir ay kadar tasasız öğretim yaptık. Sonra, hocayla caminin anahtarını bölüşemedik. İlk günler sabah namazından sonra açık bırakırdı ve öğleyin de kilitlemezdi. İkindiden sonra da bizim işimiz olmazdı zaten. Fakat sonraları camiyi kilitli bulmaya başladık. Sabahın ayazında elleri ayakları sızlayarak öğretmen bekleyen çocuklar, öğretmende de anahtarın bulunmadığını görünce üzülüp, köy odalarında konuşulan yarenliklerden söz ediyorlar: Köylüler, "Adam sende, bırakın hele üç-beş gün okutadursunlar, nasıl olsa yarın usanırlar" derleşmiş ilk zamanlar. Usanılmadığını görünce, hocayı etkilemişler. "Anahtarı verme bakalım sonu neye varacak camide cami kılığı bırakmadılar. Uşağın girip de at, eşek okuduğu yerde namaz kılmak bile pek hayırlı olmaz" diye.

Oysa, her gün sıra ile çocuklara temizletip, duvarlara falan el sürdürmüyorduk. Asıl bizim ilgimizle cami, cami kılığına girmişti... Kime anlatırsın?

Kapıda üşüyen çocuklardan büyükçelerini seçip hocaya göndeririz, vermez. Yeniden göndeririz, yine vermez. Cep defterimden bir yaprak yırtıp, "Muhterem hocam!..." diye başlayarak yazıp gönderirim. Yine etkisi yok. Sonunda kendim giderim, anahtar kurtarmaya. İnsaniyetten, İslamiyetten, görevden söz açarak kırk dereden su getirip odada bulunanlara laf anlatıncaya kadar da öğle çoktan olmuştur. Üşüyen çocuklar evlerine dağılmıştır. Öğretmen arkadaşım da gelir, bana yardım eder anahtarı alabilmek için. Artık öğleden sonra ders veririz.

Bu kadar da değil. Çok günler, o tüfek namlusu gibi kocaman ağır demir parçasını elde edip de içinde sıçanların cirit attığı han gibi soğuk camiye giremedik. İçerde soba falan yok. Saatlerce titremekten kurtulduklarına çocuklar da seviniyorlar.

Bir gün dayanamadım:

"Hocam, şu 'mübarek' demir parçasını doya doya göstermedin bize" dedim.

"Bu, cennetin anahtarı" dedi. "Size verirsem, kerameti bozulur. Malum ya, çocukların elifbasındaki gibi iresimlerinen kelamların camide açılıp zikredilmesi Kelamıkadim'ce memnudur..."

Uyuz

Uyuz olup kaşınmaktan, züğürt olup düşünmek mi, yoksa züğürt olup düşünmekten uyuz olup kaşınmak mı daha iyidir?

Hangisi iyi olursa olsun, ikisi de bizde var...

Komşu bir köy olan Dadasun'a işimiz düştü. Orada eğitmenle, köyden beş kilometre kadar uzakta bulunan bağlara gittik. Bekçi yanımıza geldi. Gelenek üzere götürdüğümüz sigara paketini verdik ve konuşmaya başladık:

Bu adam, her yıl bağ bekçiliği yaparmış. Bu dağların ve bağların demirbaşı yani. Çok iri kemikli ve gereğinden fazla kara yüzlü olduğu için, adına da "Karakıyma" diyorlar.

Karakıyma'nın perişan hali, yüreğimi yerinden oynattı. Uyuzun da bir sınırı olmaz mıydı? Karakıyma, kendine pek fazla kıymış. Ya da uyuz ona kıymış. Adının yanında hastalığına da "Karakıyma" desek acaba tıbba yeni bir hastalık adı kazandırabilir miyiz?...

Buluşur buluşmaz, hastalığın korkunçluğundan yakınarak her olasılığa karşı belki bir çare buluruz umuduyla uçkurunu çözerek karnını açtı bize. Yaralarının acısından ve de kaşıntısından dudakları, elleri titriyordu. İçliğiyle donu yırtıktı. Yalınkat paçalı don, pantolon görevini de yapıyordu. İçlik de ceket görevini... Her parçası bir çalıya takılmıştı. Bunların altında, gömlek ve sargı bezi yerini tutan pancar yaprakları vardı. Hani vaktin birinde padişah, mutlu bir adamın gömleğini giymek istemiş. Keşke Karakıyma o devirde yaşasaydı, diyeceğim ama, padişahın eli boş çıkardı. Üstelik bizim Karakıyma'da mutluluk nerde?

Yamaların arasında ve donunun uçkur evinin kıvrışık yerlerinde kaynaşan göde göde bitlerden söz açıp da yürekleri bulandırmak istemem. Ama içliğin kalktığı yerde, yani içlikle ten

arasında orta kat olarak karnına yapıştırdığı pancar yapraklarının yerine, elimi sürseydim, kalıp kalıp kirin avcumu dolduracağı kesindi. Pardon, el değecek yer yoktu ki, karında! Yaprakların altından avuç içi gibi yaralar çıktı. Sanki yaraların oluşturduğu kanalların ucu karnının içindeydi. Ağızları boru gibi açılmış dışarı doğru.

Karakıyma'nın en azgın yaraları karnında olmakla birlikte eli, boynu ve kaşıdığı göğsü de karnından aşağı kalmayacak kadar uyuzdu.

Her yıl bahardan güze kadar yatak nedir görmeyen (acaba kışın görür mü?) bekçi, bu bağların rastgele yerinde kir ve bit içerisinde yaşıyor. Bu uyuzun da kökü beş yıl önceye kadar uzuyor. Bir türlü iyi edememiş... Köydeki yaşlılara ve kocakarılara danıştığı halde bir çare bulamamış, bu onulmaz duruma gelmiş. "Uyku, tünek haram oldu" diyordu. "Allah canımı da almadı gitti. Pek gicişiyor. Yaradan kaşıyamıyorum da! Bundan zoru yoğmuş."

Bekçi, bağ bekçiliğinden yılına göre otuz-kırk kile zahire alıyor (bir kile: 30 kilo) ve çocuklarını kıtı kıtına geçindiriyor... Ne acıdır ki, o anda elimizden bir şey gelmezdi. Doktora gitmesini salık vermek kolaydı ama alay etmek gibi olurdu. Bu öğüdü verip yorgun öğütçü olmak istemedim. Efendim, köy yerinde ilaç ve doktora benzer bir şey bulunmadığı belli. Bu köy ilçeye çok uzak. Sonra, fukaranın üstünde başında olmadığı gibi, cebinde olmadığını da biliyorum.

Bağların kıyısında bir gölek su varmış. Ara sıra oraya girermiş, temizlenmek için. Ama orada da temizlenmekten çok yarası azıyor.

"Ne olsa, ıcık soğutuyor. Başka n'apıyım?" diyerek izin istedi ve göle girmek için gitti...

Uyuz olan sadece bağ bekçisi değil ki! Özellikle çocuklarda fazladır uyuz. Sonra, bazılarının dışardan getirdikleri uyuz, öylesine yayılıyor ki, bütün ev halkı aynı hastalıkla dertli olduğu halde, kendi aralarında uydurdukları ot ve yaprak ilaçlarını kullanıyorlar. Yine de yıllarca kökünü evden silkip atamıyorlar.

Bu arada emmimin gelini iki yıldır uyuz. Kök salıp cildini harap etmiş hastalık. Şimdi iyileştiğini söylüyor ama, değil. Kü-

çük kızı yanıma geldi, çocuğun eli yüzü kireç gibi uyuzdu. Anasını çağırıp ne kullandığını sordum.

"N'ebiliyim Mamıt Ağa" dedi, "hiç bakan gören yok. Epey zaman geçti canım. Gayrı yakında kendi kendine söner. Benimki de iki yıldan sonra sönmeye yüz tuttu kendiliğinden. Öteygün babası şeere gittiydi. Ulan, dedim, ıcık arapsabunu al gel de çocuğu bi yıkayım. Ona da harçlığı yetişmemiş herifin."

Çarık

Yazın iş güç vakti, çarıklık gönün çoklarına selam vermediği gibi, kışın karda, çamurda da çarık bulamayanlar çoktur. Artık ayakkabıdan söz açmak yersiz...

Yalınayaklıktan kurtulmak için, bakımsızlıktan ölen eşeklerin gönlerinden birer çift çarık uyduruyorlar. Çünkü, tahta nalından çarık daha kullanışlıdır. Bazı yağır eşekleri salt gön için vurup öldürenler de çoktur.

İdalı'nın oğlu da Dını Mehmet'in eşeğini vurduğu gibi öldürmüş. Meğersem, çarıklık göne kurşun atarmış millet. Hemen ölen eşeği yüzdüler ve birer giyimlik bölüşüverdiler... Ertesi gün odaya geldiklerinde, çoklarının çarığı yeni idi. Odada bayram havası esiyordu; öyle şenlenmişlerdi ki, çarığa kavuşanlar...

Fakat bir delikanlı, Kel Avni'nin Kadir acılıydı: Sıra mı gelmemiş, yoksa vermek mi istememişler, ne hal ise, çocuk iki ayağını kapatacak eşek gönü edinememiş, dolayısıyla yalınayaklıktan kurtulamamış.

Kara tüylü çarıkları yumuşak yumuşak giyinip eller çevikçe gezerken, Kadir'in kanına nasıl dokunmasın? Birisi bir laf çaktırınca da ağlayıverdi. Bu duruma içerleyen babası, ayağa kalkarak, "Kalk lan" dedi oğluna. "Bana Kel Avni derler, benim canım sağ iken, senin gözünden yaş düşürmem Allah'ın izniyle" ve belindeki eski kayışı çıkararak oğlunun önüne attı. Sonra sürdürdü konuşmasını: "Kalk git de samanlığın ahırdan yandaki takasında iki çarık eskisi vardı, onları bul, bu gayışı da dil dil çarığın altını çiti. Bir gözel çiti, soona giyin de gel ibreti âlem uçun!"

Ah Bu Türküler

Ben çiftten gelince yatarım üzgün üzgün; ot devşirmeden gelen babam büzülür bir köşeye küskün küskün; alır bizi, sarar bizi bir hüzün ki, sormayın...

Ah! Şu halk türkülerimiz! Diyebilirim ki, bu karanlık günlerde beni oyalayan ve boğulacağım bir anda birazcık gözümü açtıran, içimdeki ve yüzümdeki gerginliği hafifleten; türkülerin o insanı bayıltan acıklı ezgisi olmuştur. Aslında türkü söylerken üzüntüm eksiliyor ve düşüncelerim hafifliyor diyemem. Sadece içimde tatlı bir eziklik oluyor.

"Aç hayvanlar sıcağa dayanamıyor; sıcak çökmeden sabahın serinliğinde biraz sürelim" diye ortalık aydınlanırken kalkıp yolu bir saatten fazla süren "Açlık Pınarı"ndaki tarlaya nadas yapmaya gidiyorum. Giderken belki elli kere tadıyla, acısıyla içime sindire sindire yineliyorum:

Keklik gibi kanadımı süzmedim,
Murad alıp doya doya gezmedim.
Bu karayazıyı kendim yazmadım,
Alnıma yazılmış bu karayazı
Kader böyle imiş ağlarım bazı.

Bu türküyü "sabah duası" gibi dilime doladım. Baygınlaştıran, acı dolu gönlümü daha fazla doldurarak, gözlerimden yaş getiren bu türküyü, ninni sayıyorum kendime. Hele "kader..." diye başlayan son dizeyi yeniden söyleyip uzattıkça, gözlerimden, birbirini kovalarcasına dökülüyor damlalar. Sanki, benim için yazılmış bu türkünün sözleri, sanki ben yazıvermişim onu.

Sabaha kadar bir sağa bir sola dönmekten ve düşünmekten uykusuz kalan gözlerimi ovalarken, türkünün arkası sökün ediyor. Bir göğüs geçiriyorum:

Gecelerde uyku girmez gözüme,
Zalim yastık diken oldu yüzüme.

"Vallahi benim için söylenmiş bunlar" diyorum içimden. Her an dilimin ucuna gelişine başka ne anlam vermeli! Bazan, yalnız kaldığım zamanlarda, türkü söylemek istesem başka bir şey anımsayamam.

Bir aralık da, Yahya Kemal'in:

Ölmek değildir, ömrümüzün en feci işi
Müşkül budur ki, ölmeden evvel ölür kişi.

ikiliğini dilime dolamış ve bir akşam, büyük bir kartona yazarak oturduğum yerin tam karşısına, kemerin koluna asmıştım. Şimdi orada asılı durur.

Gözlerim yaşlı, umutsuz ve dermansız bir halde, çifti koşuyorum. Yalnız, seçemediğim bir şey var: Şu dert, ezinç ve sömürü dolu dünyada, sevince, kedere değecek ne var ki, her şeye ağlıyorum ben? Belki beni ağlatan şey, dünyanın sevince, kedere değmediği halde, üstelik insanı ağlatmasıdır.

Bir gün davar çobanı Kel Fahrettin geldi yanıma. Koyunların iskeletini görünce, olanca dertlerim de kabardı. Cansız ve incelterek,

Bizim elin koyunları kuzular,
Derdim artar yârelerim sızılar.

dedim.

Kavuştak'ı öyle uzatıp yineliyorum ki, dilimle birlikte ayaklarım da dolaşıyor, kendimden geçiyorum:

Ooy... oy... ooy... oy!
Kara gözlüm ne haldayım gör beniii!
Gör beni.

Ah, bir kara gözlüm olsa da, şu halimle, türkümü dinlese ve boynuma sarılsa... Ama, ne çıkar, anlayan anlasın halimden...

Nadas ettiğim yerle etmediğim yerin hiç ayrımı yok. Sabanın demiri kayıveriyor toprağın üzerinden, çizip gidiyor.

Yorgunluktan dilleri bir karış sallanan öküzler, boyunduruktan çıkarıp saldıktan sonra, çarığımın toprağını çırpıp, pantolonumu yeniden bağlayana kadar, azık dağarcığındaki iki ekmekle iki soğanı zorla yiyene kadar dinleniyorlar. Sonra eşeğe binip önüme katıyorum öküzleri.

Canım boyuna türkü söylemek istiyor; haykırmak, şiir söylemek istiyor. Ne kadar hüzünlü ve kendi durumuma uyan şiir ve türkü varsa, hepsi dilimin ucunda. Her biri, "aman beni önce söyle!" diyor sanki. Duyan olsa, ne der, bilmem ama dilime gelenleri söylemeden edemiyorum:

Hem okudum hem de yazdım,
Yalan dünya senden bezdim...

Kim söylemiş bu türküyü? Niçin söylemiş? Ben ne vakit duyup öğrenmişim? Bunları bilmenin ne gereği var? Şu anda gelip dilime dolanan bu ikilik beni anlatmıyor mu?

Öküzleri ahıra sürdükten sonra, sıkıntılı bir uyku ile akşam oluyor. Kuru ekmekten ibaret akşam yemeğini damda yiyoruz. (Belki de ekmek bizi yiyor.) Akşamları da, gamımızı dağıtabilecek tek şey, türkülerdir. Aman ne dokunuyorlar insana! Bizim aydın geçinen müzikçilerin falan yanında metelik etmez bu türküler belki, ama bir de bize sorun.

Çolak Niyazi var bizim komşu, dükkâncı. Askerde çolak olduğu için, devletten maaş alıyor. Köyün en rahat yaşayanı. Her akşam gramofon çalar, çaldığı plakları hep ezber ettik sanırım! Akşama dek aynı acılar, aynı yokluklar içinde, dünyasından bezen köy halkı, dükkânın önüne uzanıp dinlemekte ve "oof!" çekmektedirler...

Plakları bölüştük biz:

Kavanoz dolu reçel,
Haydar, bu günler gelir geçer.

dendi mi, babamın plağıdır bu. Bu türkünün her söylenişinde öfkelenir babam:

"Geçmez olsun da... Bu günlerin de... Böyle dünyanın da!"

Cesi bağlarında bir top gülüm var...

dedi mi, benim plaktır. "Mamıd'ın plağı gondu gine" der anam.

"Bu adam doğru söylemiş işte" der babam.

Bir akşam, plağın değişme sırasındaki sessizlikten yararlanarak, şıklardan biri:

Şol cennetin ırmakları
akar Allah deyu deyu

diye ilahi okumaya başlamasın mı dükkânın önünde...

Hey Koca Yunus, hey! Cennetten haber veriyorsun bize. Zaten bizi de avutan tek umut, bu cennet düşü kalmıştır. Deyişlerini yineleyerek avunuyor bizimkiler sabahlara dek.

Evde ekmek tükendi, tarlada ekin yok. Borç boyu aştı. Her şeyi gökyüzünden bekliyoruz. Ama, günler geçtikçe bulutların başka yerlere göç etmesiyle bu selvi gibi umutlarımız da yığılıp yere indi; elimiz böğrümüzde kaldı. İki kere yağmur duasına çıkıldığı halde, yardım gelmedi gökten...

Haziranın yirmi altısıydı, çiftten geldim ki, babam uzanıp yatmış, soluğunu zor alıyor. Yüzüm iki kat buruşarak ve taştan bir yontunun yıkılışı gibi yığılıp indim yere, oturdum.

"Kalk oğlum, kalk oturma" dedi. "Kalk yükle de gel çifti çıbığı tarladan. Şinciyeden koşturduk da neyin sahibi olduk? Gazel olmuş yazıda ekinler, gazel. Bi avuç gazel olup yere yığılmış, kurumuş. Bugünden sonra yağmur yağsa da hayretmez..."

Sözünü bitirince yine uzanıp yüzükoyun yattı. Gözkapakları şişmiş. Yattığı yerde soluk alırken sırtı kalkıp kalkıp iniyordu. Anam ve çocuklar yüzüme bakıştılar. Onlar da şaşkın ve ağlamaklı bir haldeler... Ev başıma yıkılıyor sandım. Kararsızlık içinde ayırdında olmadan ellerimi açtım: "Başımız darda kalınca el açtığımız yer"e. "Sen bilirsin ya Rabbi!" dedim. Ve hemen

gidip tarladan sabanı getirdim. Zaten öküzlerde de çifte yürüyecek güç yoktu.

Eski-Yeni Sorunu

Soğuk bir gün. Köy odasında ocağa iki tezek çatarak başına oturduk. Önümüz kavurga kavuruyor, arkamız harman savuruyor. İki öğretmen, dört kişi de bizim komşulardan olmak üzere topumuz altı kişiyiz. Bu sırada, kafa-göz sarılı bir konuk geldi. Çarığını dolağını çıkardı, testiyi tepetakla edip iyice bir de su içtikten sonra aramıza oturdu. Şereflikoçhisar'ın Karağandere köyündenmiş. Kardeşi, nişanlısını almak istemediği için Ulukışla köyündeki ünlü bir hocadan "gönül birleştirme muskası" alıp geliyormuş.

Hoşbeş, sorgu sual bittikten sonra, yarenliğe geçildi. Konuk, "Bizim yeğenler nereli?" diye sordu. "Bizim öğretmenler!" dedi Halil Dede... Bu sözü duyunca, konuk bir yaşına daha girdi. "İlahi Halil Dede, bu olmaz olasıca icadı sizin buraya da mı soktular?" dedi ve anlattı:

"Bizim köyde elli uşak (çocuk) temiz Türkçe (Arapça'ya "Türkçe" derler bizde, Türkçe'ye de "gâvurca" denir) okuyor. Kuran'ı iki üç kere aktaranlar var. Sofular köyünde hele bitirmiş!... Hosrav'ın bi öğretmeni var. Geçen gün miveddiş gelmiş; öğretmenin önünde hiç uşak bulamamış. Hosravlılar bildiğin gibi değil: Çok Müslüman adamlar. Beri taraf dururken bile bile uşaklarını bu icada teslim ederler mi? Hep hocanın mektebindeymiş köyün uşağı. Miveddiş birez söylemiş, möylemiş; sonra da, 'İdare edin' demiş. Zaten önümüzdeki yıl baş değişip de şu şinciki okumalar gakacamış, diyorlar; her iş Türkçe'ye binecamış."

Konuğun sözleri baş sallayarak onaylandıktan sonra, komşulardan birisi, ah çekti: "Yavu, 341'de Guran mekdebinde okurduk. Osman Efendi dirler Nevşehirli bi hocamız vardı. İyi hocaydı. Dehşetli cinderliği de vardı adamın. O sıra çok adamı gurtardı. Fakat, biz kıymatını bilemedik herifin. Gafa, ah gafa!

Gırmalı bu benim gafamı!... Herifin zopasından yıldık da, işi deliliğe vurduk; üç kişi devam etmedik, gaçdık. Şinci tavşan geçti yamaca..."

141, 341'ler geçmiş, gelinmiş 1950'ye, ama işler değişmemiş. Her sabah elinin postu ile bizim köyün çocukları da hocanın mektebine gidiyor. Köyün uzakça olan Halvay ve Asma mahallelerinde özel olarak tutulmuş iki hoca da cayır cayır Kuran ezberleterek hafız yetiştirmeye çalışıyorlar. Bu hocaların yıllık ücretleri 300 kile zahiredir, cumalık vs'den gayrı.

Her gün duyuyoruz, görüyoruz: Baymiş'in hocası şu kadar hafız yetiştirmiş. Sapmaz'da çocuklar her şeyi bülbül gibi ezberlemiş. O çocuklar büyüyünce her köy oradan tutacakmış hocayı. Çelteğin hocası gibi çocuk okutan yokmuş. Bilmem hangi köyün hocası öğretmene çocuk vermezmiş. Daha istediğin kadar say efendim. Yani, buralarda mahalle mektebi bulunmayan köy yoktur. Şu günlerde, Urfalı olduğunu söyleyen bir cer hocası geldi de, âlimlik iddia ve ilan edip bu köyler halkıyla elbirliği ederek, merkezi Çimliköy'de olmak üzere bir "medrese" kurma işine bile giriştiler. Henüz hazırlıktalar.

Doğurmayan kadına muska, damdan düşerek bacağı kırılan çocuğa muska, çocuğun kel başında tüy bitmesi için muska... Dişinin sızısını kesmek için de bir topak tuz okutmak ve yine muska... Muskacı muska; üfürükçü üfürük!... Bu işlerin her gün binlercesi yapılıyor ve sürüp gidiyor... Bütün bunlara bir de tarikat faslını eklersek, işin pek küçümsenecek bir yanı kalmadığı açığa çıkar: Bağnazlık, bilgisizlik ve yoksulluk... Kol kola girmişler, birbirlerini ağırlayarak cennete doğru gitmekteler...

Kulağımda çınlayan seslere bakın:

"Sürekli bir ezinç içinde, sadece ölüm için yaşayan insanlar kurtulmadıkça... Maddi, manevi her servetin kökü bilim değil de nedir? Gerçek yol gösterici bilim değil midir?... Bir cehaletten bir mutluluğun doğduğu görülmüş müdür?"

Mutluluk ve gerçek nerede; biz nerede?

İnanmayanlar

Yeni İstanbul gazetesi postadan elime yırtık pırtık geldiği zaman, bir ağanın kuyusunun ağzı açılmış, evinde ekmeği tükenmiş olan yoksul komşulara "Harman veresiye kilesi on üç liradan" arpa dağıtıyorlardı... Gözlerinden kan akıyordu adamların. Zaten *Bizim Köy*'ü her gün okuyorlar ve durumlarına uyduğu için hoşluk getiriyorlar. Bundan dolayı hemen Cevdet Perin'in kitap hakkındaki yazısını onlara da okudum. Açık açık sövdü bu canından bezmiş hemşerilerim...

Sıraladıkları okkalı küfürleri buraya alacak değilim. Geçim derdi canına tak demiş adamın. O pek sayın yazar, acaba yufka ekmek gördü mü? Gördüyse, bayatlayıp kuruduktan sonra ıslatarak yedi mi?... Sanmam.

Ekmek yapmakta olan komşumuz Koca Mustafa'nın evine dumandan büküle büküle sokuldum. Ama boğulmadığıma dua ediyorum. Zavallı kadının canı çıkıyor dumandan... Göz gözü görmüyor. Tandır sönmüş, külleden* hava gelmez!...

"Beni dinle!" dedim.

"He! Gine gelip beni buldun. Osanman şu gazetelerden. Tam zamanını buldun? Sen olsun çık yazzık olur gençsin" diye, öfkeli öfkeli söylenmesine kulak asmadan, *Bizim Köy*'deki "Ekmek" adlı bölümden eleştirmen Cevdet Perin'in yazısına aktardığı parçayı okudum. "Bunu biri yazmış da, biri de buna inanmıyor!..." dedim.

"Vay gâvırın herifi, vay" dedi. "Şu halime bak gel de. Elleem Isdambıl'da mı nedir o inanmayan? Ya Rabbi! Şu mosgof tandırından gurtar beni!"

* Külle: Evin kapısının altından tandırın dibine gelen ince bir kanaldan havanı gelmesi ve ateşi alttan etkilemesi için kurulan ilkel düzeneğe verilen ad.

Hayal ve Gerçek

Akşamdan sonra bizim kümes örneği basık odada sobasız, ateşsiz titrerken, söz paltodan açıldı. Zengin tanınan bir komşumuz, "Pantı dediğin de şeerlilere vergi" dedi. "Tırnak kadarının sırtında pantı var..." Koca Emin de, "Şeerli giyer baba!... Ocağı batasıca pantıyı biz düşümüzde de görmüyok. Düşümde bi pantı giysem, kötü horozu kurban kesmeyenin..." dedi.

O gece Âza Ağa'ya düşünde bir çuval vermişler. İçinden de iyi bir palto çıkmış. Eline almış ama ceplerini falan kurcalarken giyemeden uyanmış. "Keşke oyalanmadan giyseydim!" diye o vah ededursun, Emin de benim yamalı paltoyu giymiş düşünde. Sabahleyin düşlerini anlattıktan sonra Emin, "Öğretmen Bey, madem düşümde giydim, bugün şeere gidiyom, ver şu yamalıyı da giyim, kış günü, ne olur?" diye yalvarmasın mı? Kıramayıp verdik.

Üç gün Emin'in yolunu gözledik, soğukta burnumuzu çeke çeke. Bir de geldi ki, palto yok...

"Hani yamalı emanet?"

"Valla köye gelirken aklıma gelmediyse gâvur olayım. Handa unutmuşum. Mahkemenin gününü marta attılar; yitmezse o zaman getiririm!..." Hep gülüştük.

Elde laf mı tükenir? Yanımızdakilerden biri, "Alışmadık göt aptes dutar mı?" dedi.

Çaput

Kıdış'ın anası yele yele koşuyordu. Keyifçi Musa'nın köpeği saldırınca korktu; yana kaçayım derken kermeliğe* yıkılıverdi. Üstü başı boka bulandı. Kermeliğin kıyısında topaç döndüren Keyifçi'nin küçük oğlu köpeği azarlayınca, kalkıp yeniden koşmaya başladı.

Naciye öğretmenin kapısını çalarken, bir yandan da ayağına bulaşmış pislikleri silmeye çalışıyordu. Az sonra kapı açıldı. Öğretmenin "içeri buyur" demesine kalmadan gözleri boşandı; oraya yığılıverdi.

"Aman Çömez Nine, ne oldun?" diyerek kollarını yakaladı öğretmen. Ayağa kaldırdı. Gözünün önüne düşmüş olan fesini geri itmek isterken, "Aman kızım başım fırlanıyor" diye yine çöktü oracığa.

Öğretmen heyecanını yenemedi:

"Hayırdır inşallah nine" dedi. "Allah gecinden versin, çok şükür canımız sağ. Ölümden başka her şeyin çaresi bulunur. Bir ölen yiten mi var ki böyle elin ayağın birbirine dolaşıyor? Neye ağlıyorsun?"

Eline geçirdiği bir taş parçasıyla, ayak parmaklarının arasındaki cıvık pisliği sıyırmakta olan Çömez Karı cevap verdi:

"Gelinim Hayriye kız doğurdu. Çocuk yere düşer düşmez göbeği kıyılıp koparıldı. Göbeği koparıldı amma, çocuk öylece obenin elinde kaldı. Saracak bir şey mi var evimizde kızım? Kulundan değil, Allah'tan utandım. Deminden beri kanatlarını gere gere yoruldu Allah'ın melaikeleri. Onu sarıp köşeye koymayınca indirmezler kanatlarını. Onu boş bırakır mı Allah dedem.

* Kermelik. Hayvan gübreleri in biriktirildiği ve orada çiğnenerek sertleştirildiği yer.

Anasının karnında nasıl kolunu kol, budunu but yarattıysa özene bezene, çıkınca da bize teslim edinceyeden melaikelerin kanadı altında esirger. Sardık mı teslim almış sayılırız."

Öğretmenin dinledikçe ilgilendiğini görünce, asıl demek istediğine sıra geldiğini düşündü. Nasıl edip de boş lafı bırakacağını, giriş faslını nasıl keseceğini hesaplamayı bıraktı: "Daha teslim almadık çocuğu. Çırılçıplak ebenin kollarında duruyor" dedi. "Bir parça çaput-maput yok mu; versen de, Allahımın bizi insan bilip 'Al!' diye verdiği torunumu teslim alsam kızım. Sevap olur sana. Çocuğun babası Adana'dan getirince eline yakman uçun kına veririm. Bugün, yarın gelir Kıdışım."

Tespih

Aptesinde namazında olan bir insanda aranan erdemler dürüstlük ve temiz vicdan ise, sahip olacağı en önemli ibadet aracı da tespihtir. Eli tespihli olanın doğruluğundan şüphe etmezler bizde. Sakal da var mı, tamam...

Zaten çoluğun çocuğun camiye üşüştüğü şu sıralarda eli tespihsiz kimsecik de kalmadı ya! Hele birisininki yitmeyegörsün, köy köy gezer, hacca gidip gelenleri yoklar, istedikleri fiyatı verir ve sonunda bir tespih edinir... Bir iki yıl önce alıp yürüyen tespih sıkıntısının önüne, hacı babaların yüklenip geldiği tespihlerle geçilmiş oldu ama, yine de arandığı zaman kolay bulunan bir nesne değildir.

Sözünü ettiğim tespihler, bazı avarelerin kullandığı "şak şakı" denen büyük boncuklular değildir. Koka vs diye anılan doksan dokuzluk ufak boncuklu tespihlerdir. Bunların iyileri on-on beş liraya kadar satılıyor...

Her şeyin bir nişanı vardır. Yalancı dünyanın geçiciliğine akıl erdirecek kadar önbili sahibi olup öte dünyaya hizmet etmekle uğraşan insanları, sakalından, ağzındaki duadan, üçüncü ve en önemli olarak da elindeki tespihten tanımak gerekir. (Tıpkı cüppesiz üniversite profesörü olmadığı gibi.) "Müslüman'ın nişanı da, tespihtir. Efendileri görmüyonuz mu, hiç kıravat takmayanı var mı?" diyorlar.

Gerçi nişanına, düğününe karışmayız ya, bu sözlere temel olan şey, Ali Çavuş'un bir zaman tespihsiz kalışı ve çektiği sıkıntıdır:

Tespihini yitirmiş. Bir yere düşürdü mü, yoksa birisi cebinden çekti mi, bilmiyor. Ama bulsalar da vermezler.

Küçüklü büyüklü kimse kalmadı sorup sual etmediği. Sonra iki ölçek (15 kilo) buğday bahşiş koyarak tellal çağırttı. Yine bir

sonuç alamadı. Gidip yakın köyleri şöyle bir dolaştıysa da yalnız Gödeler köyünde bulmuş bir tane tespih. Fazla bir tespihi olan o insafsız da, on iki lira deyip dayatmış. Daraldığını bilmiş Ali Çavuş'un. On iki lirayı da verecek ama, üç yüz elli kuruş varmış üzerinde... Kör pişman, oradan da eli boş geldi. Bir zaman da para aradı, üç yüz elli kuruşu on iki liraya tamamlamak için. Bu parayı da denkleyemedi. Sigarasız kalmış tiryaki gibi, siz deyin köyde posta gözleyen deli öğretmen gibi sıkıntı içinde bunaldı. Eh, kul bunalmayınca da Hızır yetişmezmiş. O günlerde bir çerçi çıkıp geldi. Satmış satmış da iki tespih kalmış. Hemen duyurdular Çavuş'a. "İkisini de alacağım!" diye tutturdu. Bir kile buğdaya ikisinin pazarlığını yaptık. Buğdayın kilesi on lira olduğuna göre, yine ucuz alındı demek. Kuyuyu açtı ve dibini süpürdü. Fakat buğday üç ölçek geldi. Eksik kalan bir ölçeği de kaynı Ali Hoca'nın Hacı'dan aldı.

"Ali Çavuş" dedim, "kuyuyu da süpürdün verdin?"

"Efendi, görmüyon mu, köy yerinde aç kalsan da, kapısına varsan, yarım ekmeği varsa komşunun bölüp sana veriyor da, bu mübarek bulunmuyor işte..."

"Bir tanesini alsaydın?"

"Paraynan deyil ya sıraynan: Nasıl olsa, yarın deyüsün biri daha yitirir. Yirmiden aşağı verirsem, namussuzum!..."

Yama

Kör Furşut iki yıldır başına sümüklü ve eski bir mendil sarardı. İlçeden gelirken tepesi delik bir şapka bulmuş, getirdi. Birkaç gün öylece giydi. Sonra baktık, o kara şapkanın üstündeki deliği ak bir çorap eskisiyle kapatmış. O da çorap eskisi olsa: Kim bilir kimin attığı ele alınmaz bir parça. Keskin Ali'nin küllüğünde bulduğunu söylüyor. "Hiç yoktan kalır mı be herif; işte yaptığımız bi iyilik varmış ki karşı geldi: Allah bi şapka sahibi etti. Yağını veren Allah bulgurunu da verirmiş. Güzelce yamalığını da buldum. Eh gayri; sıcacık hazır!" diyor...

Şapkadan gayri, köylünün giydiği elbise ve çamaşırlarda, yattığı yatak yorganda, bunlardan başka kilim çuval vs hepsinde yama yama üstüne. Tandır kürsüsünün üstünde örtülü olan kilim, ev kadınının gelin geldiği tarihle yaşıttır. Fakat aradan otuz-kırk yıl geçtiği halde, bir yenisi dokunmamıştır. Evin kuruluşundan beri nerede gerekli olursa oraya sürüklenmiştir aynı kilim. Ama kilimin adı o kilimdir; aslından zerrece eser kalmamıştır. Şurasına bir çul parçası, burasına bir dolak parçası eklenmiş, sonunda olmuş el kadar parçalardan ulanmış bir kilim... Altımıza serip de oturduğumuz çullar ise, dedemizin dedesi gününden kalma... Yorganın yüzü türlü renklerdeki parçalarla sıvalı... Yatak yüzü nereden delinmişse ağzı kapatılmıştır. İçlik, don ve gömlek, kimisi yakasız, kimisi yensiz. Muşambaya döndükten döndüğe, yani ayı günü belirsiz bir zamanda akla eserse yıkanır... Yıkanınca onarmaya çalışırlar. Onarımı genellikle tutturamazlarsa da beş altı yıldan önce giyilmez duruma gelen çamaşır görülmemiştir. Kendi nöbetini ancak altı yılda tamamlayan çamaşırlar, yeni geleceklere ya da başka eşyalara yamalık olarak, tarihe karışmaktan kurtulurlar. Aklı karalı, allı gullu renkler kardeş kardeş yan yana gelirler.

Yamalı giyinmek ayıp değilmiş... Ama, aranan rengin elde bulunmayışı, alınmayışı ve dolayısıyla rengi renge tutturarak yamayamamak işi bozuyor. Bu işte, kökü yokluğun verdiği alışkanlıktan gelen bir vurdumduymazlık var. "Bulduğumuz nemize yetmiyor?" denir. "Eline bir yamalık parça geçtiğine şükret, bir de rengini mi düşüneceksin?"

Gelgelelim, dış giysileri olmayanların renkli yamaları ya da yamasız delikleri gülünç bir görüntü olduğu gibi, dış giyimi olanların birbirini tutmayan yamaları da oldukça yadırgatıcı. Her gün odada birlikte oturduğumuz hem titreyip, hem kaşınan komşuların hangisini anlatayım? Bunlardan birinin Adana'dan getirdiği üç yıllık yazlık ceketin yakası eskimiş. O da tutmuş, bir yanına telis parçası, öbür yanına da çorap eskisi yamatmış. Birisi şapkanın eskiyen siperine, çuldan sökerek yağdalı* bir keten parçası yamatmış. Bütün bu yamalar, bir renk karşıtlığı oluşturup kabartma gibi duruyorsa da, hiç yamalamayan ya da karın bağırsak açıkta gezenlerden yine bir derece olsun iyidir. Çokları da ev eşyalarındaki yamayı söküp üst başına ekliyor. Çünkü, ne olsa, evdeki, el içine çıkmıyor...

Şubat kapıyı çevirdi. Oturduğumuz yerin bir düzeni yok. Soba ve yakacak aynı durumda. Tam üç yıllık çürük iç çamaşırlarının sağa döndükçe kolu, sola döndükçe yakası yırtılır. Bunlar ve ceketin dirsekleri neyse ama ayakkabının altı, üstü söküldü. Pantolonun dizleri delindi. Şaştım! Ayakkabı işinden anlayan yok. Araç olsa o da yok. İlçe yürüyüşle dokuz saat uzak. Köydeki dükkânda da pırtı kıymığı yok. Baharı mı gözleyelim? Artık başka çare olmayınca, bizim ayakkabıları köşeye atıp, arkadaşın lastiğini sırayla giymeye başladık. Ama pantolonun dizleri! "Sizde el kadar kara parça bulunur mu?" diye yüz kızartıp komşulara sorduk. Yok oğlu yok! Sonra birisi götürdü, yamarım diye, "Aman başka renk olmasın!" diye söylenip durmamıza karşın, pantolonun berelenmiş olan diz kapaklarını makasla büyücek delmiş ve çakal gibi aklaşmış bir bez parçası yamamış!... Ne etsek? Gözlerinin önünde sökmek olmazdı. "Elinize

* Yağdalı: Yağlanmış, kirlenmiş.

sağlık!" diye bir dua ettik. Ama biraz sonra yamalığı sökmüştüm. Pantolonu katlayıp köşeye koyduk. Şimdi çıplak mı gezelim? İstersen gez, kime ne? Altmış paralık bir yazlık pantolon var. "Gel sarı malım" diyerek ona sarıldım, şubat ayazında...

Yamayı yamayan, bu durumu görünce, işin iç yüzünü anladı:

"Yavrum, akınan karanın anası ayrı mı? Ne var da giymiyon? Eline geçti de karnın mı şişti kış günü, he?..." dedi.

Köy Kâtibi

"Kel başa şimşir tarak!" bizim işler hep o biçim! Şu kurul, bu komisyon, falan memur, memurun yardımcısı, yardımcının yardımcısı... Sonuç: kırtasiyecilik. Defter, dosya muntazam, gelsin kâğıt, gitsin kâğıt.

Köy kâtipliği de öyle: Köylü efendinin cebinde metelik yoktur salmaya verecek. Yedi sekiz köyün kâtipliğini yapmak üzere, yani muhtar ya da köyün öğretmeninin yapabileceği salma toplama işinin üstüne bir köy kâtibi konduruyorlar. Gerçi zorla değil, biraz muhtarın isteğiyle, biraz da yarı resmi baskı ile başa getirilen bu şimşir tarakların aylığı iki yüz liraya falan varıyor. Bir köyden en aşağı yirmi beş lira koparıyor ayda. Bunların iki işi vardır ve köye yılda iki kere uğruyorlar. Cepte bulunmayan salmayı toplamak, leşleri dereyi dolduran davar ve sığır sayısını yazmak.

Muhtarlar kara cahil oldukları ve dolayısıyla defter tutamadıkları için kâtibi canlarına minnet biliyorlar. Hatta tapıyorlar ona. Kâtiplerin çoğu hinoğluhin! Falanca işten bilmem hangi sebepten dolayı çekilmiş... Köylü bunlardan o kadar korkar ki, tahsildar korkusu bunun yanında hiç kalır... Bizim bölgenin kâtibi de, bu çeşitten. Köylüler "Günah papırı" diyorlar. Güz geldi mi, bölgesine giren her muhtar, ikişer araba tezek götürüyor ilçedeki evine. Yine un, bulgur ve buna benzer köylüde bulunan kavun, karpuz günah papırının evine yığılıyor...

Bu bölge, yıllardır bunun elinde. Muhtarlar değişiyor, bu kalıyor. Bir önceki muhtar, yeniye "Bu kâtip olmasa kimse muhtarlık yapamaz!" diye onu salık veriyor. O da, "Aman kâtip efendi benim günüm bitene dek de çıkma; kölen oluyum!" diye yalvarıyor.

Kâtibin gördüğü iş, muhtarın defterinde bir yüz karası bulundurmamak, ellerinden gelirse, muhtarla bir yiyim yolu bulmak,

kendi alacağı parayı toplamak. Süzüle süzüle on lira zor toplanır. "İlazım" diye hemen alır kendisine. Çünkü sandık ona da borçludur. Bir geldiğinde altı gün uğraştı ve otuz liraya yakın topladı. Okulumuzun bir sobası bile yok.

"Allah aşkına, şu parayla bir soba alalım; bütçede bize de yer var" dediysek de, "Benim rızkım ondan önce" deyip çıktı işin içinden.

Propaganda

Köyleri ya da köy halkını birbirine katmak da kâtibin sanatı cümlesindendir. O köyü ona, berikini buna gammazlamakla hayli hoşnutsuzluklara, hatta kavgalara yol açıyor. Köylerde ikilik bulunmasından ve muhtarlığın gözde oluşundan yararlanarak, kendisine tapmayan muhtara üç, dört yüz lira açık gösteriyor ve onun hasmını tutuyor. Haydi muhtar kodese. Bu yüzden Çimliköy'de iki muhtarı mahkemede cezalandırttı ve Muhtar Haydar'ı da bu yıl vurdurdu. Kimsenin işlemden anlamadığı ve kendisi de işinin ehli, yıllardır bu köylerin kurdu olduğu için, böyle hareketlerin yapılması işten bile değildir ve olağan karşılanıyor... Kâğıt, kalem, mühür... elinde.

Kötüköy'ün öğretmeni olan, otuz yıllık meslek yaşamında iyi çalışmasıyla tanınmış Camız Ali'nin de başına çorap ördü. Topluyor köy kurulunu odaya; Yaz, Ali Bey hakkında bir tutanak; Ne olsun? "Komünist diyelim!" ve yazıyorlar: Ali Bey, odada Rusya'yı övesiymiş!.. Mühürlüyorlar... Birkaç da avanak bulup, parmak bastırıyorlar... Muhtar götürüp veriyor... Şimdi ayıkla pirincin taşını! Bir araba geliyor, polis molis baskın veriyor; "Ali Bey'in evi aranacak." Zavallı öğretmen, neye uğradığını bilemiyor... Şimdi mahkeme sürüyor... Artık o mahkemeye gittiği zamanlar çocuklarını, ailesini baskına uğratmak ve tedirgin etmek, kapıyı, pencereyi kırmak olağan işlerden...

Dükkân

Çevremizdeki her köyde olduğu gibi, bizim köyde de var bir dükkân. Bu dükkânlar, harmanlar kalktıktan sonra, şöyle bir parlar, kışın ve yazın sönük işler.

Dükkân dediğime bakmayın, laf olsun diye söylüyorum. Biri çıkmış, şeker sandığı tahtalarından birkaç tane elde edip bundan beş yıl önce davar koydukları basık ahırın duvarına kaktığı ağaç kazıklara gererek güya raf yapmış ve nesi varsa tahtaların üzerine döşemiş. Başta beş, altı şişe rakı ve şarap, sonra cigara, sabun, düğme, boncuk... Yalnız burada her çeşidin sayısı onu geçmez. Onlar tükenince, yine getirir. En önemli olanı ve sürüleni de, köşedeki arpa yığınının yanında dökülü olan, neminden birbirine yapışmış ve kokan fıstıkla, leblebidir.

Yüksekliği iki metre bile olmayan, eğilerek girilen ve ağustosta bile, çeşmeyle arkadaşlık yapmış gibi hep ıslak duran bu ahırın duvar diplerinde birkaç taş vardır, gelenlerin oturması için. Domino ve iskambil oynarlar. Hep tıka basa dolu olur. Bir de süpürmezler...

Ellerinde biraz sermaye bulunduğundan, bir ucunu da "harman veresiye"ye getiriyorlar, tamam. Harman zamanına kadar ufak tefek ne gibi gereksinimi varsa, buradan alıyor köylü. Artık üst yanı, Şükrü'nün sütüne kalmış; kaçtan yazarsa... Gazın ilçede tenekesi beş yüz altmış kuruştan satılırken bizim bakkal, litresini yetmiş kuruştan dayanıveriyor. İki katına satmış oluyor. İstemesen de alacaksın. Birden kimin gücü yetebilir beş yüz altmış kuruşa?... Yarımlık şişeyi bir kere doldurttun mu, çırayı azar azar idare eder ve bahar gelir. Yazın da zaten Allah'ın fukara lambası yanar gökyüzünde...

Fıstık ve leblebi gibi çerezi de gençler alıp nişanlılarına götürüyorlar. Bu da iki ya da üç kat fiyatla harmana kadar veresi-

ye yazılıyor. Bir düğme iki yumurtaya peşin, veresiye olursa dört yumurtaya.

Elinde biraz parası bulunmayıp bu gereksinimlerini güzden gidip kentten alamayan köylü, bu yaşam pahalılığını, kuyruğuna teneke bağlanmış tavşan gibi, çekmektedir... Tarladaki bitip bitmeyeceği şüpheli olan ürünü yok fiyatına çiğken satarak ve ağlayarak dövünen, tuzlu yaşamın tuzsuz, bibersiz insanları!

Biz de her şeyi toptan alıp depo edemiyoruz. Üzerimizde para da bulunmuyor. Şeker iki liradan giderken, üçten, gazyağının litresini de başkasına yetmişten verirken, bana altmıştan yazmış. Sanki ikram ediyor!

"Niye bana ucuz yazdın?" deyince, "Koca bi köyün öğretmenisin!" diyor.

Zorunluluk karşısında bile bile aldanarak yaptığım bu alışverişin, baharın elime geçince hesabını gördüm: elli altı lira borç. Bakkalın ilçeden alışına göre otuz lira tutmuyor!

Takıldım Şükrü'ye:

"Bu ne soygunculuk yahu?..."

"Ya ben ne çektim çamırda karda onları getireceğim diye... Buraya derler dağın başı, buna derler köy işi! Şeer yeri değil ya burası..." dedi. Bir bakıma o da haklı...

Cehalet

Ekim ayının onuncu günü, ilçeye gidiyoruz. Her zaman olduğu gibi, geceden yola çıktık, öğle olmadan yetişeceğiz.

Yolu bitirmeye az kalmıştı. İlçeye bir saat kalarak Aparan bölgesinde, arkamızdan soluğu soluğuna iki kişi koşarak yetiştiler. Dört yolcu, eşeklerin üstünde geri dönerek, bu soluya soluya gelenlere bakıştık. Bunlar, Uzartık köyünden yaşlı bir karı kocaydı. Yaşlı adam bir yandan soluyor, bir yandan da mahkemeye geç kaldıklarından yakınıyordu. "Saati olanınız var mı, ağalar?" diye sorunca baktım: Saat 8.15'ti. Mahkemenin açılmasına hemen hemen yetişebilirlerdi ama, iyice güçleri de kesilmiş...

Gönlünde henüz çözemediği bir düğüm ile ve eli titreyerek içliğinin düğmelerini çözdü. Çıplak koynundan el kadar bir kâğıt çıkararak bana uzattı. Mahkemenin gününü bildiren bir kâğıttı bu.

"On gündür gezinirim yeğenim. Şöyle bir karadan anlayan yok köyde. Askerden yeni gelen gençlere gösterdim, onlar da bilemediler. Dün ağşamınan da mıhdara gösterdim. İçim yanıyor öyle, gününü kaçırırım diye. Tarlamıznan kepaze olduk. Mıhdar, 'Hiç durman, mahkemeniz yarın!' dedi. Biz de gece yola çıktık. Valdeyin de benim de anamızdan emdiğimiz süt burnumuzdan geldi yeğenim: Elli yıllık ömürden sonra her cefaya baş oldu bu koşuşma..." dedi ve ekledi: "Bi de sen bak yeğenim, o mıhdar denen çıfıt da pek annamazdı ama, nası bildi bilmem, gine de şüphem gitmedi?"

Kâğıda baktım "18 Ekim salı günü" yazılıydı. Bugün ise 10 Ekim pazartesi idi... Durumu görünce, her şeye lanet edesim geldi içimden... Tam dört saattir yol tepiyordu bu iki kocamış insan.

Anlattım ve dinlene dinlene geri gitmelerini söyledim. Bizim yol arkadaşları, eşekleri durdurmuşlar, gülüyorlardı. Oysa kendileri de onun gibi. "Şinci gayri şüphe etmeyim mi yeğenim?" dedi. "Hiç şüphe etme, daha bir hafta var mahkemenin gününe. Sakın unutayım deme ha, gelecek salı günü!" diyerek sıkı sıkı yineledim.

Geri giderlerken her ikisi de ellerini havaya açıp bir dua ettiler bana. Koca adam, bizim de duymamız için, bağırıyordu:

"Ah gözünü sevdiğim okumuşluk! Biz de mi insanık diye yaşıyok? Koca köyde bi tek kişi çıkıp da 'öllüğün körü! Şu cızzık şunu gösteriyor' diyemedi. Bir torunum var. Ömrüm olursa, boynuma torba takıp dileneceğim de onu gine okutacağım. Kırk öğütten bi serencam iyidir..."

Resim ve Azrail

Hacı Ali Ağa, resme çok meraklıdır. Bu, resim yapmak ya da resim sanatı sevgisi değil de, odasını resimle süslemek ve yanına gelenlere resimlerin konusunu, resimdeki insanların kimler olduğunu anlatıp durmak merakıdır.

Odasındaki resimler, gelişigüzel yapılmış ve aslına zor benzeyen türden taşbasma resimlerdir... *Namaz Hocası, Kan Kalesi* gibi kitaplar satarak köy köy dolaşan kimseler satar bunları... Atatürk'ün, İnönü'nün, Çakmak'ın resimleri. Atatürk'ün cenaze töreninde yabancı temsilcilerin gösterdiği saygı duruşuyla ilgili vb resimlerdir bunlar...

Kan Kalesi gibi kitapların köylerde fazlaca satılmalarına karşın, sözünü ettiğim resimlere ilgi gösteren azdır. Çünkü "resmin girdiği yerde, namaz kılınmayacağından ve bereketin kalmayacağından" bu resimleri eve, odaya sokmak istemezler. Fakat Hacı Ali Ağa, nasılsa seviyor ve odasına asıyor.

Azraile gelince: Komşulardan bir kadının, Hacı Ağa'ya işi düşüyor. Odaya geliyor, odada da kimseler yokmuş. Bu ıssız zamanda duvardan kendine bakan resimleri gören ve yaşamı boyu böyle bir nesne görmemiş olan kadın, kapının eşiğine düşüp bayılıyor. Sonra görüp ayılttılarsa da, karnındaki çocuğu düşürdü.

Kadınlardan birisi, kulağına fısıldayarak neden bayıldığını sorunca, "Ezirayil duvarda bekliyor, görmediniz mi?" karşılığını verdi. Bunu anlayan Kambur Rüştü, "Meretler! Deriyi görseler dağarcık sanırlar. Bir de odada modada ne ararlar bilmem?" dedi.

Doğum Sorunu

İncili Bekir'in gelininin doğum sancısı başladı. Köyde doğum yöntemi belli: Doğuracak olan kadın sancılar içinde kıvranırken onu ağdırıp döndürüp örseleyerek yorup işini bitirdikten sonra, çocuğu çekip çıkarır kocakarının birisi... Bu yöntemin iyi sonuç vermesi rastlantıya bağlıdır. Çoğunlukla ya çocuk ölü çıkar kadın kurtulur, ya da her ikisi birden taşlı köye yolcu olur. Bir de çocuk ters gelirse, iş büsbütün tehlikelileşir. Artık zavallı annenin çekeceği acı ele, dile gelmez...

Yürekler parçalayacak durumlar içinde ve genç yaşta çocuk üstüne ölüp yakınlarını ve köyü, dinmeyen bir acı içinde bırakarak, gün görmeden giden kara gözlü gelinlerin sayısı hesaba gelmez. Bu acıların her tazelenişinde ahlar, oflar ve gözyaşları arasında, "Falancanın bir gelini vardı, melek gibi, tasa go iç, o da çocuk üstüne gitti... Falancanın gelini de, falanın gelini de, hep çocuk üstüne öldülerdi..." diye eski olayları bilmeyen bizlere, ninelerimiz anlatır dururlar.

Bir damla avuntu ümidini de onlara yalnız Allah gönderir ve böylece büyük kuvvete şükrederek yine kendi kendilerini avuturlar: "Elimizde ne var! Onu bizden çok düşünen, seven büyük sahabı Rabbim verir. Onun alnına da böyle yazmış. İşte çocuğu bahana eder alır..."

İncili Bekir'in gelini de bu kuru avuntuları bir kez daha dağıtarak, ortalığı yeniden acıya boğdu: Efendim, kızcağız çocuğu ters getirdi. Bu işe az çok eli yatan ne kadar karı varsa, hepsi el attığı halde bir türlü beceremediler. Sağa döndürmek, sola döndürmek, tepesi üstüne dikmekle gelinde hiç hayır koymadılar. Böylece tam dört gün geçti.

Son çare olarak, doktora götürmeye akılları yattı. Fakat doktor bedava bakmaz ki. Köylünün parasal durumuysa ortada...

Hele bu yıl... Hastanın üstündeki yorganı hacze kalkışan tahsildar ve köy kuruluna, kama ile karşı koymasına karşın, yorganı kaptıran ve dibi görünen çuvaldan, gözlerinden yaş yerine kan akıtarak, bir ölçek unu satıp da tahsildara yüz elli kuruş yatırabilen, yorganı ancak böylece kurtarabilen insanların önce düşüneceği, bu para işi olmaz da ne olur? Doktorlarımızın anlayışı ve "vicdanı" onca da bilinmektedir. Burası ayrı bir sorun...

"Birkaç yıl da bunun için çalışayım!" diyerek borç harç edip doktora gitmek pek zorunlu oldu. Ama, bizim köy ilçeye tam dokuz saat, yani kırk beş kilometre uzaklıkta. Dışarısı kış, yol yok, bel yok, telefon yok, araç yok; yok da yok... Dert çok, derman yok... Doğuracak kadının ise karnı, kasıkları hatta bütün vücudu gömgök göverdi. Ne söz söyleyebiliyor, ne bir şey. Ebe karıların eziyeti de bir yandan... Cehennem azabını dünyada iken gösterdiler geline. Günahı nedir, bilinmez?

Sonunda bir at arabası bulunabildi. Şubatın bu amansız tipisinde sarılıp sarmalanarak ve her zorluğu göze alarak, sürdüler ilçeye.

İki gün sonra geldiler: Yolun büyük bölümünü gittikten sonra, Baymiş'ten geçerlerken, durumu gören bir kocakarı "Boşuna yorulman, ben kurtarırım" diyor. Bizimkiler de canlarına minnet bilerek, indiriyorlar. Kocakarı hayli hırpaladıktan sonra, gerçekten doğurtuyor. Gelin sağ kalmış, çocuk ölü çıkmış.

Sağ kalmış ama, yaşayacak da hayır kalmamış onda. Çocuk çıktıktan sonra bir gün dinlenmişler. Geldikten sonra da pek umutsuz ve perişan olarak yatağa düştü gelin. Çarşamba günü gelmişlerdi, dört gün yattı. Pazartesi günü kapının önünde sabah temizliği yaparken, bizim komşu Emin yanımdan geçiyordu: "Haydi cenaze namazına gitmiyon mu?" demez mi?

"Ne cenazesi yine komşu?"

"Duymadın mı, gece İncili'nin gelini ölmüş."

O anda kalbim durur gibi oldu. Dizlerimin ve kollarımın bağı gevşedi. İbrikteki suyu kaldırıp da elime dökmeye gücüm kalmadı.

Evin arkasına dolanıp baktığımda, Bekir'in evinin önü mahşer yeri gibiydi. Kadınlar dolmuş, ağıt, çığlık birbirine karışıyordu...

Yağ

Bazı evlerin sağılır ineği, mandası ya da beş, altı davarı var ama, yağ sıkıntısından onlar da kurtulamıyorlar. Oysaki, koskoca köyde, ayda yarım kilodan fazla yağ kullanan kimse yoktur. Yağsız yemek pişirenler ise çoğunlukta: "Can boğazdan gelir" demiş atalar. Ot ve saman, yem olmayınca iskelet kemiklerinin arasındaki bir sıkım etini mi eritip süt diye versin hayvanlar! Hayvanlar süt vermeyince, insanların kursağına da yağ girmeyecektir ve dolayısıyla gözleri fersizleşip, görmez olacaktır.

Yağ satın almak kimsenin harcı değil, para yok! Sonra, kim satacak ki alasın?

"Yağınız var mı?" diye bir kimse, bir başkasına sorsa, alacağı karşılık, "Kars'a ısmarladım!" olur. Bu söz doğu illerimizin yağ ve yoğurttan yana zengin olduğunu açıklıyor, doğrudur herhalde.

Süt, yoğurt ve yağın en bol olması gereken ilkbaharda bile, evinde bir kaşık yağ olmadığından yakınmayanı görmedim. Evinin yağsız olduğunu söyledikten sonra da, "Epeyden beri gözüm görmüyor, akşam oldu mu dumanlanıyor. Acep tavuk karannısı mı oldum ki?" diye ekliyorlar. Verilen yanıtlar da uygun:

"Şu sıra, böyle hastalık herkeste var. Ara hastalığı; kışın çok sürdüğünden... Kümese çağırmıyon mu? Akşam olunca kümesin kapısına var da çağır hele; çabık geçer..."

Nisanın sonunda, okulu tatil ettiğimizin ertesi günü muhtar, bizim ünlü üye Veli Çavuş ve ben, birer eşeğe binerek, yapılacak bir işimiz için, bizim köyün bağlı bulunduğu Borucu Karakolu'na gidiyoruz. Yolu yarı edince, dinlenmeye koyulduk. Veli Çavuş, pek hoşsohbettir zaten. Aslında yavan olan neşeli bir tavır takınarak açlığından yakındı:

"Mamıdefendi, sen bizdensin; aramızda el yok... Barsaklarımın gurlayışından da mı ağnamayonuz; karnım zil çalıyor: Üç dört güne varıp çatıyor ki evde övün pişmiyor. Sabahınan yola çıkarken de epeyce uğraştık avradınan. 'Kız yola gidiyom ben açım, ne varsa getir önüme' dedim. El kadar ekmek bile getiremedi, aksilik bu ya, ekmek de yoğmuş evde. Karıya ne deyim; o ne yapsın? 'On gündür damla damla biriktirdim de ineğin sütünü, tek bir kaşşık yağ çıktı' dedi avrat. 'Çömlekte iki tane de yumurta var. Amma, bugün düşümde ev süpürdüm; konuk gelecek; bu yağınan yumurtaları ona saklayacam..."

Seçim

Canımın ceviz kabuğuna girdiği bir gündü. Uzaklaşmak, nereye olursa olsun, dağ dere aşıp yel gibi esip gitmek istiyordum. Kararsız bir halde evden çıktım ve ırmak boyunca söğütlerin gölgesini sürerek köyden uzaklaşmaya başladım. "Çınarlı" dediğimiz bir yerde Hafız Kadir Hoca'ya rastladım. Konuşurken, partilerden, seçim işlerinin nasıl, ne zaman olacağından söz açarak haber sordu. Ne haberi olur bende? Ben de köyde, o da... Yalnız seçimin önümüzdeki yıl yapılması gerektiğini söyledim.

"Gine önceki gibi mi olacak?" dedi.

"Önce nasıl oldu da?" diye sordum.

1946'nın 21 Temmuz'unda bizim köyde yapılan tek dereceli seçimi şöyle anlattı:

"Akşamdan bi dellal çağırıldı. Sabahınan köprünün başına bi sandık koydular. Herkes oyunu versin dediler. Hasat zamanıydı, halkın yarısı geceden tarlasına gitti. Birezi de zaten tarlada yatıyordu. Oy vermek için köprünün başına birikenler de çabık bitsin diye ezilip üzülüp iviyorlardı. Bi oy verecem diye işinden kalmayı kim ister? Seçim memuru etti edemedi: 'Eğer siz bu işin çabıkça bitmeyeceğinden esef ediyorsanız, bizi vekil edin, işinize gücünüze gidin; gerisini biz yaparık!' dedi. Köylü milletini bilmez değilsin ya; ne bilsin seçimin ne olduğunu! Sandığın başında zarflara kimi parmak basıp attı, kimi de 'ne ederseniz edin' deyip işine gitti. Ondan sonra ne kadar zarf varsa parmak basıp zarflamışlar ve atmışlar sandığa. Adam, bizim mebus İriza Bey'in kardaşı İramazan mı ne diyollar birisiydi. Elleem hep eski partiye parmaklamışlar zarfları..."

Tek dereceli seçim, köylünün karnını doyurmadıysa da, çenesini bari yordu. Bu nedenle, hiç olmazsa enine boyuna dedikodu edip lafa doydular.

Çift çubuk işleri bitip de kışın avareliği başladı mı, zaten köy odaları bir âlemdir. Birikirler... Akşamlara hatta sabahlara kadar o ne gürültü patırtı, ne dipsiz kile boş ambar çekişmelerdir!

Hele bu 1950 kışının geçişine hiç diyecek yok. Havaya karışan seçim kokusunun köylüyü de ilgilendireceği bellidir. Serde de avarelik oldu mu, değme gitsin.

Her partinin de yandaşları var. Herkes kafasının dengini bulmuş; bir parti tutmuş. Particilerin, özellikle elebaşılarının ta şubatta uykuyu tüneği terk ederek 14 Mayıs'a kadar geceyi gündüze katıp kapı kapı koşuşmaları, herkese yalan yanlış dil dökmeleri yararsız da değil hani. Bunlara neler neler vaat etmişler. Yandaş toplamakta başarı gösterebilirlerse, mebus bile olabileceklermiş...

Nisan girip de seçime bir ay falan kalınca, işler büsbütün kızıştı. Milletvekili adayları, il ve ilçe parti kurucuları, üyeleri başladılar köylere akın etmeye. Köylülere göre, "köylerin birisi Paris, birisi Londra, birisi İstanbul" kesilmiş. Taksinin, cipin daha birisi uzaklaşmadan burnunda bayrakla ikisi gelir... Ellerinde tomar tomar kâğıtlar, çıkarlar bir taşın üstüne, oku babam oku! Ne de bitmez tükenmez dertlerimiz varmış? Bizden iyi biliyorlar. Bu geliş gidişler köylü için bir yeniliktir zaten. Her gelenin başına üşüşüveriyorlar. Çoğu ipe sapa gelmez, insanı ancak yüzünü yere eğip, kulaklarını takayarak oradan kaçıracak kadar iğrençlik ve birbirlerine küfürlerle dolu, sözümona söylevleri yine de sabırla dinliyorlar. Eleştirilerini de onlar gittikten sonra kendilerine göre yapıyorlar.

Bir gün, üçüncü partinin üyelerinden yüzü gözü, tırnakları boyalı, saçları kıvrık bir bayan geldi. Önce birinci ve ikinci partiler aleyhinde halk ozanı Ali İzzet Özkan'a yazdırdığı

Demokrat Parti'yi taze kız sandık
Bayat çıktı, dönek çıktı, dul çıktı
İnceden inceye süzdük eledik
Kepeği unundan daha bol çıktı...

diye bol uyaklı manzumeler okudu. Sonra da, "Ey köylü vatandaşlar! Her gün radyonuzun başında, 'Motor kullanmak iyi olur... Toprağın verimini şöyle arttırmalı...' diye konuşmalar dinliyorsunuz. Sorarım size, önce toprak vermeyince bu konuşmalardan yarar gelir mi?" diyerek saçmalamakta galiba rekor kırdı. Çünkü köyde hiç radyo yok... Köyü New York mu zannetti, kim bilir? Hoş görmek gerek, ne olsa heyecan, cehalet. Bugünkü konuşmalar daha soğumadan, odada tazelendi.

"Lan amma anlatmadı mı bizimki?"

"Hadi lan, karı partisine girip de elinizin hamuruynan erkeğin işine karışmayın."

Birinciler:

"Oğlum siz delirdiniz mi? Delirdiyseniz dağa gidin. Amma gezin tozun da gine azıp yanılmadan eski yolu tutun. Eskiden ayrılanın iki yakası bir araya gelmez..."

İkinci partililer:

"Aslanım, eski testiden su içmesi mi iyi olur; yeni testiden su içmesi mi? Elbet yeniden içmesi. Eskiden usandık biraz da yeni testinin suyundan içelim..."

"Yeni testi" birbirini kandırmaya çalışanların tek benzetmesi. "Say ki" diyorlar, "orda iki testi var. Birisi eskimiş, kirlenmiş amma öteki tertemiz, yepyeni. Yeninin tadına bakmaz da kim eskiden su içer?"

Sonunda seçim günü gelebildi. Her seçmenin elinde bir ay önceden dağıtılan aday listeleri. Her partinin listesinden ikişer, üçer almışlar. Daha doğrusu, listeler onlara verildi. Onlar da kimseyi kırmamak için getireninkini alıyorlar. Erkekler yine işaretinden falan listelerin hangi partiye ilişkin olduğunu biliyorlar. Ama üstünün başının isi pasıyla, tandırın, ocağın başından sanki asmaya götürülür gibi dürtüklemekle sandık başına getirilen kadınların eline, gelen bir, giden iki liste veriyor; önce verilenleri de alıp yırtmaya uğraşıyor. (2.000 nüfuslu köyde, üçüncü sınıftan çıkma bir tane okuryazar kadın var. O da başka yerden gelip yerleşme...) Dışarıdaki bütün uyarmalara karşın içeriye tek başına girince, yine de bazı kadınlar listelerden üçer-beşer tanesini zarfa doldurup atmışlar. Seçim memuru için en zor iş. Bunca kadının tek tek parmaklarından tutarak seçmen listesine

bastırmak oluyor. Tarafların arabaları dörtnala işliyor: Evdeki yatalak hastaları, kocakarıları at arabasına attıkları gibi, takur tukur sandığın başına getirip bırakıyorlar. Üstelik bir de öfkeleniyorlar. "Meretler! Başka hayrınız yok ya, hiç olmazsa partiye yararınız olsun da şu çılpıklı giyimleriniz yenilensin, pırtı ucuzlayınca!" diye...

Okulun önünde, oy vermek için sıra bekleyen kadınlara kulak misafiri oldum. Onlar da öğüdünü almış. Birisi yana yakıla çevresindekilere şöyle diyordu:

"Anaam, anam! Demikrat diye yeni bir adam çıkmış da oy verme onun uçunmuş. Bizim herif hep onun kaadını dağıtıyor. Şeyi pek ucuzlatacakmış... Adını sen getir... Öteyi beriyi, Sultan Hamid zamanındaki gibi, dünya Müslüman dünyası olacağmış..."

Radyo

Tarihin ve uygarlığın gerisinde yüzyıllar boyunca dünyanın gidişine sırt çevirip kulaklarını tıkamış olan Anadolu köylerinden birisine, yani bizim köye 1950 yılı haziranında bir radyo girdi. O gün ikindiüzeri anteni ivedi gererek, bana hoş geldin demek için gelmiş ve bizim fakirhaneyi hıncahınç doldurmuş olan köylülerim karşısında ilk olarak o büyülü düğmeyi açtım. Verdiğim sigaraları tellendiriyorlar, hayret ve sevinç içinde, çalınan şarkıları, okunan haberleri dinliyorlardı. Saat 23'te radyo kapanıncaya kadar hiç kimse yerinden kıpırdayıp gitmediği gibi, "havadis veren sandık" getirdiğimi duyup da soluğu bizde alanları ev, avlu almaz olmuştu. Ama biliyorum, onlar radyonun ne söylediğini değil, nasıl söylediğini merak ettiklerinden kulak kesilmişlerdi. Neden sonra akılları başlarına geldi, hayret içinde kafalarını sallayarak, "Vay ananın babanın çarığına, neler var dünyada?... Şeytan işi! İnansan bi türlü, inanmasan bi türlü!" diye konuşmaya başladılar.

Her biri bir taraftan sorular yağdırmaya başladı:

"Havadan mı alır, yerden mi?"

"Orda söyleneni kaç saat sonra söyler?"

"Her gün söyler mi?"

"Sen burdan söylesen öte yana gitmez mi?"

Dilimin döndüğünce meraklarını gidermeye çalıştım...

Neyse, o gece bu kadarla dağıldık. Artık o günden sonra bizim köyde ve çevre köylerde radyonun geldiğini duymayan kalmadı. Kore Savaşı da tam o günlerde patladığından, milletin içine bir sıkıntı düştü. Haber bülteni zamanlarını kollayarak radyonun başına birikiyorlardı...

Temmuzun ilk haftasından sonra ekinler biçilmeye başladığından, akşam eve gelip yemeği yer yemez, kendilerini yanıma

dar atıyorlar. Haberler okundu bitti mi, "Annat bakalım?..." diye ağzıma bakıyorlar. Çünkü okunandan bir şey çıkaramıyorlar. Ne bilsinler senin Attlee, Truman, MacArthur gibi söylev çeken kişilerini?... Bunların sözünü ettiği sorunların yabancılığı bir yana, bizim buraların, ajansın kullandığı dilden de haberi yoktur. Gerçi biz Türk'üz, ajans da Türkçe konuşuyor ama, ancak "demiştir, gelmiştir, gitmiştir" gibi cümle sonundaki sözcükler anlaşılıp dikkatlerini çekebiliyor. Bir de bizim tanınmış büyüklerimizle Churchill'in adı geçince...

Ben anladığım kadarını anlatıp onları aydınlatmaya çalışıyorum. Elbette yavaş yavaş, dinleye dinleye onlar da anlamaya başlayacaklar.

Geceleri de ekin tarlasında yatanlar, çeltekleriyle (azık götüren çocuk) "Ne var, ne yok; desin" diye haber sorduruyorlar. Kısaca söylüyorum. Okuryazarlığı olanlara iki cümle yazıp gönderiyorum. Duran'a yazdırma servisinden not ederek çok gönderdim.

Bu arada öteki köylerden eşeğine binerek, "havadis diynemeye" gelenler de çok... Gelemediklerinde bir adam gönderip haber öğrenirler. Sabah oldu mu, köylerinde, "bugün Demirciköy'e kim gidiyor?" diye arama yapıp, "Havadis sormayı unutma!" diyorlar. Akşamları da "Demirciköy'den gelen kim var? Ne olmuş?" diye kafalarındaki düğümleri çözecek haber arıyorlar.

Buna karşın, yeni bulunan ya da yeni görülen her nesne gibi, radyo da bazı kuşkulara yol açmadı değil. Gerçi radyoya inanmayanlar var, ama bir de ikinci derecede inanmayanlar var. Ya da bazı dedikodulara kananlar. Bu da, köydeki radyonun kentteki radyoya uymadığı ve kenttekinin verdiği haberi veremeyeceğidir.

Örneğin, ilçe pazarına gidip gelenler, çarşıdan kulaklarına gelen haberleri anlatıyor. Kore'ye gidecek askerlerimiz bugün uçaklara binerek hareket etmiş. İsmet Paşa'nın oğlu da Ankara'da caddede giderken Celal Bayar'ı vurmuş tabancayla.

Oysaki, ben henüz usanmadığım için, hiç radyonun başından ayrılmıyorum.

"Yok öyle bir şey. Yalandır! Hem daha askerlerimiz seçilmedi bile!" diyorum.

Ama kime anlatırsın. Bir kez benden önce kafalarını bulandırmışlar. Dilin kemiği mi var? Başlayıverdiler:

"Senin iradüyün şeerdene nerde uyacak canım, en doğru havadisi şeerdeki söyler!"

Bir gün anamla babam, kimseyi eve koyup radyo dinletmememi söylediler. Hayret ettim. Rahatsız oluyorlar desem, onların bulunduğu ev ayrı. Ben beriki evimizde yatıp kalkıyorum. Bir karyolamla kitaplarım var. Halk da buraya toplanıyor. Peki niçin böyle söylüyorlar?

Haberleri ve yurttan sesleri dinleyen kalabalık dağılmadan radyoda İngilizce dersi başladığı için, ben defteri kalemi alıp ders dinlerken, dikkat ederlermiş.

Neymiş?

O, radyoda gâvurca konuşan komünistmiş. Gündüz onun söylediğini yukarıdaki tel (anten) çekiyormuş, ben deftere yazıyormuşum. Geceleri de aşağı telle (toprak hattı) yanıtlayarak, köyün yoksulluğunu, kepazeliğini onlara bildiriyormuşum. Meğer köy çalkalanmış da benim haberim yok.

Ama buna ne kızmak, ne de gülmek gerek... O tek sözcüğe yaslanarak belki de vatana, millete on paralık yararı dokunmayan, ama pazara giden köylülere vesvese vermekten de geri kalmayan aydın kalpazanların yarattığı durumlardır bunlar...

Ne olursa olsun, bu millet ilerleyecek, köylü uyanacak ve neyin ne olduğunu kendisi anlayacaktır. Köylü yine radyoyu dinledi. Eli yetenleri almaları için isteklendirdik. Heves de ettiler. Benden altı ay sonra köyün yerlisi öğretmenler ve köylülerce beş radyo daha alındı. İşte şimdi köyde altı radyo var. Bu gidişle köye gazete ve başka türlü yayınlar kolay kolay sokulamayacak ama, köylünün kafasındaki ortaçağ pasını bu radyoların silmeye başladığına inanıyorum. Bunların sayısı gün geçtikçe artacaktır şüphesiz. Çevre köylerden üçüne de birer radyo girdi. Ama bir şey kalıyor: Radyomuz halk, özellikle köylü düzeyine inmesini bilmiyor. Köylerde radyo çoğaldığına göre, köylüyü ilgilendiren özel ve bol yayın yapılması gerekir. Bir de halkın yalın ve duru diliyle konuşmaya özenmeleri gerekir!...

Dökme Su

"Yanım ağrıyor; belim ağrıyor... Of aman, canım çıktı" diye üç-beş yıldır duvar diplerinde sürünen Tombul Ali, artık son günlerde öyle güçten düşmüştü ki, bunu bir uzman doktora götürmek gerekiyordu.

Birkaç gün dil döktükten sonra ilçeye gidip doktora görünmeye razı ettik. Ama ilçedeki doktor, "Bu bel ağrısından bir şey anlayamadım. Ankara'ya gitmelisin!" demiş.

Kış aylarında durmadan dürtükleyerek baharın Ankara'ya gitmeye de "peki" dedirttik. Nisanda altmış liraya bir manda satarak gitti. Zaten Ankara yakın. Üç gün sonra geldi.

Numune Hastanesi'ne gitmiş. Doktorun birisi muayene ederek, "Sen farkında olmadan ayakta zatürree geçirmişsin. Şu reçeteyi götür, eczaneden yazdığım ilaçları al. Köyünüzde sağlık memuru damara vurur" demiş.

Tombul, eczaneye gidiyor. Önce ilaçların ne tutacağını hesaplatıyor. On lira, usulca reçeteyi cebine koyup geri çıkıyor...

"Niye ilaçları almadın?" dediğim zaman, "Bırak Allahı seversen" dedi. "Tırnak kadar iğneye on lira verip de evin yolunu nasıl bulacağım? Aslında bizimki delilik! Git bi buraya soyul, bi oraya soyul. Allah, verdiği ömür bitmeyince can almaz. Hem öte dünya buradan bin kat daha rahat..."

Duvarın dibine uzandı. Sol böğründeki sancıdan yakınmaya başladı. Ben, yine iğnelerini alıp vurdurması için uğraşırken, öğretmen arkadaşım, "On lirayı verip de o ilacı aldırtmak için, bunun kafasını kesip başka bir kafa takmak gerekir. Ya da kültür-bilgi selinin bütün köyleri baskına uğratması. Yoksa, bu koskoca cehalet değirmeni dökme suyla dönmez" dedi.

Ben de arkadaşın düşüncesindeyim, ama korktuğum bir taraf var: Soğan ya da patates tohumunu toprağa ekersiniz ama

köstebekler çekip tüketir bazan. Biz kültür selini beklerken, sarık, muska, üfürük ve türban seli bastırıp dökme suyla ektiğimiz tohumları da götürmesin sakın!..."

İleri-Geri

Bu hafta cuma namazında yabancı bir hoca vardı. Bu da, her gün on tanesi uğrayıp cebini doldurduktan sonra gidenlerden birisi. Gerçi karışmak haddimize değil. O afyon çubuğunu tüttürür, köylüler de gönlünden kopanı verirler. Ama çizmeden yukarı çıktılar mı, eğriyi, doğruyu anlamış insan dayanamıyor.

Burnunu yere dikip düşünen, bilinmez bir korkunun etkisiyle sallanan ve yorgun gözlerle kimi uyur, kimi uyanık duran halkın karşısına çıkınca ne buyursa beğenirsiniz? Atatürk memlekete olmadık kötülükleri getirmiş. Güzelim sülüs yazılarını Latince'yle değiştirmiş. Kadını açmış. Dinimizde entari giyen kadının nikâhı bozulurmuş. Hele şimdiki şu köy okullarını gâvurlardan aktarmış. Bizi gafil avlamış. Çok şükür gayrı yavaş yavaş eskiye gidiyormuşuz. Fesi yine giyecekmişiz. Eski yazı dönecekmiş vs. Sap yedi, saman çıkardı. Bu denenlerin gerçek olmadığına inanan yalnız iki öğretmen. Onların da çıkışmak cesaretleri olmadığından, lop lop yutuldu söylenenler. Camiden çıkıldıktan sonra da umulandan fazla para toplandı hocaya: elli lira. Sonra çekip gitti...

Ben, 4. ve 5. sınıfların öğretmeniyim. Hiçbir ders saati yoktur ki, Atatürk'ten söz açılmasın ve ben bu ölmez kurtarıcının cesaretini, devrimlerini övmeyim. Ama sen misin öven ve onun gittiği yolu gösteren!

Burası öyle bir âlemdir ki, içine girmeyen bilmez... 150 çocuktan 10 tanesi bile gönüllü okula gelmez. Yasaya başvurursun, herkesle aran bozulmasına karşın, gelen yine yarıyı bulmaz. Onlar da derse çalışmaz; namaz vakitlerinde hiç şaşmadan bütün çocukları camide görürsünüz. Geri kalan zamanlarda da her baba, çocuğuna namaz sureleri ve Arapça ezan öğretmekle uğraşır.

Öğretmen arkadaşlardan birisinin babası, oğlunu okutup "öğretmen" ettiğine bin pişman. "Şinciden sonra millet hep hocaya dönecek, ne ettim de Faruk'u öğretmen ettim? Hoca olsaydı şimdi aldığı paranın birkaç mislini aldığı gibi, saygınlığı da olurdu" diyor ve küçük oğluna her gün evde Arapça ezan alıştırmaları yaptırıyor. Eski yazı öğretiyor. Çocuk okula geliyor, dilsizleşiyor sanki.

"Yavrum derslerine neden çalışmadın? Hep benim söylediklerimi dinlemekle olur mu? Bak, kitapların da benim anlattıklarımı anlatıyor. Kitaplarınızı da okusanız daha iyi öğrenirsiniz."

"Babam okutmuyor, öğretmenim..."

"Ya?"

"Namaz öğretiyor. Kuran okutuyor. Ezan okumayı öğretiyor. Ötekilerden sana fayda yok diyor."

"Kuran oku" diyorum.

Harıl harıl!

"Namazlık oku."

Gürül gürül!

"Ezan oku!"

Vallah billah okulu çınlatıyor.

Bütün sınıflardaki çocuklar Kuran ve eski ezan okumakta birbirleriyle yarışa çıkmış gibi.

Köylülerin yağmur duasına çıktığı günlerde, beşinci sınıf öğrencilerine, okulumuzun alt yanından geçen ırmağı göstererek, ancak teknik araçlar kullanarak bu sudan yararlanırsak tarlalarımızı sulayabileceğimizi, yağmur yakarısının yararsız olduğunu anlattım. Okuma kitabındaki "Gömü" adlı yazıyı da okuyup açıklayarak, "Hacılarla, hocalarla, el açarak, diz çökerek, dağ başına yağmur yakarısına çıkmakla iş bitmez. Orada tuzlu alınteri ile acı gözyaşından başka bir şey bulunmaz. Asıl büyük su gömüsü toprağın altındadır. Toprağımızın susuzluğunu ancak o gömüyü çıkaracak olan teknik giderebilir" dedim. Bu düşünceyi cahil köy halkının karşısına çıkıp da dobra dobra söylemek patavatsızlık olur. Ama okulda çocuklara böyle öğretmemi görevim emrediyor. Gel gör ki, çocuklar babalarına söyleyince, kıyametler kopmuş. Hakkımda ettikleri küfürleri it yutmaz.

Atatürk'ün ölüm günü yaptığımız törende birçok şiirler okudu öğrenciler. İş zamanı olmakla birlikte birkaç köylü törende bulundu.

Türk'ü ölümden O'dur kurtaran,
O'dur yeniden Türklüğü kuran

ikiliği okunduktan sonra, biraz hoca geçinen Topal Mehmet "Hayır" makamında başını salladı.

"Gerçekten o olmasa, bizi yuttu gittiydi gâvurlar değil mi?" dedim.

"Dediğin doğru; kurtardı, emme velakin, aklı eren âlim hocalar yalan mı söyleyecek. Onun yaptığı açık saçıklığın yeri yoğmuş kitabımızda."

O gün öğleden sonra, resim dersinde, çocukları seçmekte serbest bırakarak Atatürk'ün devrimlerinden herhangi birisinin resmini yapmalarını söyledim. O günler ki, fes gelecek, sarık gelecek diye köylünün yola baktığı günler. Çocuklar okul, demiryolu, şapka vs resimleri yapmışlar...

Çocuğun defterinde şapka resmi görünce, hoca akşam odada başladı yüzüme karşı atmaya:

"Âhır zaman yaklaştı" dedi. "Peygamber efendimiz böyle resimleri, putları yasak ettirdiydi. Ne zaman yeniden yapılır, işte dünyanın sonu; korkun dediydi. O gün geldi. Hey gidi Müslümanlık hey! Şapkanın resmini yapmaya kaldık. Güler misin, ağlar mısın? İşte kitabın dediği geliyor. Yakın gelecekte yetmiş bin hoca kellesi kesilecek. Bu, dini, imanı, orucu, aptesi bir yana koyup da şapka iresmiynen uğraşanların kellesi kesilecek."

Ve ertesi gün, bakıyorsun, bu kadarcık olay öğrenci devamını aksatmaya yetiyor...

Miras

Her ne kadar ölenin arkasından eşi dostu yanar, yakınırsa da, birçoklarında bir saatten fazla sürmüyor ölüm acısı. İnsanoğlu arsız yaratılmış. Bakarsın ağlıyor, arkasından bakarsın gülüyor. Hele bizim köylüyü dünyadan soğutup sağlığında öldürmek için softaların gösterdiği gayretle, bu anlayışa hiç uymayan köylüdeki madde hırsının nasıl bağdaştığına şaşıyor insan. Öylelerini görürsünüz ki, ellerine geçecek beş kuruşluk çaput uğrunda, bütün duyguları çiğnedikleri gibi, yersel geleneği de gözleri görmez olur. Çoğu, zamanı gelince, aynı şeyleri yapmış olduğundan, birbirlerinden de çekinmiyorlar. Böyle olunca da bir iki saat önce yalan dünyadan göçüp giden bir faninin yakınlarının, saçlarını yolarak birbirlerine sarılıp ağlamaları, diz dövmeleri, ceset toprağa teslim edildikten sonra kavgaya çevriliyor. O günden sonra da birbirlerine düşman kesiliyorlar. Artık yıllar geçecek de, rastlarlarsa bir dinsel bayramda barışacaklar!...

Sorun, ölünün bırakıp gittiği dünyalığın bölüşülmesi sorunu... Eğer tarlası, bağı, bahçesi falan varsa, bir gün sonra da bölüşebilirler. Ama evindeki eşyalar! Ölü kalktıktan sonra evde bulunan ıvır zıvır pay edilmeden herkes evine gitse, ölü evinin içinde bulunanlar, işe yarayacak eşyaları çalıp saklamazlar mı? Ona ne şüphe!

Köyün geleneğine göre, ölüyü fazla bekletmezler. Ölür ölmez hocayı getirirler. (Yalnız gece ölürse, sabahı bekler.) Hoca kefeni biçer ve hemen ölüyü yıkar. Bu arada ölüm haberini köyde duymayan kalmaz. Birkaç kişi kazmaları çekip mezarı kazar. Erkekler aptes alıp cenaze namazına hazırlanırlar. Ne kadar kadın, kız varsa köyde, hepsi ölü evinde birikirler. Artık ağıt, çığlık birbirine karışır. Ölünün yakınları onun özelliklerini sayıp dökerek "ağıt" yakarlar. Derken, ölüyü kaldırırlar ve cenaze na-

mazı kılındıktan sonra mezarlığa koyulur. Cenazede bulunan köyün ileri gelenleri, mahalle odasına gelir. Ölü evinin hazırladığı ve "balta yemeği" denen yemek yenir. Sonra "başınız sağ olsun" diyerek giderler. Evde biriken kadınlar da yemek yedikten sonra, dağılırlar. Ama ah bu kadınlar!... Tam evin o karışıklığı sırasında evdeki sefaletin derecesini ölçmeye üşüşürler. Ondan sonra yıllarca dedikodu konusu olur. "Yağsız pilav pişirdiler. Hastanın altından çıkan el kadar yatakta it yatmazdı..." yollu, gözleri ne görmüşse laf ederler. Doğaldır ki kendi gözlerindeki merteği de gün gelir ötekiler görür. Böylece ölünün kaldırılması ve ağlama faslı en çok üç saatlik bir zamana sığar. İşte ondan sonra sorunun önemli tarafı gelir... Ana baba ölmeyince, çocukların mal pay etmeye hakkı yoktur doğallıkla. Sözünü etmek istediğimiz miras bölme işi de babanın ölümüyle ortaya çıkan bir sorundur. Babanın evli oğlu, kızı varsa ivedi yanından hemen kendi aralarında pay ederler. Anlaşamazlarsa (ki hiç anlaşan görmedim) köy kurulu üyelerini getirerek çözümlerler...

Son bir iki ölüm olayından söz açacağım:

Köyün en zengini Çolak Vehbi, gençliğinden beri omuz başındaki sızıya katlanmakla birlikte, yarım adam sayılırdı. Seferberlikte aldığı bir yara, kolunu çolak etmiş ve ölümüne kadar da zaman zaman sızlamaktan geri kalmamıştı. Bundan dolayı, devlet kendisine aylık bağlamış. O da eskiden malı mülkü olmasına karşın, bu parayı iyi işlere yatırmış, tam anlamıyla "köy zengini" olmuş. Gün geldi, ecele boyun eğip gitti.

Arkasında bir yaşlı kadın, iki kız ve üç erkek çocuk bıraktı. Çocuklarının beşi de evli. Kuşluk vakti, babaları gitti; öğleye o mahallede dövüş olduğunu duyduk. Hepsi de analarını sıkıştırıyorlar:

"Babamızın şimdiye kadar biriktirdiği paraları çıkar!..."

"Yavrum, tarlaya verdi, bağ aldı..." falan filan... Dinleyen kim? Birbirlerine giriyorlar.

"Sabahki karışıklıkta sen sandığı açıp çaldın, kız."

"Bekir sen çaldın bu parayı."

Sonunda birer ikişer kap kacak, çul çuval bölüşüp gidiyorlar ama, hiçbirisi ötekisiyle dost değil. Birkaç gün sonra hepsi birden babalarının ölümünden dolayı verilen toplu ikramiyeyi al-

mak için ilçeye gidecekler. Her biri ayrı yoldan gidiyor. Orada banka parayı analarına teslim ediyor. Ama bırakırlar mı? Elinden çekiştirdikleri gibi bir gürültü çıkarıp ağız dolusu küfürle yola düşüyorlar gerisingeri.

Bir de köyün en yoksulu Çalık Ali öldü. Bunun da kolu sakat. Yalnız bu koyun güderken kayadan düşmüş de ondan olmuş. O da iki tane çocuk büyütüp, yetmiş yaşına geldikten sonra yolcu oldu. Köyde, elinde avcunda bulunanların verdiği birer sıkım yiyecekle geçinen Çalık Ali, ölenlerin eskilerini giyerek yaşardı. Çünkü ölen zenginlerin giyeceklerini yoksullara verirler... Son kez Hacıların Mehmet'in eski paltosunu vermişlerdi.

Güzden beri hasta yatıyordu. Başucunda yanan teneke çıraya iki damla gazyağını komşular getirdi. Ağzına bir kaşık çorba götüren oldu mu bilmem. Bu durumda, nisana kadar yaşayabildi.

Bunun da iki oğlu var; otuz, kırk yaşlarında. Babalarından küçükken ayrılıp iyi kötü evlenmişler, onlar da yok yoksul geçiniyorlar.

Babaları ölünce sabredemediler. O akşam, çıkardıkları gürültü sonunda, Çalık Ali'nin sırtına binip yazıdan yabandan tezek topladığı eşeğini biri çekip gitti; sözünü ettiğimiz eski paltoyu da öbürü alarak muratlarına erdiler.

Daha dün bizim komşu Çopur Fatma öldü. Ölümünden beş altı saat önce çay kaynatıp götürdüm. "Allah ak sakallı goca etsin!" diye benim için Tanrı'ya yakardıktan sonra, bir yıldır uyuz olduğunu söyledi.

Diyeceğim şu:

Onun da ölüsü evden kalkmadan, fesindeki gümüş tepeliği torunu Ayşe çalıp evlerine gitmiş. Bunun farkına varan Çopur Fatma'nın büyük kızı, gözünün yaşına, burnunun sümüğüne bakmadan ve ölüm acısını birden unutarak koşup arkasından yetişmiş. Dövüşürlerken zor ayırdılar. Anlaşılan ölü evinde birbirlerinin ne yaptığını kovuşturmuşlar o kalabalıkta...

Avarelik

Köyde avareliğin kışı, yazı belli değil. Cinavların odası kışın nasıl vağıl vuğul olduysa, yazın da bundan pek ayrımı olmuyor. Odanın adını bile değiştirdiler: Yazın avarelerin birikip de sırtüstü uzanıp yattıkları ve canları sıkılınca da işi kumara döktüklerinden, eski "koca oda"ya şimdi "millet hastanesi" deniyor.

Artık kış bastı. Erkek kısmının evde kalması ayıp sayılır. Şafak sökerken kalkıp hayvanlarının önüne iki tutam saman atan, koltuğuna birkaç yufka ekmek aldığı gibi, ayağındaki nalın denen tahtaları buzların üstünde şakır şukur sürükleyerek, arkasından kovalanıyormuş gibi soluğu "millet hastanesi"nde alıyor... Bir evin erkek olarak kimi varsa, gider odaya. Küçük çocuklar da orada, babalarının, dedelerinin kucağına sığınıyorlar. Odaya sürekli gelen aile başkanlarının yarımşar ölçek çavdar vererek düzdükleri soba hiçbir vakit doğru dürüst yanmıyor. İçerisi sürekli dumanlıdır. Duman dolup da, kimsenin söylediğini kimsenin kulağı duymaz olunca da, iyice tatlanıyor içerisi. Ara sıra uğrarım ama, çok oturamam. Kalkınca darılırlar: "Bit mi çok, yonsam başka bi sebep mi var; hiç oturmadan gidiyon?" derler. Gerçi ben, çekindiğimden değil, işim için kalkarım. Ama açık söylemek gerekirse, bit de, pire de, bunların yanında toz toprak da akla gelenden daha fazla... Şu ünlü DDT de önleyemiyor.

Oda, güneş doğmadan ağzına kadar doluyor. Tam bu zamanda girdim mi, soba borularının her yanı, ipe çamaşır serer gibi yufka ekmeklerle döşenmiştir. Soba borularında sallanan bu ekmekler, sabah kahvaltılarıdır. Orada, gevredikten sonra kucaklarında ufaltarak çatır çatır yuvarlarlar kara boğaza...

Kahvaltı faslı bitti mi, keyifler yerine geliyor. Artık sıra kumardadır. Yaşlılar bir yana, gençler bir yana ayrılır. Ellerinde,

"aşık" dedikleri bir çift koyun kemiği, bağdaş kurup halka çevirirler.

Bu fasıl, bir ikisinin kalkıp, onların yerine başkalarının oturmasıyla, akşamlara, sabahlara kadar sürer.

Oynadıkları da ne? Birer paket sigara alıp önlerine açıyorlar. On saat, yirmi saat diz çökecekler de, ya iki sigara kazanacaklar, ya da dört sigara üttürecekler... Belki de işin bu yanı değil de, boş vaktin öldürülmesidir önemli olan. Birbirlerinin önüne ata ata sigaralar da öyle kirleniyor ki... Örselene örselene bozulup dağılmaktan kurtulanlar da elden ele dolaşa dolaşa en az sobanın boruları kadar isleniyor...

Kumarcılar dalgın oynarlarken, beri yandaki otlakçı yaşlılar, başlıyorlar kumarcıların koltuğuna dürtmeye: "Beni hiç görmez oldun canım, şu isli cuvarayı at beri de tozutayım, hiç kulağın duymuyor mu, sana dova edip duruyom sabah beri, ütesin diye!..."

Gayet olağan, oturup ben de seyre dalıyorum. Bu durum, hani "daahh" demiş dünya deyimini andırıyor; "çüş" demek kolay değil...

"Millet hastanesi"nden çıkıp Sadık Çavuş'un, Battal Ağa'nın dükkânlarına git, aynı görünüm: Üç dört küme olarak köşelere çekilip, kimi aşık, kimi zar, kimi de domino oynuyorlar. Bazıları helvasına, sigarasına falan iskambil oynamaktadırlar. Buralar öyle de karanlık ki, yere attıkları zarın, aşığın ne biçim düştüğünü görebilmek için, yukarı kaldırıp avuç içi kadar pencereden gelen ışığa tutuyorlar. Akla karayı seçene kadar gözleri patlıyor.

Oda ve dükkânlardan artanlar da, yeraltındaki ahırların en karanlık köşelerine bir çıra ile gidiyorlar. Hayvanların sıcak soluğundan yararlanıp pislikleri pekiştirerek üzerinde oynuyorlar sigara kumarını...

Baharın güneşli havaları başlar başlamaz kumarcı kümeler dam başlarına, duvar köşelerine çıkarak işlerini yine sürdürüyorlar...

Kumara katılmayan azınlığın da kendilerine göre uğraşları var. Örneğin, tutarlar, eğlenmek için bir oyun çıkarırlar; tavşan, ördek avından dem vururlar ya da hiç yoktan bir kavga çıkarır,

bağırışıp dövüşürler. Daha olmazsa, herhangi bir sorun üstünde tartışırlar, iddiaya girişirler. Avarelikte en çok göze batan, öğretmenlerin maaşları olduğundan, okula ikide bir, birisini yollarlar: "Öğretmenin hangisi maaşı daha çok alır?" Bir bakarsın birisi daha: "Alaman'ın toprağı mı çok, Fransız'ın mı?..." Falanla filan, helvasına bahse girişmiş de onun için soruyorlarmış...

Yurdun her yanında kahvelerin acıklı görünümüne eş olarak, buralarda görüp bildiğim köylerde, işler anlattığım biçim...

Hıcıp'a gittim, koskoca ahırı dükkân yapmışlar. İçeriye girdik, kumarcılardan adım atacak yer yok. Küme küme serilmişler, ha bire atıyorlar...

Çardak'ta Koca Celal, kışın odada oturup dururken, üç paket tütün almak için bahse tutuştu: İki avuç tuzu yedi, sonra da yirmi tane sigarayı ağzına dizerek, hepsini birden "içmek" suretiyle ağzından hiçbirini düşürmeden bitirdi de, bahsi kazandı.

Yazın bazıları yazıya yabana gidince, avare kadrosu biraz azaldı mı, kumar da verimsizleşiyor. Çoğu, "ne yapsam?" diye şaşırıyor. Hep "millet hastanesi"ne uzanıp yatmaktan da canları sıkılıyor. Ev de ekmek ister. Asıl telaş burada ya zaten. Ama iş de yok. Ne yapsınlar?...

Köye İlaç

Köye gelen bir dikiş öğretmeninin çatalla yemek yediğini gören kız öğrenciler, hemen ertesi gün çatal, bıçak edinip peçete hazırlayarak, öğretmenlerini yemeğe çağırıyorlar. Yine bu kızlar, öğretmenlerinden örnek alarak, ona uymak için entari dikip giyiyorlar. Böylece köy, içten fethedilip, yeniliğe doğru gitmeye başlıyor...

Bir üstadın yerinde görerek anlattığı bu olaylar, hayali olduğu kadar gerçektir de. Hayalidir, çünkü böyle yenilikler bir iki günde giremez. Hele o kir ve yamanın üst üste yığıldığı eski giysilerin yerini, entarinin alması için yıllar ister. Gerçekle de ilgisi var, çünkü köylü, duyduğuna değil, daha çok gördüğüne inanır. Hele zengince olan bölgelerde bu gibi yenilikler, çabuk uygulanabilir...

Sorunun çözümü bu kadar kolay olmamakla birlikte, köylüye "faydalı" diye salık verdiğimiz nesnelerin yararını elle tutulur ve gözle görülür bir biçimde gösterirsek, düşüncelerimizi yadırgamadan kabul ettiklerini görürüz. Yalnız iyiliğini kabul etmekle kalmazlar, yararını gördükleri eşya ya da maddeyi, elleri yeterse evlerine alırlar. Alamasalar bile, inanmaları da bir kazanç değil midir?

Muskanın, üfürüğün, hayvan pisliklerinin iyileştirmediği yaraları pansuman ederek, merhem sürüp temiz bezlerle sararak "muskadan, üfürükten medet ummayan" bir anlayış yaratır, muskacıların pabucunu dama atabiliriz...

Okula biraz ilaç aldık. Fazla değil, topunun tutarı sekiz lirayı geçmeyen ilaçlar: Bir şişe oksijenli su, bir şişe tentürdiyot, bir kutu merhem, bir kutu kinin, bir paket pamuk, biraz gazlı bezle sargı bezi. Bunların yanına, bir paket de DDT tozu elde edip koyduk. Oldu sana bir ecza dolabı...

Bütün bu ilaçları, öğrencilere kullandığımız gibi, köy halkı da yararlanıyor.

Askerlikte kullandıkları için, oksijenli su ve tentürdiyot gibi ilaçları tanıyabilen ve birine "köpürden," ötekine "kandurut" diyen elli-altmış kişinin yanında, köyün 2.000 nüfusu, ilk kazalarda işe yarayan böyle ilaçlardan bile habersizdir. Onların da kendilerine göre birçok ilaçları var, onları kullanırlar. Örneğin, bir yeri kanayan insan, kanı durdurmak için hemen yaranın üstüne toprak eker... Bir yerinde yara çıkan, herhangi bir hayvan pisliğini lapa edip sarar. İnce hastalığa tutulan, köpek eti yer. Kendisini üşütüp satlıcana tutulduğunu sananlar, ahırda yanarak buğulanan at ve eşek pisliğinin yığınlarına gömülüp yatarlar...

Okulda bulunan ilaçların nerelere ve nasıl kullanıldığını öğreniverirdiler. Kendileri gelerek bizim baktıklarımızdan gayri, günde en aşağı on istek:

"Öğretmenim, şu gücçük şişeye ıcıcık köpürden suyu koyacağmışsın; ağamın (baba) bannana saban demiri düşmüş de!..."

"Efendi, şu saksıya az kandurut koy da biraz da pambık ver, baban anan hayrı uçun: Bizim çocuklar ahırda kavga çıkarmışlar, büyük domuz küççükte kafa göz bırakmamış, kan şarıl şarıl akıyor..."

"Keyifçi'nin köpeği, bizim İbram'ın bacağından tutup kanattı, çocuk korktu, öyle hıçkırıyor. Sizde bir kandurduran var dediler, gözünü seveyim!..."

"Ulan Mamıdefendi, bizim uşakların çullarına (yatak) bit dolmuş, sende aktoz (DDT) varmış, bi cimcik ver de gaza katıp yağlayım (süreyim)."

"Bizim oğlan bir tükenmez kaşıntı getirdi, evde çoluk çocuk bu derdin elinden kırılıyor. Mekdebin dolabında birez ilaç var diyorlar, versen de bir sınasak? Acep fayda getirmez mi ki?"

Bu pek az malzeme, başına üşüşenlerin pek çok olmasından, bitti. Şimdi elinde şişeyle ya da kolunu asarak, topallayarak, bir yerinden kan akıtarak gelen hastaları, onun da, bizim de gönüllerimiz üzülerek boş gönderiyoruz. Merhem olamadığım bu küçük dertler karşısında yüreğim burkuluyor... Üzüntüden gayri, bir de işin öteki yönü var: Boş şişeleri çıkarıp göster-

diğim halde, "falancaya verdi de bize gelince sakladı, yalan!" diyerek arkamızdan atanlar da eksik değil. Öğrencilerimi kıramayacağımı düşündüklerinden olacak, yok diye boş gönderdiklerimizden çoğu, çocuklarının cebine bir şişe yerleştiriyorlar; bir bakıyorum, dersin tam ortasında çocuğun aklına geliveriyor, cebinden şişeyi çıkardığı gibi uzatıyor: Evlerinde bilmem kimin neresi yara olmuş da oksijenli su koyulacakmış; pamuk verilecekmiş...

Bir gün birisinin öküzü sakatlanmış. Muayene eden Molla Mehmet: "Mektepten köpürden suyu getir de ovalım yarayı" demiş. Geldi yalvarır da yalvarır, yoktan da anlamaz. Ekonomik durumu da iyi, hani. Alacaklarını bir pusulaya yazdım da gidip ilçedeki eczaneden getirdi.

Yine birisinin anası damdan düşmüş. O da koştu mektebe. Köyde sağlıkçı geçinir birisi var. Askerde bu işlerle uğraşmış. Sanırım sıhhiye çavuşu olmalı. Anlayışı da iyi. Birçok hasta ve yaralılara iyi yardımı oluyor. İlacı kendinden olanlara elli kuruşa iğne vuruyor. Damdan düşen kadını, kafası parçalanıp kana bulanmış görünce, "Git okuldan ivedi tentürdiyot, oksijenli su falan getir" diyor, kadının oğluna. Buna da gösterdik eczanenin yolunu. İlaçları hemen gidip getirdi... Böylece, belki de köyde ilk olarak, başı yaralanan bu kadına ilaç kullanıldı ve temiz sargı sarıldı...

Birkaç kişinin eli yeterek alsa bile, çoğunluk bunu yapamıyor. Bir gerçek varsa, köylünün karnının yanında kafası da açtır ve cebi ta iliğinden hastadır... Salt ilaç konusunda değil, son zamanlarda yararlı olduğunda kimsenin şüphesi kalmayan bazı eşya ve araçlar, elinde üç-beş kuruş bulunan köylülerce alınıp köye sokuluyor. Örnek olarak soba ve radyoyu ele alalım:

Bizim köyde bir yıl içinde ondan fazla eve soba alındı. Tandırda yakacakları tezeği, kesmiği orada yakıyorlar. Çoluk çocuk başına üşüşüp ısınıyor.

Soba alanlardan Caynal Mustafa, sobanın tadını öyle almış ki, hani kendi çıktığı kabuğu beğenmeyen kaplumbağa örneği, "Tandır yakmak da mı adam işi" diyor bana. "İnsanın soluğu tıkanıyor..." Bu yenileşmelere içimden sevinip duruyorum. İsteklendirme çabasını hiç elden bıraktığımız yok.

Caynal'a bir gün marangozlukla ve tenekecilikle uğraşan Alişki'nin dükkânında rastladım: Lambasının kafesi bozulmuş da onu yapabilir mi diye getirmiş. Baktım, lambası ayaklı falan, o kadar güzel ki! Arasan kolay kolay bulunmaz. İlçede bir tanıdığının evinde görünce vurulmuş, zorla elinden almış. Zaten lamba alanlar, soba alanlardan kat kat fazla. Ama ne de olsa, hepsi başlangıçta sayılır. 350 evli köyde on-yirmi aile. Buna da şükür; komşuların eli para görürse arkası gelir...

Sonra radyo: O da sevinilecek kadar çoğalmaktadır. Bir başka yerde değinmiştim buna. Sonra alınan radyolara değinmek istiyorum burada:

Pantik Ali, yüz altmış liraya kullanılmış bir radyo bulmuş. Zaten daha önce alanlara imrenip duruyordu. Serde de yokluk var. Ne yapsın, evindeki bir halıyı satarak üstünü denkleştirdi, radyoyu getirdi. Öğretmen arkadaşımla gidip kurduk. Radyoyu kurduğu yeri kahve yaptı. Herkes serbest dinleyebileceği için, bu düşüncesini beğendik. Ama, hemen ertesi gün fişleri yanlış takarak lambaları yakmamış mı? İyi düşünceli iki komşu, birer avuç buğdayla, beş on kuruşu, odaları gezerek topladılar halktan. "Şuraya bi iraduyun gelmiş, onu kuru kafa gibi durutmak ayıp değil mi; öttürelim!" deyip lamba taktırdılar...

Ağaçlı köyün muhtarıyla yine oralı bakkal Niyazi'nin aldıkları yeni radyolar da oraya yetiyor.

Yine bizim köye beş kilometre aralı küçük bir köy olan Alanyurtlular da son hafta içinde üç tane radyo aldılar. İlk alan arkadaşınkini, ricası üzerine hemen koşup kurduk. İstasyon yerlerini, açılma kapanma vakitlerini anlattık. Radyonun bulunduğu eve, köyde ne kadar kadın, erkek, çoluk çocuk varsa doldular. Radyonun sesi çocuk çığlığına karıştı. Vakit akşamdı. Londra radyosunu ve Amerika'nın Sesi'ni de bularak dinlettik. Ta falan yerdeki yayınları da dinleyebileceğimizden, dünyanın bu kutu içinde olduğundan söz ettik uzun uzun. O andaki propaganda öyle heyecan yarattı ki, iki gün sonra aynı köyden iki arkadaş okula damladılar: "Radyo getirdik, bir kurun!" İkindi vaktine kadar zor beklettik. "Hemen gidelim, dersi yarın verirsiniz" diyorlar. İki saat için, "göle su gelinceye kadar kurbağanın gözü patlayacak" diye heyecandan patlıyorlar. Artık o akşam da gidip onları kurduk...

Şimdi, Kör Muhittin'in oğlu İhsan'ın radyonun başından ayrılmadığı, oyun havalarında falan kalkıp oynadığı haberi geliyor Alanyurt'tan...

Yirmi Beş Yıl Sonra Bizim Köy (Değişenler)

Değişenler

Vaktiyle öğretmenlik yaptığım Nurgöz köyünün adını olsun ortadan kaldırmak için "Yeniyuva" yapmışlardı. Aynı ilçeye bağlı bir başka köyün adı Yuva olduğu için, buna da Yeniyuva'yı yakıştırıvermişlerdi. Oysa Nurgöz'ün yuvaya benzer bir görüntüsü yoktu. Görüntüsünün yuvaya benzemeyişi bir yana, önünden gürül gürül akan nur gözlü pınardan alıyordu adını. Köylülerin yuvarlayarak söylemeleri sonucunda da "Nürgüz" oluyordu bu.

Değiştirme, işin kolayına sapmanın ta kendisi. Geçmişini kapatmak, kendini unutturmak isteyenlerin soyadlarını değiştirdiklerini gördüğümüz gibi, İzmir'de Çirkince'yi Şirince yapmak, Antalya'da Çirkinoba'yı Güzeloba yapmak yetiveriyor özellikle kamu görevlilerine.

Yerel gazetedeki haberleri okurken ya da çevremdekilerle konuşurken sözü geçen köylerin adları hiç duymadığım adlardı. Bunca yıl bu adları duymadığıma göre, bunlar değiştirilmiş yeni köy adları olmalıydı. Nitekim sordukça öğreniyorum ki, bizim köyün karşısında görünen eski Mandama, "Bozcayurt" olmuş. Yine Rumlardan kalma yapılarının camları akşam güneşinde parıldayan karşımızdaki Gelveri, "Güzelyurt" olmuş. Vaktiyle öğretmenlik yaptığım köylerden biri olan Çardak da "Altınkaya" olmuş. O Çardak ki, Adana-Ankara yolu üzerinde eski bir köydür ve ovaya serpilmiştir. Gerçi Farsça bir sözcüktür çardak. Ama Türkçe'de yerleşmiştir. Çardak köyü olarak da Konya Ovası'na yerleşmiştir, ad yapmıştır. İlk yapılacak iş onun adını değiştirmekse, Tokmakçı'nın bağındaki çardağa, Şaban Usta'nın bağındaki çardağa ne diyeceğiz bundangilli?

"Çardak değişirse ne diyeceğiz Şaban Usta'nın bağındaki çardağa?"

Azıcık düşünüyor Hüseyin Çavuş:

"Direkli örtü!"

Gökkonuksal avrat gibi bir şey. Ama günahı Dil Kurumu'nun değil, milliyetçiliğin ad ve sözcük yönünü de böyle anlayan gayretkeş yöneticilerin...

Şaşıranın sadece ben olmadığımı, gerçek bir olayı anlattıklarında öğrendim de bayağı sevindim:

Bir şoför, Ankara'dan yük alıp bizim eski Gelveri, yeni Güzelyurt'a hareket ediyor. O Gelveri'yi bilmiyor hiç, ilçeye gelince Güzelyurt'un yolunu soruyor ve o yöne gidiyor. Tam Güzelyurt'a yaklaşınca soruyor. Şakacının birine çatmış anlaşılan, "Güzelyurt Nevşehir tarafında" diyor adam. Şoför de inanıp o yöne gidiyor. On ton yüklü Man ile Nevşehir'e varıp yeniden Aksaray üzerinden Güzelyurt'a geliyor ama otuz saat kaybederek...

Koydukları adların da bıktırıcı tekdüzeliği yok mu: Sulakyurt, Güzelyurt, Bozcayurt, Alanyurt, Zenginyurt...

Köyümüzün burnunun dibindeki Göstük köyünün adını da değiştirmişler. Doğantarla olmuş. Göstük'ten de tuhaf bir ad. Hıcıp'ın yeni adı "Gürpınar", Geyral'ınkiyse "Pınarbaşı" olmuş. Bunu düşünürken altı yaşındaki oğlunu gösterdi Hüseyin Çavuş:

"Ben de bunun adını değiştirdim!" dedi.

"Menderes değil mi bunun adı?"

"Menderes'ti ama Memmet oldu."

"Gerçi Menderes'in adını koymakta geç kalmıştın ama, değiştirmeyi nerden çıkardın?"

"Ona kalırsan bu benim ikinci Menderes; birincisi öldü. Değiştirmeye gelince: Bir derin hoca geldi köye. Derin deyince o kadar olur işte. Bir kere kitap gibi söylüyor. Her şeyleri dedi dedi de, gideceği gün de dedi ki: 'Siz siz olun, çocuklarınıza kitaba girmemiş ad koymayın...' Kitap dediği Kelamıkadim değil mi? Öyleyse onun söylediği doğru olmayacak da benim yaptığım mı doğru olacak? Hemen bir mevlit okuttum ve Menderes'i Memmet, Yüksel'i de Fatma yaptım. Biri Peygamberimiz Sallallahü Vesellem Efendimizin adı, biri de Fatma Anamızın adı. Bir baktıracağım, eğer çocuklar nüfus kütüğüne geçmişlerse dava açıp kütükten de değiştireceğim..."

"Hayırlı uğurlu olsun!"

"Oldu bile. 'Kitaba girmemiş ad koyarsanız çocuklar bön olur, bu dünyada rahat edemedikleri gibi, öte dünyada hesap verirken de şaşırırlar, bönlüklerinden hesabı doğru dürüst veremezler' demişti hoca. Gerçekten doğru. Adları değiştikten sonra bayağı değişti çocukların hareketleri... Adnan Menderes ve oğlu Yüksel'in adlarını kim nitsin bundangilli. İkisi de öldü..."

Bir zamanların azılı Demokratı ve şimdinin azılı Halkçısı Hüseyin Çavuş, kitaba dayandırarak da olsa vaktiyle hayranı olduğu kişilerin ve de onların çocuklarının adlarını çocuklarının üstünden alıp atıyor. Kimsenin üstünde durmayacağı temel adlar koyuyor onlara. Bir tür durulma, gelgeç heveslerden arınma...

"Başka değiştiren var mı?" diyorum.

"Ohooo! Tümen tümen. Artık kitap dışı ad koymaz bu millet çocuklarına. Neydi be canım öyle, hava, su, toprak... Ne varsa ad olmuştu çocuklara. Ad koymanın da bir ağzı yüzü olur. Şu geçtiğimiz mübarek günlerde Allah gönderdi canım bu hocayı, Allah gönderdi..."

Ellerini kaldırdı kulaklarına doğru. Diliyle dişinin arasından mırıldanarak bir dua okudu ve "Amin" diyerek yüzüne sürdü.

Gelişenler

Köyün epeyce dışına, Alanyurt yolu üstüne dikilmiş kursun yapısı. Geniş bir alanda yükselen yapı hayli büyük ve planı yönünden de kursun verimli yürümesine elverişli. Ayrıca bitişiğindeki tarlalar da Kuran kursuna bağlanmış ve geliri buranın olmuş. Bir zamanlar köyün camisi şimdiki gibi üç değil, birdi. Böyle özel yapılmış namazlık öğrenimi ya da Kuran kursu yapıları da yoktu. O zamanın tek camisi bitişiğindeki sübyan mektebine çocuklar sığmazsa, Sarı Hafız, Musa Çavuş gibi bu işin ustaları bir ahır sekisi bularak çocukları kurtarırlardı boşta kalmaktan ya da ilkokula gitmekten.

Dünya gittikçe değişirken ve nüfus da gittikçe artarken, o dar sübyan mektebi ve ahır sekileri de çocukları almaz olmuş anlaşılan. Ayrıca, çağımıza yaraşır aydınlık, rahat bir yapıda ve toplu olarak bu işin yürütülmesi de düşünülmüş. Düşünülmüş de, arsası, gelir sağlayacak tarlası, tavuk yetiştirilmesi ve çevrenin çocuklarını da alacak biçimde yatılı olması koşuluyla oturtulmuş koskoca yapı.

Bir yıl önce uğraşmıştım en son. Yine ramazan sonuydu, yine tenhaydı "okul." Çünkü burada kurs görenler, ramazan ayında köylere dağılıyorlar; yaşı ileri olup gücü yetenler camilerde halkın önüne çıkıp öğüt veriyorlar ve hepsi de "okul"un kışlık gereksinimi açısından buğday falan topluyorlar. Tarihçesi o kadar eski değil, kursun da, yapısının da. 1974 Mayıs'ında tamamlandı ve kurs yapısının salonunda bir akşam, yemekli-Kuranlı açılış töreni yapıldı. Sağ olsunlar, beni de çağırmışlardı bu açılışa. Yemekten sonra, kursun bir tür yöneticisi olan, orada yatıp kalkan ortaokul öğretmeni Siyami Bey para toplamıştı. Ellişer-yüzer cepte bulunanı vermiştik.

Geçen bir yıl içinde bazı gelişmeler de olmuş, çocuklar yer yatağından kurtularak altlı üstlü demir karyolalara alınmış. Duvarların iç sıvaları yapılmış. Ve salonun ortasındaki buğday yığını daha da büyümüş. Bunun bir kısmını harman zamanı köylü vermiş, bir kısmını da kurs öğrencileri çıktıkları köylerden getirmişler... Devşirmeden dönmemiş olan öğrenciler vardı daha.

Kurs yapısında bugün yirmi yedi "hafız" (öğrenci) vardı. Yöneticileri Ali Hoca, hacca gitme işleriyle uğraştığı için burada değildi. Ama onun yerine kurs öğrencisi olan oğlu yönetmekteydi işleri. Yataklıkta henüz sekiz çift, bir tek karyola vardı. Demek on yedi kişi yerden kurtarılmış. Geriye kalanlar yer yatağında yatıyorlardı.

"Hoca, bir karyola almak da senin boynuna borç!" dedi, Reis Ahmet.

"Emekli olunca söz!" dedim.

Kursun otuz tavuğu var. Yumurta gereksinimini çözümlüyormuş, hafızların söylediğine göre. Yine hafız öğrencilerin söylediğine göre, konuk bir hafız geldiğinde tavuklardan birini kesip onu ağırlıyorlarmış.

Taa Kayseri köylerinden, sözgelimi Bünyan'ın Hazerşah köyünden gelme çocuklar vardı kursta...

Çocuk hafızlardan ayrılıp köye dönerken, dün ilçede ilköğretim müdürü ile konuştuklarımızı düşündüm bir ara.

Resmi ya da gizli din okullarından söz açılınca şöyle demişti Müdür Mehmet Söyler:

"Bakanlık, uygun düşen kasaba ve köylerde imam hatip okulu açılması için yazılar yazmaktadır. Durumun incelenip isteyen köylerin saptanarak bildirilmesi istenmektedir. Sizin Demirciköy'de de zaten gayri resmi durumda bir tane var. Bir de resmisi açılacaktı nerdeyse. Ortaokulu baltalar diyerek kaymakama dayattım ve sonunda da ilçedeki İmam Hatip Lisesi'ni yatılı yaptık da sıyrıldık işin içinden..."

Ahmet Reis, Boykot Bayram, Kuran kursunda çok iyi yemekler piştiğini, köydeki yağların buraya aktığını ve kursun yemeklerinin çok yağlı olduğunu... anlatıyorlar yolda.

"Ben bir kerecik açılışında yedim, fena değildi yemekleri" diyorum.

Boykot Bayram anlatıyor:

"Ortaokulun öğretmeni Siyami Bey burada yatar, burada yer. Boyun boğaz küssük gibi olmuştu. Tatilden döndüğünde baya zayıflamıştı. İzzet Emmim sormuştu:

'Siyami Bey nerdeydin?'

'Aydın'daydım.'

'Orda Kuran kursu yok muydu?'

'Neden sordun Hacı Ağa?'

'Zayıflamışsın yavrucuğum...'"

Çöl ve Pilav

Bizim ilçenin çarşısı pazarı ana baba günü. Kalabalığı yarıp geçmenin olanağı yok. Birikip konuşanlar, kuyruğa girip bir yerlerde bekleyenler, hızlı hızlı koşuşanlar. Bunların çoğunluğu sakallı ve de eli evraklı.

"Nedir Allah aşkına bu fotoğrafçının önündeki kuyruk?"

"Hacılar."

"Bu tapucunun önündekiler?"

"Hacılar."

"Anladık, pasaport için fotoğraf çektiriyorlar, otobüsle gitmek için de kayıtlarını yaptırıp bilet alıyorlar. Tapuyla ne işleri var?"

"Asıl sorun orada. Tarlasını takanını satmayınca neyle gidecek? Bu satış da orada oluyor, kendi üstünden alıcının üstüne yıktırıyor."

Derken, kalabalığın arasında bizim köyün başimamı Ali Hoca'ya rastladım. Koltuğunda bir tomar kâğıtla hızlı hızlı gidiyordu. Kolundan tutarak hızını kestim:

"Dur hele hocam, ne bu acele?"

"Aman öyle deme, pasaport işlemi yürüyor. Allah izin verirse kasımın ikisinde yolcu olacağız."

"Epey var mı komşulardan da?"

"Bizim köyden otuzdan fazla ama karı koca olmak şartıyla..."

Köyde daha geniş, daha rahat konuşmayı kararlaştırarak ayrılıyoruz. Uğradığım fotoğrafçıda ön sırada yine bizim köylü ve bizim akrabalardan Dımdım Ali.

"Ne o, fotoğraf mı çektireceksin?"

"He ya, Allah izin verirse bir hayırlı yolculuk var da."

Sakalını uzatmış, terliğini giymiş başına. Üstelik ilk gidişi de değilmiş.

Köye inince Sadık Emmimin elini öptüm.

"Zamanında geldin Sarı Yeğen, dünya ölümlü, gün akşamlı demişler, hayırlı yolculuğa çıkmadan helalleşirik bir. Avradı da götürüyom, Hayriye Nineni. Napalım, çocukları yetiştirdik, birini bakkal, birini memur ettik kooperatife. Şinci iş kaldı buna. Hayırlısıyla bunu da eda edip dönersek, dünyadaki işlerimizi tamamlamış sayılırız. Yaş yetmişi aştı. Malum ya köylü kısmı oğlunu everip namazını kılarken yarısını, hacca gidince de tamamını yapmış sayılır dünyadaki işlerinin..."

Yarından sonra ilçeye gideceğini, bakkal olduğu için eli para görmüş olan oğlu Remzi'ye bahçe tapusu devredeceğini... ekledi.

Hacca gidecek olanlar, bir uçtan pasaport ve taşıt bulma işleriyle uğraşırken, bir uçtan da gelenèğe uyarak yemek veriyorlar köylüye. Bu gibi durumlarda iki türlü yemek verilir. Birisi küçük yemek. Bu, pilavından, çorbasından tut yumurtasına, tatlısına kadar her tür yemeğin çağrılanların önüne sırayla çıkarılması demektir. İkincisi de büyük yemek. Bunda yalnızca pilav ve üstüne yahni, bastırak olarak da üzüm hoşafı verilir. Hacıya gidecek olanlar genellikle büyük yemek veriyorlar. Hacıya gideceklerin yakınları köyü gezerek gördüklerini çağırıyorlar öğleye doğru. Çağrıyı alanlar tek tek ya da kümeler halinde gidip oturuyorlar. Önlerine konan bir tepsi yahnili pilavı ve bir tas hoşafı birlikte kaşıkladıktan sonra dua ediyorlar, yemek veren hac yolcusuna da kucaklaşarak helallik verip ayrılıyorlar. Kümelerin gelip gitmesi saatlerce sürüyor.

Çağrılardan yalnız birine gidebildim. Soba, kapı, çerçeve gibi her türlü işe eli yatkın olan Durmuş Usta, Alişki'nin oğlu Durmuş Usta da hac yolcusu. Birkaç kişi toplanıp ona gittik. Bizden önce gidenler de varmış. Sekiz kişi kaşık salladık tepsideki pilava. Üstüne bir lenger et yahnisi de getirdi. Kendisi hizmet ediyordu. Hacı yemeği olduğundan mı nedir, gerçekten tatlıydı yahnili pilav.

Pilav yerken komşuların anlattığına göre, köyde tarlası ve dolayısıyla biraz parası olan herkes gidiyordu hacca ve de gitmek istiyordu. Köyün aşağı obasından yukarı obasına doğru Savran'ın Durmuş'tan başlayarak saydılar gidecekleri. Deli Mu-

sa ve Dımdım gibilerin belki beşinci gidişleriymiş. Davar çobanı Çolak Mustafa da bu yıl gidenler arasında. Deli Musa ile Dımdım Ali, oraya her yıl gider, acındırma dilenciliği yapar, köye bir yığın para ve mal getirirlermiş. Dövizlerin bir kısmı geri geliyor demek. Bir de vekillik alarak, gidemeyenlerin yerine gidenler türemiş. Bunlar her yıl bir başkasına vekillik etmecesine, beş altı kez gitmişler son yıllarda.

Arap kılığına girmiş şoförlerin resimlerini asıp reklam yaptıkları otobüs yazıhanelerinin önündeki kalabalık daha korkutucuydu ilçeye ikinci gittiğimde. Oysa bundan yirmi beş yıl önce bir köyden bir kişi gidebilir ya gidemezdi. O da, dizanteri mi, kolera mı, ne olduğu belirsiz bir hastalıkla gelir, biraz da çevresine bulaştırarak çeker giderdi...

Süpürge ve Tezek

Günlük yaşam çok erken başlar köyde. Daha ortalık aydınlanmadan yaylıma gitmek için sokaklara çıkan sığırın, sıpanın sesi gelmeye başlıyor. Eşek anırtısı, inek böğürtüsü... Bunların çıkardığı toz da erkenden göğe yükselmeye başlıyor...

O eski görünümün de, olduğu gibi yerinde durduğunu, sığır yaylıma giderken, yaylımdan dönerken seyrediyorsunuz: Tozlu yollara düşen sıcak, buğulu nimetin kadınlar tarafından toplanışını ve de duvarlara yapıştırılışını...

Tezek, şimdi nimetliğini daha da duyurmaktadır. Çünkü günde bir kere tandır yakıp onun üstünü örterek bütün gün sıcaklığını koruyanlar gittikçe azalmaktadır. Onun yerine, tandırsız odada soba yakarak ısınanlar çoğalmaktadır. Bu yüzden tezek tüketimi gittikçe artmaktadır.

Kasım girerken havalar iyice soğudu, Hasan Dağı yarı beline kadar kara büründü. Yakacak biriktirme işi daha da hızlandı. Bahçelere dökülmüş ağaç yapraklarını süpürüp sele sele evlerine taşıyor kadınlar. İçeri atmadan önce de evin önüne dağıtıp kurutmaya çalışıyorlar bu "gazel"i.

Bu yakacak sorununu köyün okulu açısından alınca da yüreği cız ediyor kişinin. Kırk yıldır bir milim değişiklik yok okulun ısıtılması işinde.

Okulda Kadir Usta'nın oğlu Abdullah Demir'le söyleşiyoruz. Bundan kırk yıl önce birlikte ilkokulda okurken "okul başkanı" olduğunu, bir sabah tezek getirmeyi unuttuğum için kavga ettiğimizi... anlatıyor. O anlatınca anımsıyorum.

Öğretmen arkadaşlara soruyorum:

"Durumda ne gibi bir değişiklik var, kırk yıl sonra?"

"Hiçbir değişiklik yok. Bu konuda ödenek falan konuyor bütçeye ama, o da eskisi gibi, omuz zoruyla da olsa okula har-

canmıyor. Zaten gereksinimi karşılamaz. İş yine çocukların her gün tezek getirmesine kalıyor. Ama köyde öküz azaldı, dolayısıyla tezek "üretimi" azaldı. Hasan Dağı'na yağan kar, aslında bizim içimize yağdı..."

Tezekten konuşurken tebeşir geliyor aklıma. Tezek tebeşiri çağrıştırıyor yani.

İlçede bir kitapçı dükkânında otururken iki ilkokul öğrencisi gelip birer tane tebeşir aldılar.

"Hangi okuldansınız?" dedim çocuklara.

"Cumhuriyet'ten."

"Tebeşiri okul almıyor mu?"

"Hayır, biz sınıf olarak biriktirip böyle kullanıyoruz."

Kırk yıldan beri tebeşir işinin de tezek işi gibi mi sürüp gittiğini sordum arkadaşlara, ilçede gördüğüm tebeşir alımını da anlatarak.

"Anadolu cephesinde yeni bir şey yok!" dedi Erol öğretmen, ardından ekledi:

"Hele bundan sonra tebeşir de bulamazsak şaşmayalım. Çünkü bu halkı böyle sorunların çözümüne yönelteceğimize, particilik yüzünden birbirine düşürüyoruz, sonra bir de bakıyoruz çifter çifter müfettişler geliyor. Neymiş efendim, Erol öğretmen particilik yapmış, Halk Partisi'nin propagandasını yapmış. Ondan sonra elin kolun bağlanıyor, tezeği de tebeşiri de unutup başının derdine düşüyorsun..."

Ve sanki durumu iyice aydınlatmak istercesine, okulun hademesi Kumbulu Amca, ottan yapılmış ve eskimiş iki süpürge getirerek karşımıza dikildi:

"Hava soğuk, soba da kurulu, tezek olmadığına bakma, bunları yakarsam oda kızar" dedi.

"Peki bir dene bakalım" dediler.

Kendi yanıp kendi ısınan sac sobanın ısınıp da bizi çevresinden uzaklaştırmasını sağlamıştı iki eski süpürge...

Saylav ve Çay

Köyde bugünlerde siyasetsiz bir bardak su bulup içmek bile mümkün değil. Seçim yapıldı, bizim ilçeden bir CHP'li senatörle bir AP'li milletvekili seçilip Ankara'ya gönderildi. Ama işin yorumu, dedikodusu bitmedi. Bu gidişle biteceğe de benzemez. Çünkü köyde zaten avarelik günleri başladı. Başka hiçbir işe yaramasa bile çene çalarken dillerine gereç olması bakımından bir işe yaramakta şu demokrasi, seçim ve siyaset dedikleri şeyler.

Bizim enişte Hüseyin Çavuş, köyün baş politikacısı. Demokrasi girdi gireli köye, sırasıyla bütün partilerin ocak başkanlığını yapmış, köylerden parti ocakları kalktıktan sonra da zaman zaman çeşitli partilerin önderliğini yapmıştır. "Benim siyasetimle kimse başa çıkamaz, bu da lafla değil, deneyimle olur" diyor. Bir de örnek veriyor:

"Ben şahsen Halk Partisi'ni tutuyorum şimdi. Başka çare kalmadı. Ama, partiyi, kendi çıkarından önce düşünüp elbirliği ederek çalışacak adamların eline veremedik daha. Geçenlerde Ocakçı'yla yanında bir arkadaşı geldi. Sözde propaganda yapacaklar da partiye oy toplayacaklar. Bunun olmayacağını biz biliyoruz. Çünkü Aksaray ilçesi, kendi adamını seçmek ister, hangi partiden olursa olsun. İşin bu yönlerini Adalet Partisi biraz bilir ve adaylarını ona göre seçer. Halk Partisi'nin böyle şeylerden haberi yoktur. Biz biliyorduk ki, bir milletvekili seçilecek ve Adalet Partisi'nin Aksaraylı olan adayı Kavurmacı kazanacak. Nitekim öyle de oldu. Ayrıca Senato seçimini de bizim aday Emre'nin kazanacağı yüzde yüzdü. O da öyle oldu. Bu büyük ilçe ne yana oy verirse orası kazanır. Kendi toprağından yetişene verirler oyu, partisi ne olursa olsun..."

"Güzel işte, Halk Partisi de burda yetişen birini koymuş ya aday?"

"Ben onu bilmem, milletvekili adayını da burdan koyabilirdi istese... Ama benim diyeceğim o değil: Bu Ocakçı'yla arkadaşı geldi. Bunlara bir nutuk çektim ben, şöyle tembelsiniz, böyle çalışmıyorsunuz, partiyi unutup kendiniz için çalışıyorsunuz... diye. Yok öyle şey, dediler. Derken efendim, Ocakçı kalkıp gitti, bir başka köşede kendini gözetmeleri için milleti ayarlamaya çalışıyor, partilileri. Yani demeye getiriyor ki, oylarınızı arkadaşıma değil, bana verin. Olmaz böyle şey, diye bir bağırdım, habibi şaştı hepsinin..."

"Arkasını da anlat erkeksen!" diyorlar.

"Arkası neymiş?"

"Ben anlatayım mı?"

"Anlat bakalım."

Köyün belediye başkanı Ahmet "Reis" anlatıyor:

"Bunu başka türlü susturamazsınız, şu eski milletvekilliği maaşlarından cebinizin köşesinde para kalmışsa, buna bir şişe şarap alın, dedim. Şişe sarıldı geldi de lafı kesti."

Yerel gazeteler de yazıyor: Seçilen milletvekili allahaısmarladık diyerek Ankara'ya gitmiş. "Yeni görev yerim olan Ankara'da hemşerilerimin işleri için uğraşmaya devam edeceğim. Bütün hemşerilerime sevgiler sunarım" demiş giderken verdiği demeçte.

Çevredekiler, "Onun neyle uğraşacağını biliriz" diyorlar. "O, bir tek şeyle uğraşır ve iyi de eder."

"Neyle uğraşır?"

Benim ilkokul arkadaşım olan ve şimdilerde tecimsel işlerde epeyce başarılı ilerleyen Salim Altın yanıtlıyor sorumu:

"Efendim, bizler çocuktuk, o günleri pek bilmeyiz ama, demokrasiden önce halk kimi seçtiğini de bilmezdi herhalde; seçim zamanı dahil seçtiğini de bir daha görmezdi. Şimdi öyle değil. Şimdi milletvekili, seçildikten sonra halkla teması kesmiyor. Zaten kesen olursa bir sonraki seçimde eleniyor. Nedir halkla temas? Onun sorunlarını (Salim sorun sözcüğünü kullandı) anlayıp dinleyip de o koca Meclis'te çare bulunması için bağırmak değil elbet."

"Nedir halkla ilişkiyi kesmemesi öyleyse?"

"Bilmez gibi sormayın Allah aşkına. Bizim seçtiklerimizi bırak, başka yerden seçilenlerin de yaptığı iş bu. Burdan giden hastaların dertleriyle uğraşmak... Garajdan alıyor, yatırıyor, iyileştiriyor, hastaneden çıkarıp garaja getiriyor, biletini alıyor, 'Haydi Allah selamet versin, hemşerilerime çok selam, hepsinin gözlerinden öperim...' diyor."

"Valla, hiç değilse bunu böylece yapıyorlarsa yine çok iyi şeyler yapıyorlar demektir."

"Burası altı yüz haneli köy" diyor halamın oğlu Topal İdris. "Böyle bir selam geldi mi, altı yüz haneli köye değil, şu ortalıkta ne kadar köy ve köylü varsa hepsine geliyor demektir. Yakında ben de bir selam getiririm inşallah."

"Ankara'dan mı?"

"Heye."

"Bacağın için mi gideceksin yoksa?"

"Tam dedin. Bunun ameliyat olması şartmış. Ben kendi başıma ne para bulabilirim, ne yaptırabilirim. Ben o Kavurmacı milletvekilini sevmiyorum, yeni seçtiğimiz Senatör Emre'ye mektup yazdım. Mektubumun karşılığı gelinceye kadar bekleyeceğim. Önceden gidip de orada senatör arayacağım diye perperişan olmak istemiyorum."

Yeni seçilen Milletvekili Kavurmacı'nın geçen dönemde tedavi ettirdiği hastalardan Ahmet Dilsiz araya giriyor sataşma var dercesine:

"Sen nerden bileceksin Kavurmacı'nın kıymatını. Demin söyleyenler eksik söylediler, adam üç kere de hastaneye ziyarete geldi bana!"

"Hepsi böyle yapabiliyorsa bravo" diyorum.

"Aşağı yukarı yapabiliyorlar ama, en şeyi bu Kavurmacı. Kendisi de diş doktoru zaten. Doktorları falan tanıyor. Ama öte yandan senin Çardaklı Altınsoy'un tutumu daha başka sözgelimi. O, telefonla yapmak ister. Bana burda kendi dertlendi geçenlerde seçim dolayısıyla geldiğinde: 'Hastanenin kapısına varacaksın. Doktor Murat burda mı diyeceksin. Hademe, yok, diyecek. Falan hemşire burda mı diyeceksin, yine yok, diyecekler. Elin kolun bağlanacak. Yaraşır mı bir milletvekiline böyle

şeyler? Ben diyorum ki hemşerilerime, benim telefonum daha etkili. Hanginiz için nereye telefon ettim de işiniz olmadı? Varırsın, Mehmet Bey telefon etmişti diye hatırlatırsın, tamam. Hangi hemşerimin bir çocuğunun şurdan şuraya nakli, bir dairede işinin bitmesi gerçekleşmedi ben telefon ettikten sonra?' dedi."

"O da bir yol, hizmetten kaçmıyor ya!"

"Orası öyle olmasına öyle amma, işin bir de amması var. Kavurmacı'nın yapageldiği bu görev bu kez Altınsoy'un Demokratik Parti'sinin oylarını adamakıllı eritti. Bunun eriyeceğini önceden kendisine de söyledik yani. Seçim sonunda da öyle oldu. AP'ye altmış oy çıkmışsa bir sandıktan, DP'ye bir oy çıkmıştır. AP'nin iki bin sekiz yüz oy aldığı yerde DP'ye iki yüz doksan oy çıkmıştır..."

"Amma ettiniz" diyorum. "Bu iş hastaneyle inip hastaneyle yükseliyor mu, hiç mi başka etkeni yok bu oy dağılımlarının?"

Yine Salim arkadaş yanıtlıyor:

"Kavurmacı'nın yaptığı hastanecilik görevinin yeniden seçilmesinde büyük payı vardır. Bunu kimse yadsıyamaz. Bu, işin bir yüzü. İşin bu yüzü, particilik araya girmeden, milletvekili uğraşmadan milletin kolayca hastaneye gidebileceği, geçiminin temeli olan bir tarlasını satmadan tedavi göreceği günlere kadar değişmez. İşin başka bir yüzüyse, gerçek siyasetin, gerçek particiliğin ve seçimde oy vermenin gerçek anlamının artık yavaş yavaş da olsa köylüce kavranmaya başladığıdır. Sözgelimi, bizim bu köyde Halk Partisi'nin oyları artar, düşmez. Nitekim bu seçimde geçen seçimdekine göre çok artış var. Bilirsin, o bakımdan en geç uyanan bir köydür bizim Demirciköy. Buna karşın Halk Partisi geçen seçimde yetmiş oy almışken, bu kez milletvekilliği için yüz otuz üç, senato için yüz kırk dokuz oy almıştır. Kavurmacı, hem kendi ilçemizden olmasa, hem de hastalara hizmetleri olmasa milletvekilliği seçimi için dört yüz iki oyu alamazdı. Bu oy gelecek seçimde başka yerlere akıp dağılabilir. Ama Halk Partisi'ne verilen oylar dağılmaz, artar."

"Halk Partisi'nden seçilenler hastalara bakmazsa ne olacak?"

İlkokul arkadaşım olan, Köy Enstitüsü'ne birlikte okumaya giderken yoldan dönen Abdullah Demir karşılık verdi buna da:

"Onlar da hızlı bu yönlerden. Fakat hızlı olmasalar ve hatta hasta işlerine bakmasalar da onlara verilen oy bilinçli. Memleketin kurtulması açısından, büyük açıdan bakabilenlerin oyu bunlar. Küçük hesaplarla değişeceğini sanmıyorum."

Ahmet Reis günlerdir söyleyip durduğu sözünü yineliyor:

"Umarım Ankara'dakiler de hareketlenir biraz. 'Milliyetçi Cephe'nin şu hızından örnek alır. Sağlıkevi yaptırdık, içine köpekler kunnuyor, bir doktor vermediler. Bir kütüphane memuru vermediler. Eyüboğlu Devlet Bakanı'yken gittim, her şey elindeydi, olur molur dedi, savuşturdu, bir şey çıkmadı. Ötekiler böyle yapmıyor. Herhalde ağır ağır onlar da kavrayacaklar durumu."

"Bırak!" diyor Hüseyin Çavuş, "bırak söyletme. Meclis'e gidip yemek yediğimizde görmedin mi o el yıkama yerindeki dizi dizi tavana varan peçeteleri? Herifçioğulları üçüne, dördüne birden el silip atıyorlar çöp sepetine. Öyle yerden hizmet mi çıkar Allah aşkına. Dünyanın parasını tutar o bezler."

"Bez değil, kâğıttır" diyor Ahmet Reis.

"Valla da billa da en iyi patiskadandı. Hem de çöp sepetine atıyorlar."

"Eğer ben yanlış görmüşsem, gerçekten patiskaysa, çöp sepeti değildi o attıkları yer. Yıkanınca yine kullanırlar."

"Yok be anam babam, hem bezden peçeteydi, hem de bir daha kullanılmamasına atıyorlardı çöp sepetine."

Vaktiyle milletvekilliği sırasında Çetin Altan orada yirmi beş kuruşa çorba içmenin marifet olmadığını, dışarıda hayat pahalılığının milleti boğduğunu... yazdı durdu da, gidip o güzel ve ucuz çorbadan bir içemedim. Meclis'i şimdi daha da merak etmeye başladım. Ama beni, hiç değilse oraya çağırıp yan yana bir çorba içecek kadar tutan bir parlamenter çıkıp da merakımı gideremez mi dersiniz? Hem şu peçetelerin kâğıt mı, yoksa bez mi olduğunu araştırır, Hüseyin Çavuş'a söylerim kesin sonucu. Ama umudum yok, ozanın, "Yolun düşer gidersen o koca Meclis'e / Ne ararsan bulunur derde devadan gayrı" dediği yere gitmeye. Yirmi yıllık kıyım ve altı yıl işsizlikten sonra 1973 seçim-

leri sonunda Eğitim Bakanlığı'na alınmayışım, çorbayı içemeyeceğimi gösterir...

Testiyi Çaydan Dolduranlar

"Yine de hey heyyy!" dememiş mi Köroğlu? Varsın tekkeyi bekleyenler içsin çorbayı. Biz sürdürelim siyaset üstüne söyleşilerimizi. Milletvekili aylıklarının son artışında "Hani sen tam solcu geçinirdin, milletin hali de ortada, hiç değilse karşı çıksaydın şu aylık artışına, hem halkın da hoşuna giderdi, belki ayrı bir yatırım konusu olurdu senin için" demiştim öğretmenlikten seçilme bir milletvekiline. Yüzünün rengi değişmişti ama oraya gireli pişkinleştiği de ortadaydı.

"Kapıma biriken hastalara bakmaktan ve onları hastaneye taşımaktan o gün Meclis'e de gidemedim... Onları götürüp getirirken çok da benzin harcıyor arabam" demişti.

Televizyonun çağdaş kafalı, sağlam ellerde olduğu dönemin son günlerinden birinde açıkoturum yaptığımız MSP Adana Milletvekili de aldığını seçmenlerinin dertlerine harcadığını, hastane kapılarından ayrılmadığını... söylemişti.

"Bunların hepsi çaydan dolduran. Ne zamandır ki çeşmeden dolduranı bulduk, işte o zaman işimiz iş!..." diyor köylüler, bu aylık, peçete, hastane... işleri konuşulurken.

"Milletvekillerinin çoğu çaydan doldurandır, deyip duruyorsunuz?" dedim. "Nedir bu?"

Hocalardan biri çevirmenlik yaptı:

"Sarı sıcağın altında ekin biçen Nasreddin Hoca iyice susamış ve karısını su doldurmaya yollamış. Karı dönünce testiyi tepetaklak kaldıran Hoca, içmeden geri indirmiş.

'Neden çayın öte geçesindeki çeşmeden soğuk su doldurmadın da çayın ılımış suyundan doldurdun?' demiş.

'Aman, ne değişir, çay daha yakın, hepsi su değil mi?' karşılığını alınca karısından, 'Suç sende değil!...' demiş, 'bu köyün kızlarının hep senin gibi oluşunda. Onun için çekiyorum senin çileni. Çünkü değiştirsem de sonuç değişmeyecek...' "

"Ne demek istemiş?"

"Erincek, demiş. Kocası için iki adım fazla atmak istemediğine göre onu sevmediğini, kendini düşündüğünü demek istemiş. Dahası da ince fikirli değil, beyinsiz demeye getirmiş... İşin kolayına kaçıyor, demiş..."

İşe bakın, bu yaz öteki partilerin milletvekilleri harıl harıl seçim çalışması yaparken, arabalarına örtü çekerek deniz kıyısına demir atan ve "Paranın iştira gücü düştü" diye son aylıkların bile yetmediğini çevresindekilere anlatmaya çabalayan CHP milletvekillerini gösteren Uşaklı öğretmen Ahmet Altındağ da aynen "Bunlar çaydan dolduran" demişti.

Orada ben de en çok şu "iştira gücü" sözüne bitiyordum. Özellikle "alım gücü" demiyorlardı, koca laf ettiklerini sandırmak için...

Onlar, "çay benim, çeşme benim" derken, ben de, "derdimi deşme benim" dercesine muzipçe kızıyorum:

"Bakalım çaydan kim daha fazla dolduruyor, şöyle bir gözden geçirelim durumu" diyorum ortaya.

"Ne gibi?" diyorlar.

"Madem Halk Partisi'ni en tutunacak dal olarak görüyorsunuz, niye kendinizi toparlayıp baskın çıkamadınız? Sözgelimi, şu köyümüzü çevreleyen köylerin çoğunda bu parti, silme sandık oy almış. Şimdi, Hoca Nasreddin'in karısına söylediği hesaptan siz mi çaydan dolduruyorsunuz, yoksa öteki köylüler mi?"

"Onlar Alevi'dir. Daha önce de söyledik, bizim burası onlara erişemez, ağır ağır uyanıyor..."

Akşam bizim evde toplandık. Laf bir türlü siyasetten çıkıp da başka yöne gitmiyor. Varsa siyaset yoksa siyaset. Bizim Aysel'le Ayşe bir yandan, emmimin Remzi'yle Ahmet Reis ve Hüseyin Çavuş bir yandan...

Ayşe, "Ne satarsak ucuz, ne alırsak pahalı..." diyor.

En küçük kardeşim Aysel, "Bizi Ecevit kurtarır, ondan sonra da başkaları daha iyi işler yapar" diyor.

Bunları duyunca kulaklarıma inanamadım. Öğretilmiş gibi geliyor bana. Sanki kendileri bunları düşünemez, söyleyemezmiş gibi geliyor. Ama yumruklarını sıkarak, odadaki erkeklere karşı inançla, hınçla söylüyorlar. İçlerinden geldiğine, düşünüp yargıladıklarına inanıyorsunuz. Daha düne kadar erkeklerin

önünden geçmeyen, erkeklerin yanında ağızlarını, yüzlerini sarıp göstermeyen, eksik etek, küldöken, tekne düşmanı... dediğimiz ve *"soframızdaki yerleri öküzden sonra gelenler"* mi bunlar? Şu ulaşımın ve haberleşmenin gelişmesi sonucu olarak mı yorumlamalı bunu?

"Kız sen ne olmuşsun Ayşe?" diyorum.

"Ben olmayacam da kim olacak? Arabaya atı koşup çifte ben gidiyorum. Buğdayı çıkarıp ben getiriyorum arabayla. Sebzeyi ben ekip ben suluyorum, topraktan ben söküp devşiriyorum..." diyor.

Ayşe ki, çok yakından biliyorum, yirmi dört saatin yirmisinde durmadan çalışır. Bıkmak, usanmak nedir bilmez. Şimdi de Ecevit'e bağlamış umudunu.

"Oy verme günü erkekler sandık başında gürültü etmişler. Ecevit'in oyuna bir şey mi oldu yoksa, diyerek biz Kayaaltı Mahallesi'nde ayaklandık" diyor. "Kadınlar pek tutuyor Ecevit'i."

"Nesini tutuyorsunuz?"

"Adam gibi konuşuyor, namusuyla söylüyor, cebe girecek akıl var laflarında. Âlem de böyle diyor. Herkesler mi yaanış düşünüyor?"

Aysel alıyor sözü:

"Eğer seçim günü köyde Ecevit'in oylarına bir şey olsaydı, bizim Kayaaltı Mahallesi'nde kıyamet kopar, Ecevit'i tutan kadınlarla ötekiler birbirine girerdi."

"Benim gibi bir kardeşiniz var, garip. İşte anamızı babamızı savuşturduk. Duvara resmimi asmış oyalanıyorsunuz. Ne köy oldum ne kasaba. Ne köye yerleşebildim ne kente. Ne o taraf tutuyor ne de bu taraf. Ecevit Ecevit diyorsunuz, o da tutmuyor kardeşinizi..."

Yine öğretilmiş gibi, çokbilmiş gibi ikisi iki yandan ayaklanıyor:

"Ecevit seni tutar, sen onun çevresindekilerden kork!" diyorlar. Sonra da ekliyorlar:

"Ecevit'i onlarla karıştırma. Onlar temizlenecek zamanla."

Düşündüklerinin doğruluk ya da yanlışlığını hesaplamadan, tutumları, düşünüş biçimleri şaşırtıyor beni. Belki esprimi anlamazlar da üzülürler diye açıklama yapıyorum:

"Merak etmeyin, kardeşiniz kimseden bir şey beklemedi ve yine beklemiyor. Sizin varlığınız ona yeter de artar bile... Sizi kızdırmak istedim ben..."

Okumuşlar gevşemese, namuslu kalsa ve doğru yolda dirense, kurtuluşun çok daha kolay olacağını söylüyor Aysel. Milletin, köylünün, okumuşların önlemeye çalışmasına karşın uyandığını ekliyor. Bende yine bir şaşkınlık.

Aysel yirmi beş yaşında ve birkaç çocuk anası. Kocası Mersin'de çalışıyormuş, bizim küçük enişte.

"Neye göre mi söylüyom, kim başta, oraya yaslanıyorlar. Daha öteygün Nevşehir'de doğurdu Kamalağın Sami'nin karısı. Hastanenin doktoru sıcağı sıcağına sormuş:

'Adını ne koyacaksın?' demiş.

'Ecevit koyacağım' demiş kadın.

Sami'nin karısı böyle der demez, doktorun beyninin kapağı atmış ve kolundan tuttuğu gibi kovalamış hastaneden..."

"Bunda ne var canım" diyorum.

"Ne var olur mu, asıl o kadının önüne düşecek de yanlışını doğrultacak."

"Öyleleri de var."

Ozanın, Akif inanmış adam, dediği gibi, Aysel inanmış kişi. "Öyleleri de var" dediğimi duyar duymaz da lafımı ağzıma tıkadı:

"Kaç kişi?..."

Bizim ailenin başsiyasetçisi Behice bacım asıl. Bu akşam uğrayamadı. Yoksa hiçbirisine ağız açtırmazdı.

Kahveler

Köyde her şey hızlı bir değişim ve gelişim içinde. Üretim araçlarıyla üretim hızı da bunun dışında kalmıyor. Toplumsal yaşantı da ona göre.

Sözgelimi, güz günlerinin o eski davullu zurnalı bir hafta süren düğünleri pek görülmüyor. Başlık paraları, öteki deyişle kız fiyatları yükselmiş, son aylara göre Demirciköy'de yirmi üç bine, Ağaçlı'da otuz bine çıkmıştır. Her şeyi et olarak kilo ile ölçen Hüseyin Çavuş, "Topçu'nun oğlu, kızı yirmi üç bine sattı" dendiğinde patladı:

"Şunun neresi yirmi üç bin etti bilmem, sırtıma vursam Adana'ya kadar taşırım, o kadar zabın"* dedi.

Kız fiyatları yükselince, sanırım evlenmeler de başlığın dışında sessiz ve masrafsız yanından oluyor. Gelin kızların başlarındaki fes, yerini yalın yazmaya bıraktı. Fese dikilen altınlar da beşibirlik olûp göğüslere indi...

Köyün ev sayısı altı yüz, nüfusu üç bin şimdi. Evlerin üçte ikisinde radyo var, aşağı yukarı dört yüz kadar. Üçü kahvelerde, yedisi evlerde olmak üzere on tane televizyon alıcısı var. Burada, köylünün eskiden kış geceleri toplanıp oturduğu, cenk kitabı okutup dinlediği, konuklarını ağırladığı köy odaları tarihe karıştı. Yerlerini kahvelere bıraktılar. Şimdi beş tane kahve var. Son yıllara kadar hiç kahve yoktu. Türkiye'deki elli yıllık değişikliği özetlerken köylülerin, "Kadı kalktı, kaymakam oturdu!" dediklerinde olduğu gibi, oda kalktı, kahve oturdu.

Dört kahvenin ikisi ana kahve. Biri AP'lilerin, öteki CHP'lilerin. Bu işlere biraz sağduyu ile bakan köylüler bu bölünmeye

* Zabın: Zayıf, sıska.

çok kızıyorlar. Eğer bu bölünmeyi de millet birbirini kırmadan atlatırsa, önümüz aydınlıktır inşallah... diyorlar.

Televizyonlardan biri Türkeş'in kahvesinde. İlkokulda benim okuttuğum, İsmail Emmi'nin oğlu Mehmet'tir Türkeş dedikleri. 27 Mayıs'ta Türkeş ortaya çıktığında bunun sert bakışlarını ona benzetip Türkeş demişler adına... Adının Türkeş olduğuna bakmayın, kendisi CHP'li ve de Ecevitçi. En büyük arzusu da Ecevitçiliğin CHP'liliğe dönüşmesi. Bunu da parti ileri gelenlerinin Ecevit gibi çalışmaları sağlarmış... Benim de yerim, köylüyü birbirine düşürecek partizan davranışların dışında kalanların yanı olduğu için kahvelerin hepsinde oturuyorum. Partiyle falan ilgisi yok sandığım küçük bir kahveye gittim bir akşam. Baktım pek kimseler de yok. Asıl öteki iki kahveye yığılmış millet. Ama kahvenin sahibi Kalender'in de pikabı var. Boyuna plak çalıyor. Plakları da Ecevit'le ilgili. Dayımın oğludur Kalender.

"Yeğenim, sen particilik, Ecevitçilik dışında bir şey bilmez misin, yok mu şöyle şarkılı türkülü, Neşet Ertaş falan?" dedim. Ne dese beğenirsiniz?

"Dayıcığım, sen yanlış gelmişsin. Neşet Ertaş'ı dinleyeceksen harman yerine git. Onun yeğeni Cafer Usta daha çadırı sökmedi. Orada kalbur yaparken dinleyip duruyor, dört tane bandı var Neşet Ertaş'tan."

Ve gidip bana inat yine bir Ecevit plağı koydu:

Çifte yürek var sende
Çekinmeden oturur
Türk milleti gölgende
Kahramansın kahraman
Dünyanın bir numaralı adamı
Utansın seni yere çalanlar.

Zehra Sabah Hanım, "Baba Ecevit"i okuyordu...

O arada Hüseyin Çavuş geldi. "Kalk gidelim Türkeş'in kahvesine, burda yapayalnız ne yapıyorsun Kalender'le" dercesine yanıma dikildi.

"Be kardeşim" dedim. "Ben Ankara'sında, Çankara'sında bu plakları dinlemedim, duymadım. Dolmuşlarda da rastlamadım. Gelip her şeyi burda mı görüp dinleyecektim?"

Kalender, ricam üzerine Mahzuni'den bir plak koyarken Hüseyin Çavuş bir taşı daha gediğine yerleştiriyordu:

"Bu gidiş çok tehlikeli. Bu millet eğitimsiz girdi bu savaşa. Yakasını kurtarabilirse iyi. Herkes işini yaptırmak için kendi taraftarını buluyor, konuşmak için kendi taraftarını buluyor. Böyle giderse, bir tarafın cenazesine, öte taraftan olanların gitmeyeceği günler uzak değil köyde..."

Gittik Türkeş'in kahvesine. Televizyonda haberler çoktan başlamış, saat 20.15 olmuş. Millet suspus olmuş, heyecanla, ibretle ve de yorumla dinliyor. Koskoca kahvede oturacak bir köşeyi zor açtı bize Topal İrecep.

Televizyonun altında radyo, onun altında buzdolabı... Üst üste yerleştirilmiş. Sağ duvarda Ecevit, sol duvarda Ecevit. Bu millet bir şey arıyor sanırım. Ecevit'e sarılıyorlar sımsıkı. O olmasa ne olurdu acaba? Bu son sözü şakadan söylüyorum, dilimin ucuna geldi de çekemedim. Değilse, millet her zaman aradığını bulmuştur ve bulacaktır...

Neyse, biz de haberlere dikkat kesildik. Kissinger'ın sekizinci mi, kaçıncı Çin gezisinden söz ediyor, Mao ile çekilmiş eski görüntüsünü veriyordu.

"Yahu" dedi enişte, "Bu Kisincer denen Kisencır'a neden bir trafik kazası uğramaz acep? Dünyayı kaç kere dolanır bu deyüsün aldığı yol."

Sağ yanımda oturan Çolak Niyazi'nin Osman'sa başka havadaydı:

"Bak bak, Mao ile konuşmuş, Mao kabul etmiş..." deyip, dudak kıvırıyordu.

12 Mart döneminde Ankara'da Kalaba Mahallesi'nden, yani bizim mahalleden bir kahveci ile, o kahvede oturan öğretmenleri yargılamışlardı. Rahat yatmaması için hiçbir neden bulunmayan Harun Karadeniz de "yaşamının acı dilimlerinde" anlatmıştı bu olayı. Ankara'ya getirildiğinde Dışkapı tutuklama yerinde kahveciyle tanışmış. Mao ile dostluk kurmakmış adamın suçu. Mao'nun nasıl bir adam olduğunu tanımlatmışlar da

mahkemede, demiş ki: "Öyle birisi geçende geldi kahveme, paketini unuttu gitti. Valla billa paketi kaybolmadı, onun için sıkıştırıyorsanız gidip getireyim paketini..." Buna karşın, Mao'yu duymamış bir insan yine de öğretmen müşterileriyle birlikte işkence görmüştü.

Osman'ın dudak kıvırmasını görünce bu olayı anımsadım.

Neden söylüyorum bunları?

Hititlerden beri karasabandan başka araç görmeyen bu köyde, bizim çocukluğumuz, gençliğimiz de karasabanla geçti. Doğduk bir gramofon vardı köyde, gençliğimizin bitiminde de öyleydi. Orhan Veli'nin de dediği gibi, "Her şey birdenbire oluverdi." Elektrik geldi, sonra telefon, televizyon, yüzlerce radyo. Yirmi beş tane telefon abonesi var, otuz kişi gazeteye abone. PTT açılmış, her gün saat on dörtte posta gelir, gazeteler gelir günlük olarak... Evlerin yarıdan çoğu elektrik almış. Yarıdan çoğu tüpgaz kullanıyor. Bu arada Mao da ister istemez ekranlarına gelip konuk oluyor. Mao, Stalin, komünizm gibi umacıların yıllar yılı kullanılarak nasıl yıprandığını, hatta silindiğini elle tutarcasına görüyor insan dünya gözüyle.

Laf açıldıkça, radyo ve televizyonda geçtikçe "komünizm tehlikesini önleme" lafları, akılları başlarında olarak konuşuyordu köylüler. "Biz onu bunu bilmeyiz, doğruyu söyleyene, milletin iyiliğini isteyenlere diyorlar mı, demiyorlar mı bunu?" diyorlardı... Yine de, ekrana konuk etti Mao'yu diye kahveci Türkeş'in başına bir iş gelmemesini dileyelim...

Cumhuriyet, Milliyet, Günaydın gibi gazeteler her gün çatır çatır okunuyor. Kişilerin dışında kahvelere geliyor, eskiyinceye kadar didik didik okunuyor. AP'lilerin kahvesinde köyün ileri gelenlerinden ve de köyde AP'nin ileri gelenlerinden, yiğidi namıyla analım, Kedi Omar Emmi'yle konuşuyorum. Erbakan'ın hazırlayıp kamuoyuna ve hükümete sunduğu on iki maddelik muhtırayı eleştirdi. "Parti işini bırak bir yana, alalım şu ağır sanayi işini. Birden nasıl yapılır o şakadan olmayacak motor fabrikaları?... Kaç kuruşu var bütçesinde bu milletin? Gerçekçi olmak zorundayız. Erbakan Hoca ne zaman anlayacak bu milleti kandıramayacağını?" diyordu. Daha ne desin! Erbakan'ın bakanlarından da, kendinden de ileride adamcağız.

Televizyondan çok yararlanıyor köylüler. Lafla görüntünün etki ayrımını düşünürdüm ama onları, görüntünün böyle elle tutulurcasına etkileyeceğini doğrusu bilemezdim. Ama eski programları arıyorlar yine de...

"Önceleri Cem'i Halk Partili olarak aldık, gidişine de bu yüzden sevindik" diyor AP'liler. "Amma ondan sonra televizyon bizi çekmeyince, ondan sonraki programları görünce onu aramaya başladık. Yalnız biz mi, herkes."

Ve ben köyden dönerken söyledikleri söz küpe gibi duruyor kulaklarımda:

"Eğer bir vesileyle görürsen İsmail Cem'e ve de Uğur Dündar'a köycek selamımızı söyle. Onun o açları, kovuklarda, parklarda geceleyenleri göstermesi yok muydu, ah ki ah! Neyse köycek sevdiğimizi söyle..."

Gelinler

Milangaz satıcısı Remzi'nin dükkânında oturuyorum. Kendisi yok, karısı Zarife var, bizim öğrenci. Bir yumurtaya dört kibrit, dört yumurtaya bilmem ne, geçmiş iç yana, boyuna alış-veriş yapıyor. Önünde de yerel gazete *Hasandağı*'nın parçaları. Sattıklarını onlara sarıyor.

Bir haber ilişiyor gözüme, korkunç bir haber, 20 Ekim tarihli parçasında gazetenin. Alıp tutuyorum ona karşı:

"Okudun mu bunu?" diyorum.

"Ne okuması, yaşımızdan silindik okuldan, o zaman öğrendiğimizi de unuttuk."

"Dinle öyleyse" deyip haberi okuyorum:

AMELİYATLA, KARNINDAN 284 SOLUCAN ÇIKARILDI
Balcı bucağından Aksaray Devlet Hastanesi'ne getirilen 14 yaşındaki Yunus Altın'ın karnından ameliyatla 284 adet solucan çıkarılmış ve çocuğun hayatı kurtarılmış.

"Çocuklardan avuç avuç dökülüp duruyor burda da, onun neresi haber?" diyor ve sürdürüyor: "Keşke ben de öyle olsam da kurtuladüşseydim..."

"Nasıl yani?"

"Bizimki şinci iki evli oldu gerçi, Alanyurt'tan getirdiği karısı doğurdu ve adını da Murat koyarak muradımızı aldık. Amma ondan önce yıllarca tere yattım, ebelere bakındım durdum. Ebe dediğim de o kocakarılar. Şinci bir dert var içimde, yiyemiyorum, içemiyorum, karnımın üstü zonk zonk atıp duruyor. Ne Ankara'sı, ne Konya'sı, ne de Niğde'si kaldı, ne kadar doktor varsa göründüm. Ebeler içimi delik deşik etmişler iteledikleri şeylerle. İltihap mı ne diyorlar, onlar varmış amma ameliyatsız kurtulmanın yolu yokmuş."

"İlaç milaç?"

"Ev, dükkân ilaç doldu. Onları da içemez oldum, usandım."

"İyi işte, sen de ameliyat olur, kurtulursun. Balcılı çocuğun nesine imreniyorsun, o da ameliyat olarak kurtulmuş zavallıcık."

"Ama ben korkuyorum. Bu iltihap ne bir yerdedir ne de iki yerde. Yıllarca çektiğimi biliyom ben, bunu ameliyat paklamaz. İçimi çıkarıp atmak lazım gelir..."

Şaşkınlığımdan, "Üzülme, beni dinlersen ameliyata razı ol gençken, kurtulursun" diyorum. Sonra kafam yine solucan haberine takılıyor. "Bak, solucan haberini de küçümseme. Kendi hastalığını da küçümseme. Gazete de küçümsemiş aslında solucan haberini, en alt köşede ufacık vermiş. Ben olsam, Başbakan Demirel'den, Avukat Sinan Kalyon'a gelen seçim gayreti telgrafını aşağıya küçük koyardım da bu solucan haberini onun yerine başlık yapardım boydan boya."

Birlikte dükkânın önüne çıkıyoruz.

Hacı Memmet'in İbiş geçiyor hızla.

"Hacı Memmet'in İbiş değil mi bu giden?" diye soruyorum.

"O, o, köyün yeni zengini."

"Sizin gibi."

"Heye."

"Ama, de bana bakalım, bu adam neyin sahibi oldu da zengine çıkarıyorsun adını. Benim bildiğim sabana eşek koşar, ekmeğini zor çıkarırdı."

"Valla kanına it girsin, gömü mü buldu ne ettiyse düzeltti işini. Onunki işten değil, dişten aslında. Atını nallatmaz, çay içmez, giyinmez. Otuz-kırk bin lira birikmişi var diyorlar. Evinin ortasındaki çavdar yığınına gömüyormuş paraları. Sonra da unutuyormuş. Ondan çavdar alanların heybesinden para çıkıyor bazan..."

"Desene köyün Harpagon'u?"

"Heye, heye köyün Habigon'u..."

"Peki kardeşi Osman'ın durumu nasıl?"

"O gine sürünüyor."

Zarife'yle konuşurken, Emine gelinimiz aklıma geliyor. Ona eyvallah deyip Emine'yi yoklamaya gidiyorum. Ayda yılda bir

geliyoruz köye, dünya ölümlü, gün akşamlı. Kahvede, yolda görmediklerimi, eve gelmeyenleri de yerlerinde görmek istiyorum. Aşağıoba'da yıllardır evinin önünde oturan, bacakları kesik Yahya Hoca'nın Ahmet'i, yine o mahallede dükkâncılık yapan Celal Bayar'ı da geze geze gidip yokladım. Emine gelin, bütün yaz tuluğa biriktirip kuruttuğu yoğurdu yayıklayıp yağ çıkarıyordu. Tam da üstüne varmıştım. Taze yağla birtakım şeyler yapıp iyi bir şölen vermek için hemen kolları sıvadı ama, selam sabahtan sonra kaçtım...

Film

Köyün eski demircisi Kel Ali sizlere ömür. Sızlayan dişleri kızgın kerpetenle söker, köylülerin ilçedeki berber dükkânlarında avuç avuç kan kaybetmesini önlerdi. Yaşlandığından mı nedir, Deli Ali'nin de dişi ağrıyanlarla uğraştığı yok bu sıra. Ama aslan yatağının boş kaldığı nerede görülmüş? Köyde yeni bir tanesi türemezse yabandan da gelemez mi?

İşte bu, boyu bosu, saçı bıyığı, gücü kuvveti yerinde delikanlı da Gaziantep'ten gelip Kalender'in kahvesine kurmuş tezgâhı. Ha Ali usta, ha Veli usta, yeter ki köylünün işi görülsün. Köyde diş doldurma, tedavi diye bir şey yok. Ya yerinden sökülür, ya da yerinde çürür.

Benim öğrencilerden Mustafa Ay'ın lokantasında yemek yerken tanıdım dişçiyi. İştahı da yerindeydi.

"Başka türlü olmaz, bizimki kola kuvvet!..." diyordu.

Demirci Kel Ali'yle bir zamanlar ilçede sinemaya gittiğimizi, "Deyyuslar üstümüze geliyor!" diye perdedeki atlılardan saklandığını anımsıyorum. Şimdi, inanılmaz bir anı, bir düş gibi geliyor. Çünkü bizim lokantacı Mustafa aynı zamanda sinema da işletiyor. İşe bakın ki, yazlığı bahçede yapmakla birlikte, kışlığı, andığımız Kel Ali'nin eski koskoca ahırında yürütüyor. Yolun kıyısına da afişini asıyor oynayacak filmin.

"Filmleri haftada mı değiştiriyorsun?" diyorum.

"Yok, yok, her gün ya da gün aşırı" diyor.

"Biletler kaça?"

"İki lira."

"Doluyor mu?"

"Günde kırk kişi geliyor ortalama."

"Kazanıyor musun?"

"Bin bereket versin."

Ve karşıdaki günün afişini gösteriyor:

"Bu *Karaların Alisi* iyidir, bu akşam buyrun" diyor.

O sırada dilekçe yazdırmak isteyen iki kişi geldi ve Mustafa, köşedeki yazı makinesinin başına geçti.

Mustafa'nınkinden başka üç lokanta daha var köyde. Ama hepsi de üç dört yönlü. Bir yanı bakkal, bir yanı manav, bir yanı lokanta. Mustafa'nınkinde bir de "arzuhalcilik" köşesi var fazladan.

"Kaça yazıyorsun dilekçeyi?"

"İki buçuk."

"Veresiye olursa?"

Gülüyor ve tuşlara vurmaya başlıyor.

O yazarken, masanın üstünde duran ve az önce karnını doyurup giden dişçinin hesap pusulasına baktım:

İki tane sucuk: 300 kr. (köyde yapılan)

Bir yumurta: 125 kr.

Yarım kg. üzüm: 175 kr.

Çeyrek Sana Yağı: 75 kr.

Elli gram yeşilbiber: 50 kr.

Çeyrek ekmek: 50 kr.

Lokantalardan biri de bizim emmioğlu Şakir'in. Fırın da işletiyor o. Yufka ekmek yapma geleneği sürmekle birlikte köyde bol bol fırın ekmeği yapılmakta, ilçeden de getirilip satılmaktadır...

Motorlu Binek, Cin ve İsmet Hoca

Bizim ilçede çıkan *Hasandağı* gazetesinin 15 Kasım 1975 günlü sayısını okuyordum. Bu sayının baş haberinde milletvekillerinin, Niğde Valisi'nin ve ildeki çalışma arkadaşlarının hep birlikte Murtaza köyüne gidişleri anlatılıyordu. Bu haberin en ilginç yanı, köye ilk kez bir valinin ve de bir motorlu binek arabasının gitmiş olmasıydı. Yirminci yüzyılın bitmesine çeyrek kala çıkan bu haberi okurken, Göseğri'nin Kâzım geldi.

Ben, vali öyküsünü anlatınca, o da Cinci Hoca'nın öyküsünü anlatmak istedi. Demek birçok şeyin yerinde sayması onun kafasında da başka bir şeyi çağrıştırmıştı:

"Bu şey bizim Çakır'ın Cinci İsmet'in hesap oluyor. Onun gibi yani. Şimdilerde işi iyice büyüttü. Taa Kars'tan, Afyon'dan gelen gelinleri falan bir saatte iyileştiriveriyor... Çocuksuzlar çocuk, çocuklular kısırlık buluyorlar elinden ve muskasından. Köyde baş edemeyince şehre göçtü. Orada bir iki karı daha alarak Peygamberimize benzedi. Çocuklarının sayısı da bir mangayı geçti..."

Kalender'in kahvesindeki dişçi genci boşuna yadırgamışım meğersem...

Kredi ve Enflasyon

Ekimin son günlerindeyiz. Harmanlar çoktan kalktı, bağlar bahçeler çoktan bozuldu. İş kaldı gelecek yılın harmanı için ekinlerin şimdiden ekilmesine. Ama yağmurlar başlamadı henüz. Zorunlu kaldıkları için kuruya ekenler de var ama, yağmur yağsa da tohumu eksek diyenler de var. Anlayacağınız, gözler yine havaya bakıyor, Tanrı'nın gölgesine sığınıyor insanlar.

Köylünün tohumluk, gübre, kredi işlerini düzenlemek için Ziraat Bankası'na bağlı olarak kurulmuş Tarım Kredi Kooperatiflerinden biri de bizim köyde. Otuz yıl oldu açılalı. Genellikle, köylülerin güz günlerinde birkaç yüz lira kredi alıp harçlık yapmaları, ertesi güz onu yatırmak için kıvranmaları, sonunda da hükümet kararıyla faizini yatırıp anasını erteletmeleri biçiminde yürür gider...

Dünya değişirken, köy büyüyüp nüfus artarken, acaba Kooperatif'in durumu nedir, diyerek kalkıp gittim. Daha doğrusu arkadaşlarla gittik.

Uğradığım 23 Ekim 1975'teki duruma göre Kooperatif'e altı köy bağlı ve bin beş yüz ortağı var. Ağaçlıköy'den ve Alanyurt'tan kredi almak için gelenler vardı. Rastlantı olacak, hepsi de eski tanışlardı. Memurların işlerini aksatmamaya çalışarak sarmaş dolaş olduk; işi çaya, kahveye bozduk ve uzun uzun söyleştik. Dereden tepeden konuşmanın bile özlemini duyuyor kişi bazan. Çünkü ağzını açan siyasetten söz ediyor. Particiliğin dışına çıkılsa bile laf krediye, tohumluğa, gübreye geldiğinde de yine oraya varıyordu. Bir açıdan da sevindiriciydi bu. Hiç değilse işin kaynağına iniyorlardı, her şeyin orayla ilişkili olduğunu biliyorlardı. Ankara'larda falan çok rastlamışımdır, okumuş, memurluk yapmış kişiler, sözgelimi pahalılıkla hükümetin tutumu arasında bir ilişki kurmazlar. Şimdi CHP'den milletveki-

li olan bir eski öğretmenin, İsmet Paşa'nın son yıllarında şöyle dediğini anımsarım, yurt sorunları konuşulurken: "İsmet Paşamız düşünür ve hepsinin çaresini bulur, bize mi kalmış bunları düşünüp tartışmak?"

Şaka yapmadığını biliyordum. 12 Ekim günü, tanıdığım bir emekli memur, soluğu soluğuna gelmiş, "Atın kuyruğuna bastım mühürü" demişti. "Her gün yakınırsın gidişattan, yine de oraya gidersin!" dediklerinde de, "Ne ilgisi var?" demişti.

Krediler, iki yüzden tutun, beş yüz, bin lira dolayındaydı.

Ahmet Reis, "Böyle kredi mi olur, on binden başlamalı, yirmi beş bine kadar varmalı" derken oradaki memurlardan biri, "Başka ülkelerde yoksula kredi verir kooperatifler, bizde zengine" diyordu.

Ağaçlıköylü Bayram Ağa ise, "Böyle uygun görüyorlar" diyerek enflasyon parasından gıcır gıcır beş yüzlüğü cebine indiriyordu.

Timisi karıştı lafa:

"Köylülerin beş kuruş, beş kuruş biriken paralarını şehir bankalarına toplayıp büyük adamlara veriyorlar (zenginlere demek istiyor sanırım). Bize yüz, iki yüz lira kredi veriyorlar. Köylü de hâlâ ayıkmadı. Kendi beş kuruşumuzdan kendimiz faydalanır mıydık acep köye banka şubesi açılsa? Bir tüccar beş yüz bin lira alıyor. Sonra da iflas ettim diyor, haciz konması da zor. Bir köylü, üç·yüz lirayı ödeyemese tarladan pulluğunu götürüp satıyorlar haczederek. Bir de gelip, yok haşhaş ekmeyeceksin, yok bilmem ne diye baskı yapıyorlar..."

Buraya bir parantez açmak şart oldu:

Günümüzün yerli ve yabancı siyasi kişilerinden çoğuna karşılık bulmuşlar. Yani, o siyasinin adını getirip köyde birine takmışlar. Mehmet'e sert bakışından dolayı Türkeş demişlerse, şoför Remzi'ye CHP'nin daha ilerisinde göründüğü için Timisi demişler. Gerçekten dolaplar çevirmesini bilen Hüseyin Çavuş'a, Makaryos diyorlar. Geçenlerde Aksaray'da ölen bir şoförün adı Çörçil'di. Köyün eski muhtarı ve zengini Rıza Ata'ya yirmi beş yıldır Celal Bayar derler. Celal Bayar'ın partisinin kurulmasıyla birlikte seçim işlerine heveslenip onunla birlikte zafer kazandığı için. Köyde her zaman takılagelen adlar da artık siyasilerden alınıyor. Köy Kurulu'nun eski birinci üyelerinden

olan ve işitmesi az olan İzzet Emmi'ye de "İsmet" derler. Yani İsmet Paşa. Bununla övünmekle birlikte, gerçekten bir İsmet Paşa yetiştirmek için oğlunun adını İsmet koydu. O da ortaokul kâtipliğine kadar yükseldi sonra.

"Ama Ecevit'i yok köyün galiba?" dediğimde, "Ecevit olmak kolay olmadığı için kimseye veremedik demek ki. Bir gün benzeyen çıkarsa o saatte adı takılır zaten" diyorlar.

"Peki Demirel nerede?"

"Burası Demirciköy, adı üstünde. Burada herkes Süleyman..."

Parantezi burada kapatarak konumuza geçelim.

Köylüler fazla kredi almak istiyor, Kooperatif memurları, "Plasman yok" diyorlardı. "Bir de eldeki arazi kayıtlarına ve tapulara göre veriyoruz."

Sanırım bu kayıtlara göre bir liste düzenleyip ilçede bağlı oldukları bankaya yollamışlar. Ama o listenin üstü çizilmiş, binler beş yüz, beş yüzler üç yüz falan yapılmış. Yani, memurların hesapladığı kredilerin yarısı veriliyordu aşağı yukarı. Aslında bir dekar araziye karşılık on beş lira nakit, elli yedi liralık gübre, kırk dokuz liralık tohumluk verilmeliymiş. (Topraksızlar burada da hava alıyorlar.) Bunlardan bir de sermaye kesiliyor. Bu sermayenin (depozito) azlığı çokluğu da krediyi biraz etkiliyor. Her yüz lira pay birimi oluyor, yüz liralık depozito, gereğinde bin lira kredi verilmesini sağlıyor.

Ortaklardan bir tanesi bütün bu kurallara karşı çıkıyor, Cevat Fehmi'nin *Buzlar Çözülmeden* adlı eserindeki kasabanın altını üstüne getiren deli kaymakamını andırıyordu:

"Bu Yusuf Ağa, her yerde böyle, hakkına razı olmaz" diyorlardı, ama Alanyurtlu Yusuf Ağa dayatıyordu:

"Bana bin lira yazdınız, bin lira isterim. Kayıtlara göre beş yüz falan anlamam. Bin vermezseniz kesin benim hesabımı, depozitomu falan verin."

"Kayıtlarımıza göre beş yüz alabilirsin Yusuf Emmi, başka yapacak bir şey yok. İstersen dilekçe verirsin, hesabını da keseriz" diyordu memurlar.

Sağ yanımda oturan Hüseyin Efendi'ye eğildim:

"Gerçekten kesebilir misiniz hesabını, istese?"

"Yok canım" dedi. "Daha dilekçe vermesi, altı ay beklemesi... bir sürü formalitesi var. O her zaman böyle yapar, sonra alır ayrıca."

Sopasının üstünde doğrulup bağırıyordu Yusuf Ağa. Hükümetten girip Sakarya'dan çıkıyordu...

Bu arada birkaç yüz lira kredi alması gereken biri vardı Ağaçlıköy'den. Krediyi alabilmesi için altmış lira depozito yatırması gerekiyordu.

"Cebimde on para yok, verirken içinden kesin" diyordu.

"Formaliteye aykırı olur, önce yatırman gerekir" dediler.

Aynı köyden Hüseyin Ağa, toparlayıp yatırdı da formalite yerini buldu...

Gübrenin bir çeşidini yüz on, bir çeşidini yüz otuz kuruştan veriyorlardı. Ama ortada gübre yoktu. Biraz gelmiş, onu dağıtmışlar.

"Gübre gereksinimi karşılanabilir mi?" diyorum muhasip Ramazan Efendi'ye.

"İstekleri yarı yarıya karşılayabileceğimizi sanıyorum" dedi.

"Ya tohumluk?"

"Eski yıllarda alınan tohumluk paraları yatmadığı için bu yıl tohumluk verilmiyor..."

"Nasıl olur?" dememe kalmadı, Ağaçlıköylü Hüseyin Ağa patladı:

"Tohumlarımız var ya tohumlarımız, Allah sizi inandırsın iyice yozlaştı. Ekilmemesi gerekir aslında. Öte yandan yozlaşmışını da bulamıyoruz ya, o başka..."

"Aslan gibi, koskoca çiftçilersiniz. Kışlık ununuzu, bulgurunuzu ayırırken, tohumluğunuzu da ayırsanız da devletin verip vermeyeceği belirsiz bir çuval tohumluğa kalmasa işiniz?" diyorum ortaya.

"Haklısın" diyor Hüseyin Ağa. "Haklısın ama, herhalde sen de bilirsin, bu particiliğin ettiklerini. Yıllardır bozuk bir çalkavu (selektör) var bizde. On beş yıl önce bir parçasını Demirciköy'e, bir parçasını Ağaçlıköy'e koydular, bize nerden oy fazla çıkarsa bütününü oraya yerleştireceğiz dediler. Ne yerleştirebildiler, ne çalıştırabildiler, öyle bozuk duruyor. Amma tohumlarda da tohumluk hayrı kalmadı."

"Anımsıyorum bu çalkavu hikâyesini" diyorum ve de tam yirmi sekiz yıl önce ilçeye tohumluk almaya giden, orada alıp hemen satarak parasını başka gereksinimlerine yatıran köylülerin, dönüşte söyledikleri söz geliyor aklıma:

"Hükümetin ettiği hayır, ürküttüğü kurbağayı değmez."

Görüyorum ki, otuz yıllık filmi seyrederken, kredisi de, tohumluğu da, "çalkavu"su da olsununa değil, dostlar alışverişte görsününe idi...

Kalkınma Edebiyatı

Kalkınma üzerine konuşuyoruz köyün belediyesinde. Odada olup bitenler, görünenler bir kalkınmışlığın belirtileri gibi... Reis, Timisi, Makaryos, Abdullah Demir, Âdem Gez... Çocukların evcilik oynadığı gibi kalkınmışlık oynuyoruz sanki. Kooperatif'e, okullara, Türkeş'in kahvesine... telefon açıyorlar, bir şey bulup konuşuyorlar. Postaneyi açıp ayarlayarak, sanki Ankara'dan arıyormuş gibi arıyorlar bazı yerleri. Sonra postacı araya gidiyor ve "Alo, Ankara! Bitti mi?" diyor ve gerçekten inandırıyorlar karşı tarafı.

Lumofon'un düğmesine basıyor Reis, öbür odadakilerle konuşuyor. Telefon da az geliyor yani. Sonra kalkınmışlığın bütün "foyalarını" ortaya dökmek ister gibi, masasının gözünden "Kent" cıgarası çıkarıyor Abdullah Demir. Bir avuç ayrı türde dolma ve tükenmez kalem çıkarıyor, birini de bana armağan ediyor. Arada puro çıkarıyor paketiylen. O da yetmiyor, "Lord" ve "HB Grown" cıgaraları sökün ediyor masanın gözünden.

Bunu gören Reis, her biri ayrı türden olmak üzere on kadar yabancı cıgara paketi çıkarıyor.

"İşte kalkınma böyle olur, Almancılar mı getiriyor bunları?" diyorum.

"Alamancısı da getiriyor, harmancısı da... Geliyor ya, ona bak" diyorlar ve köy bakkallarında, özellikle Ağaçlıköy'ün bakkallarında bunun bol bol olduğunu, Panaljin hapıyla birlikte çokça satıldığını anlatıyorlar.

"Dün Aksaray'daydım" diyor Timisi. "Adliye'nin önünde seçim sonuçlarını asılı görünce bir baktım ve ezberledim. İlçe olarak AP 14.221, CHP 13.785, Senato seçimlerinde. İl olarak da AP 43.700, CHP 43.200. 1973 seçimlerinde yirmi altı bin

oy alan Demokratik Parti nerdeyse sıfıra inmiş. Uyanma var, önce iki partiye bölünsün, onun arkası düzelir."

"Desene kalkındık" dedi Makaryos.

"Orası belli değil ama, bayağı sevindim. AP'li biriyle tartıştık. CHP, AP kadar oy almış deyince kızdı adam. Ben de üstüne vardım: 'Demirel Isparta'da bize gomonist diyor, bizim suçumuz ne, doğruyu söylemeyecek miyiz? Genel başkanınıza yazın da biraz az konuşsun, değilse Reisicumhur'a mektup yazıp onu az konuşturmasını söyleyeceğim' dedim. 'Ecevit bu konuda neden konuşmuyor, neden Demirel'e cevap vermiyor?' dedi. Onun üstüne ne dedim biliyon mu:

'Senin avratla Kel Memmet'in karısı Meliha'yı bir dövüştürelim, bakalım hangisi daha çok kakınç kakacak, baskın çıkacak?...' "

Anılınca aklıma geldi. Bu Edi'nin Meliha, yirmi beş yıl önce evlenmişti Kel Memmet'le ve o yıllarda eve almazdı Memmet'i. Eve alırsa yatağına almazdı. Köy odalarındaki ortaoyunlarına konu olurlardı.

"Nasıl onların durumları?" dedim, Timisi'ye.

"Kel Memmet, Demirciler'in Kuddusi'ye ırgatlık yapıyor. Arada bir amelelik yapıyor."

"Meliha'yla düzelmiştir araları?"

"Aynen eskisi gibi gidiyor. Yalnız Memmet'in çok sevdiği, bunun için de Meliha'nın dövüp durduğu çocukları öldü..."

Yabancı cıgaraları her biri çıkardıkları lüks çakmaklarla yakarken yine kalkınmaya kayıyor laf.

"Neydi o eskiden, inanamıyom valla" diyor Abdullah. "Bir evin küle sakladığı közü on ev bölüşüp ocak tutuştururdu şu köyde. Şinci şu çakmakların parıltısına bak."

Makaryos tamamlıyor:

"Bir kahvede yüzlerce kibrit çöpü atılıyor bir günde."

Sonra değiştiriyor lafın ağzını:

"Ama iş yok, bakım yok, doktor ilaç yok. Bunu nideceyiz? Doktorun elini dokunması iki yüz lira. Üç bin kişinin hepsi de kuyruk olup Ankara'daki mebuslara gidemez ya. Kibrit çöpü değil bu..."

"Sen merak etme" diyor Reis. "Şu İkitepe'de gömülü altın küplerini çıkartalım da bol maaşlı birkaç doktor getiririz köye,

kaç istiyon, yedi bin, al sana on beş bin deriz. Bedava muayene ve tedavi etsin köylüyü. İlacı da bedava veririz, altınla alıp depo ettikten sonra... Şimdilik kırk sekiz metre indik. Şereflikoçhisar'daki 'bilici' kadın yetmiş sekiz metre dedi derinliği. Demek ki yaklaştık. Ama Tapucu'nun dediği azcık kafamı karıştırıyor. 'Orası tılsımlıdır, peri yuvasıdır' diyor herifçioğlu. 'Dibinde iki kapı vardır, dibe inince iki yandan kılıçlı iki peri gelir ve ineni biçiverirler' diyor. Hele daha otuz metre var dibe inmeye, durun bakalım..."

"Ağaçlıköy'den konuklar geldi" diyerek Behice bacım gelince kalkıp eve gittik. Gelenler, rahmetli arkadaşım Benli'nin Ahmet Efendi'nin çocukları. Mustafa yetişmiş, Fransa'da falan çalışmış, yitmeden devrimci olmuş. Köyde motor sürüp çiftçilik yapıyor. Yurt sorunları üstüne kafasını yorup duruyor. Küçüğü Nurettin de onun yanında yetişiyor. MC, üsler, Kıbrıs... Ne varsa güncel sorunlar, dillerde. Ağaçlıköy'de birkaç tane daha varmış devrimci genç ve öğretmen... Bizim Demirciköy'de de var. Demek ki henüz parmakla sayılacak durumda. Parmakla sayılamayacak devrimcinin yetişeceği günlerin özlemiyle bakıyorum Mustafa'nın yüzüne. Konuştukça anlıyorum ki, bunların görüş ve bilinç aşaması, Ankara'nın, İstanbul'un bir köşesinde konuştuklarımızdan daha içten, daha keskin... Toprağa basmanın, tarla sürerken bakmanın ayrımı olmalı...

Emperyalizmden, üslerden söz açıyor:

"İncirlik Üssü'nü de kapatıp, Amerikalılarla ilgimizi kesmeden kurtuluş göremiyorum" diyor sözgelimi.

Bu sözü ben tek bir kişiden duydum Demirciköy'de. O da İvriz İlköğretmen Okulu'ndan kovulma Bayram'dan. Bayram'a da Bayram diyen pek görülmüyor, Boykot diyorlar. Boykot koymuşlar adını. Okuldan kovuluşu bir boykot sonucunda olmuş. Hem de son sınıftayken, öğretmen olacakken. Birkaç gün sonra yapılacak Cumhuriyet Bayramı'nda okumak üzere devrimci bir söylev hazırlamış. Gösterdi. Ceplerde taşınası kısa bir söylevdi. Cumhuriyet Bayramı'ndan önce ayrıldığım için çok merak ediyorum okuyup okuyamadığını.

Makaryos Hüseyin'ler, Timisi Remzi'ler, İsmet İzzet'ler, Bayar Rıza'lar, Reis Ahmet'ler... Evet, güncel olaylardan tutun,

partileri, particileri, iç ve dış politikayı kendilerine göre yorumluyorlar, bağırıp çağırıyorlar yerine göre. Ama Mustafa Benli, Nurettin Benli ya da Boykot daha yeni, daha bilinçli... Yine de şöyle bir rahat soluk almak ne mümkün. Önce babasını Boykot'a karşı çıkarmışlar. Yani, baba Duran, Boykot oğlunu boykot etmiş. Boykot oldu diye yüzüne bakmıyormuş. Sabah babası çıktıktan sonra kalkıp çıkar, gece yarısı babası yattıktan sonra eve gider olmuş çocuk.

"Kim körüklüyor Duran'ı?" diye soruyorum arkadaşlara.

Onların karşılığından önce Mustafa Benli giriyor araya:

"Ortaokul müdürünüz nasıl?"

"Dehşetli müdürlük yapıyor, öğrenci yetiştiriyor. Hem de sapına kadar köpekli tosun yetiştirip duvarları yazıyla doldurtuyor" diyor Tahir Emmi'nin oğlu Durmuş.

"Bizde, Ağaçlıköy'de" diyor Benli, "Ecevit'in işareti üç aylıdır diye kadınları bile kandırtıp oyların yolunu şaşırttı bu tosunlar. Oylar yine de iki büyük parti için başa baş geldi ama, nice uğraşmadan sonra."

Beşi bay, yedisi bayan olmak üzere on iki öğretmeni var Demirciköy İlkokulu'nun. Ortaokulda da dört öğretmen var. Öğrenci sayısı da şöyle: İlkokulda beş yüz, kız ve erkek sayısı aşağı yukarı yarı yarıya. Ortaokuldaysa seksen öğrenci var ve bunlardan yalnız on tanesi kız. İlkokulun altı dersliği olduğu için çift öğretim yapılıyor.

Tonguç Baba döneminde çıkarılan 4274 sayılı yasanın gelmeyen öğrencileri kovuşturmakla ilgili on altıncı maddesi çoktan değiştirildiği için, çocuğunu isteyen yolluyor okula, istemeyen yollamıyor. "Ancak kendi gelenler kaydediliyor, köy silkelense daha çok çocuk çıkar" diyorlar.

Ama gelenler de okulu doldurmaya yetiyor. Öğretmenlerin çoğunluğu, baylı bayanlı olarak gerçeği görüp geleceği kurtarmak için var güçleriyle çalışıyorlar. Nedense yine aralarından az da olsa baylı bayanlı, "köpekli tosun" yetiştirme sevdasına kapılanlar var. Bu konuda en çok merak ettiğim şudur: Demirciköy'de ve bütün yurtta, acaba korkudan mı, inançtan mı, yoksa çıkardan mı başlıyor ve başını alıp gidiyor tosunculuk?...

Ortaokul açılalı sekiz yıl oldu. Yüz kadar çocuk ortaokulu bitirmiş durumda. Bunlardan kimisi işçi, kimisi memur olmuş. Memur olan ya assubay, ya polis, ya da tarım teknisyeni. Nevşehir'inden Gümüşhane'sine, Ankara'sından İstanbul'una kadar serpilmiş durumdalar. Ne var ki, bunlardan hangisine rastlasam ellerinde *Ortadoğu* gazetesi, dillerinde uzaktaki Türklerin kurtarılması türküsü... Ortaokuldan sonra bir yere gidemeyenlerden Ankara'da amelelik yapanlar var. Sözgelimi, benim yeğen Paşa, Ayşe'nin oğlu. Hem bir okula yerleştirmemi ister, hem de uzaktaki Türkleri kurtarmak...

"Önce buradakileri kurtarsan, bu arada kendini de kurtarsan. Üstelik seninkiler iktidarda, git seni yerleştirsinler bir okula" dediğimde, tıpkı hem gidişattan yakınıp hem de atın kuyruğuna mühür basıp da ikisinin arasında bir ilişki kuramayan emekli memurlar gibi karşılık veriyor:

"O başka şey, öteki başka şey."

Yozgat'ta 12 Mart döneminde bizim TÖS'lü öğretmen Ömer Yiğit'in başına bir sürü iş açan da bizim köyün ortaokulundan çıkma tarım teknisyeni olan Kabakçı Kadir'in oğlundan başkası değildi. Köyden yetişen yirmi polis, yirmi tarım teknisyeni ve on assubayı bir yana koyarsak yirmi öğretmen çıkmıştır. Onlardan çoğu sürülüp durmaktadır. Okudukları, TÖB-DER'li oldukları için. Âdem, Rahmi yeğenlerim bunlardan. Demek ki, aynı köyün çocuklarını alıp ayrı ayrı okullarda, değişik eğitimcilerin eline verdiniz mi, sonuç da büsbütün değişik oluyor.

Bu sonuç böyle olunca, öğrenci devamıyla ilgili on altıncı maddenin değiştirilmesinden sonra zaten çalışmayan ilköğretim kurullarını da kaldırmak ve okulları kapatmak daha iyi mi olur acaba? Dünyaya böyle açılmaktansa, hiç değilse içine kapanır köylü...

Yine de çıkmadık canda bir umut olarak, bu durumu da önlemek için çabalıyordu öğretmenler.

"Sosyal bilgiler ve fen bilgisi konularında filmler edinip öğrencilere bir gösterebilsek. Olumlu araçlar bulup dersleri ezbercilikten bir kurtarabilsek!" diyorlardı ve haritalara, yardımcı ders kitaplarına, çocuk kitaplarına, bilimsel, düşünsel yapıtlara özlem duyduklarını... anlatıyorlardı. Ne buluyorlarsa okuyorlardı.

Demirciköy'den, bağlı olduğu Aksaray'a bir gecede yaya gelirdik. Şimdi yol düzeltildi ve minibüsle otuz beş, otobüsle kırk beş dakikada geliyoruz. Bazı durumları düşününce, yalnızca ve kuru kuruya gelip gitmeye yarayacaksa, eskiden pek ayrımı kalıyor mu, diye düşünüyorum... Üstelik tosunculuk da bu yoldan geliyordu. Hem de her şeyi geride bırakarak...

Gezerken

Arkadaşlarla köyün dışına çıktık dolaşmaya. Ekimin son günleri çok tatlı. Pastırma yazı dediklerine bakmayın böyle havalara, Çingene yazı demek daha doğru olur sanırım. Harman yerinde ne sap kalmış ne saman, alabildiğine bomboş uzanıyor çayırlık. Yalnız bir köşede Çingene çadırları var. Çadırın bir kanadını kaldırmışlar, boyuna deri sıyırıyorlar. Bir yanda atları, bir yanda köpekleri. Vaktiyle kışları da bizim köyde geçiren Ali Usta'nın torunları bunlar. Hiç kadın yok çadırlarda. Şu anda onlar köyde dolaşıyor ev ev, kalbur verip yiyecek şeyler alarak.

Çadırın sahibi olan bir delikanlı, dizine serdiği deriyi bıraktı, size müzik dinletmek isterim, diyerek teybin düğmesine bastı. "Ayaş yollarında kervanın mı var" diye bir türkü başladı. Ustanın kolunda gösterişli bir saat çok dikkat çekiyordu.

"Türküden hoşlanmazsanız, radyoyu açayım, belki şarkı, belki başka bir şey çıkar" dedi.

"Tamam, tamam, türkü iyi" dedik ve bir süre dinledik.

"Bu türküleri dinlerken gece gündüz içsem içerim ben" diyordu Usta. "Başka şarkılar beni tutmuyor."

"Çadır soğuk olmuyor mu geceleri?"

"Yılın en iyi günlerindeyiz. Bir süre böyle gider bu. Kırağı düşmeye başladığı zaman bile çok tatlı olur."

Karşımızda Hasan Dağı, bütün görkemiyle yükseliyor.

Ve Usta sürdürüyor konuşmasını:

"Pantik Ali de çok sever bu türküleri dinleyerek içmeyi. Bir burda çadırda, bir de evde içtik birlikte, tadına doyum olmuyor."

Bozulmuş bağlardan, bahçelerden geçiyoruz. Her yanda yığın yığın dökülmüş ağaç yaprakları, kurumuş sebze kökenleri... Eştikleri kuyulara kış için lahana gömenler var yer yer.

Dolaşa dolaşa köyün karşısına geliyoruz. "Karşı Değirmen" yıkılmış, harap olmuş. Bir zamanlar taa Ekecik köylerinden buğday yüklü arabalarla gelip sıraya girerek günlerce nöbet tutanları düşündüm. O zamanlar parıl parıl olan oluğu paslanmış, ama yerinde duruyor. Köyün alt ucunda bulunan "Aşağı Değirmen" de böyle oldu.

"Ah, ah, bunlar da dursaydı kötü mü olurdu?" diyorlar, elektrikle çalışan değirmenin su değirmenlerini ortadan kaldırışına kızanlar. "Bunun öğüttüğü un ötekiyle kıyaslanır mı hiç, taneyi kıra kıra ezdiği için un çok ince olurdu, ekmeği iyi olurdu..."

Köyle Gürlek Çayı'nın arasında kalan bahçeler, Aşağı Değirmen'e yakın Ervanönü'ndeki bahçeler hepten kavaklık oldu son on beş yıl içinde. Girip yürümek bile mümkün değil içinde, o kadar sık ve dolu. Her biri özgür olarak yükselmiş gökyüzüne ve bir orman gibi doldurmuşlar köyün önünü kardeşçesine...

Kavak lafı edince de esip gürlemeye başladı Hüseyin Çavuş:

"Dokuz yüz elli sekizde başladı bu kavaklar dikilmeye, köye belediyenin gelmesiyle, ağaçların korunmaya başlamasıyla. Ondan önce iki üç dikme dikiliyor, eşekler kemirip kırıyordu. Bir türlü çoğalmıyordu. Kimsenin de elinden bir şey gelmiyordu. Hele ben koruma reisi olunca ilan ettik ki, 'Sulu yerlere kavak dikilecek, oralar yasak bölge olmuştur. Buralara giren hayvanlar pazarda satılacak. Tutarı, ettiği zararı karşılamazsa üstüne yine ceza alınacak' dedik. Köylü de sözümüzü tuttu, bir tek ceza alamadık. İşte böyle kavak doldu her yer."

Gürlek Çayı'nın sağı, yani köyden yanı kavaklık olurken, İkitepe'ye doğru uzanan solundaki büyük boşluk da "villa"larla dolmaya başladı. Tat Ali'nin bağını satın alarak çubuklarını söküp yerine villa dikmiş Bekir'in oğlu Gedek. O villayı gösteriyorlar.

"Bu iki katlı villayı yüz on bin liraya dikti Gedek!" diyorlar. Ve villaları gösterirken sahiplerini de sayıyorlar:

"Kel Hacı'nın Kuddün'ün, Fakıların Memiş'in, Çapan'ın Mustafa'nın, Hicap Çavuş'un çocuklarının."

"İyi işte, bak toprak ne kadar bölünse yine de villalar yükseliyor!"

"Karışık iş!" diyor Hüseyin Çavuş. "O kadar karışık ki, o çokbilmiş Alanyurtlu Kör Muhiddin'in oğlu bile çıkamaz içinden."

"O kadar mı karışık?"

"Diyne şinci, bak nasıl hak vereceksin: Aksaray'daki hanlar bile kapandı, köylerden at, eşek gelmediği için. Millet pazara otobüsle, minibüsle gidiyor. Her köyde birkaç tane var. Bir zamanlar bulamadığı açık kamyona bile binmiyor köylü. Nerdeyse Mırıl'ın Arif işsiz kalacak. Kamyonuna insan binmeyince ne yapsın, ancak yük bulursa taşıyor. Öküz ve manda tarihe karıştı. Onlarla çift sürmek diye bir şey yok artık. Böyle olunca o hayvanlar da yok. Atları pulluğa koşup sürüyorlar. Köyde altı tane çift motoru var, çokları da onlara para ile sürdürüyor. Bir motor bir günde elli dönümü sürüyor. Bir öküz çiftiyle doksan günde ancak sürülürdü elli dönüm tarla."

"Hepsi iyi işte söylediklerinin?"

"Diyne hele" diyor ve sürdürüyor konuşmasını:

"Az topraklılar da on dönüm tarlayı üç yüz liraya sürdürüyorlar ve çok kârlı çıkıyorlar. On dönüm yeri iki yüz elli lira vererek yazın da makineye biçtiriyor. Çünkü dönümünü yirmi beş liraya biçiyorlar. Beş yüz lira gibi bir masraf yaptığı yerden on bin liralık ürün alıyor. Nerdeyse toprağı çok olandan daha kârlı. Ama ben sonunu düşünüyorum: Alamancılar gitmez olursa, Alamanya'dan para gelmez olursa ne olacak durum?"

Battal Enişte, "Düşündüğü şeye bak" diyor. "Eskiden, tarlalar cızı cızı bölündükçe, yani ki köyde insan çoğalınca aç kalınacak sanılırdı. Hiç de öyle olmuyor. Eskiden ekmek bulamayanların çocukları şimdi bey gibi yaşıyor. Toprak ne kadar parçalansa, gerek zengin çocuklarının, gerek yoksul çocuklarının durumları babalarından iyi oluyor. Emmimiz Tellalcı Koca Mevlüt'ün nesi vardı, çocuklarının durumuna bak. Bekir'in Gedek, Kocacığın oğlu Celal Bayar'ı geçti."

Yeni yetişen gençlerden biri lafa karıştı:

"Yollar açıldı, gelip gitme kolaylaştı. Millet Ankara'sına, Alamanya'sına gidince yemesini, yaşamasını öğrendi. Eskiden az yere sebze ekiliyordu ve artanı evde çürüyordu. Şimdi köylü ne ekerse, patates, soğan, fasulye... uzağa götürüp satabiliyor. Satılınca daha çok ekiliyor, para kazanılıyor."

"Ne dersin enişte?" diyorum Hüseyin Çavuş'a.

"Doğru olmasına doğru. Bir evin hem Almanya'ya gideni olursa, hem toprağı olursa... doğru. On kişi izinli geldi mi Almanya'dan, yüz kişi, yüz elli kişi rahatlıyor. Köylünün alış gücünü, yaşayışını etkiledi. Her ne kadar ordan bir icat düşüncesi, bir yenilik getirmiyorlarsa da... Bir de, fitreyle geçinen fukara takımını düşünmezsek..."

Ahmet Emmimin oğlu Sedayıl'a soruyorum. Almanya'dan izinli gelmiş:

"Nasıl, iyi yaşıyor musunuz orada, yaşamasını bellediniz mi?"

"Biz onların bulaşığı olamayız" diyor Sedayıl. "Onlar sekiz saat çalışıyorlar, ama ondan sonra eğlenip, yiyip içip yaşıyorlar. Onların arasında da yaşamak, bu yok bizimkilerde. Fabrikadan sonra bankada akşam temizliği yapacaksın ek iş olarak, eğlenceye gitmeyeceksin ki para biriktirip buraya getiresin... Kardeşim Alettin baharda öldü izinli gelince... İşten işe koşmaktan yaşamaya vakti olmamıştı..."

Köyün kıyısında Mahmut'un ateş değirmenine uğradıktan sonra kahvenin önüne oturduk.

Hasandağı'nın manşetinde "Almancı"larla ilgili bir haber var. Haberin altında da Altınkaya belediye başkanının resmi. Bu "Reis" Bekir Deniz de benim öğrenci. Bu küçük haberi olduğu gibi almak istiyorum:

"İlçemizin Altınkaya (Çardak) Belediye Reisi Bekir Deniz, işçi hemşerilerinin yardımıyla Almanya'dan getirttiği dozer ile doldurucu makinelerini, bu yaz döneminde özel işlerde kira ile çalıştırmış, masraf çıktıktan gayri Altınkaya Belediyesi'ne 150 bin lira civarında net kâr sağlamıştır.

Makinelerin ücret karşılığı özel hizmetlerde çalıştırıldığı hususunda Belediye Başkanı Bekir Deniz şu açıklamayı yapmıştır:

'Altınkaya Belediye'sinin Katarpil doldurucusu ve dozer makinesi, ücret karşılığı, özel şahıslara veya resmi kuruluşlara kiraya verilmektedir. Belediyeye hem gelir sağlıyoruz, hem de vatandaşın işini kolaylaştırıyoruz.

Hizmet talep eden vatandaşlar veya belediyeler ile müteahhitler müracaat ettikleri takdirde hizmetlerine koşacağız.

Hafriyat için, kum ve çakıl doldurması için en güçlü makinelerimiz çevre hizmetlerine yardımcı olmaya devam etmektedir.'"

"Gördünüz mü köyü, gördünüz mü reisi?" dedim bizimkilere.

"Bizim köyün adamı birbirine tutkun değil ki" dedi Ahmet Reis. "Çoğu da paraları Alaman kızlarıyla yiyorlar. Adife'nin torunu Yakup gibiler de Alaman kızlarını buraya getiriyorlar karılarının üstüne."

Sadık Emmi'nin oğlu Kooperatifçi Hüseyin de bir ek yaptı:

"Buraya Alaman kızı getirmeyenler de gelip burda âşık olur, iznini geçirir ve geri dönme hakkını kaybeder, bizim kayın Sedayıl gibi..."

"Öyle mi?" diyorum Sedayıl'a.

"Biraz öyle emmi oğlu. Benim kazandığım gâvur parası bir milyona yaklaştı. Ben de toprak moprak aldım az çok. Ama bir kısmını da sevgilimle yedim, Niğde dağlarında. Şehre bile inmedik he valla."

"Şimdi?"

"Şimdi, gerçekten izni geçirdik aşk yüzünden. Orada zaten işsizlik parası alarak kalıyordum aylardır. Vaktinde dönebilsem devam edecektim. Şimdi turist olarak dönüp bir iki ay kalacağım yine. Ama gidemiyorum."

Kulağıma eğildi:

"Aşk yüzünden gidemiyorum" dedi.

"Kime âşıksın?"

Yine kulağıma eğildi ve olmayacak, fethi olanaksız bir kaleden söz eder gibi karşılıksız aşkını özetledi, yardım etmemi istedi. Aşkına yardım etmeleri için, Almanya'dan getirdiği bavul dolusu tül perdeleri, şemsiyeleri... Reis'e, Hüseyin Çavuş'a vermek istiyordu.

Sedayıl gerçekten karasevdalıydı. Kafayı da azıcık oynatmışa benziyordu. Benden başka dört kişi biliyormuş kime âşık ol-

duğunu. Benimle beş olmuş. Ona buna yaymamam için ant içirdi.

Havanda Su

İlköğretim Müdürü Mehmet Söyler'le konuştuk bütün gün. Defterler, dosyalar da önümüzde. Bizim ilçenin eğitim durumunu şöyle yuvarlak hesap bilmek istiyordum. Çıkardığımız sonuç şu: İlçeye bağlı yüz yirmi üç köy var, bunlardan yalnız ikisinde okul ve öğretmen yok. Bu köyler de biri kırk, öteki altmış nüfuslu köyler. Köylerde ve yaylalarda yüz otuz dokuz ilkokul, üç yüz seksen beş ilkokul öğretmeni var. Sınıf mevcutları da yaylalarda on beş-yirmi, köylerde kırk-elli, ilçede altmış-altmış beş. Öğretim çağında otuz bin çocuk var.

"Hepsi okula gidebiliyor mu?" diyorum Söyler'e.

"Öğrenci devamsızlığı yüzde beş. Ekecik bölgesine düşen köyler dışında kız öğrenci devamı iyi" diyor. "Ekecik bölgesinde öğretmen tutunmuyor ki, öğrenci gelsin. Orada ancak bölge okulu açılırsa başarılı olur, Kürtçe'nin üstüne Türkçe öğretilebilir."

"Demek hâlâ direniş mi var okula devam konusunda?"

"Ekecik bölgesi dışında yok. Ama orda da, öteki bölgelerde de Almanyacıların epey etkisi oldu ve oluyor öğrenci devamının iyileşmesinde, özellikle kız öğrenci devamı konusunda..."

"İlçede nasıl durum?"

"Tek ortaokul yetmiyor. Lise sıkışık. İlkokulların durumu kötü sayılmaz."

O sırada bir bayan öğretmen geldi kaynatasıyla birlikte. On sekiz haneli Şabanlı yaylasının öğretmeniymiş. Gelinini ordan aldırıp, gidip gelinmesi kolay, korunması kolay bir yere verdirmek istiyordu kaynata.

"Allahınızı, Peygamberinizi severseniz, Allah'ın, Peygamber'in el çektiği bu yerden gelinimi kurtarın" diyordu. "İki delikanlı gelse eli silahlı, bassalar oturdukları yeri, dağın yaylasında kim ne yapabilir?"

"Madem sen kaynatasın, oğlun nerde?"

"Oğlum mu, oğlum uzakta, sürgün..."

"İlköğretim kurullarının çalışması nasıl? Devam etmeyen çocuklar izlenebiliyor mu?" diyorum Söyler'e.

"Bu kurullar, çocuğunu göndermeyenlere en az yüz lira olmak üzere para cezası veriyorlar. Ama tahsildar yetersizliği yüzünden bu gibi cezalar gerçekte toplanmıyor ve sistem işlemiyor."

"Öğretmenlerde bölünme falan yoktur inşallah?"

"Valla önce şunu diyeyim: Öğretmen okulları boş kovan çıkarıyor. Bir de, öğretmen okulunu yeni bitirip gelen öğretmen, daha mutemet dilekçesini bile vermeden Ülkü-Bir'in yerini soruyor... Yine de TÖB-DER'e eğilimi olanlar fazla ama, çoğu çekimser davranmak zorunda kalıyorlar öğretmenlerin. Aşağı yukarı yüzde kırkı TÖB-DER üyesi. Yüzde onu Ülkü-Bir'e bağlı üye. Geriye kalanlar yansız ve bu yansızların çoğu bayan... Aslında üçe ayrılmış durumdalar. TÖB-DER, Ülkü-Bir ve Mefkûreciler. Üçüncülere 'dinciler' de diyebiliriz. Bunların genel merkezleri Nevşehir'de, burnumuzun dibinde..."

Yirmi beş yıldır kıyımda rekor kıran ve emekli olduktan sonra da peşi bırakılmayan Zeki Çar öğretmenin kitapçı dükkânı önünden geçerken duraklıyoruz. Camlarında tükürük, sümük...

"Bu bizim yazgımız, tosunlar her gece böyle yapıyorlar, biz de kırmadıklarına şükrediyoruz" diyor. "Kusura bakmayın, daha sabah temizliğini yapamadık." Ders kitabı soran çocuklar hep eli boş dönüyorlar. Bir tek ders kitabı yok kitapçılarda. Banka müdürü emeklisi Zeki Bey'in dükkânı "Gamzeli"nin önünde de köylüsü kentlisi yığılmış, birbirine girmiş. Ama içerden, "Kitap yok" sesi geliyor boyuna, onlar inanmasalar, alacağız diye girmeye çalışsalar da...

Akbaşların dükkânına giriyorum. Rahmetli bir arkadaşımın çocukları. İşlerini bırakıp sarılıyorlar. "Aman ağabey bize yardım et, milletin imdadına yetiş" diyorlar.

"Nasıl durum?"

"Ne Bakanlığın çıkardığı kitaplar var, ne de ötekiler. Beş yüz tane istedik, yirmi beş geldi. Düşün artık üst yanını. Bakanlık böyle yaparsa ötekilere ne denir? En bulunmayan kitaplar ortaokulun bütün sınıflarının sosyal ve fen dersleri kitapları. 'Ders-

Kitapları'nın çıkardığı Türkçe-dilbilgisi de yok. Ağustosta parasını peşin yatırdık ağabey, kasım girdi hâlâ kitap yok ortada. Kârımız taşıma ücretine gidiyor gitmesine ya, gelse de çocukların işi olsun görülse..."

Komandoculuktan, milliyetçilikten başımızı alıp da, bırakın ideal olanını, yanlışsız, temiz baskılı, gerçekçi ve bilimsel olanını, şöyle en kötüsünü bile bastırıp da çocukların eline ulaştıramıyoruz ders kitabının. Yine bırakın dış politikasını, iç politikasını, içalım ve dışalım, dışsatım gibi ekonomik sorunları... ders kitabı konusuna bile bakınca bir kasabada, içi kararıyor kişinin.

Belki içimiz açılır diye TÖB-DER merkezine yürüyoruz. Çıkmadık canda bir umut dediklerinde olduğu gibi, gerçekten içi açılıyor orada kişinin.

Atatürk ve Tonguç'un duvarı dolduran fotoğrafları göze çarpıyor önce. Sonra afişler, baştan başa:

"Herkese eğitim hakkı."

"Emperyalist eğitime hayır."

"Faşist baskılara son."

"Yöneticilerimizi biz seçeceğiz."

"15-16 Haziran yolunda ileri." (Genç Emekçiler Birliği'nin.)

"Size bir şey yapmıyorlar mı, bu tutumunuza karşın?"

Pazarören Köy Enstitüsü çıkışlı Mustafa İpekdal karşılık veriyor. Kendisi TÖB-DER'in Başkanı:

"Bizler eski toprağız. Unumuzu da eledik sayılır. Ama eleği asmaya niyetimiz yok. Kırkından sonra gittim, Yeşilova köyünde çalışıyorum. Ne yapabilirler bana? Örgüt güçlü sonra. Güçlü oldun mu bir şey yapamıyorlar, bunu deneyle biliyoruz. 'Kurtlar' geliyor, kovalıyoruz, gidiyorlar. Yalnız çok kızıyorlar 'Köpekler' deyişimize. Boyunlarını büküyorlar, etmeyin, eylemeyin diye."

"Ama afişleriniz sert?"

"Onlarınki de sert. Parkın yanında var bir tane koskocaman, görmediniz mi geçerken? Orda, 'Bozkurtum! Vur tilkiye!' diyorlar. Onlar kurt olunca bizler de tilki oluyoruz besbelli..."

Mamasun köyünden Hakkı Avan, köylerindeki çok ünlü tekkenin artık bakımsız kaldığını, ziyaretçi gelmediğini, halkın da-

ha somut şeylere yöneldiğini... anlatıyor. Eskil köyü öğretmeni, köylünün her şeyi, yurt gerçeklerini ve olup bitenleri çok yakından izlediğini ve bildiğini... anlatıyor. Seçim görevlisi olarak Ağaçlıköy'e giden Canatan da onu doğrulayan şeyler anlatıyor. Son yılların mezunu ve Kötüköy'de çalışan bir genç öğretmen de, ağaç aşılamayı, toprakla uğraşmayı bilmeyen, okuyup yurt ve dünya olaylarını izlemeyen, olumlu düşüncelere erişmemiş bir öğretmenin, köylüyle bütünleşmesine olanak bulunmadığını... ileri sürüyor.

"Peki, köylerde, sizin deyiminizle 'köpekler' ve köpekçiler var. Bal gibi de etkili oluyorlar. Ne tarladan haberleri var, ne üretimden. Onları ne yapacağız?"

"Onlar halkla bütünleşmiş sayılmazlar. Çıkar sağlayarak çoluğu çocuğu kandırıyorlar. Çoğu sonra cayıyor çocukların, sıkıştırsalar da cayıyor. Sonları yok onların. Burda yedi yüzün üstünde öğretmen var. TÖB-DER üyesi iki yüz ellidir. Üye olmayan bayanların çoğu da bizden yana. Halk bizim dışımızdakileri öğretmen bile saymaz nerdeyse."

"Öyle olsun" diyorum ve gülüşüyoruz...

Dilimin ucuna kadar gelen lafımı yutamıyorum:

"Emperyalizmin numarası faşizm köye kadar indi, halkı da böldü. Siz ne derseniz deyin. Hayırlı uğurlu olsun demokrasiniz de, milliyetçiliğiniz de."

Bizim köyden yetişme ve İvriz Köy Enstitüsü çıkışlı Kuddusi Baylan, yani halamın oğlu birden atıldı:

"Onları büyütmeyin. Mal müdürünün bir oğlu bile çok gelir onlara. Memurlardan Kırkıllı Rıza'nın falan karşılarına geçip, 'Düzeni değiştirirsek, böyle göbeğinizi kaykıltarak oturamayacaksınız, bırakın Amerika-Rusya mavalını da sorunlara dönün' dedi mi, kaçacak delik arıyorlar."

"Kaç tane var öylesi?"

"Var biraz. Artacak daha da."

Zeki Çar önündeki yerel gazeteyi gösterdi:

"Bak Polis Haydar'ın sürgün haberi var. Seçim sırasında AP'li Milletvekili Avni Kavurmacı'ya Saratlı köyünde yuh çektiği için sürüldü."

"Ne arıyormuş Saratlı'da?"

"O köy Àlevi. Haydar da Alevi. Orada konuk olarak bulunuyormuş. Yuh çeken köylüler aslında. Haydar, etmeyin falan demiş hatta. Ama yuh çekmeye o özendirdi diye sürdüler Haydar'ı."

"Böyle günü gününe ivedi mi oluyor sürgünler de?"

"Daha hemen ertesi günü Kavurmacı, valiye telefon ediyor, vali de alıyor..."

"Yani polis de var, yetişiyor mu demeye getiriyorsunuz?"

"Hem de pişe pişe."

Bana yine, "inşallah" çekmek düşüyor. Sonra da düşünmek: Kalkınma denilen yaldızların altında koyu bir karanlık ama bir de direniş... diye.

Ve Kuddusi Baylan gözlerini gözlerime dikiyor gülümseyerek:

"En biri senin Cevcet Hocan. Senin ilkokul hocan, Demirciköy'den. Sana kızar dururdu solcu çıktın diye. Ellisinden sonra da milliyetçiler, ülkücüler derneğine girdi. Son belediye seçimlerinde de AP'den Belediye Encümen Üyesi oldu. Ama bastı istifayı, işin içyüzü berbatmış, diyerek."

Köyde haksızlıkların karşısına tabancayla çıkan cesur bir gençti Cevdet Hoca, bizi okuttuğunda. Rastlayınca uzun uzun konuştuk. Otuz beş yıl öncenin Cevdet'iydi yine, aradaki olaylardan sonra, "Evet Makal, bastım istifayı" diyordu. "Solcuların yazdıkları doğruymuş. Zenginler hep sömürmek istiyor. İstiyorlar ki, devlet, belediye onlar için olsun istiyor. Yağ kıtlığında kırk dört teneke yağ geldi. Lokantacılar başkanına otuz sekizini verdim almadı. Hepsini istiyor. Onu da ne edeceği belirsiz. Vatandaş ölse umurlarında değil. Arsa onlara bedava verilsin, vergi alınmasın... Baktım ki biz havanda su dövüyormuşuz. Helalinden vatan millet, ama Sakarya değil bundan sonra. Senin anlayacağın, nice serüvenden sonra hocan kendini buldu. Tebrik et. Evet Makal, solcuların yazdığı doğruymuş..."

Goethe'nin Yazdığı, Cemal Nadir'in Çizdiği

Önce Can Yücel'in Türkçe söylediği dörtlüğü okuyalım:

"Çözülür" demiş Faust "bu kâinatın sırrı"
Ve onunçün çarpılmış Hakkın cezasına
Demek ki hikmetinden sual olunmayan Tanrı
Razı değil milletin okuyup yazmasına...

Samandağ Halk Eğitim Merkezi Müdürü Salih Çam da listeler halinde sürüp giden kıyımın içinde. Merkezler dışında bir ilkokula öğretmen verilmek koşuluyla atanması, bu arada görüşüp konuşmamız, Can'ın canım dörtlüğünü getirdi dilimin ucuna.

"Suçun ne?" dedim.

"Halkı eğitmek!"

"Hele hele?"

"TÖB-DER'e üye olmak."

Sen üye olur musun TÖB-DER'e, yirmi yıldır aç susuz yaptığın hizmetler, çocuklarının lise ya da ortaokulda oluşu, karının hastalığı vız gelir adamlara. Erdemlerin kusur olur, şiş gibi batar etine ve de kafana. Kafan zonklar, etin seğirir. İsteyen var mı milletin okuyup yazmasını? Ve ona Cemal Nadir'in bir karikatürünü anlatıyorum:

Kerli ferli bir bay. Hem parlamenter, hem de dışalımla, dışsatımla uğraşan tüccar. Karşısındaki gazeteciye karşı yumruğunu sıkmış, ateş püskürüyor:

"İstediğin kadar yaz, bu milletin yüzde doksanı okuma bilmez..."

Çünkü gazeteci, "Çevirdiğin tüm dolapları, rezillikleri yazacağım" demiştir bayımıza. "Kirli çamaşırlarını ortaya dökeceğim..."

Bizim Aksaray Halk Eğitimi Başkanı Arif Koçak da halkın uyanması, köylülerin yeniliklerle karşı karşıya gelmesi için çabalayıp duruyor. Niğde ilinde en hareketli halk eğitim merkezi onun yönetimindeymiş. Dileriz okullarda yer bulunmaz da, Samandağ'dan Niğde emrine verilen Salih Çam'ı da ona yardımcı verirler. Birlikte daha iyi sonuç verici çalışmalara girişirler onlar da...

Arif Koçak, iki ay süreli okuma yazma kurslarını açmış bile, kasım girerken. Dört ay süreli kursları da. İlçede ve yirmi köyde, saat on sekiz, yirmi bir arasında olmak üzere dört ay sürecek kurslar...

"Gelenler epey var mı?" diyorum.

"İlgi çok iyi" diyor. "Yetmiş bin lira ödenek geldi. Biçki-dikiş, nakış, yabancı dil, müzik, sinema makinesi kullanma, aşçılık, garsonluk... kursları açtık."

"Gelenlere yararlı oluyor mu kurslar?"

"Muhasebe kursunu bitiren on dokuz kişi iş buldu. Garsonlar da aldıkları belgeyle daha iyi iş buluyor ve mesleklerine yakışır kişiler oluyor. Halka okuma yazma ve biçki-dikiş öğretmenin yararıysa söz götürmez... Bu kurslar çoğunlukla gece olduğu için devam edenlerin işine engel olmuyor. Bu arada köylerde eğitici filmler de gösteriyoruz. İlgi fazla."

"İlginin az olduğu bir şey var mı?"

"Var. Belki inanmazsınız ama gerçek: Mevlit yemeklerine ilgi azaldı köylerde. Yemek yedirip mevlit okutanlar kimi çağırırlarsa, evden minibüsle alıp sonra yine minibüsle eve bırakmayı şart koşuyor vatandaş. Bir geleneği zorla sürdürmek isteyen çıkarsa bu şartı da yerine getirmek zorunda. Aksi halde yemeğini yemez, hayır duasını yapmaz, mevlidi dinlemezse vatandaş, mevlit okutacak olanın da dileği, adağı yerini bulmaz..."

"Desene tokluk başladı, mevlide ilgi azaldı?"

"Ne sayarsan say. Ama vatandaş bazı şeylerden sıyrılıyor, daha özgür davranış içine giriyor günden güne."

Tanrıların (!) milletin okuyup yazmasına razı olmadığı dönemler geçmiş olmalı artık. Baksanıza dersanelere, kurslara... Goethe yanılıyor mu yoksa Faust'a öyle dedirtmekle? Şimdi olsa olsa milletin düşünmesine karşıdır tanrılar. "Maarifi" çok seven Pertekli Şevket Bey de son yıllarda bu konuda bir aşama ol-

duğunu kabul ediyordu: "Efendim, haydi sizler gibi konuşalım, örneğin 1948 yılında Tunceli'nde İl İdare Kurulu'nda bulunuyordum. Okul yapımı için elli bin liralık ödenek gelmiş. Kalaycı köyünün okula en çok gereksinimi olan köy olduğunu biliyorum. Toplantıda, okulun Kalaycı'ya yapılmasını önerdim. Vay sen misin öneren! Kurulumuzun bir başka üyesi Ali Koç küfreder gibi konuşmaya başladı. 'Başka yer bulamadınız mı okul için?' diyordu. 'Ananın bilmem neresine sok okulu!' diye ağzı köpürerek bağırmaya başladı. Okulun Pertek'e yapılmasına karar verdik de oturttuk zorla. Nedenini sormuyorsunuz: Ali Koç, Kalaycı köyünün ağasıydı, köylülerin okumasını, uyanmasını istemiyordu. Ama bugün, ağalar da, devlet de halkın okuma yazma öğrenmesini istiyor, kurslar açıyor..."

"Kurslar açılıyor, ama okuma yazma bilmeyen her gün artar, köyler olduğu gibi durur" diyor ve bir altılık okuyor Niyazi Okaygün:

Tüten baca, öten horoz, havlayan köpek
Demek isterler ki zaman zaman
Burda da yaşayanlar var,
Burda da
Kime anlatacaksın velakin
Kuş uçmaz kervan geçmez!...

"Bunları nereden buldun, bizim Cemal Kırca'nın bir altılığı bu, Niyazi Bey" deyip Arif Koçak'a dönüyorum.

Gerçekten, köylerin sorunlarını bir bir saptayarak üç koca defter doldurmuş Koçak. Köylerin sızısını dindirip Cemal Kırca'nın yüreğini dinlendirmek ister gibi. Önce on beş tane kalkındırma kooperatifi kurdurmuş: Güzelyurt, Kutlu, Bağlıkaya, Yenipınar, Helvadere, Elmacık, Baymış, Sapmaz, Gökçeköy, Gücünkaya, Çatalsu, Sevinçli, Ilısu, Sultanhanı, Ihlara... Bu kooperatifler, halıcılık atölyesi kurmak, hindiciliği geliştirmek, inek neslini arıtmak ve sütçülüğü geliştirmek... gibi projeleri uygulamak için uğraşmaktadırlar.

Halk Eğitimi Başkanı Koçak'ın defterlerini dolduran köy sorunlarını şöyle özetlemek mümkün: Mezarlığın ağaçlandırılma-

sı, güzelleştirme derneğinin kurulması, tarihsel kalıntıların değerlendirilmesi, imam kadrosu istenmesi, ikinci caminin Tepe Mahallesi'ne yapımı, sap örücülüğü kursunun açılması, avcılığın değerlendirilmesi, köy korucusuna elbise verilmesi işi, cami derneğinin kurulması... Yani, her köyün derdi yukarıda sayılanlar... Yüzden fazla köyün hepsine ayrılan sayfada bu sorunlara yer verilmiş. Bir bakıma işler basitleşiyor, çözümü kolaylaşıyor, dertleri toparlayınca değil mi? Hiç de büyük sorunları yok köylerin, görüyorsunuz...

Aynı defterlerde, köylerin bugünkü durumları sayısal olarak özetlenmiş. Bunlardan da birkaç örnek vermek isterim. Hem bu, bizim koskoca bir köy olan Demirciköy ile çevre köyleri kıyaslamak olanağını verir:

Mandama (Bozcayurt): 113 evli, 648 nüfuslu. Rakım 1.500. 66 erkek, 23 kız olmak üzere 89 öğrenci vardır ilkokulunda. İki öğretmeni var. Köyün eski camisi yüzyıllıktır. Almanya'da çalışan bir işçi yeni bir cami yaptırmış. Güzelyurt'tan gelme bir imamı vardır. Yüz kırk teneke buğday hak alır köylüden. İmam kadrosu verilerek ücretini devletin ödemesi gerekir. 50 inek, 20 öküz, 4 at, 50 eşek, 700 koyun, 300 kıl keçi, 200 tavuk vardır. Değirmen yok. Un öğütmek için Ağaçlıköy'e giderler. Bir at arabası vardır. Akarsu yok, elektrik yok, telefon yok, ebe yok, traktör yok.

"Tarlalar merkeple-atla sürülür. 20 pulluk, 10 karasaban var" diyor Koçak, defterin 89. sayfasında. "Banyoluk (köy hamamı) yok, yunak (çamaşırlık) yok. Üç dükkân, bir kahve var. Bir tane duvar ustası varmış, o da İstanbul'a gitmiş... Halk eğitimcisi, imam kadrosu istenmesi gereklidir" diyor sayfanın sonunda.

Gaziemir: 64 evli, 464 nüfuslu; elektrik yok, telefon yok, camisi ve imamı yok. Tek derslikli okulu var. Ulu bir yatır var, cami yaptırılırsa yatırın olduğu yere yaptırılacaktır. Sağlık kuruluşu yok, ebe yok. Hindi, ördek, güvercin yok. 300 tavuk var. Kamyon yok, yalnız bir at arabası var.

Banyoluk yok, yunak yok, bakkal yok, kahve yok, kasap yok, nalbant yok, değirmen yok.

Yakacık köyünde de aynen yukarıdakilerin olmadığı sıralanmış. 35 evli, 225 nüfuslu Yakacık köyü.

Arif Koçak'ın üç ciltlik köy özetlerini fazla tutmadan teslim ettim. Seçimden önce düzenlenen bu defterler kaymakama gidecekmiş yeniden. Seçim zamanlarında bazı şeylerin çözümünü ve yatırımını bu kara kaplı defterler gösterecek herhalde.

Artık kimi görsem tanıdıklardan, sayısal yönden köyünün durumunu soruyordum:

"Nerelisin?"

"Cangıllı'dan."

"Köyünüzde elektrik var mı?"

"He valla yoktur."

"Hangi parti kazandı?"

"En çok MSP oy aldı."

"Nerelisin?"

"Yukarısebil'in muhtarıyım."

"Hangi parti kazandı köyünüzde?"

"488 seçmen var, CHP 210 oy aldı. AP 88, MSP 30, ötekiler daha az aldılar."

"Köyünüz büyük mü?"

"189 evli, 1.200 nüfusu var. 4 öğretmenli, 255 öğrenci var."

"Kahve var mı?"

"Şimdi köy odaları kalktı, kahveler var."

Günler

Geç vakte kadar oturup dertleştik bacılarımla. Geçen yıl benim odayı Şeref öğretmene vererek çok sevap kazandığını anlattı Ayşe. Ahırın köşesindeki tezekler bittikten sonra damdaki dal yığınını da yakıp yakıtsız kalmış Şeref Bey. Ondan sonra her sabah tezek kucaklayıp getirmiş Ayşe. "Anamızı babamızı iyice ısıttım böylece. Daha burada yanarken sıcaklığı varmıştır onlara" diyordu...

Sedire yatağımı yaptıktan sonra gittiler. Dağınık kafamla yapayalnız kalıverdim. Masaya oturup çalışmaya uğraştım, olmadı. Nice yıllar dizimin üstünde yazı yazdıktan sonra, Salim Altın arkadaş yapmıştı bu masayı. Duvarda yıllardır bekleye bekleye tozlanan resmimi de o çerçevelemişti.

Bir yıl geçmişti köye en son gelişimin üstünden. Artık ana baba da yoktu. Gün görmeden gitmişlerdi gidecekleri yere. Ayşe'nin çekidüzen verdiği odada her şey sessizliğe gömülmüştü. Bir köşede hiçbir zaman kullanılmamış gusülhane, onun içine tıkıştırılmış soba... Kapının arkasında ağzı kırık bildik testi. Duvarda yirmi beş yıllık isli gaz lambası. Elektriğe karşın yedek olarak bekliyor.

Dışarıda hafiften yağmur çiseliyor. İçerisi hayli soğuk. Köyde günlerdir görüp yaşadıklarım bir film gibi geçiyor gözlerimin önünden. Ürperiyorum. Çalışmadan yatmaya karar veriyorum. Kapı vuruluyor o ara. Açıyorum, Sadık Emmimin oğlu bakkal Remzi, gelen.

"Rahatsız etmedim ya, şöyle biraz konuşalım dedim."

"Çok memnun oldum, asıl yalnızlıktan rahatsızdım. Hoş geldin."

"Birer cıgara yakalım" dedim. İçmiyor Remzi.

"Ben milletin ihtiyacı için getirir bulundururum ama kendim hiç ağzıma almadım" diyor.

Gusülhaneyi gösteriyorum:

"Ben de, bu oda yapılalı yirmi beş yıl oldu, şu gusülhaneyi hiç kullanmadım" diyorum.

"Köyde kim kullanıyor ki gusülhaneyi, hepsi göstermelik. Herkes gine yıkanacağı yerde yıkanıyor, ahırın sıcağında" diyor. "Sana bir acı haber" diye ekliyor: "Topal İreceb'in gelini geçenlerde merdivenleri inip tuvalete giderken ayağına taş düşürmüş. Geceynen Aksaray'a götürmüşlerdi. Beş yüzü vermeyince bakmamış doktor. Ordan Ankara'ya götürmüşler ama vakit geçmiş, kangren olup gövermiş her yeri. Kurtaramamışlar. Şimdi yirmi beş bin lira gelin alma masrafı açıldı Topal İreceb'e..."

Üzüntüyle bakıştık.

"Cıgara bulmak çok zor" dedi sonra, elimde tüten uzun Maltepe'yi görünce... Ardından, girdisini çıktısını anlattı bu işin. Anlattığına göre köyde cıgara tüketimi hızla artıyor. Yerli süzgeçli cıgaralar Hint kumaşından kıymetli ve onun gibi bulunmayan bir nesne. Ankara büfecileri, on liraya sattırmak için verdikleri çocuklardan paket başına dokuz lira alıp onlara pakette bir lira bırakırken ve kendileri de Tekel'in kiloda verdiği yirmi lira kâra ek olarak pakette yüz elli kuruş kazanırken, köyde bu cıgaraların paketi on liraya satılmaktadır. Yani, Ankara'daki karaborsa fiyatına oluyor. Böyle olduğu halde yine de bulmak kolay değil. Belki yabancı cıgaraları bulmak, bunları bulmaktan daha kolay...

"Cıgara çok geçse elime, ben biliyom ne yapacağımı" diyor bakkal Remzi.

"Ne yapacaksın emmi oğlu?"

"Pakette bir lira kazanacağım ve iki lira fazlasına veren Hacı İdris'le yarışacağım. Ama onun Ankara'da büfeci tanıdıkları var, bol bol bulup getiriyorlar."

"Kızılay'dan Ulus'a, Ulus'tan Dışkapı'ya Koç Büfesi'ne kadar tüm büfecilere sordum bir gün, hepsi yok satıyorlardı. Demek böyle yaptıklarından ha?"

"Böyle yapıyorlar da söz mü! Her şey öyle Ankara'da. Köye elektrik geldi, bağlatmak isteyen vatandaşa sayaç bulamıyoruz. Ankara'nın Posta Caddesi'ndeki esnafa gidersen karaborsa dört

yüz liraya hazır. Bu işin kaynağına, Makine Kimya Endüstrisi Kurumu'na gidersen hava alırsın. Orada son zamdan sonra üç yüz yirmi beş lira oldu. Oldu ama, aracıya verip büfeciler gibi fark mı alıyorlar nedir, sayaç bulmak mümkün değil..."

"Üzülme" dedim, "zamlı alırsan zamlı satarsın ne yapalım, bu halkın yazgısı bu."

"Bana bakma, ama ne olacak sonumuz?"

İlçenin ortasına düşen Belediye Parkı'nın büyük bir bölümünü kapatan Laz'ın Çayhanesi'nde televizyon seyrediyoruz çifte Kuddusilerle. Akşamüstü iki alıcısından birini kadınlar bölümüne, birini de erkekler bölümüne yerleştiren Laz, köyden kentten birikip gelenlerin "TV zamlı içecekler" karşılığında, görüntülerden yararlanmalarını sağlamaktadır. Söz hemen süzgeçli cıgaralara geldi.

"Dertliyim" dedi büyük Kuddusi. Laz'ın televizyonunda görüntü sallanıyor ve zamlı içeceklerin bardakları boşalıyordu.

"Laz'dan mı dertlisin?"

"Cıgarasızlıktan. Üstelik ben içmem. Kadınların günlerinde eve gerekli oluyor."

Ve "şu marifete bak" diyerek yerel gazetelerden birini gösterdi. Gazetenin 1. sayfasında aynı derde parmak basılıyordu halk adına:

"Karaborsacıların sayısının yoğunlaşmasıyla filtreli sigara sorun oldu. Tekel Müdürü'nün şeker bayramından bugüne dek bayilere filtreli sigara vermemesi karaborsayı yarattı.

Aylardır filtreli sigaranın esrarengiz bir biçimde ortadan kaybolmasıyla bazı yerlerde başka kentlerden getirilen yerli ve yabancı sigaralar karaborsa satılmaktadır.

Çoğunlukla yabancı sigara satışına ağırlık veren karaborsacılar, Maltepe ve Samsun sigaralarını da 9-10 TL arasında, hem de hiçbir ilgiliden çekinmeksizin açık açık satmaktadırlar.

Sigara yokluğundan bunalıma düşen halk, zorunlu olarak karaborsacılara sömürülmekte, ilgililerse olayı zevkle seyretmektedirler.

Halkımızın bu bunalımdan kurtulması için hiçbir girişimde bulunmayan ilgilileri kınayan halk, ilgililerin ilgilerini, en kısa zamanda karaborsanın ortadan kalkmasını ve bir daha tekrarlanmamasını arzulamaktadırlar."

Öz Aksaray gazetesinin 24 Ekim günlü sayısında bu haberi okuyunca, "Geçici bir durum herhalde, Tekel Müdürü'nü uyarıyorlar. Bakarsın bollaşıverir" dedim.

"Sen gazeteye bakma, yıllardır böyle" dediler ikisi birden... "Bu Tekel Müdürü'nün çevirdiği dolaplar canına yetti milletin. Büfeci Koç'tan hiç ayrımı yok..."

"Canım, bulunmazsa gökten indirecek değilsiniz ya. Kadınlar da alsınlar Gelincik'i ya da Yenice'yi, ağırlasınlar konuklarını."

"Öyle deme" dedi küçük Kuddusi. "Gün çok önemli burada. Cıgarasının ve pastasının kalitesi ondan da önemli. Biliyor musun, buradan kalkıp taa Ankara'ya, iki yüz yirmi beş kilometre öteye, 'gün'e gidenler olduğunu? Kocaların başlıca endişesi 'gün'ler için süzgeçli cıgara bulmak. Cıgara on lira, o da bulunursa. Bizim büyük Kuddusi böyle karaborsa işlerine kızdığı için ve gerçek fiyattan da bulamadığı için çok üzülür."

"Öyle mi?" diye yüzüne bakıyorum Çezik'in.

"Hem de nasıl!" diyor. "Bizimki birden fazla 'gün'e gider bazan bir günde. Gelenler de ona göre. Bu süzgeçli cıgarada ne keramet olduğunu anlayamadım ben. Ne gerçek fiyatına var, ne de karaborsa fiyatına. Tütün ülkesinde olur mu bu? Oluyor işte. Nereye kaçırıyorlar, ne yapıyorlar bilemezsin. Çoluğun çocuğun eline düştük, nerden buluyorsa onlar bulup satıyor yine..."

Ankara'da Tekel'in kuyruğuna girip on paket almıştım. Cebimde son paket açılmadık duruyordu. Çezik'e uzattım. "Al sana bir Ankara cigarası. Kul bunalmayınca Hızır yetişmezmiş" dedim.

"Eve götüreceğim, ben içmem, biliyorsun" dedi.

Yıllar Geçerken

Bizim ilçenin civcivli ve kalabalık günleri. Köylüler hepten buraya dolmuş. Hacca gidenler, askere gidenler, onları uğurlayanlar. Kışın giriminde satacağını satıp alacağını alanlar...

Köy öğretmenleri de toptan burada. Öğretim yılına girerken düzenlenen geleneksel toplantılar için gelmişler.

Zeki Çar'ın yol üstündeki kitapçı dükkânında otururken tanıdık öğretmenler doluştu. Yalman köyü öğretmeni Rahmi Gür de aralarında. Rahmi'nin kıyımı Ankara Öğretmen Okulu'nda öğrenciyken başlamıştı. TÖS işe el atmıştı da, iş Danıştay'a götürülmüştü ve çocukcağız son sınıftan atılacakken yakayı kurtarmıştı.

Ali Püsküllüoğlu'nun "Öztürkçe Sözlük"ünü istedi Rahmi.

"Sarayım mı?" dedi çocuk.

"Sar da görünmesin. Bu kitap yasak."

"Mahkemeye verildi ama sanırım beraat etti" dedim.

"Etse de İçişleri'nin genelgesi var, listesi var."

Öğretmenlerden biri, "Al Arapça, Farsça sözlükleri koy masana, kimse karışmaz. Neden böyle tehlikelisini alıyorsun?" diye göz kırptı.

Bir başkası *Dost Dost İlle Kavga*'ya uzandı, sardırmak için. Enver Gökçe'nin şiir kitabı.

"Şimdi nerede, ne durumda olduğunu sanırsınız Enver Gökçe'nin?" diye sordum öğretmenlere.

İçlerinden biri, "Ya Ankara'da, ya İstanbul'da gamsız bir yaşantı içindedir, eminim" diye karşılık verdi.

Sandıkları gibi değildi. Anlattım:

"Enver'e geçenlerde Ankara'nın Kızılay Alanı'nda rastladım. Köyünden gelmiş. İstanbul'a uğrayıp yine köyüne dönecekmiş kış girmeden. Bu kitabın ekli ikinci baskısı ve Neruda'dan çe-

virdiği kitabın da üçüncü baskısı yapılacakmış. Onları düzenleyecekmiş İstanbul'da. Elleri titriyor, yürümekte zorluk çekiyordu. Erzincan'ın Aşutka bucağına bağlı Çit köyündendir ve şimdi orada yaşamaktadır. 1920'de doğdu orada. 1948'de Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ni bitirdi ve tutuklandı. İki yıl Birinci Şube'de yattı. Harbiye'de, Güvercinlik'te, Adana'da... yattı. Hepsi yedi yıl. Üç yıl da sürgün, etti on yıl. Asıl diyeceğim de şu: Enver Gökçe'nin yalnız iki dönümlük su basar toprağı var. Onu kiraya veriyor ve yılda bin lira getiriyor bu toprak. İki kitabın telif hakkı ve iki dönüm toprağın kirası. Bunun dışında geliri de, işi de yok. Okumuş bir köylü çocuğunun okumamış köylü çocuğundan ayrımı yok aslında, sınıfına bağlı kalırsa... Başka gideceği, kalacağı yer yok. Odasına kapanıp titreyerek yazı getirmiş. Bazan kendisi bir şeyler pişirirmiş, bazan komşular bir sıcak çorba getirirlermiş..."

"Bizim İmam Hatip Lisesi'ne yatılı öğrenci olsun, bak nasıl rahat eder" dedi öğretmenlerden biri.

"Ne demek istiyorsun?"

"Yüz yirmi yatılı öğrenci alındı İmam Hatip Lisesi'ne. Köy çocuklarını doldurdular, önünde de sonunda da rahat etsinler diye. Madem o da köylü çocuğuydu, işi neydi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde ve de olur olmaz düşüncelerin peşinde? Köy çocuğuna imamlık, hafızlık, hatiplik yaraşır."

Enver Gökçe'yi bırakıp Rahmi'nin anlattıklarını dinlemeye başladık:

Çalıştığı Yalman köyü Nevşehir-Aksaray yolu üstünde yetmiş beş evli bir köydü. Tek derslikte çift öğretim yapıyordu iki öğretmen. Denetmenleri buna "anormal öğretim" diyordu. Yetmiş sekiz öğrencileri vardı. Toplasalar yüz yirmi kadar öğrenci çıkardı öğretim çağında. Gelmeyenlere bir şey yapamazlardı. İlköğretim kurulları yoluyla yapılan iş, yılan hikâyesiydi. Köylülere sorunu kavratma yoluyla bir şey yapılabilirse ancak iyi sonuç alınabilirdi. Kütükte yazılı olup da üç yıldır okula ayak basmayan öğrenciler vardı...

Rahmi, "Yasal işlemi, kovuşturmayı yapıyoruz, muhtarda düğümlenip kalıyor" diyordu. "İlköğretim kurulu başkanı, muhtar. Öğretmen ikinci başkan, yani onun kâtibi. İlköğretim diye

bir şey yok. Size inanmayacağınız bir şey söyleyeyim: Türkiye'nin köy ve kasaba birçok yerlerinde duyup gördüğüm akıl almaz gerçek bizim Yalman'da da var. Bir gün gelip görmenizi çok isterdim. İşler tam MC'nin istediği gibi. Yani, beşinci sınıftakilerden dört tane öğrenci okuma yazma bilmez. Dördüncü sınıftakilerin de altı tanesi okuma yazma bilmez. Bu sınıflar Selma Gürsoy arkadaşımın okuttuğu sınıflar. O gelmeden ben okutuyordum."

Kalabalığın arasında oturan Selma Hanım'a soruyorum:

"Hoca'nım, doğru mu bunlar, bizim yeğen abartıyor mu yoksa?"

"Doğru" dedi. "Akıl almıyor ama, gerçek. Köylünün okuma yazmayla ilgisi yok. Çocuklar zorlandıkları için okula gidiyorlar."

Rahmi Gür heyecanla dert yanıyor:

"Köylü için iki keçinin güdülmesi çocuktan ve okumadan önemli. Ayrıca Yalman kaçılabilen bir köy, yol üstünde. Öğretmenler hep kaçmış. Otuz gün okul açmayanlar olmuş. Okulun bir işlevi yok. Yetişen öğrencilerde de bir üst okula gidemedikleri için zaten tedirginlik var. Okuma yazması olmayanların dışardan ilkokulu bitirip diploma almaları da biraz bu sonucu doğuruyor. Kısaca 'TC ilkokul diploması, 50 TL karşılığında her yerden elde edilebilir...' diye kestirip atmak gerekir bu işi."

"Köy okullarını erken açıyorlar" diyor Asar köyü öğretmeni Numan Anaç. "Bu yüzden ilk aylarda devam olmuyor, sonra normalleşiyor. Çünkü çocuklar gündeliğe gidiyorlar, ayçiçeği çırpmaya. Ayrıca, benim köyde de halk okula karşı ilgisiz. Demin arkadaşın dediği gibi, zorlandığı için çocuğunu yolluyor. Velileri toplarım bazan, 'Ne bizden bir şey iste, ne senden bir şey isteyelim' derler. Üç derslikli okulumuz; beş de öğretmeni var ama, amması da var, dediğim gibi."

Rahmi'ye soruyorum:

"Peki toplantıda neler yaptınız, ne kararlar aldınız?"

"Müfettişlerimizden Ali Doğan ve Suphi Ünlüer ile bölge toplantısı yaptık. Konularımızın birincisi şuydu: 1968 programının uygulanmasında güçlük çekiyor musunuz? Hayır, dendi ve ikinci maddeye geçildi. İkinci madde, 15 Nisan 1975 tarihli

Tebliğler Dergisi'ndeki çizelgeyle ilgiliydi. Çift öğretim yapan köy okullarının kent okulları karşısındaki eksikliğini gidermek için günde bir saat olmak üzere yüz elli ders saati eklenmesini öngörür. Ben bunu hesapladım, okulun açık olduğu günler yüz elliden aşağıya düşüyor ve gelecek öğretim yılına borçlu kalıyoruz. Hesabımı açıkladım. Müfettiş Ali Doğan yanıtladı: 'Biz bu hususu Ankara'ya ilettik. Henüz bir cevap gelmedi. Gelinceye kadar uygulanacak.' 'Bizim okul çift öğretimli. Sekizde derse başlıyoruz. On sekiz otuzda ders bitiyor. Ama akşam karanlığı on altıda başlıyor. Köyde elektrik yok... Nasıl aydınlatıp da dersi sürdürelim?' dedim bir de. Bunun üstünde durulmadı. Sonra üçüncü madde olarak dileklere geçildi. Geçildi ya, her gün burada, ilçede olan ve İlköğretim Müdürlüğü'yle, müfettişlerle her an görüşmesi kolay olan Kılıçaslan İlkokulu Müdürü, köy öğretmenlerine pek söz düşürmedi. Beslenme eğitimi vb konuştu, durdu."

"Fırsat bulup da söyleyemediğin kaldı mı?"

"Kalmaz olur mu? Yalman'ın bütçesine yüz elli lira konmuş okul ödeneği olarak. Harcatabilirsen harcat muhtara."

"Bu eski dert. Başka ne var ne yok yeni?"

"Yeni olarak, İsmail Cem'in ayrılmasından sonra Türkiye radyolarını boykot ettim. Kıbrıs radyosundan bol bol türkü dinliyorum: Kız saçların lüle lüle... İş buna kaldı çünkü. Aslında kızıp kendi radyomu kırdım. Hoca'nınkinden dinliyorum Kıbrıs'ı..."

Salim Altın'ın demin söylediğini anımsadım Rahmi böyle deyince:

"Ben Şehir Kulübü'nde de söyledim bunu, AP'liler bir şey diyemediler. Ulan, Cem'den sonra bu programlar çekilir mi, dedim. Programları düzeltti, istasyonları çoğalttı... dedim. Bizim Mebus Altınsoy da İsmail Cem'i takdir ettiğini söyledi."

Hanya mı, Konya mı?

Yeşilova köyünden bir gençle tanıştırdı arkadaşlar. "Toprağımızın ürünü ki nasıl" dediler. Hareketli, cin gibi bir çocuk. Yüzüne bakanın içi açılır, pırıl pırıl. Varsa particilik, yoksa particilik Adnan Aldırmaz için.

"Adnancığım, biraz başka şeylerden konuşalım. Demirciköy'de particilikten başka bir şey konuşmuyorlar, iyice sıkıldım."

"Ağabey, nasıl olur da sıkılırsın? Gün bugün, saat bu saat. Namus günüdür, halkın gerçekleri anlama zamanıdır."

"Nasıl anlatacağız bu halka gerçekleri? Sen gerçekleri biliyor musun, köylünüz biliyor mu ya da köylünüze anlatabiliyor musunuz bildiğiniz gerçekleri? Ayrıca, tuttuğunuz parti ayırdında mı gerçeklerin?"

"Bak ağabey, Uzatmalı'dan başlayalım istersen: Seçimden önce duvarlara biz de yazılar yazdık köyde. 'Kahrolsun faşistler'di yazılardan biri. Köyümüzün uzatmalı onbaşısı sıkıştırmaya kalktı beni. Ali Uslu ve öteki arkadaşlar tanığımdır. 'Okulun duvarındaki yazı senin marifetindir, senin yazdığını söylüyorlar. Bu yazıyı sildirmezsen...' dedi ve sinkaf geçti. Ben de ona geçtim. Köyün tüm duvarlarını dolduran komando yazılarına bir şey demiyor da, bizim yazıları sildirmeye kalkıyor."

"Ne oldu sonra, sildiniz mi?"

"Siler miyiz ağabey? 'Erkeksen kendin sil de gör başına geleceği' dedik. Harekete geçmedi ve yazılar kaldı duvarda..."

"Seçimden sonra da mı silmediniz. Duvarlar hep öyle kirli mi duruyor?"

"Ağabey duvarlar için şereftir. Öyle laf görmüşler mi hiç yapılalıdan beri. Komandocu Ramazan Hakan İstanbul'dan gelmiş seçim zamanı; o bile elini süremedi. Süremedi de ondan sonra karşıt propagandaya başladı: Yok Ecevit'in adamları iş ya-

pamazmış, yok sosyalistlerin elinden bir şey gelmezmiş, yok komandolar çok cesurmuş, eğer Altıncı Filo İstanbul'a gelemiyorsa komandolardan korktuğu içinmiş. Milleti böyle kandırıyor, köyün yaşlılarını hem kandırıp, hem korkutarak beyinlerini yıkamaya uğraşıyor. Çıktım karşısına: 'Sen açık açık kendi tarafımıza oy istiyom, de bu daha iyi olur. Bizim silahımızı da elimizden alıp da Altıncı Filo'nun karşısına çıkma. Amerika'sız olmaz demedi mi Başbuğ? Kıbrıs Çıkarması'ndaki cesareti unutarak konuşuyorsun...' "

Köyde bir de dernek kurmuş Adnan. Sanırım Rahşan Hanım'ın kurduğu "Köylü Derneği"nin uzantısı. O yüzden de epey sıkıntı çekmiş ve sıkıştırılmış.

"Yeşilova'da komünistlerle işbirliği yapıyor, diye beni devlet gazetesine vermişler. (İktidarı tutan bir gazeteden söz ediyor olmalı.) Derneği kurduktan sonra Konya'dan tehdit mektupları gelmeye başladı postayla. 'Biz AP'li beş kişiyiz. Yeşilovalı arkadaşlardan öğrendiğimize göre Köylü Derneği kurmuşsunuz. Çarşı içinde o binayı tutar da yerleşirseniz sizi dinamitleyeceğiz...' "

"Tuttunuz mu binayı? Tuttuysanız dinamitlemişlerdir garanti?"

"Binayı tuttuk. Derneği faaliyete geçirdik, bir de dedik ki, bu mektupları yazanları biliyoruz, harekete geçtikleri anda kendilerini yok bilsinler. Ne ses çıktı, ne kendileri göründü. Ağabey, biz bırakmayız bu işin peşini, değil mi ki Hanya'yı anladım, Konya bizim köye yakın; onu zaten biliyoruz. Bizim parti (CHP'den söz ediyor sanırım), 1973 seçimlerinde iki yüz on altı oy aldı köyde. 1975 senato seçimlerinde dört yüz otuza çıkardık bunu. Seçime beş gün kala Başbuğ'u köye getirdikleri halde doğru dürüst oy alamadılar. Bizim Yeşilova onların kalesi sayılır halbuysam."

"Ne güzel, Başbuğ köyünüzü şereflendirmiş. Orada olmak isterdim o gün Adnancığım."

"Görülmeye değerdi Başbuğ'un köye gelişi. 'Başbuğ, Başbuğ' diye çağrışıp dururken gençler, yaşlılar da şöyle diyordu: 'Ne demek bu, aslı ne bu lafın, bu acayip bir laf.'"

"Şimdi nasıl köyde durum, yirmi gün oluyor seçim geçeli?"

"Uyanıyorlar ve dönüyorlar. Geçende birkaçı geldi bize, sizden oluyoruz, dediler. Bu laf çok önemli ağabey, dediğim gibi, bizim burası onların kalesi sayılırdı."

Yeğenlerinden yakınmaya başladı. "İnsan ne kötülük görürse yakınlarından görür" diyordu. "Biz köyde adam olmaya çalışıyoruz da, onlar Ankara'da adam olmak istemiyorlar" deyip duruyordu.

Diyormuş ki Ankara'da okuyan yeğenlerinden biri:

"Dayı sen esnaf adamın birisin. Siyaset senin neyine. Siyaseti bırak, Ecevit'in resmini duvarından kaldır. Halk Partili olduğun için komandolar dükkânına gelmiyor, senden alışveriş yapmıyorlar, çok zararına oluyor senin."

"Fena laf değil."

"Sen de öyle söyleme ağabey. Ölsem de Ecevit'in yolundayım. Bin dokuz yüz yetmiş altı ya da yetmiş yedide yapılacak seçimde oylarımız daha da artacak. Komandolarınki iyice eksilecek... Bu seçimde nasıl oy topladım biliyon mu?"

"Nasıl topladın?"

"Bir oya bir cücük (civciv) vererek. Sözgelimi bir kadın geliyor, 'Bana ne verecen senin partine oy verirsem?' diyor. 'Sana bir cücük' diyorum. Şaka da vardı işin içinde, kadınlar şaka ediyorlardı. Ama yine söz yerini buldu, çoğuna cücük verdim..."

CHP'ye çok iş düştüğünü, eylemsiz kalıp bu gençleri düş kırıklığına uğratırsa sonucun acı olacağını düşünüyordum. Adnan'dan ayrılırken...

Belli Görüşler

Bizim Aksaray'ın İncesu köyünden Cumali tohum ekmeye gider bir güz günü. Sürebileceği kadar yeri sürer ve köye döner. Ama bütün gün, bir yandan çift sürmüş, bir yandan da Aksaray'a vali olmayı kurmuş. "Aksaray'ı il yapsalar, beni de Aksaray'a vali yapsalar yönetebilir miyim, yönetemez miyim" diye yormuş durmuş kafasını. Sonra vali olunca yapacağı işleri düşünmüş.

Kış geçmiş, bahar gelmiş. Derken ekinler dalgalanmaya başlamış yelin önünde. Köylüler ekin gezmeye çıktıklarında Cumali'nin Ağgöcek'teki tarlasının bir evlek yerinde ekin bitmediğini görmüşler. Dönüşte, böyle böyle demişler kendisine.

"Ben o gün Aksaray valisiydim" demiş Cumali, biraz düşündükten sonra.

Valilik yaparken tohum ekmeyi unuttuğu açık.

Yıllardır sürgün yaşamını sürdüren ve yurdun doğusunu, batısını dolaştıktan sonra Taşpınar köyüne gelen öğretmen Âdem'le konuşurken İncesulu Cumali'yi düşündüm.

Seçim öncesinde bir toplantı yapmışlar valinin başkanlığında, onu anlatıyor Âdem. "Zafer Sineması'nda iğne atsan yere düşmezdi, tüm öğretmenler oradaydı" diyor. "İlk ve ortaöğretimin sayısal durumlarından, öğretmen sorunlarından girdi vali. Örneğin, yapılan atamaların haklılığını öne sürdü. Bunları öne süredursun, MC yanlısı öğretmenler bir ay içinde iki, üç kez atandılar istedikleri yere kavuşana dek. Kadıoğlu'nun kızını, Ali Durukan'ın kızını örnek gösterebilirim. Öte yandan, özürleri dolayısıyla yer değiştirmeleri, şurdan şuraya alınmaları gereken kıdemli öğretmenlerin durumlarında bir değişiklik olmaz. Sayın vali, 'Köylerde öğretmen köşeye terk edilmemiştir, sizi yalnız bırakmayacağız' derken inandırıcı değildi. Milli Eğitim Müdürü de aynı havayı çalıyordu..."

"Peki yeğenim, öğretim yılı başlarken böyle toplantılar olağandır. Amacı da bellidir: Öğretmenlere moral vermek ve yıl içinde nelere dikkat ederek çalışacaklarını öğütlemek. En azından bir tanışma olur bu. Bir valinin bir ilçeye gelip öğretmenlerle toplanması sevinilecek bir şey. Her vali yapmaz bunu. Nitekim biz buralarda öğretmenlik yaparken bir vali yüzü bile görmedik. Şansınız varmış. Aksaray eski illerden olduğu için kendini vali sayan bir kaymakam vardı. Adı Kâzım Atakul'du. Toplantılarda okumamızı, klasikleri elden geçirmemizi söyler, ondan sonra da okuyanların kuyusunu kazardı. Valinin böyle çıkıp çıkmayacağı da bir toplantıda anlaşılamayacağına göre endişen ne?"

"Sayıların ve öğretmen sorunlarının arasına pek acemice sıkıştırılmış şeyler vardı. Seçim öncesinde, öğretmenlerden MC yanlısı olmaları isteniyordu. Şu aşağıdaki cümleleri aynen not ettim toplantıda:

'Her birimiz devlet çarkının üyesi olarak muayyen görüşlerde birleşmeliyiz.'

'İlimiz dahilinde kökü dışarda az öğretmen olduğunu tespit etmiş durumdayız.'

'Devlet mekanizmasının birer parçası olarak kanuni sınırlar içinde kalmalıyız.' "

"Bugün köylerimiz gelişme içindedir. 1948'de doğu ilçelerinden birinde kaymakamken gittiğim bir köyde sordum köylülere, 'okul istiyor musunuz' diye. Köylüler bana, 'okul istemiyoruz, tuz istiyoruz' dediler. İşte köylüm, o durumdan kurtulup yol, elektrik, ortaokul ister duruma gelmiştir."

Kıyımların ve sürgünlerin yorgunluğunu üstünden bir türlü atamayan, omuzlarına binen bu yükü atmasının da artık mümkün olmadığını sandığım Âdem Gür, derin bir soluk aldıktan sonra, "Yanılıyorsam, lütfen söyleyin!" dedi. "Toplantıyla hiçbir ilgisi olmayan AP'li belediye başkanını yanında getirdiğine ve kendisi MC döneminde bu ile atandığına göre, yukarıda söylediği 'muayyen görüş'ün ne olduğu apaçık ortada değil mi? 'Kökü dışarıda' sözü de 12 Mart döneminde valimiz olan Hüseyin Öğütcen tarafından yine böyle bir genel toplantıda söylenmiş, sonra da öğretmenlerin evleri didik didik aranmıştı. Evinde kitap

bulunan bazı arkadaşlarımız kıyılmış, sürgün edilmişti. Ayrıca, kökü dışarıda olan öğretmenleri hangi elektronik araçlarla saptadıklarını da anlayamadık. 'Kanuni sınırlar'a gelince, kimlerin kanuni sınırlar dışında olduğunu kamuoyu izlemektedir!..."

"Belki yanılmıyorsun ama bulunmadığım bir toplantı olduğu için bir şey diyemem."

"Hiç gerek yok bulunmaya. Aynen anlattığım gibidir. Sıraya dizseniz Hükümet Binası'ndan Belediye'ye uzar orda bulunanlar, hepsi biliyorlar. Bu arada, yani vali konuşurken, bir uçtan da Ülkü-Bir Aksaray şubesinin basılı bildirisi dağıtıldı."

"Sana da verdiler mi?"

"Vermez olurlar mı hiç? İşte!"

Cebinden çıkarıp elime tutuşturmuştu:

ÜLKÜ-BİR AKSARAY ŞUBESİ BİLDİRİSİDİR
BÜYÜK TÜRK MİLLETİ
(1. No'lu Bildiri)

Atalarının emanetini omuzlayan, Türk kültürünü nesilden nesile aktarmakla görevli bulunan ülkücü Türk öğretmenleri olarak milletimizin engin tarihinden ve milletimizi tarih boyunca ayakta tutan milli ve manevi değerlerden kuvvet alarak, Türk milletini yeniden çağdaş medeniyet seviyesinin üstüne çıkarmak hedefimiz olup, bu yolda ilham kaynağımız Türk milliyetçiliğidir.

Yeni bir Türk mucizesi doğmalıdır, doğacaktır. Bu mucizenin bir an evvel doğması için de hepinizi devlet için, din için, millet için, "El ele, omuz omuza" hiçbir menfaat düşünmeksizin çalışmaya çağırıyoruz.

Artık bu vatanın, Türk ülküsünün sahipleri vardır. Şanlı bayrağımızı yücelere yükseltmeyi hayatının tek manası bilen, bu uğurda canlarını, kanlarını vermiş kararlı ve cesaretli büyük bir ülkücü öğretmen kitlesi vardır. Kısaca sen varsın, biz varız.

Türk milleti,

Tarih boyunca hür yaşamış, 16 imparatorluk, 86 devlet kurmuş olan bu soylu milletin eski günlerine kavuş-

ması ancak kültürüne sahip çıkması ile mümkündür. Kolejlerde yetiştirilenler, Almanya'da doğup İngiltere'de yetişip Fransa'da hizmet edenler öz değerlerine küfredecek kadar soysuzlaşmış olanları yetiştiren bir eğitimden yana değiliz. Eğitimimiz mutlaka milli olmalıdır. Okullardan fikri milli, irfanı milli, vicdanı milli kimseler yetişmelidir. Milli eğitimin her kademesinde milliyetçi eğitim sisteminin uygulanması şarttır. Ancak bu şekilde mazisini inkâr eden, ecdadına küfreden zavallı toplum durumundan kurtulabiliriz. Herhalde Türk için-Türk'e göre-Türk tarafından prensibiyle hareket eden toplum yetiştirmek, milliyetçi eğitim sistemimizin değişmez hedefidir. Tarih boyunca Türklük için çalışmış Bilge Kağan'dan Atatürk'e, Kaşgarlı Mahmud'dan Peyami Safa'ya kadar olan büyük Türk kültürüyle yoğrulmak senin tabii hakkındır.

Türkçe, 150 milyon Türk'ün anadilidir. Türkçe'yi bozan, yıkan, sözde öz, mana ve maksatta hileli uydurmacılık akımına son verilmelidir.

Bütün fertleri milli ülküler etrafında toplamak, milliyetçi ülkücü öğretmenler vasıtasıyla gerçekleştirilecektir. Türk olmaktan gerçek bir mutluluk duyan ve bu mutluluğu nesiller boyunca enginleştirerek ebediyete kadar sürdürmeye Türk sözü vermiş bir öğretmen camiasıyız.

Diyoruz ki; bu memlekette Türk milliyetçiliğinin bütün tutum ve davranışlarında esas olması gereğine inanmış, Türk milletinin menfaatlerini kendi çıkarlarından üstün gören, gerçek Atatürkçü, ülkücü öğretim üyeleri ve öğretmenler vardır, sayıları çoktur. Ve çoğalmaya devam etmektedir. Bunlar komünistlere manen ve maddeten üstündürler ve bu milleti onlara teslim etmeyeceklerdir.

Artık okullarımızdan milliyetçi gençler yetiştirilecektir. Gazamız manalıdır. Zaferimiz yakındır. Çünkü bir hakkı temsil ediyoruz. Tarih, millet ve en mühimi Allah bizimledir.

Ey Türk;

Ülkü yolu; cesaret, yüreklilik ve atılganlık davasıdır.

Ülkü yolu, ahlak ve maneviyatta, ilim ve teknikte en yükseğe çıkmak ve en üstün olmaktadır.

Yaşasın Türk ülküsü ve onun yılmaz savaşçıları.

Yaşasın her şey Türk için-Türk'e göre-Türk tarafından prensibiyle yürüyen Türk töreli-İslam ahlaklı ülkücü Türk öğretmenleri

Ülkü-Bir Yönetim Kurulu
Aksaray Şubesi

Sözle özün, söylenenle yapılanın birbirini tutması için, halka sorunların tanıtılması gerek. Özellikle köy için o kadar laf söylenir ki, köy için yapılanlara bakınca, söylenenlerin aldatmaca olduğunu düşünürsünüz ister istemez.

Bugün, köylünün sorunlara hiç olmazsa yabancı olmadığı söylenebilir. İşte bu uyanış nedeniyle, eylem niteliğinden yoksun bir yığın lafın da köylere götürülmeye çalışıldığını görüyoruz.

"Gelin mucizeler yaratalım"ın altında yatan gerçek budur.

Aksaray Valisi Cumali'nin kulakları çınlasın...

Pantik Ali'nin "Paklacı İzzet"e Söylediği

Pantik Ali, köyün pehlivanı. Kendine özgü bir kişiliği var. Çok konuşmaz... Konuşunca da kimseyi konuşturmaz.

5 Aralık 1975 akşamı bizim odada otururken açtı ağzını ve karşısında oturan "Paklacı İzzet"i hedef alarak veriştirmeye başladı...

Tek harf katmadan alıyorum söylediklerini:

"Her sabah radyoda ipe sapa gelmez laflar edip duruyorlar. Kooperatif diyorlar, gübre diyorlar, çukur şöyle açılır, tohum şöyle saçılır diyorlar...

Bana mı öğretiyorlar bunu? Kooperatif neyle kurulur? Parayla. Gübre neyle alınır? Parayla.

Sen bunu söyle! Radyoyu neden gevezelendiriyorsun? Kuru gevezelik bu. Para nerde, onu niye demiyorsun? Ekini dolu vuruyor, elimdekini, çift sürdüğüm pulluğu, bir lökü sü, bir kazanı, radyomu, altmış beş plağımı, pikabımı alıp götürdüler. Haczettiler.

Bin liralık radyoyu iki yüz liraya satıvermişler... Bir de ireşber kalkındıracakmış, herife bak!...

Aslan gibi milleti içerde bu hale getiriyorlar, o yetmiyor, Amerika Başkanı Ford, bizden korkarken bunların tutumu yüzünden onun da horozlanması önlenmedi.

Ayağımıza eşşek gönünden çarık giydiğimize bakma. Burda köy yerinde yassılıp kaldığımıza bakma, inançlı adamım ben. Karakterim var. Böyle yalana, dolana aklım ermez. Ecevit'i dinledim Aksaray'da, hiç yalan söylemiyor.

Gübre ucuzlatması masal, ötürekli ineğin etini neden ucuzlatmıyor?

Koç Partisi'nden Somuncu'yu büyük adam sanarak torpil götürdüm, hiç faydası olmadı.

Hökümet dediğin yılan gibi olmalı.

Ne yaptı Ecevit? Kırıp duruyorlardı Türkleri Kıbrıs'ta. Atlayıverdi, tamam.

Hökümet hiç yok şimdi. Böyle şey olmaz. Kara herif gibi adam lazım.

Ben radyoyu, gazeteyi iyi takip ederim... Ankara'da kuş uçsa haberim olur.

Bu söylediklerim kitaba değil, isterse Demirel'in karnına girsin. Bir çiftçinin pulluğu da haczedilir miymiş?

Hacı Çavuş'un oğlu Rasim'in ve Yanık Ali'nin halılarını da götürüp sattılar.

Herkes yapacağını yapıyor. Aksaray maliyesinden sorsunlar, kime ne yapmışlar?

Elli kişiden, üç bin dört kişiden başbakan yardımcısı olmaz.

Bir adama buğday ekme denebilir mi?

Bir memlekete haşhaş ekme denir mi?

Ama Afyon'un adamında hiç iş yoğumuş... Oyu götürüp öteye veriverdiler. Bunlar haşhaş değil, yulaf etmezler.

Bu konuştuklarım particilik falan değil, adalet konuşması.

Buğdayı otuz liradan yüz yirmi liraya çıkarıverdi, bütün borçlarımı temizleyiverdim. Hökümete yüz bin, iki yüz bin borcu olanlar da silip geçtiler borçlarını.

Amerika'ya gelince:

Arkadaşlık bir saatlik olmaz, kuşak kopana dek olur. Daima birlikte olan arkadaşlığa arkadaşlık derim.

Ha Amerika, ha bizim Tahsin'in belediye reisliği...

Tümünü teslim alıp hakkıyla hökümet yapacak Ecevit, Erbakan'la mal bulsa bölüşmez...

Çiftlik sahiplerine elli milyonluk gübre veriyor Demirel. Sana bana ne var?"

Paklacı:

"Gübreden dolayı köylü oy verdi."

Pantik:

"İstanbul'un gübresi mi vardı?... Oylar ne yana aktı, gördün. Gübreden zengine verdiği farkı nerden çıkartacak? Senin benim sırtımdan...

Gübreden bu kadarcık indiriyor. Öteden neye ne kadar bindirdiği belirsiz...

Sen annamazsın. Nuri'nin Osman da annamaz.

Ecevit herkese tek fiyattan traktör veriyordu. Şimdi hem fiyatı göğe çıktı, hem yine karaborsada.

Ayrıca istersen her yanın traktör olsun, süreceğin yine otuz dönüm tarlan ve yiyeceğin yine yağsız bulgur pilavı.

Bak, 1976 bütçesi Yunanistan'ı korkutacak kadar kabardı. Bir pulluk bıçağını elli bin liraya alırsan hiç şaşma. Çünkü senin sırtına yüklenecek.

Zeytinyağı nasıl olur, hangi daldan gelir, göz ilacı olarak var mı? Varsa nerede?

En efendi komşu Rusya. Bir tavuğumuza taş atmaz..."

Paklacı:

"Önce Allah, sonra Atatürk, sonra da Rusya kurtardı bizi zaten..."

Özet

Nurgöz'de

Kasım sonlarında gittim Nurgöz'e. Son gidişim bin dokuz yüz altmış hükümet darbesinden hemen sonra idi. O zamanlar başlarında bir "elektrik motoru sorunu" vardı Nurgözlülerin. Devrin iktidarı, köylüleri bankaya borçlandırıp bozuk bir elektrik motorunu başlarına bela olarak sarmış, bir taşla iki kuş vuracağını sanmıştı: Öyle ya, köylüleri elektriğe kavuşturma ayağı yapmış oluyor, öte yandan da eski ayları kesip yıldız yapar gibi bozuk araçları yerleştirmiş, güya değerlendirmiş oluyordu.

Bin dokuz yüz yetmiş beş yılı biterken, yani bu gelişimde, hayretle görüyorum ki, oy toplama ve köyleri kalkındırma ayağına yatarak verilmiş o bozuk motorun köylüye getirdiği sorunlar hâlâ bitmemiş...

Benim öğrencilerden Bayram Boyun, muhtar olmuş. Onun odasında toplanmış buldum milleti. Soğuk, sokakta kimseyi bırakmamıştı. Köyün eski dükkâncısı Tat Şükrü oğlu Ahmet'in, yani benim öğrencinin Almanya'ya gittiğini söylüyor, köyün önündeki ekili tarlasını hayvandan koruyamadığından yakınıyordu. "Acep gazetelere ilaniyat versem, bu dertten kurtulmanın çaresini bulabilir miyim?" diyordu. "Konuğum ol, oğlak keseyim şerefine" diye ekliyordu.

Cevat Ağa, yeğeni Halim'in mühendis çıktığını, büyüdüğünü ve İstanbul'lara gittiğini söylüyor, bana teşekkürünü yineliyordu; yeğeninin öğretmeni olduğum için...

Sıcaktı muhtarın odası. Ve bağdaş kurup oturanlar güç seçiliyordu dumandan.

Çıtakların Kemal, akrabası Kâzım'ın ve köyün zenginlerinden olan Hasan Çıtak'ın çocuklarının Aksaray'a göçtüklerini,

oradan da Almanya'ya taşındıklarını söylüyordu. Hasan Çıtak'ın oğlu Naci, benim öğrenci yani, Konya PTT'sinde memurmuş.

Yirmi beş yıl önce Niğde valisinin köye gelip İbrahim Sarıyıldız öğretmeni sıkıştırışını... anlatıyorlar sonra.

Muhtar Bayram makbuz kesiyor bir yandan, köy gelirleri için.

"Beş kuruş toplayamıyorum güzellikle. Haciz maciz lafı ederek birkaç makbuz kesebiliyorum. Gelecek sefer kesinlikle aday olmuyorum, ne halleri varsa görsünler" diyordu.

Kemal Çıtak, "Böyle devirde ireyisicumhurluk verseler, başbakanlık verseler istemem" diyordu. "Şükrü'nün tarlası hayvandan bile kurtarılamıyor. Bir 'tak' gerekir. Gönül istemiyor ama bir kişinin vurulması gerekir. Bostana kuzu girmiş, bekçiler de orada. İki kişi geldi, bekçileri korkuttu. Bu bekçiler görevli adam oysa. Gidişat değişti. Şükrü'nün ekinleri kurtulmaz. Ya ölecen, ya öldürecen. Ölsen de bok, öldürsen de bok. Her ikisinde de çocuklar kalır ortada."

Köyden birkaç kişi hacıya gitmiş bugünlerde. Önceki yıllarda gördüğü düşleri Niyazi Hoca'ya anlatıp onun yaptığı yoruma göre köyün işlerine yön veren Emin Usta da geçen yıl hacı olmuş.

"Dün radyo bir şey söyledi, Sarıkamış'tan. Kış iyi bindirmiş, ama orada bile öğrenciler birbirine girmiş. Ne olacak bu öğrencilerin hali, neleri bölüşemiyorlar?" diyordu Emin Usta.

"Yusuf Efendi anlatsın!" diyor birisi.

Yusuf Efendi dediği, benimle köye gelen, şimdi Ankara'da televizyonda çalışan Gani Çavuş'un oğlu.

"Siz ne düşünüyorsunuz bu öğrenci karışıklığı hakkında? Aslında biz kanıksadık ve ne diyeceğimizi bilemiyoruz" dedi Yusuf.

"Biz kanun adamıyız" diyor Çıtaklardan biri. "Sözgelimi şimdi Niğde Valisi yirmi beş yıl önceki gibi gelse yine bir sıralı safa geçeriz önünde, hazır ol dururuz. Biz vatandaşız, hörmette kusur etmeyiz. Bu öğrenci karışıklıkları gibi işleri de doğru bulmayız."

Emin Usta:

"Mektepliler birbirini neden öldürüyorlar? Bunlar Müslüman değil mi? Gerçekten anlamıyoruz olup bitenleri."

Abbas Ağa:

"Dinleye dinleye usandık. Radyolar başka bir şey söylemiyor ki. Üzülmekten başka bir şey gelmiyor elimizden. İyi kötü ekmekleri var, aşları var. Nelerini bölüşemiyorlar bu delikanlılar? Bir oyun yok mu bu işin içinde?"

Muhtar Bayram:

"Her gün olay, olay... Biz köylülüğümüzünen buna şaşıyoruz."

Emin Usta:

"Particiler, memleketin koca koca büyük adamları, birbirlerine öyle kötü sözler söylüyorlar ki... Sonra da öğrenciler birbirine giriyor. Bunun ikisini de aklımız almıyor."

Muhtar Bayram:

"Valla köycek aklımız almıyor bunu..."

Yusuf Gökçe soruyor Emin Usta'ya:

"Sence sebep ne olabilir Emin Usta?"

"İki yandakiler de Müslüman evladıysa neden öldürüyorlar birbirlerini? Olay oldu diyorlar, elli-yüz kişi tutuklanıyor, sebebini söylemiyorlar. Biz de böylece bilemiyok. Bakın bir şey anlatayım size: Battal Gazi çocukken, sen çocuksun, sen ufaksın, ekmeğini yè, çalış, derlermiş ona. Ona deneni diyorlar çocuklara."

Öğrenci olaylarından elektrik motoruna, oradan da elektriğin kendisine atlıyor laf.

Muhtar Bayram, "Elektrik için başvurduk" diyor. "Tamam, geliyok dediler... Öylece kaldı, bin dokuz yüz yetmiş altı baharında bir umut var... Okul işi çürük... Bu üçüncü yapı. Gine akıyor. Köyün dört öğretmeni var, çocuklar gidiyor, gidiyor ama..."

Emin Usta, "Senin zamanındaki okulun sadece duvarlarını koruyoruz" diyor. "Hurdasını da Muhtar Seyfali'yle yedik..."

Kemal Çıtak daha başka bir yöne doğru değiştiriyor lafın ağzını:

"Şu meppus adayları yüz binleri alacağız diye göt atıyorlar. İşine gelince de utanmadan parti değiştiriyorlar. Ondan sonra

tasası bize düşüyor, öğrenci olaylarının falan. Sözgelimi bizim burda candan, yürekten ilgilenemedik seçimle..."

Tabakayı çıkarıp sigara sarmaya başladı. Bir yandan da yarım kalan lafını bağladı:

"Benim parti bir kazansa..."

"Ne bekliyorsun?" dedi Yusuf.

"Ötekileri deneye deneye işimiz bitti. Acarını deneyelim dedik, on dokuz oy alabildik."

Muhtara döndü Yusuf Gökçe:

"Bayram sen ne bekliyorsun muhtar olarak?"

"Benim işim köyün işi" dedi muhtar. "Okul, sağlıkevi, yol, PTT istiyok. Zaten istedik de. Bunlar için oy verdik dediğimiz yere. Başvurmalarımın örnekleri dosyada. Ayrıca öğretmenevimiz de yok. Kötüköy'deki kooperatifimiz tohumluk dağıtmadı bu yıl. Selektörümüz vardı, alıp Ihlara köyüne verdiler. Eski okul yapısının içine bir güzel yerleştirmiştik oysa."

"Selektörsüz olmuyor mu?"

"Selektör çok faydalıydı. O yönden elimiz böğrümüzde kaldı, lafın doğrusu."

Emin Usta girdi araya:

"Lafın daha da doğrusunu isterseniz, vaktiyle Mamıdefendi bu köyü yazdığı için hökümet adamları bize baskı yapmaktan, elimizdekileri almaktan hoşlanıyorlar..."

Gülümseyerek uzun uzun yüzüme baktı. Ötekiler de geri kalmadılar bakışta. Sonra şöyle bağladı:

"Senin anlayacağın Mamıdefendi, heriflerin kini bitmiyor. Bu durumdan dolayı öğünecek miyiz, yerinecek miyiz bilemiyok..."

Bu keyfi baskı sürüp giderken, gel de, yine İtalya'da faşist dönemi ve *Fontamara* adlı kitabı düşünme elindeyse.

Kemal Çıtak yine uzaklara götürdü lafı:

"Geçenlerde iki gün hastanenin kapısında bekledim. Çocukta menenjit varmış. Bize sıra gelmeden giden doktoru gösterdi odacı. Arkasından git, kendi muayenehanesinde göster, dedi. Götürdüm. 'Ateşi var' dedi; 'önce Sıhhiye menenjitten şüphelenmişti' dedim. O zaman yeniden baktı ve doğru dedi. Reçeteyi de değiştirdi. Adı Turan Bölükbaşı. Osman Bölükba-

şı'yla akrabalığı var yok, o yanını bilmem. Çocuğu köye getirdim, çok geçmeden öldü."

Memmet Dayı'nın Abbas:

"Sağlık Bakanı köylü gibi giyinip hastaneye gelmeli, çekilenleri görmeli" dedi.

Laf lafı açıyor, konudan konuya atlanıyordu. Köyde hayli radyo olduğunu, elektrik, televizyon olmadığını da anlattılar. Kıbrıs konusuna değindiler bir ara. Çocuğunun ölümünü aynı gün unutmuş olan Kemal Çıtak bu konudaki görüşünü şöyle belirtti:

"O zaman biraz daha vuracaklardı. İki gün daha vursalardı biz de yardıma geliyorduk. Eski acıların şeylerini almamız gerek. Ama yukarıdakiler bilir. Burda, oturduğumuz yerde ne gelir bizim elimizden."

Konuşmalar sırasında anlaşılıyor ki, define arayıcılar bir hayli çoğalmış köyde. Kazmaya küreğe sarılan, uğrun uğrun gidiyormuş arayıp taramaya.

Almanya'ya gidenlerden, çoğu köyde karıları olduğu halde, Alman kızlarıyla evlenmişler bir de. Bunların biri de Kır Furşut'un Çapan'mış, benim öğrenci.

Muhtarın odasından çıkınca iki sıska at gösteriyor Emin Usta: "Yiyen yesin, içen içsin, şu atlara bak..." diyerek.

Ellerimizde değneklerle köpeklerden korunarak ve çamurlara bata çıka köyün içini dışını adımlıyoruz. Köye adını veren çeşmeye uğruyoruz, okula uğruyoruz. Öğretmenlerle görüşüyoruz. Köyün içindeki bazı boşluklara yapılan yeni evler dışında pek bir değişiklik çarpmıyor gözüme. Dokuz yüz kırk yediden hesap edeceğimize göre, tam yirmi sekiz yıl geçmiş aradan... Yalnız ünlü Keleş Hocamız yerinden kalkamaz olmuş. Ona uğradık. Zoraki gülümsemesi ile birlikte cep saatinin çalışır durumda olduğunu da gösterdi...

Ali Çavuş'u, Hüseyin Ağa'yı sapasağlam buldum köyün bir başka odasında.

"İnsan sevdiğini unutmazmış demek" diyerek sarıldı Ali Çavuş. "On yıl askerlik yaptım, hiç koymadı. Avradın ölümü belimi büktü" diye de ekledi hemen.

Ağlamaya başladı.

Oğlunu sordum, benim eski öğrenciyi. Yeniden içlendi: "Oğlum Arap, assubay oldu. İstanbul'da şimdi. Allah razı olsun sizden. Ama şimdiki okumalarda o zamanki tat yok."

Ayaklarını kımıldatarak bağdaşını yeniledi. Gözlerinden süzülen yaşlar gözlüğünün çerçevesini gerilerde bırakarak burnuna, oradan da daha aşağılara doğru süzülüp gidiyordu. Mendilini çıkarıp gözlerini sildikten sonra özdeyişlerini sıralamaya başladı:

"Dünya karıştı. Harp mı çıkar, darp mı çıkar orasını Allah bilir. Çocuktan geçilmiyor, halbuysam deveyse bir kater, damızlıksa bir yeter. Köylerin adı değişti. Dünya değişim içinde. Görmüyor musunuz, koca koca bakanları alıp köteleyiveriyorlar..."

Ali Çavuş, seksen beş yaşında şimdi. Görüp geçirmediği pek kalmamış.

"Sen gideli bizler sıfırı tükettik" dedi. "Hele benim avrat ölünce hepsini tükettik. Susuz'daki arazi anlaşmazlığını da Çimliköylülerle orta ortaya bölüşerek kuruttuk. O yemin vererek yaptırdığımız kavgalar da bitti."

İstanbul'a Arap'ın yanına gittiğini, kendini küçümsemeye çalışan gelinine bir güzel dayak çektiğini... anlatıyor inceden inceye.

Bölgedeki şeyhlerin başı ve Nurgöz'e yakın Çekiçler köyünden Ahmet Efendi'yi soruyorum.

"Öldü, çok oldu öleli" diyor Ali Çavuş. "Yerini, oğlu İzzet Efendi aldı. Bilirsin, İzzet Efendi, babası kadar yetişmiş değil. Kuran okur, Türkçe söyleyemez. Arapça yazamaz. Türkçe okuryazarlığı zaten yok. Babası kadar etkilemez milleti. Bilgisi de yetersiz. Ancak, babası zamanından kalma eski ihvan (mürit) kendisini tanır ve biraz ilgilenir..."

Çardak'ta Özgürlük

İlkokul Müdürü Faik Sevindi'ye konuşuyorum Çardak'ta. Yeni adıyla söylersek Altınkaya'da.

"Geçen yıl ortaokul açıldı" diyor. "Ama, ne müdürü var, ne öğretmeni. Benim başıma kaldı."

Sonra çeşitli sorunları konuşurken, ilkokulda on iki öğretmen olduğunu, iki tane kahvelerde, iki tane de evlerde olmak üzere köyde dört televizyon ve birçok evde radyo olduğunu söylüyor.

Ayrıca, köye bağlı Asma ve Halvay yaylalarında da ilkokul açıldığını ekliyor.

Çardak Ortaokulu'nda yüz elli öğrenci var. Çevre köylerden de çocuk geliyor. Köyde yetersiz bir yapıda açılmış ortaokul. Beş yıllık plana alınıp gündüzkondu biçiminde yapılmasını istiyorlar. Okulun her türlü gereksinimini halk karşılıyor.

Çardaklı tam iki yüz altmış dört işçi varmış Almanya'da.

Vızır vızır ilçeye gidilip gelindiği halde köye hiç gazete girmiyor. Çözümü zor bir sorun gibi geliyor onlara, gazete getirtmek. İnsanın, "Gazetenin Uğrayamadığı Köy" diyesi geliyor Çardak için.

Yirmi altı yıl öncesine dönüp burada çalıştığım günleri anıyoruz. O zamanın muhtarı Hacı Yusuf, köye gelen Niğde Valisi'nin köylülere ayakkabılarını çıkartarak ayaklarındaki çorapları nasıl teftiş ettiğini anlatıyor. Gülüyoruz.

Öğretmenler, Köy Enstitülerinden çıkanlarla şimdi yetişen öğretmenleri karşılaştırmaya girişiyorlar. Amerikan ambargosundan hükümet işlerine kadar ne gelirse tartışıyoruz saatlerce.

Nurgöz'de olduğu gibi evlerin sıklaşmasından başka bir şey görünmüyor. Deresi, çamuru, duvarı, taşı yerli yerinde...

Yalnız, Bektaş Ağa, köyün çok uzağında bir yere "Özgürlük Mahallesi" adıyla küçük bir mahalle kurmuş ve çoluğuyla, çocuğuyla oraya taşınmış. Biraz da elmalık falan yapmış orada. Böylece, belki de Türkiye'de ilk kez hiç değilse sözcük olarak özgürlüğün köye girmiş olduğunu yerinde görmüş oldum. Bu kadarla da olsa, gözüm açık gitmez artık...

Sarıatlı'da

Sarıatlı, bizim Demirciköy'e dört kilometre uzaklıkta bir Alevi köyü. Eskiden buraya bağlı olan Geyral, ad değiştirip Pınarbaşı olmuş ve bağımsızlığını kazanmış. Şimdi ayrı muhtarlık.

Çevredeki birçok köyde olduğu gibi, tezek azalmış, ayçiçeği ekimi genişlediği için onun kökleri geçmiş tezeğin yerine.

Köyün okulunda sekiz öğretmen var ve çift öğretim yapılıyor. İvriz Köy Enstitüsü'nde kurs görmüş olan Eğitmen Rıza Katık, çok öğrenci yetiştirmiş. Köyden yetişme birçok ortaokul ve ilkokul öğretmeni var şimdi.

Eğitmen Rıza Katık, kavaklık ve elmalık yapmış. Yonca, ayçiçeği, pancar ekerek örnek olmuş. Şimdi bu çeşitleri tüm köylü ekiyor.

Köyde düğün vardı. Alevi köylerinin geleneği yürüyor ve gece gündüz şarap sofraları kurulu duruyor. Söylediklerine göre, bu iki yüz elli haneli köyde ortalama beş yüz küp şarap kuruluyordu yılda. Her evde en az iki küp... Mayısta bitiyor, güzün yeniden kuruluyor. Alevi köyleri içinde de Sarıatlı'nın şarabı ünlü. Ecevit hükümetinin Tekel Bakanı Mahmut Türkmenoğlu, Sarıatlı'ya gelmiş bir gün. Her evden bir sürahi şarap sunmuşlar...

Sarıatlı da her Alevi köyü gibi dedelik kurallarının hüküm sürdüğü bir köydü. Fakat, artık ağır ağır bir tür sömürü yolu olan bu kurala karşı dillerini çıkarmaya başlamışlar. Köylülerde filizlenmeye başlayan bu gelişmeyi köyden yetişen öğretmen Muharrem Kaplan şöyle özetliyordu:

"Bu bir hegemonyadır. Hacı Bektaş Veli, tarikatını sağlam temeller üzerine oturtmuştu. Tarikatın temeli, eline-beline-diline ilkesine dayanır. Bu tarikatta dilencilik ve beleşçilik yoktur. Sosyal adalet ve sosyal dayanışma vardır. Hacı Bektaş Veli dervişlerini taliplerine (mürit) yollar, onların toplayıp getirdiği ötebeyiyi tekkede pişirip yoksul halka dağıtırlardı. Hacı Bektaş Veli de, Hacıbektaş'ta sığır güderdi.

Bugün bu tarikat yozlaştırılmaya çalışılıyor. Örneğin Ulusoylar, Hacı Bektaş Veli'nin yirminci göbek akrabası olduklarını söyleyerek dedelere icazet vermeye kalkmaktadırlar. Bu durum onlara haksız kazançlar sağlamaktadır. Oysa asıl tarikat işlerini yürüten dedelerdir. Ve de çok az gelirleri vardır.

Bana göre Hacı Bektaş Veli devrimci bir kişidir.

Ekmeğe saygı göstermiştir yaşamı boyunca. Bu durumda Ulusoyların davranışları tarikatın ilkeleriyle bağdaşmamış oluyor."

Sarıatlı'nın muhtar odasında jandarma telefonu varmış vaktiyle. Muhtar Ali Kaplan'ın kızı, Cağal muhtarının kardeşi Mehmet'le telefonda anlaşmış. Bunun üzerine muhtar, köylülerin önüne düşmüş, hep birlikte direkleri söküp telleri kesmişler. Ve ortadan kaldırmışlar telefonu. On yıl önce olmuş bu olay. Telefonun bütün bölgeden kalkmasını da sağlamış Mehmet'le yapılan konuşma.

Öte yandan da, düğün dolayısıyla kadınlı erkekli kümeler boyuna halay çekiyordu. Bu tutum daha uygundu Alevilere. Bunu görünce bir konuşma, anlaşma yüzünden telefona kıymalarını akıl almıyordu.

Köyde Kalkınma Kooperatifi eliyle konserveevi yapılmış. Yaz boyunca sebzesini götürüp konserve yaptırıyor köylü.

Köylüler, bir zamanlar köyde çalışan öğretmenlerinin Milliyetçiler Derneği'ne geçtiğini, sordukları zaman da, "Ne yapayım, ben garantisiz insanın biriyim..." dediğini aktarıyorlar ve şöyle diyorlardı:

"Demek ki, bir meslek daha çıktı. Garantisiz insanların mesleği, milliyetçilik..."

Eskiden Alevi olmayan köyler Sarıatlılılara başka gözle bakar, sözgelimi Demirciköylüler, "Türkmenler bizi keser" derlermiş. Kürt olan Bebek halkı da aynı düşüncedeymiş.

Sarıatlılî Aziz'in Ahmet, bir yandan düğün kahvesi dağıtıyor, bir yandan da "Artık Kürt, Türk, Türkmen köyleri birbiriyle kaynaştı" diyordu.

Düğün odasından ve halay alanından köyün kıyısındaki kahveye gittik, Sarı Mustafa'nın kahvesine. Kahvede *Cumhuriyet*, *Yeni Ortam* ve *Milliyet* gazeteleri vardı günlük olarak. Her gün geliyormuş. Okuyordu köylüler.

Duvarda Atatürk'le Ecevit'i içeren Türkiye haritası ve altında şu yazı vardı: "Vatan size minnettardır!"

Ayrıca duvarın birinde Mahzuni'nin, ötekinde Yılmaz Güney'in resimleri... Dördüncü duvardaysa sırasıyla Atatürk, Gürsel ve Ecevit'in resimleri...

"Bu düzen değişecek" diyordu kahveci Sarı Mustafa. "Her şeyi o getirecek, Ecevit getirecek."

"Ne getirecek?"

“Her şeyi o getirecek!”
“.....?”

Basında

Türk Basınında

Bir Orta Anadolu köyünün acı gerçeği, bana öyle geliyor ki, bütün çıplaklığıyla ilk kez bu kitapta dile geliyor. Bu kitap doğrudan doğruya köyde doğmuş, köyde yaşayan bir köy çocuğunun tanıklığıdır. Büyük değeri de bu yüzdendir.

Bizim Köy'ün sadece bir yazınsal yapıt gibi değil, Türk köyünün kalkınması, Türk köylüsünün insanlık haklarına kavuşması uğrunda yazılmış bir rapor, hatta isterseniz bir ithamname gibi okunması gerekir.

Yaşar Nabi Nayır (*Varlık* dergisi)

Mahmut Makal yeryüzünde kültüre hizmet etmiş, dünyayı iyiye ve daha güzele götürmek için çaba harcamış dört kişiden biridir. Eskîden İstanbul İstanbul'du, taşra da taşra. Romancı, yazar, şair adam kentsoylu olmalıydı. Makal bu çerçeveyi parçaladığında bomba patlamıştı...

İlhan Selçuk (*Cumhuriyet* gazetesi)

Bu kitabı okuyan hiçbir milliyetçi ve devrimci Türk, vicdan azabından değil de gönül üzüntüsünden birkaç gece kurtulamaz. Bu kitap, bir milliyetçi ve devrimci Türk'e, onu okutmamak ve unutturmak değil, bütün atılışlarımızla, irademizin ve aklımızın bütün gücü ile bu geriliği, bu yoksulluğu ve bu kimsesizliği ortadan kaldırmak aşkını verir. Ziraat Enstitüsü'nün, Tıp Fakültesi'nin, Yüksek Mühendis Mektebi'nin, Siyasi İlimler Mektebi'nin ve üniversite kollarının hepsinde Makal'ın bu kitabını okuturdum, bu kitap üzerine tezler hazırlatırdım.

Falih Rıfkı Atay (*Ulus* gazetesi)

Mahmut Makal'ın rahat edebiyata rahatça vardığını sananlar aldanır. Zamanımızda edebiyatın böylesine, ancak ekmek gibi alın teriyle kazanılmış ve tadına varılmış bir kültürle varılabiliyor.

Sabahattin Eyüboğlu (*Kitaplar* dergisi)

Türk köyünün çıplak gerçeğini bu derece keskin, gölgesiz; süslü ve özentili cümlelerden uzak, fakat yine de içli bir üslupla önümüze seren bir başka yapıt okuduğumu hatırlamıyorum. Genç yaşında yabancı dillere çevrilen ve dünya aydınları arasında olumlu yankılar uyandıran Makal'dan, şöhret, servet ve refah kapıları ufak bir işaret beklemektedir. Sağdan soldan ve hatta devrin hükümetinden kendisine öneriler yağıyor. Fakat Makal'ın bir tek ülküsü vardır: Okumak, öğrenmek, öğretmek ve topluma yararlı olmak...

Nadir Nadi (*Cumhuriyet* gazetesi)

Mahmut Makal tek değildir. Başkasınınkine benzemez bir kişiliği var elbette, o ayrı iş. Yalnız bilelim ki edebiyatımızda bir Mahmut Makal'lar çığırı açılıyor. Onların karşısında biz küçüklüğümüzü anlamalıyız. Yurdu da, yurdumuzla birlikte edebiyatımızı da bugünkü gençler, bu Mahmut Makal'lar kuşağı kurtaracaktır. Gerçeği onlar getiriyor edebiyatımıza. Hepsi de yurda değinir değinmez en güzel dili, en temiz dili buluveriyorlar. Mahmut Makal'ın Ali Dündar'ın yazılarını okuyorum da bizim dil kavgamızdan utanıyorum doğrusu.

Nurullah Ataç (*Ulus* gazetesi)

Varlık dergisinde ara sıra bir köy öğretmeninin köyüne ilişkin çok güzel yazıları çıkıyordu. *Bizim Köy*'ü aldım, çok beğendim.

Nâzım Hikmet (*Yeni Dergi*)

Memleket insanlarının yüzde sekseninin yüz kızartıcı durumunu apaçık ortaya dökme yürekliliğini gösteren, Demokratlar iktidara geldikten sonra da uyarıcı yazıları hoş görülmeyen Makal'a 27 Mayıs'tan sonra da korku ile bakılıyor. Poliste ve Em-

niyet Müdürlüğü'nde koskoca bir dosyası var. Sözün kısası, Makal baştakiler için sakıncalı kişi olmuştur. Makal veya daha yüzlerce aydın, ileri düşünceden ve insanlarımızın daha iyi yarınlara kavuşmasından yana sanatçı, düşünür, yazar için son yıllarda "ilgili" ve "yetkili" makamların düzenlediği daha neler vardır...

Burhan Arpad (*Vatan* gazetesi)

Ve kendimi Mahmut Makal dışında, romancı olan ilk Türk köylüsü olarak görüyorum.

Yaşar Kemal (*Sanat* dergisi)

Bu güzelim yurdu hapishaneye çevirenler, insan haklarını hiçe sayanlar, Anayasa'yı çiğneyenler kimlerdir? Yalnız kendileri bu yurdu seviyorlar, Makal gibiler yurtlarını sevmedikleri için mi Türk halkının yararına kalemlerini kullanarak, lokmalarını kendilerine zehir ediyor, çırpınıyor, anlayışsızlar elinde kahrolup duruyorlar? Yazık... CHP iktidarında böyle, DP iktidarında böyle oldu, yine de böyle oluyor. Ama Fikret'in özlediği sabah bir gün olacak. Sabah olacak...

Aziz Nesin (*Akşam* gazetesi)

Mahmut Makal, gerçekçi Türk yazınının duygusal yaklaşımından eylemci işleve geçişinde tohumu çatlatmıştır. Ardından gelmiştir öbürleri.

Adnan Binyazar (*Sanat Olayı* dergisi)

Milletvekillerinin evrak çantalarında Makal'ın yapıtlarından birer tane bulunmalıdır.

Ercüment Ekrem Talu (*Son Posta* gazetesi)

Anadolu'yu tanımak istersen, hemen bir kitapçıya koş, bir tane *Bizim Köy* al, çekil bir köşeye yutkuna yutkuna oku. Okuyup bitirdikten sonra da aynaya bakmayı unutma.

Suat Taşer (*Zafer* gazetesi)

Amerika'da Türkiye hakkındaki yabancı dil yapıtlarından bir sergi düzenlememiz istenmişti. Katalogda Makal'ın çevirisini bulduk. Aslıyla birlikte sergiye koyduk. Basmakalıp edebiyattan her anlamıyla uzak bir köy edebiyatına öncülük eden genç yazarın yapıtlarına böyle bir sergide yer vermek ödevimizdi.

Sami N. Özerdim (*Varlık* dergisi)

Makal, köyün sorunlarına bilgiyle yaklaşmaktadır. Köye ve insanımıza bakışı bütün olumsuz durumlara karşın umut yüklüdür. Onun yapıtları bilginin, aklın, sevginin ve umudun ne kadar çok şey başarmaya yeteceğini göstermektedir.

Konur Ertop (*Günaydın*, 8.4.1978)

Mahmut Makal olayı, meziyet düşmanlığının yaşayan biçimine çok canlı bir örnektir. İdealist bir köylü genci köyünü olduğu gibi dünyaya tanıtmayı iş ediniyor, ortaya halis ve temiz bir sanat yapısı çıkıyor.

Ahmet Emin Yalman (*Vatan* gazetesi)

Remarque *Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok* adlı yapıtında koskoca bir savaşı anlatmış. Makal, hareketsiz, olaysız, mini mini bir köy içinde o savaş kadar olağanüstü bir yaşam kavgasını –Anadolu köylüsünün geçim derdiyle pençeleşmesini– aynı ilgiçlikle anlatıyor.

Genç yazarın yapıtı üstüne sade ben kaç yazı yazdım. Başkaları da o kadar çok yazdılar ki, neredeyse bir kitaplık dolduracak. Bu da, nüfusumuzun çoğunluğunu oluşturan köylülere ilişkin gerçekçi ve içten galiba bir tek kitabın mevcut oluşundan ileri geliyor.

Vâ-Nu (*Akşam* gazetesi)

Mahmut, sen tam adı üstünde sanat görevi yapıyorsun. Bize köyü ilk kez ve dört köşesiyle tanıtıyorsun. Hikâyelerin, elbette doğruyu söylüyor. Tanıyı konduruyor. Görevi de tamamı tamamına yapıyor. Öyle ki Türk köyü davasını ele alacak olan içten bir devrimci ya da ıslahatçı veya kalkındırıcı ve yürütücü, ana harita olarak eline senin kitaplarını alsa, sanırım sağa sola kay-

madan hedefe doğru yol alır. Bu ülkede görülecek tek işin böylece de ucundan tutulmuş olur.

İlhan Tarus (*Varlık* dergisi)

Makal'ın yazdıklarının önemi, Cumhuriyet kuşaklarının karşılaşacağı kültür, uygarlık ve ekonomik genişleme sorununun uzamı hakkında en doğru haberci olmasındandır. *Bizim Köy* yazarı, Türkiye'de ilkesiz, davasız ve oportünist politikacının elinde, azametli bir kuvvet haline gelebilecek, 25 yılda uygarlık, insanlık, ilerleme ve özgür düşünce alanında ne yapılmışsa, hepsini kısa zamanda yok edecek unsurlara dikkati ilk çeken aydın bir Türk gencidir. Kitaplarının İngilizce çevirisindeki önsözleri dikkatle okunmalıdır. Bu önsözlerde, 1950 iktidar değişmesinde de büyük rol oynadığına işaret edilmektedir.

***Forum* dergisi (Başyazıdan)**

Kültür alanında uluslararası en büyük değer payesine layık görülen ülkücü öğretmen Mahmut Makal, bugün kendi toplumunda karşılaştığı her türlü baskıya karşın görevini kendi toplumunda sürdürmektedir.

Abdi İpekçi (*Milliyet* gazetesi)

Gerçeği olduğu gibi görerek buna dayanan işler yapılırsa çetin sanılan sorunları çözmek kolaylaşır. Yazılarında, birçok insan için yüzyıllar boyunca gizli kalmış ve bu sebepten çözülmez bir düğüm sanılan sorunları açık açık, arka arkaya dizişin, köylerin kalkınması hesabına iş yapmak isteyenlere ne büyük kolaylıklar hazırlamaktadır. Bu yazılarda bizim henüz pek alışık olmadığımız bir üslup ve eda biçimi vardır ki, köy dilinin ulusal yazınımıza mal olması için böyle yazılara gereksinim var. Onun için bu bakımdan da hizmetin büyüktür.

İ. Hakkı Tonguç (*Tonguç'a Kitap*)

Biliyor musunuz Makal'ın kitabı neden bunca güzel? Güzel bir kitap yazmaya özenmemiş de ondan...

Oktay Rıfat (*Yaprak* dergisi)

Bizim Köy bir sanat yapıtı olarak da büyük. Büyük, çünkü kuvvetini dile getirdiği gerçekten alıyor.

Vedat Günyol (*Yücel* dergisi)

Senin kitabı okurken yanımda anam da vardı. Güle güle katıldık gittik. Güldük ama ne yalan söyleyeyim Mahmut, sen tıpkı Molyer'e benziyorsun. Nüktelerin zehir gibi. Geri tarafı neyse ne ama, hele bir hoca portresi çizmişsin... Bıçak yemin olsun, bıçak!...

Fakir Baykurt (*Varlık* dergisi)

Makal günün birinde ölür gider, her fani gibi. Ama Makal'dan geriye kalacak birkaç kitap var, bütün bir yaşam boyunca verilmiş yiğitçe bir kavga var. Onun ardına jandarmalar takan Dengiz'den, Sirer'den, İleri'den, Yardımcı'dan ne kalacak?

İlhami Soysal (*Akşam* gazetesi)

Mahmut Makal, bir öncü, dünyanın çeşitli ülkelerinde ün kazanmış bir yazar; bir eğitimci. Seviniyoruz bizden de böyle biri çıktı diye. Kitapçılarda Fransızca, Almanca, İngilizce bir yapıtına rastlayınca, bir kitap kabında resmini görünce mutlu oluyoruz.

Oktay Akbal (*Cumhuriyet* gazetesi)

Mahmut Makal'ın kitabını bir hamlede yer yutar gibi okuduktan sonra elimde olmayarak "yaşa aslan" diye haykırdığım zaman, saat gecenin üçüne çeyrek vardı.

Onu hiç tanımıyorum. Hiçbir yerde görmüşlüğüm falan da yok doğallıkla. Gecenin üçünde beni heyecanlandıran bu delikanlıyı alnından öpmek için önüne geçilmez bir istek duymuş, buna olanak bulamayınca da kaleme kâğıda sarılmış *Bizim Köy* hakkında bir övgü döktürmüştüm. Ne zaman uykuya geçtim bilmem. Sabahleyin çok erken uyandığım zaman akşamki heyecanı yeniden yaşadım ve karıma, "Bu kitabı bugün oku" dedim. "Hemen oku... senden yemek falan istemiyorum, öğleye kadar oku, üzerinde konuşalım!"

Orhan Kemal (*Yaprak* dergisi)

Mahmut Makal'lar, yurdumuzun gerçek yüzünü bize yetki ile gösteriyorlar. Kendi içlerine kapanmış aydınlarımızı uyandıracaklar, utandıracaklar.

Melih Cevdet Anday (*Yaprak* dergisi)

Bizim Köy'ü yazan bir insandan bu ülkeye kötülük geleceğine inanamayız. Onun bu yurdu en az Niğde Valisi kadar sevdiğini biliriz. Ebubekir Hazım Tepeyran'ın Meşrutiyet yıllarında çıkmış *Küçük Paşa* adlı bir kitabı vardır. Niğde bölgesindeki köylülerin durumunu anlatır. Anlatılan durumun da *Bizim Köy*'de anlatılandan ayrımı yoktur. Yani Makal'ın gördüğü iş, böylece, o köylülerin yüzyıllardır değişmeyen yazgılarını bir de bugünkü kuşaklara göstermek olmuş. Sonunda da tutuklanmış.

Orhan Veli Kanık (*Yaprak* dergisi)

Mahmut Makal'ın yapıtında her şey "dama" der. Ondan sonra gelenler sadece köyü anlatıyorlar...

Mehmet Kemal (*Barış* gazetesi)

Nerde Türk halkı için savaşan bir Türk aydını vardır, onu dünya alkışlasa da Türkiye'nin yerli kompradoru lanetleyecek ve yerin dibine batırmaya çalışacaktır. Mahmut Makal'ın başına gelen budur. Çünkü bu değerlerden Mahmut Makal, her türlü baskıya karşı koymuş, kimseye boyun eğmemiş, gazaba çarptırılmış biriydi. Onun dünya kamuoyu önünde alkışlanması, kendisini alaşağı etmek isteyenleri bir kat daha küçültüyor.

Çetin Altan (*Akşam* gazetesi)

Size ben Makal ayarında yüzlerce Türk sol yazarı, çizeri, sanatçısı, düşünürü sayabilirim. Siz bana Makal'ın eline su dökülebilecek, yurtdışına adım atar atmaz sudan çıkmış balığa dönmeyecek on sağcımızın adını verebilir misiniz?

Refik Erduran (*Milliyet* gazetesi)

Hak bildiğim yolda Makal gibi bir can yoldaşı daha kazanmanın sevinci içindeyim. Mahmut Makal'lar edebiyattan çok, bir memleket davası olan bu yolda başarılı olacaklardır.

Samim Kocagöz (*Yeditepe* dergisi)

Edebiyatımızda yeni bir aşama belki de bu yapıtla başlayacaktır. Bu, gerçek, her türlü abartı ve kişisel görüşlerle niteliği değişmemiş bir gerçekçiliğin egemen olduğu edebiyat aşamasıdır. Orta Anadolu köy halkının yaşamından gerçek sahneler cidden çok sanatkârane gösterilmiş bulunuyor.

Samet Ağaoğlu (*Varlık* dergisi)

Makal, kuşağımızın zaferini kazanmış oldun. Yapıtın, *Hayal Şehir* gibi ödül kazanmayabilir. Fakat okuması yazması, anlama isteği olanların zihinlerini kazanacağı muhakkaktır. Hâlâ Amerika'ya, bilmem nereye ziraat uzmanlığı için adam gönderiyorlar. Çalışmaz bu adamlar bizim köyümüzde. Camlı masa gerisinde oturacak olduktan sonra, şimdiye kadar uzmanlık kazanıp dönenler yetmiyor mu?

Muzaffer Hacıhasanoğlu (*Varlık* dergisi)

Mahmut Makal davanın dış manzarası ile iç manzarasını maharetle ortaya koyuyor. Ve gösteriyor ki, yaralara parmak basmamak için biz, sürekli olarak köyü kendi dert ve acıları içinde bırakmış, büyük bir bencillikle aynı vatan üzerinde birbiriyle bağdaşmayan iki hayat yaratmışız.

Cihat Baban (*Son Saat* gazetesi)

Bizim soyumuzun hayal çağını yaşamamız gerekiyordu, ama bizden ilerideki soylar, daha zengin, daha sağlam kaynaklarla işe başlıyorlar. En güzel örnek, Köy Enstitülerinden yetişen yazarların durumudur. Birçok yazarın, bir sürü denemelerden sonra bile varamadığı salt edebiyat alanına Mahmut Makal, tek bir kitapla varıverdi. Ama onun yolunu hayat ve Türk edebiyatının yeni gelişme olanakları açmış bulunuyordu.

Ceyhun Atuf Kansu (*Varlık* dergisi)

Bizim Köy 1950'de bir başyapıttı. 1995'te de bir başyapıt. Anlatılan nesne ya da olayın kendisi sanılacak ölçüde yalın anlatımıyla, sıradanı şiire dönüştüren gözlem gücüyle, yoksulun o soylu ve varla yok arası gülümsemesiyle donanmış genç anlatımcının, duyarlı olduğu kadar da nesnel yaklaşımıyla, *Bizim Köy* yazınımızda bir doruktur...

Prof. Tahsin Yücel (*Cumhuriyet*, 5.9.1995)

Makal siyasi iktidarlar için bir hasım olmuş çıkmıştır. Yirmi üç yıldır iktidara kim gelmişse, onun sillesini yemiştir. Suçu da köyü yazmaktır. Türk toplumuna karşı görevini yapmış bir öğretmen, bir yazar, yirmi üç yıldır o toplumun gözleri önünde manevi işkence ile cezalandırılmaktadır.

Sadun Tanju (*Cumhuriyet* gazetesi)

Demokrasi deneyimleri, iktidar değişiklikleri bile aydın geçinen çevrelerde, Makal'ın uyandırdığı şaşkınlık, yılgınlık ve hayreti uyandıramamıştır. Kamuoyu yüzyıllardır ilk kez "efendimiz" köylünün ne olduğunu bir köy çocuğunun ağzından dinliyordu. Makal'ın gayet sağlam ve iyi bir anlatımı var.

(*Akis* dergisi)

Eski kuşağın, "Ayağı nalınlı kızların tıpış tıpış raksettiği yer" olarak tasvir ettiği Anadolu köyünün üstündeki kalın ve karanlık perdeyi yırtıp atmak ancak Mahmut Makal'a nasip olabilmiştir. Makal, böyle mutlu bir akımın öncüsüdür. İşini çok iyi bilen bir yazardır; bu yüzden teslim bayrağını çekemez. Edebiyatı, edebiyat olsun diye yapan eski kuşaktan değil çünkü. Geri bırakılmış bir halkın acısını Makal ve Makal'lar çekecektir. Ama şurası bilinsin ki, tarihin kutsal sayfaları bu acı çekenlere yer verecektir, acı çektirenlere değil.

Ahmet Köklügiller (*Çaltı* dergisi)

SAKAL-MAKAL
Yahut
Aferin Oğlum Ahmet
Bu Yolda Devam Et

Herifçioğlu Sen Mişel'de koyuvermiş sakalı
Neylesin *Bizim Köy*'ü, nitsin Mahmut Makal'ı
Esmeri, sarışını, kumralı, kuzguni karası
Cebinde dört dilberin telefon numarası
Bir elinde telefon bir elinde kesesi
Uyyy! Yesun oni nenesi
Yesun oni nenesi

Bedri Rahmi Eyüboğlu (*Yeditepe* dergisi)

Derleyip düzenleyen: Kaya Serdengeçti

Dış Basında...

İngiliz Basınında

Mahmut Makal'ın "Anadolu'da Bir Köy" başlığı ile İngilizce'ye çevrilen iki yapıtı İngiliz basınında büyük bir ilgi ile karşılanmıştır. *Bizim Köy* ile *Hayal ve Gerçek*'ten oluşan bu yapıtın basındaki yankılarından birkaç parçayı aşağıda okuyacaksınız:

Başarılı bir çeviri. Sadece ilkel bir Anadolu köyünün sosyal durumunu anlatmakla kalmıyor, aynı zamanda Batı kültürü almış genç bir Doğulunun düşünce ve duygularını ve birdenbire gözleri açılan kuşağının şaşkın, duraksayan halini de anlatıyor. Şair ve filozof ruhlu, duygulu bir yazar. Sade ve zekice hazırlanmış bir yapıt. Gerçekten sert...

The Times Literary Supplement

Duygulu, efendice ve çok içten. Son yıllarda Türkiye'de yayımlanan kitaplar arasında belki en fazla tartışmaya yol açan iki yapıt. Yeni baştan ve gizlice oluşan Doğu'yla ilgilenenlerin okuması gerekir.

***Spectator*'da Calt Careo**

Çok ilgi uyandıran bir kitap. Yazarın mücadeleci ruhu, yenilmesi gereken birçok güçlüklerle karşılaşıyor. Alay ve nefretle yazıyor. Üslubu sade ve tepeden inme.

British Book News

Canlı bir izlenim. Türkiye'de büyük heyecan yarattı ve Demokrat Parti'nin zaferine yararlı oldu.

Manchester Guardian

Türkiye'de en fazla tartışma yaratan ve en çok satan kitaplardan biri. Bazı Anadolu köylerinin sefalet ve geriliğinin canlı bir tasviri. Çalışkan, hisli ve işlek bir kaleme sahip genç bir adamda eskiyle yeninin karşılaşması, bu çok ilginç kitabın en ilgi çeken yanı değildir.

The Economist

Çok etkileyici bir yapıt; önsözü ve yardımcı notları da çok yararlı.

Time And Tide

Yazar, kendi ülkesinde ünlendi, kitapları onu burada da tanıtacak.

***John O'London's Veekly'*de Henry Barlein**

Bu ilginç, çekici bir yapıttır. Mutlaka okunmalı...

***Tribune*'de Bruce Bian**

Türk köylüsü arasından çıkan ilk işlek kalem. Makal unutulmaz şeyler yazıyor. Dikkatle okunmaya değer.

Western Mail

Eşine pek rastlanmayan hoş bir kitap. Dünyanın hemen hiç bilinmeyen bir köşesindeki yaşamı bu kadar doğru anlatan bir kitap şimdiye kadar belki de yazılmamıştır.

Cape Times

Alman Basınında

Mahmut Makal dünyanın ve insanların unuttuğu bir köyün öğretmeniydi. O hiçbir şey katmadan bir fotoğraf kamerası gibi köyünü ve oradaki olayları saptadı. Bunun arkasından da tutuk-

landı. Sonradan yazdıklarının doğru olduğu görüldü. Türk köylüsü hâlâ cehennemde yaşar.

***Wiener Wochenblatt*, 19. 6. 1971**

Makal, Anadolu'nun ortasındaki köylerin çaresiz durumunu, insanı sarsan bir gerçeklikle dile getiriyor. İnsan onuruna yakışmayacak biçimde sürdürülen bu yaşamın öyküsü Orta Avrupalıyı sarsmıştır. Aklın alacağı gibi değildir. Kitap, yalnızca köydeki yapıyı ortaya koymamış, aynı zamanda köylünün düşünme biçimini bize yansıtmıştır. Türk köylüsünün yaşam düzeyi ve toplumsal durumuna ilişkin bu aracısız (direkt) kitap en büyük kitaplıklarda yer almalıdır.

Ervin Beier (*Büchenzeiger*), Temmuz 1971

Bu kitap Türkiye hakkında fikir edinmek isteyenler için de önemlidir. Bu kitabın yankısı bütün dünyaya yayıldı. Ama Türkiye o günden bugüne acaba değişti mi? İnsan başına düşen gelir arttı mı? Yüzde doksan beşi ışıksız olan köylerde ve yüzde altmışı okuma yazma bilmeyen köylülerin yaşantısında bir değişiklik oldu mu?...

***Am Wochenende*, 13. 7. 1971**

Mahmut Makal, acı köy gerçeğini konuşma diline yakın yalın bir dille fakat empresyonist bir görüşle dile getiriyor. Bu yazılar edebiyat çevrelerinde bir olay yarattı. Hücumlara uğradı. Fakat haksızdılar. Çünkü yaralar, iyileştirilebilmek için önce açılmalıdırlar. Bu işi ya hekim yapar, ya da bizzat hasta yapar. Makal hekim değil, ama dertlilerden biridir. O köyün bilinmeyen sefalet ve unutulmuşluğunun acısını bizzat yaşayanlardandır.

Prof. F. Rummel (Die Tükei Auf Dem Weg Nach Europa)

Bu yapıt, Türkiye'de ilk "best-seller" ve Türkler arasında Kuran'dan fazla okuyucu bulan tek kitap oldu. Bu başarının nedenleri çok yönlü idi: Bir kere, Türk halkının, yüzde seksen ikisinin henüz köylerde yaşadığı bir dönemde, köy yaşamı, yazdıklarını ayrıntısına kadar bilen bir yazar tarafından kaleme alınmıştı. Sonra da, bu yapıt, kentli aydınların kafasındaki

"bahtlı, doğayla baş başa ve mutlu köylü yaşamı" klişesini yıkıp dağıtmıştı...

Prof. Petra Kappert, (*Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 9. 1. 1982)

Dört Ülke Basınında

Bizim Köy'de anlatılan toplumsal, kültürel ve insancıl sorunlarla köyün kalkınması yolunda Makal ve arkadaşlarının gösterdikleri ülkücü çabalar, bence yalnız Türkiye için değil, öteki uluslar, özellikle Türkiye'nin komşuları için büyük bir önem taşımaktadır. Bu nedenle yapıtın İsrailli okuyucuları da yakından ilgilendireceğinden eminim.

Dr. Uriel Heyd (İsrail)

Bizim Köy, açlıktan, soğuktan, boş inanışlardan, adaletsizlikten, insan zekâsından söz eder; çağımızın olgularını yansıtır. Çağdaşlaşma ve kalkınma hareketlerinin öncüsü Kemalist devrimin sonuçları böyle mi olacaktı? Onurlu, bağımsız, kahraman bir halkın başarıları nerede? Reform hareketleri Demirciköy'e, Nurgöz'e neden ulaşmadı? Kişisel cesaretin, eğitimin ve içten gelen öfkenin bir belgesi olan *Bizim Köy*, eskimiş bir dünyanın kökünü kazımak için çalışan genç kuşağın kitabıdır...

Mondadori (İtalya)

Makal'ın kitabı, Amerika Üniversitesi'nde yetişmiş Türk gençliği üzerinde kaynaşmalar yarattı ve ümitsiz, ama içe işleyen haykırışı bütün ruhlarda devrimci inancı körükledi. Yazarın anlatım gücünü ve çağdaş anlayışını takdir edeceksiniz...

P. Papados (Yunanistan)

Türk edebiyatında Anadolu yüzyıllarca unutulmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Anadolu uyandığını gösterir. Ve birden, Türk edebiyatında bilinmeyen bir Anadolu canlanıverir. Acılarıyla, sefaletiyle, cehaletiyle, yarı feodalizmiyle, kavgalarıyla, bağnazlığıyla, ilkelliğiyle... Makal bu akımda, Anadolu'yu

bize bütün çıplaklığıyla gösteren ilk kişilerdendir. Onun çağdaş Türk edebiyatına hizmeti başkadır. O bütün çağdaş Türk yazarlarından önce Anadolu'yu olduğu gibi dünyaya tanıttı. Türkiye'de kaleme alınmayan başka bir âlemin var olduğunu gösterdi. Birdenbire bir perde kaldırıldı ve Anadolu bütün toplumsal, politik, kültürel, psikolojik sorunlarıyla meydana çıktı.

Prof. Rıza Mollof (Bulgaristan)

Fransız Basınında

Mahmut Makal'ın 1950 yılında unutulmaz *Bizim Köy*'le başlayan başarısı, on dört yıldır, gittikçe büyüyerek sürüyor. Bu başarı zincirine, 1963 yılının son aylarında bir halka daha eklendi: Makal, birçok dilden sonra Fransızca'ya da çevrildi. Çeşitli kitaplarından yapılan güzel bir seçme, Plon Yayınevi'nin *La Terre Humaine* dizisinde yayımlandı. *Un Village Anatolien* adıyla sunulan kitap, Fransa'da olduğu gibi, Fransız dilinin yaygın olduğu birkaç ülkede de küçümsenmeyecek bir ilgi uyandırdı. Ünlü *Les Temps Modernes* dergisi, *Preuves Informations, L'Orient, Revolution Africaine* gazeteleri kitaptan parçalar yayımladılar. Lyon'da yayımlanan *Bulletin des Lettres* dergisi, Makal'ın kitabını, ayın en iyi beş kitabı arasında gösterdi. Kitap hakkında çıkan bazı eleştirilerden alınmış parçaları okurlarımıza sunuyoruz:

Bir köy öğretmeninin yazdığı bu olağanüstü belge, İngiltere'de olduğu gibi Rusya'da da geniş bir okur kitlesi bulmuştu. Fransa'da aynı şeyin olmasını dileyelim.

***Paris-Normandie*, 15 Kasım 1963**

Mahmut Makal, otuz üç yaşındadır. Yaşamının bu otuz üç yılının hepsini köylüler arasında geçirmiştir: Önce doğduğu yer olan Demirciköy'de, on yedi yaşından sonra da, İvriz Köy Enstitüsü'nde beş yıllık bir öğrenimin ardından, öğretmenliğine atandığı Nurgöz köyünde.

Mahmut Makal, daha öğretmenlik mesleğinin başında, Türk köylerinin acıklı yazgısı üzerinde yazılar yazmaya başladı. Yazıları, İstanbul'un ilerici dergilerinden *Varlık*'ta yayımlandı, sonra kitap halinde toplandı. Bu yazıları büyük dalgalanmalara yol açtı. Alınan önlemlere karşın, Mahmut Makal geniş bir okur kitlesi buldu.

***Revolution Africaine*, 16 Kasım 1963**

Mahmut Makal'ın sade, dolaysız bir dille yazılmış kitabı küçüklü büyüklü bir yaşanmış hikâyeler dizisi halinde sunulmuş. Bazı bazı biçim bakımından basit olsalar bile, hepsinde korkunç bir acılık var. *Bir Anadolu Köyü* (*Un Village Anatolien*), yaşanmış bir tanıklık. Yazarın mizahı altında her zaman belli olan bir acı çığlığı.

Hiçbir şey kaçmıyor Makal'ın gözünden. Ne kişilerinin insan nitelikleri, ne de kusurları. Ama bu kişiler ister iyi, ister kötü, ister cömert, ister cimri, ister kurnaz, ister bön olsunlar, hepsi de çekiyor, sarıyor insanı. Kaynayıp duran sefalete karşı her dakika savaşmak zorundayken, yaşama içgüdüsü iyi duygulardan önce gelirken, ölüm hastalıktan eriyen sevgili varlıkları almak için fırsat beklerken, kusursuz olmalarına olanak var mı?

***Le Monde*, 21 Aralık 1963**

Böyle bir kitap, durumu dolayısıyla, her türlü edebiyat sorununu aşmasına karşın amacının bambaşka olmasına, sonuçlarının da Türkiye'de birçok aydının, politikacının görüşünü değiştirme olasılığı bulunmasına karşın, Makal'ın yalnızca bir tanık, rastlantıların yazar yaptığı bir sanatçı olmadığını ısrarla belirtmek gerekir. Mahmut Makal, güçlü, açık, keskin bir deyişle yazıyor. Ama bu deyiş, çoğunlukla, gerçek yazarı belirten, anlatılmaz bir büyü sezdiren, kekre bir şiire erişiyor...

***Action* (Tunus), 21 Aralık 1963**

1950 yılında, yirmi yaşlarında bir Türk öğretmenin, Mahmut Makal'ın *Bizim Köy* adlı kitabı, yayımlandığı zaman Türkiye'de gerçek bir tepki yarattı. Okumuş, Batılılaşmış kentliler, Türk köyünün vahşilik diyebilecekleri durumunu karşılarında buluyor-

lardı. Makal daha sonra başka kitaplar da yayımladı. Birincisi gibi, bunlar da köylülerin sefil, pis, bilisizliğe ve boş inanışlara batmış yaşayışını gösteren, büyük ölçüde özgeçmişe ilişkin hikâyelerden oluşmuş kitaplardı.

Güzin Dino, Makal'ın değişik kitaplarından seçilmiş metinleri ustalıkla bir araya getirmiş. Kitabı, pek yararlı notlar, kanıtlayıcı desenler ve güzel fotoğraflarla zenginleştirmiş. Bu durum, kitabın edebiyat değerine zarar vermeden, ilginç bir budunbetimsel (etnografik) ve toplumbilimsel yön kazandırıyor ona. Çeviri güzel, özenli. Yapılan ekler de Fransız okuru için karanlık kalan birtakım sorunlara ışık tutuyor. Kısacası okunması hararetle salık verilecek güzel, yararlı bir yapıt.

***Bulletin Critique du Livre Français*, Ocak 1964**

1950 yılında, İstanbul'da, Mahmut Makal'ın ilk kitabı yayımlandığı zaman, Orta Anadolu'nun geri durumu üzerindeki tanıklığı gerçek bir tepki uyandırdı. Yazar tutuklandı. Birkaç hafta hapiste tutuldu, anlattığı köyün adı değiştirildi. Ama bu tanıklığın değeri kısa zamanda kabul edildi. Makal'ın yazıları yabancı dillere çevrildi. Bu yazılardan yapılmış seçmelerden oluşan bir kitap, bugünlerde Fransızca'da, Plon Yayınevi'nin *Terre Humaine* dizisinde yayımlanmış bulunuyor. Uygarlıklar ve toplumlar üzerinde incelemeler yayımlayan bu değerli dizide Claude Levi-Strauss'un *Tristes Tropiques*'i, Georges Blandier'nin *Afrique Ambiguë*'sü, René Dumont'un *Terres Vivantes*'ı gibi değerli yapıtlar yer almıştır.

Bir Anadolu Köyü'nü (*Un Village Anatolien*) Güzin Dino bilimsel bir doğruluk ve ağırbaşlılıkla sunmuş. Genç Türk öğretmeninin, Anadolu'nun ortasında bir köyün yaşayışını gösteren acı tanıklığı, Japon filmi *L'ile Nue* gibi, Carolina Maria da Jesus'nün *Le Depotoir*'ı gibi, son yılların o insanı allak bullak eden belgelerini düşündürüyor.

***D'Orient*, 4 Ocak 1964**

Mahmut Makal her şeyi görmüş, her şeyi not etmiş, hep de titrek bir kalemle. Kopardığı imdat çığlığı işitilecek mi? Öyle sa-

nıyoruz, çünkü bugünün Türkiye'si, köklü reformlar yapmaya kararlı görünüyor. Geriliğe, tarım yöntemlerinin ilkelliğine karşı sesini yükselttiği için, köylülerin uzun zaman canlı bir gerçek olarak kalmış sefil yaşayışını gözler önüne serdiği için, bu kurtuluş hareketinde, bu eşsiz belgenin yazarının da bir payı olacaktır elbet.

***Figaro Littéraire*, 9 Ocak 1964**

Daha ilk sayfalarda bir gübre, sefalet ve pislik kokusu yapışıyor gırtlağınıza. Kitabın sonuna kadar da bırakmıyor. Türkiye'de Orta Anadolu'da, 1950 yılında mıyız, yoksa yüz yıl, beş yüz yıl, iki bin yıl öncesinde miyiz? Kitapta öyle köy tabloları var ki, unutulur gibi değil.

***Bulletin des Lettres*, 15 Ocak 1964**

Yazar, Menderes'in yıldırımlarını üzerine çekmiş olan bu yazılarında, yorulmak, bıkmak bilmeden, sade, dolaysız bir dille, insanı duygulandıran bir deyişle köylü sınıfının içinde tutulduğu ortaçağ öncesi karanlığını gözler önüne seriyor.

***Nouvelles Littéraires*, 30 Ocak 1964**

Tanıklığından dolayı hapse atılmış yazarın satırları arasında, işlenmemiş halde bir toplumbilim, insanı altüst eden bir belge özelliği seziliyor. Kitap birçok tarım ve ekonomi uzmanıyla toplumbilimciyi de aynı biçimde altüst etti. Türkiye'nin bakımsız taşra bölgelerinin yazgısının değiştirilmesine bundan sonra karar verildi.

***Libre Belgique* (Brüksel), 24 Ocak 1964**

Ciddi görünüşü ve ateşli anlatımı, sözündeki doğruluğu ve sakınmazlığı ile Makal, kolayca boyun eğecek kişilere benzemiyor. Doğru bildiğini söylemeye, cehalete ve yoksulluğa karşı savaşına devam ediyor. Durmadan yazıyor; kitapları İngilizce, Rusça ve Fransızca dillerine çevriliyor.

Sophie Lannes (*Santé du Monde*, Aralık 1966)

Derleyip çeviren: Prof. Tahsin Yücel